MARIANNE FREDRIKSSON

SIMON JA TAMMED

Simon kasvab oma tegelikke vanemaid tundmata üles onu ja tädi peres. Liigutavale ja müstiliste sugemetega perekonnaloole on taustaks elu Teise maailmasõja eelses ja järgses Rootsis. Kesksele kohale tõusevad peresidemed ja inimlik headus.

VARRAKU AJAVIITEROMAAN

ISBN 9985-3-0441-1
9789985304419

VARRAKU AJAVIITEROMAAN

MARIANNE FREDRIKSSON

SIMON JA TAMMED

VARRAK

MARIANNE FREDRIKSSON

SIMON JA TAMMED

VARRAKU AJAVIITEROMAAN

MARIANNE FREDRIKSSON

SIMON JA TAMMED

Tõlkinud Elina Tuulik

VARRAKU AJAVIITEROMAAN

Originaali tiitel:
Marianne Fredriksson
Simon och ekarna
Wahlström & Widstrand
Stockholm /1998/

Kaane kujundanud Kristjan Mändmaa
Toimetanud Anu Saluäär

Copyright © Marianne Fredriksson 1985
© Tõlge eesti keelde: Elina Tuulik, 2001
ISBN 9985–3–0441–1

Trükitud OÜ Greifi trükikojas. Tellimus nr. 1688.

Ann'ile

1

„Harilik nõme tamm," ütles poiss puule. „Vaevalt viiesteist meetrit kõrge, sellega nüüd küll uhkustada ei saa. Ja saja tuhande aastane sa ka pole. Napilt sajane," hindas ta ning mõtles oma vanaema peale, kes oli üheksakümne ligi ja lihtsalt üks tavaline virisev vanaeit.

Peale nimepanekut, mõõtmist ja võrdlemist kaugenes puu poisist.

Aga ikka veel kuulis poiss suures võras nukrat ja ettekeitvat laulu. Siis kasutas ta vägivalda, virutades ümmarguse kivi, mida ta nii kaua püksitaskus oli hoidnud, otse vastu tüve.

„Kas sa jääd juba vait!" kähvas ta.

Sel hetkel jäi suur puu vaikseks ja poiss teadis, et oli juhtunud midagi olulist; ta neelas kurku tõusnud klombi alla, tunnistamata oma kurbust.

Sel päeval jättis ta hüvasti oma lapsepõlvega. Ta tegi seda ühel kindlal hetkel ja kindlas paigas ning seepärast jääb see talle alatiseks meelde. Veel palju aastaid murrab ta pead selle üle, millest ta tol ammusel päeval lapsepõlves õieti oli loobunud. Kahekümneselt saab ta sellest aimu ning sealtpeale püüab ta terve elu seda tagasi võita.

Praegu aga seisis ta Äppelgrenide aia kohal kõrguval mäel ja vaatas merele, kus udu skääride vahele kokku kogunes, et siis pikkamisi ranna poole veereda. Tema lapsepõlvemaal oli udul palju hääli, niisugusel päeval nagu too laulsid udusireenid Vingast Älvsborgini välja.

Ta selja taga olid mägi ja aas – maa, mis nagu oli ja ei olnud ka. Seal, kus aas lõppes ja muld sügavamaks läks, oli tammik, kus puud olid aastaid temaga rääkinud.

Nende varjus oli ta kohanud väikest veidra ümmarguse kaabuga meest. Ei, mõtles ta, see pole tõsi. Ta oli seda mehikest alati tundnud, kuid näinud oli ta teda just nende lehtpuude varjus.

Aga nüüd polnud sellel enam tähtsust.

„Kogu see krempel oli pask," ütles poiss valjusti, roomates Äppelgrenide okastraataia alt läbi.

Ta pääses kohtumisest tädi Edit Äppelgreniga, kellel oli tavaks niisugustel varakevadistel päevadel nagu too oma nöörsirgetest lillepeenardest umbrohtu kitkuda. Udusireenid olid naise tuppa ajanud – ta ei talunud udu.

Poiss sai sellest aru: udu on mere kurbus, niisama lõputu kui meri, õigupoolest lausa talumatu.

„Lollus," ütles ta siis, sest ta teadis ju küll ja oli just otsustanud suhtuda maailmasse samamoodi nagu teised inimesed. Udu on Golfi hoovuse soojus, mis õhu jahenedes taeva poole tõuseb. Ei midagi rohkemat.

Aga ta ei saanud siiski salata kurbust sadamasuudme kohal kaikuvate udusireenide venivates huiletes, kui ta otse üle Äppelgrenide muru läks ja oma kodu kööki sisse lipsas. Seal sai ta kuuma kakaod.

Tema nimi oli Simon Larsson. Ta oli üheteistkümneaastane, väikest kasvu, kõhn ja tõmmunahaline. Tema karmid juuksed olid pruunid või pigem mustad ning silmad nii tumedad, et vahel oli raske silmateri eristada.

Tema välimuse omapära polnud talle senini peavalu valmistanud, sest kuni selle päevani polnud ta end teistega võrrelnud ning oli pääsenud paljudest piinadest. Ta mõtles Edit Äppelgrenile, kes ei kannatanud udu. Ent kõige rohkem mõtles ta Aroni, Editi mehe peale. Aron oli Simonile alati meeldinud.

Poiss oli olnud paras jooksik, kuuludes nende laste hulka, kes elavaloomuliste koerakutsikate kombel maantee ahvatlustele järgnevad. See võis saada alguse kirevast iirisepaberist värava taga kraavis ning jätkuda tühja „Tiger Brand'i" karbiga, veidi kaugemal võis olla mõni pudel ja siis veel üks ja siis mõni punane lill ja veel kaugemal üks valge kivi ja seejärel vilksatas võib-olla mõni kass.

Nii sattus ta kodust üha kaugemale. Ta mäletas väga selgelt hetke, mil ta taipas, et on ära eksinud. See juhtus siis, kui ta silmas trammi, suurt sinist trammi, mis kolinal läbi linna sõitis. See ehmatas poissi pööraselt, ent just samal hetkel, kui ta karjeks suu avas, ilmus sinna Aron.

Aroni pikk kogu kummardus poisi kohale ja tema hääl näis tulevat taevast, kui ta ütles:

„Jessuke, poiss, kas sa oled jälle plehku pistnud?"

Siis vinnas ta poisi oma musta värvi jalgratta pakiraamile ning hakkas kodu poole sõitma. Ta rääkis lindudest – paksust metsvindist ja toimekatest rasvatihastest ning varblastest, kes nende ümber maanteetolmus hüplesid.

Viimaste vastu tundis ta küll ainult põlgust, nimetades neid lendavateks hiirteks.

Kevaditi sõitsid nad otse üle põllu ja poiss õppis ära tundma lõokese laulu. Pärast laulis Aron nii võimsa häälega, et ta laul küngastest alla veeres ja kaljudelt vastu kajas:

„Kui saabub keee-vad mägedesse..."

Kõige vahvam oli siis, kui Aron vilistas. Ta oskas mat-

kida iga linnu häält ning poiss oli põnevusest lõhkemas, kui emane musträstas Aronile kiimaselt ja innukalt vastas. Siis muheles Aron üle terve näo.

Kajakate kisa aga ületas seal jõesuudme ääres asuvate mägede vahel kõik teised linnuhääled. Aron oskas ka neid järele teha ja võis õrritada linde sedavõrd, et nood raevunult mehe ja poisi suunas alla sööstsid. Siis naeris Simon nii, et oleks peaaegu püksi pissinud.

Ka naabrid, kes oma pidevatel asjatoimetustel mööda tõttasid, jäid seisma ja muigasid, nähes, kuidas sel pikal mehel oli niisama lõbus nagu väikesel poisil.

„Aron ei saa kunagi täismeheks," ütlesid nad.

Simon laskis need sõnad kõrvust mööda. Kuni selle päevani oli Aron olnud tema maailma kuningas.

Nüüd aga istus poiss oma vastiku kakaoga köögilaua taga ja nägi Aronit niisugusena, nagu teised teda nägid. Kõigepealt mõistis Simon seda, et mehe hämmastav võime teda päästa, kui ta väiksena ära eksis, oli seotud Aroni tööajaga. Simon oli põgenenud pärast lõunasööki, Aron lõpetas töö sageli varakult ja oli just trammi pealt maha tulnud, kui poiss peatusesse jõudis ning taipas, et ta on ära eksinud. Aron läks oma jalgratast võtma ja läheduses juhtus olema too kummaline poiss, kes nii tihti ära eksis.

Nüüd järsku märkas Simon põlgust, kõveraid irveid ja poolikuid vihjeid, mis Aronit alati ümbritsesid. Too oli ühes halva kuulsusega sadamakõrtsis väljaviskajaks ning tal oli hüüdnimi, millest Simon aru ei saanud, aga mis oli nii ropp, et see pani ta ema pahameelest punastama.

Simon mõtles jälle tädi Äppelgreni peale, kes alati kraamis ja kelle köök oli nii puhas, et poiss ei tohtinud kunagi sinna sisse astuda. Ta arvas mõistvat, kui puhtana tuleb hoida kööki ja aiamaad, kui su mehel on nii ropp hüüdnimi, et prouad punastavad.

Kui Simon oli viimase kuklitüki alla neelanud ja kakaotassi lusikaga puhtaks teinud, mõtles ta, et Aron polnud kunagi astunud seda sammu, mille tema täna oli astunud. Aron Äppelgren polnud kunagi seisnud mäe otsas ja oma lapsepõlvega hüvasti jätnud.

Köögisohval magamine tegi poisist sotsialisti.

Neil oli avar päikesepaisteline köök, kus olid lääne- ja lõunakaares suured vaheliistudega aknad, valged kardinad, õitsvad potililled ja akna taga vanad õunapuud. Lõunapoolse akna all oli tsingitud nõudepesulaud külmaveekraaniga, otse selle vastas nurgas lasus raudahi koos küttepuude kastiga, mille peal oli kaheleegiline priimus. Pikiseina ääres akna all laius köögisohva, mis oli värvitud siniseks nagu ka toolid ja suur köögilaud, mida argipäeviti kattis vahariie ja pühapäeviti tikitud puuvillane lina.

Aeganõudev toiduvalmistamine, sageli lihasupp. Kohv. Küpsetamine; hea lõhn kolmapäeviti, mil küpsetati saia. Keelepeks, mida võis puudekastil istudes endasse imeda, kui ennast väikeseks ja nähtamatuks tegid; lõputult korrutati ligimestest: kes ootas last ja kellest oli kahju.

Kahju oli paljudest, lausa enamikust. Poiss õppis kaasa tundma, mitte halvustama. Sel kombel kaotas ta kurjuse nii varakult, et ei leidnud seda õigupoolest enam kunagi üles. See oli küll olemas ja möiratas elu jooksul mõnikord, aga alati liiga hilja ning tihti vales kohas.

Temast sai hea poiss.

Temal endal läks hästi – ka see sai talle varakult selgeks, liiatigi nii põhjalikult, et pikkade aastate jooksul ei tulnud tal kordagi pähe iseennast haletseda.

Oli näiteks Hansson, kes oli töötu ja pidi seepärast oma naist peksma, kui ta oli laupäeviti viinapoes oma jao välja võtnud. Siis oli Hilma, kelle kaks tütart olid sana-

tooriumis ja kelle noorim laps oli juba tiisikusse surnud. Ja siis oli veel ilus Anderssoni-tüdruk, kellel olid alati uued riided seljas, kui ta mööda linnatänavaid kõndis.

Kui aga jõuti selleni, mida too tüdruk tänaval tegi, aeti poiss köögist välja. Tädid panid lapsi tähele.

Onud aga ei teinud neist väljagi. Just sellepärast oligi nii tore köögisohval magada. Õhtuti istusid köögis mehed, kohvi asemel oli siis õlu, ligimeste asemel tuli jutuks poliitika ja siis veel see neetud auto, mis oli jälle rikkis.

Neil oli oma veoäri, mis tähendas, et nad omasid veoautot. Päeval veeres see ringi ja vedas kasvavat linna ümbritsevatele ehitusplatsidele puitmaterjali. Ja tõi majja toitu. Öösiti seda parandati, sest laagrid olid kulunud, klappe tuli üle lihvida ja käigukast lendas laiali.

Isa ja onu olid osavad mehed. Nad vahetasid, sepistasid ja valmistasid. See oli õnnelik päev, kui neil õnnestus vana kulunud neljasilindrilise mootori asemel kuuesilindriline saada. Ent see vahetus sundis neid pikendama kardaanitelge, lisades sellele kardaaniristi. Kuna nad jätsid kangekaelselt alles korraliku hammasrattaülekande, oli neil peagi auto, mis suutis linna kõige järsematestki nõlvakutest üles roomata, isegi siis, kui tänavad olid jääs.

Vähehaaval sai sellest autost peaaegu viimse detailini käsitöö. Autol seisis küll nimi „Dodge", aga lõpuks muutus küsitavaks, kas peale toreda punase kesta oligi suurt midagi alles, mis pärinenuks Detroitist.

Mehed tegid igal õhtul kell kümme puhkepausi, juues pilseni õlut ja kuulates köögisohva jalutsis taburetil seisvast raadiost hilisõhtusi uudiseid. Sohva peatsis lamas Simon oma helepunase telgi all – punase-valge-ruuduline riidetükk tõmmati sohva istme ja seljatoe vahele pingule ja kinnitati selle esijalgade külge, kui poiss oli selle alla roninud ja arvati, et ta magab.

Nii saigi ta teada õudusest, mis Euroopa südamest sisse hiilis ja mille nimi oli Hitler. Mõnikord möirgas ta ise seal raadios ja sakslased hüüdsid „Heil". Pärast ütles isa, et varem või hiljem läheb põrgu lahti ja et varsti tehakse pihuks ja põrmuks kõik, mis töölised ja Per Albin* on üles ehitanud.

Ükskord tuli üks mees spetsiaalselt sepistatud mutritega, mis ta oli teinud oma heast südamest, nagu ütles ema pärast seda, kui isa oli mehe välja visanud.

„Heast südamest!" möirgas isa. „Selline juudivihkaja, nats minu köögis! Kas sa oled peast segi, naine?"

„Ära karju niimoodi! Sa ajad poisi üles," ütles ema.

„Temaga võib hullematki juhtuda," märkis isa. Siis aga hakkas ema nutma ja tüli vaibus rahustavateks sõnadeks.

Sohval telgi all lamav poiss tundis hirmu ja püüdis mõista. Juut. Seda sõna oli talle koolis järele hüütud. Kui ta sellest jutustas, oli isa muutunud kahvatuks ning ühel uskumatul ja imelisel õhtul oli ta poisi kaklema õpetanud. Tund tunni järel olid nad keldris harjutanud: paremsirge, kiire vasakhaak ja siis sobival hetkel lõuahaak.

Järgmisel päeval oli poiss oma uusi oskusi koolis katsetanud ja sestpeale polnud ta seda sõna enam kuulnud.

Kuni tolle õhtuni.

---

* Per Albin Hansson (1885–1946) oli Rootsi sotsiaaldemokraadist peaminister aastatel 1932–46. (*Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*)

2

Simoni ema oli hea.

Seda oli võimatu unustada, sest tema headus oli kuidagimoodi alati tunnetatav. See vormis maailma, milles poiss üles kasvas.

Ilus oli ta ka – pikk ja blond, suure tundliku suu ja üllatavalt pruunide silmadega.

Tema headus polnud kuidagi lääge, ta oli iseenesest tugev ja teiste kasvamine ei olnud talle ohtlik. Karin oli ilmselgelt üks neist harukordsetest inimestest, kes teavad, et armastust ei saa kasvatada, seda väetades ja kastes.

Sest armastus on lihtsalt hirmu puudumine.

Karin oli mõistnud ka seda, et hirmu vastu, mis inimeste elus väreleb, ei aita tavaliselt ükski abinõu, et keegi ei saa teist inimest seesmiselt aidata. Ning et seetõttu on vajadus lohutuse järele lõputu.

Nii sai emast see, kelle lähedust kõik otsisid. Ükski halvasti koheldud mees ega naine ei jäänud tema köögis ilma kohvi ja turgutuseta. Rääkimata kõigist neist lastest, kellel viltu vedas ning kes siin said kakaod ja võimaluse ennast välja nutta.

Ta ei kuivatanud kellelgi pisaraid ja ei mõelnud välja lahendusi.

Aga ta oskas kuulata.

Ise ei mõistnud ta sellest mingit kasu lõigata – tema

kannatlikkus ja avar süda kinkisid talle vähe rõõmu. Otse vastupidi: kogu see häda ja viletsus, mille vastu ta oma köögis lohutust pakkus, näis tema kurbust ainult suurendavat. Küll aga küttis see veelgi tema sotsialistlikku maailmavaadet: inimesed kohtlevad üksteist nagu loomi sellepärast, et neid endid koheldakse nagu loomi, ütles ta.

Nagu kõik head inimesed, ei uskunud ta ka kurjusesse. See oli küll olemas, aga mitte iseenesest; see oli vaid eksitus, mis kasvas välja ülekohtust ja ebaõnnest.

Simon sai õiglase kohtlemise osaliseks ja oli õnnelik. Seepärast surus ta endas maha musta mure ja punase enesekehtestamistungi. Süütunne salgas neid, andis neile toitu ja kosutas neid.

Ågreni-eidel oli kaheksa last ja ta vihkas neid kõiki. Simon oli tõenäoliselt ainus inimene linnas, kes tema poole tõmmet tundis; ta läks koguni niikaugele, et hakkas sõbrustama ühe Ågreni-eide pojaga. See sõprus polnud kergete killast, kuna, nagu kõik Ågreni lapsed, oli ka see poiss õel ja umbusklik.

Kuid see sõprus võimaldas Simonile sissepääsu Ågreni kööki ning kuna tal oli annet ennast nähtamatuks teha, sai ta näha ja kuulda viha. Viha, mis oli nii jõuline, et see kees pidevalt üle ja mattis kõik enda alla.

„Sa kuradi lehm!" kriiskas Ågreni-eit oma vanimale tütrele, kes köögipeegli ees juukseid kammis. „Sul pole ju sellest midagi tolku. Sa näed välja nagu armetu õhvake ja nii lahjana pole sa isegi tapale viimise vaeva väärt. Ära arva, et keegi sind rautada tahab!"

Tütarde vastu oli ta eriti hull, pojad sõimas ta läbi rohkem möödaminnes.

„Teid olen ma saanud oma pattude pärast!" kriiskas

ta. „Välja minu köögist, et ma teid nägema ei peaks!"

Ühel päeval hakkas talle silma Simon ning äkitselt sai poisist tema viha märklaud.

„Sina väike saatan," ütles eit madalal häälel, aeglaselt, venitatult. „Käi õige põrgusse ja võta oma kuramuse vagatsejast mutt ka kaasa. Aga vaata, et sa ei unusta temalt küsida, kust ta sinu sai."

Simon tõmbas sügavalt hinge, tundes, kuidas naise raev tema oma põlema süütas. Kuid ta ei leidnud sobivaid sõnu ning tormas välja, joostes ranna ja supluskoha kaljude poole. Oli sügis, meri oli hall ja raevutsev ning see aitas tal õigeid sõnu leida.

„Sa igavene raibe," ütles ta. „Sina õel raibe."

Aga sellest ei piisanud – tuli tegutseda. Niisiis lõikas ta Ågreni-eidel rinnad ära, torkas tal silmad välja ning lõpuks peksis ta jalgadega surnuks.

Pärast seda tundis ta iseäralikku rõõmu.

Ågreni-eit polnud aastate poolest vana. Ent tal oli kolmeteistkümne aasta jooksul olnud neli nurisünnitust ja ta oli saanud kaheksa last ning viimast kui üht neist oli ta vihanud juba siis, kui nad veel ta kõhus olid. Need neetud jõmpsikad sõid teda, õgisid ta elu, hakkisid tema ööd tükkideks ning täitsid ta päevad sapise tusaga. Nad röövisid temalt hea enesehinnangu ja rõõmu. Üksnes viha hoidis teda käigus, nii et toit oli laual ning mehel ja lastel puhtad riided seljas.

„Tema õnnetus seisneb selles, et ta on nagu seemnekurk," ütles ema Karin.

Naine ise süüdistas Ågreni, seda liiderlikku närakat, ent kuna mees tuli ikkagi reedeti koos palgaga koju, siis ei riskinud naine teda eriti rünnata.

Ågreni-eit oli abiellunud varakult kena ja heal järjel mehega, riigi tolliametnikuga. Paljude arvates oli tal elus

vedanud, tema ise oli ehk kunagi unistanud elust uues majas mere ääres.

Ühel kevadel uputas vanim tütar ennast ära. Ta oli kuueteistaastane. Kui politsei laiba leidis, tuli ilmsiks, et tüdruk oli rase. Ågreni-eit ütles vürtspoes, et see oli hea, et tüdrukul jätkus mõistust endale ots peale teha, muidu oleks tema ise, tüdruku ema, selle kuramuse libu ära kägistanud.

Siis aga läks ta koju ja tal oli nurisünnitus.

Vastu talve hakkas tema kõht jälle paisuma, kuid seekord polnud tegu lapsega. Ågreni-eit suri oma kolmekümne seitsmendal eluaastal vähki, mis oli niisama raevukas kui tema viha.

Simon leinas teda. Ja kui Ågren õige pea uuesti abiellus, seekord tavalise alandliku tädiga, kes hoidis kodu puhtana ja küpsetas kooke, lõpetas Simon neil külas käimise.

Praegu oli aga jõudnud õhtusse see päev, mil ta oli otsustanud täiskasvanuks saada. Udu oli vastu õhtut hõrenenud. Maikuiselt hele taevas köögiakna taga värvus tänu köögisohva kohale tõmmatud puna-valge-ruudulisele kangale roosaks, kui poiss seal lebades oma otsuse üle järele mõtles.

Niipalju oli selge, et ta oli teinud seda ema pärast. Kuid ta polnud suutnud leida sõnu, mis oleksid seda emale teatavaks teinud. Seetõttu oli ta ilma jäänud oma tasust, nimelt võimalusest näha muret ema pruunidest silmadest kadumas.

See mure oli ainus tõeliselt häiriv asi poisi elus, ainus väljakannatamatu asi. Alles palju hiljem, kui ta oli juba täiskasvanu ja ema oli surnud, sai ta aru, et ema kurbusel oli temaga vähe pistmist.

Ta oskas ema rõõmustada küll, aastate jooksul oli ta välja mõelnud palju nippe, mis pruunidesse silmadesse

naerusära tõid. Sellepärast arvaski poiss alati, et just tema teeb emale kurba meelt.

Mõni päev tagasi olid nad teada saanud, et Simon on reaalkooli sisse saanud. Ta oli suguvõsas esimene, kellel oli võimalus õppima minna. Vaatamata sellele, et ta oli kõigest üheteistaastane, oli ta ise avaldused täitnud ja kui oli käes aeg sisseastumiseksamiks, sõitnud jalgrattaga ihuüksi maha pika tee kuni ülbusekoolini, nagu vanemad seda nimetasid.

Poiss oli näinud ema silmis rõõmuvälgatust, kui ta tuli koju teatega, et ta on vastu võetud. Ent see kustus sedamaid, kui isa ütles: „Nii et sinust saab siis keegi. Ja mina pean selle muidugi kinni maksma. Kas sa oled kindel, et me saame seda endale lubada?"

„Rahaliselt tuleme toime küll," ütles ema. „Aga ülejäänu eest hoolitse ise. Sina ju selle välja mõtlesid."

Mõni aasta hiljem, murdeealisena, hakkas Simon neid vihkama tol õhtul köögis kuuldud sõnade pärast. Ja üksindustunde pärast, mis neile järgnes. Kuid hilisemas elus õppis ta oma vanemaid mõistma. Õppis mõistma seda lõhestatud suhtumist kodanlaste kooli, mis neelas hea peaga lapsi ja sõi sel kombel töölisklassi seestpoolt. Siis aimas ta ka nende tundeid, kui nad seal lõunalauas istusid ning veidi ebamääraselt juurdlesid, et nüüd läheb siis poiss neist mööda.

Aga igaüks soovib ju, et lastel läheks hästi.

Niisiis, kui Karin oli koristanud laua ning kuivatanud vahariide, tõi Erik lagedale arveraamatu ja küsis poisilt semestrimaksude kohta. Seejärel rehkendas ta kokku raamatute- ja trammiraha ning paistis murelikuna. Kuid see oli mitmeski mõttes paljas kombetäitmine. Neil polnud tegelikult rahanappust.

Oli lihtsalt pidev hirm vaesuse ees.

Vaevalt et ema raha peale mõtles. Ent ta tundis end

ebamugavalt ning tema silmad tumenesid sõnade raskusest, kui ta ütles:

„Unistamisele tuleb nüüd küll lõpp teha."

Võib-olla ei pannudki teda muretsema mõte, et Simon ei saa koolis hakkama, vaid sootuks miski muu. Võib-olla mõtles ta pigem selle peale, et tema pojast saab nüüd üks nendest, kes ei ole ei liha ega kala, kes peavad kas ise midagi saavutama või siis alla käima.

Simon aga kuulis ainult sõnu ja nüüd seal köögisohval lamades mõtles ta selle peale, kui rõõmsaks ema saab, kui ta ainult leiab mingi mooduse emale rääkida, et temast tuleb samasugune, nagu on teised lapsed, ainult et midagi rohkemat ja paremat. Sest ta oli ju märganud, et ema tundis uhkust tema heade hinnete üle ja koolipreili sõnade üle mullusel lõpuaktusel.

„Simon on väga andekas," oli õpetaja öelnud.

Isa oli selle peale mõmisenud, otsekui kaitstes end selle sõna eest. Ja pärast sai ta õpetaja peale päris pahaseks. Polnud just kuigi tark tegu poisi kuuldes midagi seesugust ütelda.

„Poiss võib niimoodi ülbeks minna," porises ta, kui nad sel äsja saabunud õiteajal aeglaselt kodu poole kõndisid. „Andekas," kordas ta, otsekui oleks ta selle sõna maitset proovinud ning selle siis välja sülitanud.

„Ta on tubli," ütles Karin.

„Selge see, et ta on tubli," sõnas Erik. „Ta on ju meisse läinud."

„Ja sina räägid ülbusest," ütles ema, aga tema naer kõlas õnnelikult.

Simon oli alati olnud raamatukoi, nagu üteldi. See oli tema omapära, millega lepiti nagu ka tema väikese kasvu ja mustade juustega. Aga sellega ei tohtinud liiale minna.

Simon oli juba esimesel suvevaheajal kõik kodus leiduvad raamatud läbi neelanud. Ta mäletas, kuidas üks tädi ta „Gösta Berlingi saagaga" võõrastetoa sohvalt leidis.

„Kas see laps loeb Lagerlöfi?" küsis tädi hukkamõistval toonil.

„Teda ei saa ju takistada," vastas Karin.

„Aga ta ei saa ju niisugusest raamatust aru."

„Midagi ta peab aru saama, küllap ta jätaks muidu lugemise katki."

Ema hääl polnud enam vabandustpaluv, kuid tädile jäi siiski viimane sõna: „Uskuge mind, sellest ei tule midagi head."

Kas Karini peale langes rahutusevari? Võimalik, sest ta rääkis sellest isale, kes ütles:

„Ära arva, et maailm koosneb mõisapreilidest ja hulludest pastoritest. Loe parem Jack Londonit."

Ning Simon lugeski Jack Londoni kogutud teoseid, pruune marmoreeritud köiteid, millel olid selgadel punased poordid. Tollest ajast olid talle lähedaseks jäänud mõned tegelased, nagu Hunt-Larsen, pastor, kes sõi inimliha, hull viiuldaja. Ja mõned kujutluspildid: piklik Löveni järv päikesepaistel ja East Endi agul. Ülejäänu vajus alateadvusse ning hakkas seal rikkalikult vohama.

Nüüd, üheteistkümne aasta vanuses, oli ta avastanud enda jaoks Majorna rahvaraamatukogu. Tema janu oli muutunud vähem tungivaks nagu ikka sellel, kes teab, et vesi on alati kättesaadav. Samuti oli ta muutunud ettevaatlikumaks, olles näinud ema näol painavat ärevust, kui too endalt küsis, kas tema poiss on kuidagi tõsiselt teistsugune.

„Mine lippa väljas ringi, enne kui su veri ära roiskub," võis ta ütelda. Ehkki see oli nali, peitsid need sõnad endas rahutust.

Ükskord leidis ema ta pööningult, kui ta oli süvenenud Joan Granti Egiptuse kuningannast jutustavasse raamatusse. Ta põrnitses Karinit vaaraode kõrguselt, kuulmata, mida too ütles. Alles siis, kui ema ta aastasadade tagant tegelikkusesse tagasi raputas, pani ta tähele, et emal on hirm.

„Ära kaota kokkupuudet tegeliku eluga," ütles ema.

See tegi ikka veel haiget, ehkki ta püüdis seda unustada.

Tol õhtul seal köögisohval esitas ta ema küsimuse iseendale: kas temaga on midagi tõsist lahti?

Ta oli ületanud võrdluste maailma läve.

Ent järgmiseks päevaks oli ta kogu loo peaaegu unustanud. Ta sõitis koos oma nõoga kanuus sadamasuudme poole ja lebas seal, mõla käepärast, oodates Taanist tulevat praami. See praam käis nii regulaarselt, et selle järgi võis kella õigeks keerata. See polnud kaugeltki mitte suurim peasadamasse suunduv alus, ent erinevalt Ameerika-aurikutest ja Kaug-Idast tulevatest valgetest laevadest sai praam läbida jõesuudme täiskiirusel.

Praam rebis rahutut merd ülespoole ja poisid olid omandanud suure osavuse kunstis juhtida kanuu esimesele laineharjale, et siis selle turjal ranna poole ratsutada.

Sealt ta tuligi, kiire ja kaunis. Simon kuulis, kuidas ta nõbu põnevusest karjus, kui nad end laineharjal tasakaalu püüdsid viia. Kuid nad läksid kaldu, kanuu paiskus kummuli ja heitis poisid välja, mispeale nad koos lainega sügaviku poole liuglesid.

Hetkeks haaras Simonit hirm, ent nii tema kui ta nõbu olid head ujujad. Ta teadis, mida tuli teha, et järgmine laine teda alla ei neelaks, ning laskis uuel lainel end ilma vastupanuta kaasa kanda, siis veel ühel ja veel ühel.

Kui meri rahunes, ujusid poisid kanuu juurde ja pukseerisid selle maale, kus ootas veidi ehmunud ja pilkav poistekamp.

Nõbu aga jutustas hoobeldes hiigellainest, kõrgemast kui eales nähtud; sellega jäädi rahule ja nende au oli päästetud.

Simonil mõlkus meeles midagi muud: mälupilt mehikesest, keda ta laevateel sügaviku poole liueldes kohtas. Mehike, kellega ta eelmisel päeval igaveseks hüvasti oli jätnud, oli seal olnud.

Kodus sai ta sõimata ja kuivad riided selga. Siis ronis ta üles mäkke ning jooksis üle aasa tammikusse. Ta leidis oma puud – kümne kuni viieteistkümne meetri kõrgused – vaikivatena, nii nagu vaja. Oli hea, et nad kokkuleppest kinni pidasid; seda ta tahtiski teada.

Aga öösel unes kohtas ta seda mehikest jälle – ta istus merepõhjas ja pidas tollega pikki vestlusi. Ning kui ta hommikul ärkas, tundis ta end iseäralikult tugevana.

Alles hiljem, päeva edenedes, kui ta oli koolis oma matemaatikatöö üle andnud ja tal veidi aega üle jäi, turgatas talle pähe, et ta oli unustanud küsida, kes see mees on. Samuti ei meenunud talle sõnagi sellest, mida nad rääkisid.

Oli ebatavaliselt soe suvi, täis rõhuvat ärevust. Täiskasvanud ootasid köögis valvsalt iga uudistesaadet.

„Pimedaks kisub," ütles isa.

„Vihma on vaja," lausus ema. „Kartul närbub ära ja kaev jääb kuivaks."

Ent vihma ei tulnudki ning lõpuks pidid nad vett ostma ja kaevu tsisternautost täitma.

3

Sügisest hakkas ta siis koolis käima – samast päevast peale, kui Ribbentrop Moskvasse sõitis.

Simon oli klassis kõige väiksem ning ainus, kes oli pärit tööliskodust. Ta ei osanud päris õigesti käituda: ei tõusnud püsti, kui õpetajad teda kõnetasid, ütles „jah" ja „ei", ilma et oleks tänanud. Tema koolikaaslased korrutasid muudkui „tänan, tänan, tänan". Simoni meelest oli see naeruväärne. Aga ta sai aru, et tal tuleb see kooli jaoks ära õppida, tuleb teha vahet kodus ja koolis käitumise vahel. Kodus oleks ta välja naerdud.

Seal oldi tänulik, aga ei tänatud kogu aeg.

Ta oli ainus, kes esitas taotluse õppemaksu vähendamiseks. Aga nagu kõik teisedki, sai ka tema saksa keele lugemiku ja saksa grammatika õpiku.

Koju jõudmiseks tuli sõita rattaga üle poole penikoorma. Simon polnud harjunud suurlinnaliiklusega, raskete veoautode ja suurte trammidega. Koju jõudes vajas ta hädasti lohutust.

Karini tähelepanu oli aga koondunud Erikule, kes istus köögis raadio ees, maailmapilt segi löödud. Nõukogude Liit oli tema poliitilistest torgetest alati puutumata jäänud. Nüüd Moskvas sõlmitud pakt oli kogu maailma tööliste reetmine.

Simon ei taibanud, kui tõsine asi on, kuni Karin tõi

sahvrist lagedale viinapudeli, kuigi oli lihtsalt tavaline nädalapäev.

Õhtuks olid viin ja Karini rohked lohutavad sõnad oma töö teinud. Erik oli hädapärast oma seisukohta kohendanud ning jõudnud järeldusele, et venelased olid paktile alla kirjutanud selleks, et võita aega ja teha ettevalmistusi suureks otsustavaks lahinguks natside vastu. Karin sai mahti hinge tõmmata, poisi poole vaadata ja temalt pärida:

„Noh, kuidas siis uues koolis läks?"

„Hästi," vastas poiss ja õigupoolest ei räägitudki sellest rohkem kõigi nende aastate jooksul, mil ta käis reaalkoolis, gümnaasiumis ja ülikoolis.

Tol õhtul ta saksa keele õpikuid ranitsast välja ei võtnud.

Juba järgmise päeva esimesel vahetunnil hakkaski pihta.

„Sa väike juudiraisk," ütles klassi kõige pikem ja heledapäisem poiss, kellel oli nii peen nimi, et nimede kontrollimisel tekkis selle juures kahin.

Simon virutas talle – käsi tulistas paremsirge kiirelt ja ootamatult otse õlast, nagu teda õpetatud oli – ning pikk poiss kukkus pikali, veri ninast purskamas.

Muud ei juhtunudki, enne kui kell tundi helises. Ja hullemaks asi ei läinud ka, sest Simon oli enda vastu lugupidamist äratanud. Ta mõistis, et nüüdsest peale on tema osaks suur üksindus, nii nagu algkooliski.

Kuid selles ta eksis.

Kui poisid trepist üles füüsikaklassi jooksid, tundis Simon korraga üht käsivart oma õlgade ümber. Ta tõstis pilgu ja nägi pruuni nukravõitu silmapaari.

„Minu nimi on Isak," ütles poiss, „ja ma olen juut."

Nad istusid füüsikaklassis kõrvuti, nii nagu nad istusid kõrvuti kõik järgnevad kooliaastad. Simon oli leidnud sõbra.

Seda ta siiski korrapealt ei taibanud – tema hämmastus oli palju suurem kui ta rõõm. Päris juut! Simon piilus tunni ajal Isaku poole ja ei saanud millestki aru. Poiss oli pikk, kõhn, pruunide juustega, lahke olekuga – täitsa nagu tavaline inimene.

Söögivahetunnil võttis Isak Simoni endaga koju kaasa ning kostitas teda võileibadega. Neil oli teenija, kes sarnanes tädi Äppelgreniga ja pani võileibade peale paksud maksapasteedi viilud ning surus nende otsa tomatid.

Simon polnud kunagi ühtki teenijat näinud ning oli harva tomateid söönud. Kuid mitte need ei rabanud teda, vaid hoopis terve rodu suuri hämaraid tube, raske samet akende ees, punased plüüssohvad, lõputud raamaturiiulite read ja see lõhn – poonimisvaha, parfüümi ja rikkuse peen hõng.

Simon imes kõik selle endasse ja pärastlõunal kodu poole vändates mõtles ta, et nüüd ta siis teab, kuidas näeb välja õnn. Ta oli kohtunud Isaku nõoga, kes oli nii peen nagu printsess ning kellel olid pikad värvitud küüned. Simonit huvitas, kas see tüdruk ka kunagi pissil käib.

Siis turgatas talle pähe, et kui ta koos hommikusöögiks mõeldud võileibadega koju tagasi läheb, hakkab Karin talle küsimusi esitama. Niisiis sõitis ta tammiku kaudu, istus seal maha ja sõi võileivad ära.

Puud vaikisid.

Äppelgrenide aia lähedasel nõlval kohtas ta ühte oma nõbudest, toda alaarenenut, ja tundis tema pärast häbi – kui räpane too oli ja kui talumatu oli tema lipitsev irve.

Ma vihkan teda, mõtles Simon. Ma olen teda kogu aeg vihanud. Ja ta tundis veel suuremat häbi.

Nad olid ühevanused, olid üheaegselt kooli läinud. Ent nõbu oli peagi sattunud abiklassi ja nüüdseks oli

kool tema õpetamise katki jätnud. Ta veetis suurema osa ajast Dahlide laudas – nood tegelesid siin kasvava eeslinna eramajade vahel veel väikest viisi maaharimisega. Neil oli üks juhmivõitu sulane, aga heasüdamlik ja piisavalt tugev, et raskeid talutöid teha.

Karin oli kodus pööningult välivoodi alla toonud ja näitas Simonile, kuidas tal tuleb see igal õhtul lahti võtta ja endale võõrastetuppa ase teha. Voodiriiete jaoks oli ema tühjaks teinud ühe riiuli tammepuhvetis. Ja veel oli ta akna all seisvalt suurelt laualt lina ära võtnud ning sättinud korda ühe sahtli ja ühe riiuli poisi raamatute jaoks. Simon pidi köögist võõrastetuppa kolima. See oli tunnistuseks, et uude kooli suhtuti tõsiselt.

Niiviisi hakkas see esimene pikk nädal lõpule lähenema ja siis jõudis kätte pühapäev – pühapäev, mida maailm kunagi ei unusta. Hitleri väed marssisid Poolasse sisse, Varssavit pommitati. Inglismaa kuulutas sõja ja see kõik tundus mingis mõttes kergendusena.

Eelkõige võis seda märgata Erikust, kui ta end sirgu ajades ütles: „Lõpuks ometi," ja inimeste häältest, kui nad köögis raadio ümber kogunesid. Üksnes Karin oli nukram kui tavaliselt, kui ta tol õhtul Simonil voodit teha aitas ja ütles:

„Kui mul oleks mõni jumal, siis ma tänaksin teda põlvili selle eest, et sa oled alles üheteistaastane."

Simon ei saanud sellest aru, vaid tundis lihtsalt süütunnet nagu alati, kui ema oli tavalisest kurvameelsem.

Isegi koolis oli järgmisel päeval miski muutunud, otsekui oleks õhk puhtamaks ja elu lihtsamaks läinud. Göteborg oli ju Rootsi suurim sadam lääne suunas, mere ja Inglismaa suunas. Ja natse oli vähe.

Esimene tund oli ajalugu, aga võttis aega, enne kui nad raamatud lahti tegid. Õpetaja oli noor ja meeleheitel ning pidas oma ülesandeks toimunut poistele selgitada. Peaaegu kõik õpilased olid pärit kodudest, kus lapsi kaitsti tegelikkuse eest.

Simoni jaoks oli see suuremalt jaolt kordamine: fašism, natsism, rassivaenu õhutamine, juutide tagakiusamine, Hispaania, Tšehhoslovakkia, Austria, München. Korraga oli tema köögisohval omandatud teadmistest kasu; tema oli see, kes jagas asja, mõistis õpetajat poolelt sõnalt ning astus tollega peatselt dialoogi.

„On tore teada, et siin klassis mõni teab, millest jutt on," ütles õpetaja lõpetuseks. Nende sõnade taga peitus üleskutse teistele, kodanlasperede lastele, kelle maailmakaart tol hommikul esimesed realistlikud kontuurid omandas.

Isak ei rääkinud kuigi palju, ent õpetaja silmad peatusid vahetevahel tema peal, nagu teades, et see, kes asjast kõige rohkem teab, hoiab oma suu lukus.

Pingis istudes mõtles Simon, et tema kahe maailma vahel leidub sildasid, ja et suur osa sellest, mida esindavad Erik ja Karin, omab väärtust ka siin, ülbusekoolis. Et kõike ei pea maha salgama ja häbenema.

Sest Simon oli aru saanud, mis on tema uue maailma halvim omadus: see, et ta häbeneb omasid. Ta mõtles, et võiks pärast lõunat Isakult küsida, kas too ei tahaks mõni päev tema koju kaasa tulla.

Aga see, kuidas Isak leidis Karini ja tema süle ning sai tema köögis kindla pinna jalge alla, on hilisem lugu. Sest sel hetkel ütles õpetaja:

„Mis ka maailmas ei sünniks, igaühel tuleb oma ülesandeid täita. Avame raamatud. Nagu te taipate, sai ajalugu alguse sumeritest."

Sestsaadik polnud Simon enam klassitoas, vaid seal kaugel. Milllestki nii fantastilisest poleks ta osanud undki näha.

Nad lugesid Grimbergi ajalugu: „Meie päevil on Mesopotaamia surma ja suure vaikuse maa. Raskelt lasub Issanda kättemaksev käsi juba aastatuhandeid selle õnnetu maa peal. Prohvet Jesaja sõnad: „Kuidas sa ometi oled alla langenud taevast, rahvaste alistaja?" kõlavad lagunenud müüride vahel nagu surnuitk..."

Simon ei saanud kõigest aru, aga laskis sõnade voolul end vallutada. Siis jõudis Grimberg sumeriteni, selle laiapealise ja jässaka, mongoleid meenutava rahvatõuni.

„Nad leiutasid kirjamärgid," ütles õpetaja ja rääkis suurtest templitest leitud loendamatutest kiilkirjatahvlitest. Esimest korda kerkisid poisi silme ette hiiglaslikud tsikuraadid* ning ta järgnes õpetajale Uri hauakambritesse ja leidis eest surnud.

Veel palju aastaid hiljem uskus Simon, et tema huvi muinasaja vastu sündis just sel hetkel ja sai innustust edust, mis tal oli olnud tunni esimesel poolel.

Või siis vallutas see ta nii jõuliselt sellepärast, et oli sedavõrd mõjuv päev – suure sõja esimene päev.

Aga juba üheteistaastase poisina mõistis ta, et maailmal, mis talle nüüd avanes, oli midagi ühist tema koduse aasaga.

Ta kaalus rasket nuga käes ja sinised lasuurkivid rääkisid temaga oma saladuslikus keeles, andes ta käele jõudu. Ta pilk oli naelutatud pikale kuldsele noaterale.

Tööriist oli hea.

---

* Tsikuraat – sumeri, babüloonia ja assüüria arhitektuuris püramiidjas astmete ja treppidega ehitis, mille ülemisel tasandil on tempel (tuntuim tsikuraat on nn. Paabeli torn).

Aga tal poleks sellest midagi kasu, kui ta ei suudaks lähenevas hetkes peatuda, seda ajatuks muuta. Ta astus suure templisaali poole, pigem tajudes kui nähes tuhandete inimeste ülespoole pööratud nägusid, kui nood seal palveks tema eest ühinesid.

Ent härg oli tohutult suur ja otsustaval hetkel jõudis aeg talle järele. Niisamuti ka aja liitlane, suur hirm. Kui härg tema poole tormas, teadis ta, et sureb, ja hakkas karjuma...

Ta karjus nii, et äratas üles Karini, kes oli sedamaid kohal, raputas ta ärkvele ning ütles: „Sa nägid halba und. Tõuse üles ja joo natuke vett. Kui sind luupainaja vaevab, tuleb alati täielikult üles ärgata."

Enne kui Isak Karini kööki sattus, sai Simon istuda Isaku juures lõunalauas koos tema isa, ema ja värvitud küüntega nõoga. Simon oli rohkete nugade-kahvlitega hädas, aga teisi jälgides õppis ta kiiresti ning söandas uskuda, et keegi ei pannud tema ebakindlust tähele.

Ta oli lõunale kutsutud. Simoni kodus ei kutsutud kunagi kedagi lõunale. Kui inimesed sattusid tulema lõunasöögi ajal, siis nad lihtsalt võtsid sellest osa. Kui kedagi külla kutsuti, siis kutsuti teda peole.

Isaku isa oli üks neist haruldastest inimestest, kes oli alati selgelt tajutav. Tema kehas oli mingi nõtkus ja ta peenejooneline nägu oli elav ja ilmekas. Ta naeratus oli kiire, särav ja sõbralik. Silmad olid pruunid ja innukad, neis oli uudishimu ja veel midagi... Kas hirmu? Simon küll märkas seda, aga ei tahtnud näha, tõrjudes selle mõtte tagasi kui sobimatu.

Ruben Lentov oli rajanud oma elu Rootsis raamatute peale. Tema südalinnas asuv raamatukauplus oli linna suurim ning sellel olid filiaalid Majornas, Redbergslidis

ja Örgrytes. Poodi tunti kogu maailmas ning tal oli kontakte Londonis, Berliinis, Pariisis ja New Yorgis.

Noorpõlves oli ta olnud otsiva vaimuga. Rootsi olid teda meelitanud Strindberg ja Swedenborg ning ta oli külmetanud ja puudust kannatanud, enne kui tema ettevõte jalad alla sai.

Tema ärasõidu taga oli olnud ka mäss: liiga ülekeeva emaarmastuse ja liiga tugevate sidemete vastu isaga. Kuid tema perekond kodus Berliinis polnud seda kunagi märgata tahtnud. Tänu neile oli temast saanud esimene läbinägelik, kes juba ammu enne 1933. aastat mõistis, mis toimuma hakkab. Nad muretsesid talle raha ja pangakontaktid ning hoolitsesid hästi tema naise ja pisipoja eest.

1930. aastate keskel oli naine talle järele tulnud – selleks ajaks oli mees jõudnud jõukaks saada ning naine hirmust hulluks minna. Esimestel aastatel ei jõudnudki mees selgusele, mida arvata naise kalduvusest näha jubedaid nägemusi ja tõlgitseda kõike halvasti.

Aga viimastel aastatel arvas ta olevat mõistmiseni jõudnud.

Arstid, kelle juures naine uuel kodumaal käis, rääkisid jälitusmaaniast. Seda sõna võis kasutada päevase aja kohta. Aga mitte pimeduses, sest seal peitus mitmetuhandeaastane kummitus.

Nüüd istus Rubeni lõunalauas Simon, rootsi poiss, kes oli tema poja sõber. Ruben oli tänulik iga sideme eest, mida uuel maal õnnestus sõlmida, ning ta oli väga tähelepanelikult kuulanud, kui Isak jutustas ajalootunnist ja poisist, kes oli poliitika suhtes nii teravapilguline ja vihkas natse.

Kuid ta oli pettunud ja tundis selle pärast häbi. Seda väikest tõmmut poissi polnud ta oodanud, pikk blond rootslane oleks olnud hoopis parem.

Pettumustunne andis vestluse käigus järele, kui Simon

end lõdvaks laskis ja Ruben aru sai, et poiss on pärit Rootsi töölisklassi hulgast ja kuigi tema hääl on lapse hääl, on sõnade allikaks üha kasvava mõjujõuga sotsiaaldemokraatia. Nad läksid kommunistide pärast tülli ja Simon kaotas mõneks ajaks pinna jalge alt, kui Ruben ägedalt väitis, et Nõukogude Liit on sama masti orjariik kui Hitleri Saksamaa. Pärast seda ohjeldas Ruben ennast, mõistes, et tal pole mingit õigust teiste õhulosse purustada.

Piinlikkust tundes pakkus ta jäätist juurde.

Simon ei unustanud seda õhtut kunagi – selle pärast, mida ta kuulis, aga veel enam selle pärast, mida ta nägi: ärevust ja õnnetust siin rikkuse keskel. Ja sellepärast, et Isaku ema temas säärast hirmu tekitas.

Simon polnud kunagi varem millegi nii vastuolulisega kokku puutunud. Naise suu ja lõhn ahvatlesid poissi, tema silmad ja helid, mida ta kuuldavale tõi, aga kohutasid. Naise käevõrud klirisesid ja kaelakeed kõlisesid ning ta pilgus lõõmas ärevus, ta oli ühtaegu ligitõmbav ja eemaletõukav. Ta embas ja suudles poissi, lükkas ta eemale, vaatles teda, ütles midagi arusaamatut:

„Larsson... See pole ju võimalik."

Seejärel unustas ta poisi, ei märganud teda enam, jõi veini ja Simon taipas, et naine kustutas isegi Isaku sellest hetkest ja oma teadvusest. Nüüd mõistis ta kurbust oma sõbra silmis; kurbust, mida ta oli juba esimesel päeval tähele pannud.

Järgmisel nädalavahetusel, laupäeval, üritas ta ehitada silda oma vana ja uue maailma vahele. Niisiis jutustas ta koduse köögilaua ääres peenest perekonnast, kes oli ta lõunale kutsunud.

„Nad olid nii... närvilised," ütles ta, otsides sõnu, mis selgitaksid tolles suures linnakorteris valitsenud rahutust.

Karin leidis need sõnad.

„Nad elavad hirmu all," lausus ta. „Nad on juudid ja kui sakslased tulevad..."

Kuid sügis edenes ja sakslased ei tulnud. Juhtus midagi muud, mis Eriku vaatevinklist oli vaata et hullemgi. 30. novembril pommitas Nõukogude Liit Helsingit.

Talvesõda.

Taeva päralt, kui külm see talv oli – maa peaaegu suri inimeste kurjuse tõttu. Oli päevi, mil lapsi hoiti toas kinni, kui raadio teatas, et koolid suletakse. Simon istus võõrastetoas, kus Karin küttis raudahju ning antratsiit lõhnas nagu kuiv antratsiit ikka, ja Erik, kes tuli koju külmavõetud kõrvadega, ütles, et kui nii edasi läheb, siis saab varsti autoga Vingasse sõita.

Järgmisel pühapäeval nad tegidki seda. See oli seiklus, mis enam kunagi ei kordunud. Alati elav, alati selgelt tunnetatav, võitmatu ja võimas meri laskis end aheldada hirmsal idatuulel, mis kiirusega kakskümmend meetrit sekundis keerutas skääride kohale oma kolmkümmend miinuskraadi.

Venelasi ja soomlasi suri nagu kärbseid külmas ja tules. Surm nõudis umbes 225 000 elu, leiti hiljem, kui olud olid muutunud niisugusteks, et oli võimalik kokku lugeda.

Simoni kodulinnas tegid suured laevatehased ületunde ja töölised kinkisid oma teenistuse Soomele. Luleås lasti „Norrskensflammani"* maja õhku ning viis tulihingelist kommunisti pidid eluga hüvasti jätma.

Veebruariks sai Talvesõda läbi ja Karjala kadus Põhjamaade hulgast. Umbes samal ajal ütles Karin, et kevadel peab püüdma Dahlidelt tüki põldu rentida, et rohkem kartuleid kasvatada. Ja juurvilju.

Toitu hakkas nappima.

* Põhja-Rootsi (Luleå) kommunistlik ajaleht (asut. 1906).

4

Veel pikka aega hiljem murdis Simon pead selle üle, kas ta tundis tol hommikul midagi erilist. Ta oli ärganud koidikul ja kuulnud ema unes nutmas.

Karinil olid eelaimused.

Poiss ise aga tundis end rattaga kooli poole teele asudes nagu tavaliselt. Linn oli ärganud – paistis tulevat tavaline päev. Linnapiiril nägi ta künkaharjalt kõiki sadama tõstekraanasid, mis liikusid nagu tantsisklevad pikajalgsed ämblikud. Nagu ikka sõitis ta mööda trammist, mis ta paremal järjel koolikaaslased kohale viis – ja nagu ikka tundis ta teatud võidurõõmu. Majorna kohal paistis päike ning Karl Johani tänava põhjast kerkis soojust.

Nagu tavaliselt tegi ta aulas hommikupalvuse ajal saksa keele kodust ülesannet. Ta polnud ikka veel suutnud ennast sundida kodus saksa keele õpikuid lahti tegema ja tal läks tundides kehvasti.

Nagu teisipäeviti ikka, oli neil hommikul keemiatund, ja nagu tavaliselt näitas Simon selle vastu vähe huvi üles.

Aga kolmanda tunni ajal, keset ajaloo tuupimist, käis majahoidja ukselt uksele ja ütles järsul toonil ning kinnisel ilmel, et kõigil tuleb aulasse koguneda.

Simonile ei sööbinud mällu mitte niivõrd see, mida direktor ütles, kuivõrd see meeletu hirm, mille ta esile

kutsus, kui poisid koju saadeti. Kõik pidid minema otsejoones oma vanemate juurde, kool ei saa sel päeval vastutust nende eest enda peale võtta, ütles ta.

Oli 1940. aasta 9. aprill* ja Otto nimepäev. Simoni jalad sõtkusid pedaale nagu kolvid, kui ta kodu ja Karini poole sõitis. Ema seisis nuttes köögiaknal, aga kui ta poisi üles tõstis, köögisohvale asetas ja tema ümbert kinni hoidis, tundis Simon lapselikku veendumust, et midagi päris hullu ei saa juhtuda, niikaua kui ema on olemas.

Raadios täristas üks erutatud hääl, et norralased lasksid põhja Oslosse saabuva Saksa lahingulaeva „Blücher". Karin ütles, et olnuks parem, kui norralased oleksid teinud nagu taanlased ja kohe alla andnud.

Erik tuli autoga koju. Rootsi hoidis hinge kinni. Peaminister rääkis raadios; ta ütles, et riigi kaitsevõime on hea, ja ehk tõigi tema rahulik Skåne murrakus rääkiv hääl paljudesse kodudesse lootust.

Kuid mitte Larssonite köögis, kus Erik ütles otse välja: „Ta valetab, ta peab valetama."

Mõni päev hiljem oli Erik sõjaväkke kutsutuna tundmatusse paika kadunud. Karin ja Simon kõplasid rendi-tud põldu ja panid kartulid maha.

Simoni unenägudes sööstsid metsikud mäevaimud paljastatud mõõkadega kõrgelt mägedest alla ning kandusid üle avarate, saagi all lookas tasandike laiali nagu rohutirtsud, nad põletasid, tapsid ning heitsid surnukehad kanalitesse ja jõgedesse.

Nendel öistel piltidel oli vähe pistmist sõjaga, mis tema pärismaailmas ümberringi möllas. Tänu ajalehtedele ja kinoringvaadetele teadis ta, kuidas see välja nägi.

* 9. aprillil 1940 okupeeris Saksamaa Taani ning alustas Norra vallutamist.

Päeval kandis õudus haakristi, säärsaapaid ja musti SS-laste mundreid, öösel võttis see lihavate ja värvikirevate poolearuliste kuju, kes tal idamaise naudinguga kõri läbi lõikasid ning ta jõkke viskasid. Seal ulpis ta tuhandete teiste surnute keskel ning vesi värvus punaseks. Ta nägi purustatud peaga Karinit enda kõrval ulpimas – see oli kindlasti Karin, kuigi ta polnud enda moodi.

Täiskasvanuks saades juurdles ta sageli selle üle, mida sõda lastega tegi, kuidas see rusuv hirm neile oma pitseri vajutas. Kõige enam sööbis talle mällu igahommikune igatsus, et päev jõuaks lõpule, ilma et midagi juhtunud oleks. See päev ja siis järgmine ja ülejärgmine – lakkamatu valulik soov.

Lapsele on viis aastat terve igavik.

Tema põlvkonnast sirgusid läbematud inimesed, kes ei osanud viibida käesolevas päevas, vaid elasid homse nimel.

Aga kõigest hoolimata eksisteeris ju igapäevane elu. Kool avati uuesti; nii nagu Simonil, polnud paljudel poistel isa enam kodus. Ainult Isakuga olid lood teisiti – tema kodust kadus hoopis ema. Ööl vastu 10. aprilli oli ta püüdnud lapsi ära mürgitada ja nende Kvartsgatanil asuvale ilusale kodule tuld otsa panna. Isak ja tema nõbu olid viidud kliinikusse, kus neile tehti maoloputus. Kui nad koju tagasi tulid, oli ema kadunud – ta oli pandud üle jõe asuvasse vaimuhaiglasse.

Seal tehti süste, mis tal magada aitasid ning ta pikkamööda narkomaaniks muutsid. Isak ei saanud enam kunagi oma ema tagasi.

Ruben Lentov kõndis ööde viisi oma suures vaikses korteris, raamatukogutoa riiulitest hallini, läbi nelja ridamisi asetseva toa, edasi-tagasi üle raskete ehtsate vaipade. Ta oli alati olnud tegude mees, nüüd aga tundis ta end jõuetuna

nagu puuripistetud loom. Leidus siiski veel üks uks, kust-kaudu põgeneda: juudi sõbrad hoidsid lahti lennuteed Londonisse ja sealt edasi Ameerikasse; ta võiks oma poed maha müüa, lapsed ja raha kaasa võtta ja kaduda.

Ta mõtles oma venna peale Taanis, kes oli liiga kaua viivitanud.

Kõige rohkem mõtles ta aga Olga peale, kes oli Hisingeni vaimuhaiglas luku taga – ainult üks inimvare, uimastite mõju all, kontaktivõimetu, ent ikkagi tema abikaasa ja Isaku ema.

Puuri uks oli kinni langenud ja Ruben teadis seda.

Ja siiski kõndis ta seal ööst öösse, otsekui peaks ta langetama mingi otsuse ja vajaks neid pikki tunde endas selgusele jõudmiseks.

Simoni hirmul olid olemas nimed – pommid, gestaapo, Möllergatan 19 – ja seetõttu oli võimalik seda mõningal määral kontrollida. Ka Isakule olid need sõnad tuttavad, aga ta ei osanud neid esile tõsta, et siis nendega distantsi hoida. Tema hirm oli teistsugune – kõikehõlmav ja sõnatu, nagu on hirm siis, kui see on asunud meie sisse väga varakult, nii et me ei mäleta seda või ei suuda meenutada.

Karin sai sellest aru. Ta taipas seda esimesel korral, kui ta poissi nägi.

Kord läks ta niikaugele, et suutis Isakuga hirmust rääkida, öeldes: „Mitte kellegagi meist ei saa ju juhtuda midagi hullemat, kui et me sureme."

See oli lihtne tõde, aga see aitas poissi.

Isaku jaoks sai Karinist, tema köögist ja toidust, tema kurbusest ja vihast see, mille najal elada. Tänu Karinile tekkis kaosest kord, Karin muutis ta elu arusaadavaks.

Terve kevadsemestri oli Isak tema köögis pesitsenud, sellal kui ema kodus üha rohkem segi läks ja üha rohkem hirmu nahka ajas. Tol maikuu pühapäeval, mil norralased

alla andsid ning kuningas ja valitsus Põhja-Norrast lahkusid, tuli Isak Karinile ja Simonile appi umbrohtu kitkuma.

Ta tuli oma ema juurest, keda ta oli haiglas külastanud ja kes ei olnud teda ära tundnud.

Järgmisel päeval pani Karin selga oma parimad riided – helesinise mantli, mille ta oli ise õmmelnud, ja suure valge kübara, millel serval olid sinised roosid – ning sõitis trammiga Ruben Lentovi kontorisse.

Nad istusid kaua vaikides ja teineteist silmitsedes, ning Ruben mõtles, et kui naine nüüd varsti pilku ära ei pööra, siis võib juhtuda, et tema hakkab nutma. Siis vaatas naine kõrvale, andes mehele aega öelda midagi ilma kohta, enne kui ta asja juurde asus:

„Ma olen mõelnud, et Isak võiks tulla mõneks ajaks meie juurde elama – Simoni ja minu juurde."

Ja Ruben Lentov võttis lõpuks omaks mõtte, mida ta juba nädalate kaupa tagasi oli tõrjunud: et Isaku silmis peegelduv hirm sarnaneb Olga hirmuga ja et poisil võib täbarasti minna, kui midagi ette ei võeta. Niisiis ütles ta:

„Ma olen väga tänulik."

Ega nad suurt rohkem ei rääkinudki. Kui mees Karini läbi terve kontori välisukseni saatis, mõtles ta, et ta pole kunagi ilusamat naist näinud. Alles õhtu poole turgatas talle pähe, et ta peaks poisi eest maksma; Larssonid olid ju töölispere ja vaevalt et nad just väga lahedasti elasid.

Ent Karin Larssonis polnud jälgegi alamklassist ja kui Ruben Lentov pärastlõunal naisele helistas, et rahaküsimust üles võtta, ei leidnud ta sõnu.

Hiljem oli tal selle üle hea meel, kui ta oli hakanud aru saama, et selle eest, mida Karin pakkus, polnud võimalik rahaga tasuda.

Niisiis tuli valida kingituste tee; kohvi ja konservidega, raamatutega Simoni jaoks ja kingitustega Karini jaoks

sõitis ta kord nädalas väiksesse majja, mis asus jõesuudme ääres õõnsa mäe läheduses, kus sõjavägi oma naftatagavara hoidis. Teda võeti seal suures köögis lahkesti vastu nagu kõiki teisigi, kostitati lõunasöögiga ja kui ta väga kurb välja nägi, ka napsiga.

Ta polnud viinasõber, aga tal tuli Kariniga nõustuda, et alkohol aitas raskemeelsuse vastu.

Nagu hiljem selgus, oskas Isak omal käel enda eest tasuda. Ta oli nagu loodud kehalise töö jaoks: praktiline, kannatlik, tuli hästi toime kirveste ja labidate, patentvõtmete ja raske tööga, ning võttis Eriku toimetused paljuski enda peale. Sellest oli nende kodus palju kasu, märksa rohkem kui Simoni raamatuarmastusest.

„Me oleksime nagu lapsed ära vahetanud," ütles Karin Ruben Lentovile, kui too ühel pühapäeval neile tuli, et tutvuda Erikuga, kes oli linnaloa saanud. Erik oli kõhnem kui tavaliselt, aga niisama jutukas, tundes oma patriootliku hinge põhjas nördimust Rootsi kaitsejõudude olukorra pärast.

„Meil on autod, aga pole bensiini," seletas ta. „Teisest küljest jälle on meil laskemoona, aga pole relvi."

Siis aga peatas teda Karini pilk ning ka ta ise märkas, kuidas ärevus Rubeni silmades kasvas.

Tolsamal õhtul jutustas Ruben, mida ta oli salajastest allikatest teada saanud juutide saatuse kohta Saksamaal. Simonil ei läinud see kunagi meelest, sellepärast, et poisid aeti köögist välja ja selle ilme pärast, mis oli Eriku näol, kui poiss korraks sisse tagasi hiilis, et vett juua.

Tema isal oli hirm.

Ja sellepärast, et Karin oli nii kahvatu, kui ta tol õhtul võõrastetoas poistele voodeid tegi. Aga kõige rohkem sellepärast, et Simon kuulis pealt ühte telefonikõnet.

Helistas Erik; tal oli kiire, sest ta pidi rongiga oma

väeosse naasma. Kuid mitte kiirustamise tõttu ei kõlanud ta hääl nii käredalt, nagu oleks kõne all midagi enneolematult tähtsat.

„Sa pead kirja ära põletama."

...

„Jah, ma tean, et ma lubasin. Aga ma ei osanud siis ju aimata..."

...

„Saa ometi aru, et kui sakslased tulevad, siis on kaalul tema elu."

Simon kuulatas, tõusis voodis istuli, et paremini kuulda. Kuid tegelikult ei tarvitsenudki ta vaeva näha, sest telefon oli võõrastetoa kõrval kojas ning iga silp kostis selgesti läbi seina.

Ta peas keerlesid küsimused: kellega Erik räägib? mis kiri see on? kelle elu on ohus?

Siis lõi talle kramp kõhtu, sest ta taipas, et ta teab viimase küsimuse vastust. Asi oli temas.

Isak magas kõrvalvoodis – see oli hea, sest teda ei tasunud ärevile ajada.

Simon aga tundis end väga üksildasena, kui ta seal istus ja selgust saada püüdis. Ent tulutult.

Ta kuulis, kuidas Erik Kariniga hüvasti jättis ja oma seljakoti võttis:

„Jumalaga, Karin. Hoolitse enda ja poiste eest."

„Jumalaga, Erik. Hoia ennast."

Ta nägi vaimusilmas neid teineteisel pisut kohmakalt käest kinni hoidmas.

Ja enne ukse sulgumist kuulis ta küsimust:

„Kas sa suutsid talle selgeks teha?"

„Ma arvan küll."

Simon oli nüüd vihane nagu lapsed ikka, kui nad millestki aru ei saa. See raev põhjustas segaseid unenägusid: ta

kohtas Ågreni-eite, kes oli surnuna veel jubedam kui elusana; too jooksis Simoni kannul mööda randa ja kriiskas:

„Mine koju ja küsi oma ema käest!"

Aga poiss oli küsimuse ära unustanud, kaotanud, ei leidnud seda üles, otsis seda meeleheitlikult, otsekui sõltuks sellest ta elu.

Ta ärkas üles ja nuttis, viibides veel une ja ärkveloleku vahelises hämaruseriigis. Ta läks puude poole, tammede poole, ning lõpuks õnnestus tal üles leida maa, mis oli ja mida ei olnud ka. Ta kohtas oma väikest mehikest, kellel olid veider kaabu ja mõistatuslik naeratus. Nad istusid mõnda aega ja ajasid juttu, nagu neil aastaid kombeks oli olnud – sõnatult ja ajatult.

Hommikul seisis ta kaua köögipeegli ees, mis rippus nõudepesulaua juures külmaveekraani kohal, vaadates võõrastesse silmadesse, mis olid küll tema omad, aga erinesid kõigi teiste silmadest; need olid tumedamad kui Karinil, koguni tumedamad kui Rubenil.

Aga ta ei esitanud peegelpildile ainsatki küsimust.

Karinile samuti mitte.

Argielu võttis ta oma haardesse. Kiiruga putru süües ja kaasavõtmiseks võileibu valmistades, õpikuid kokku korjates ning kadunud sokke otsides kahvatusid eelmine õhtu ja telefonikõne, kaotasid oma piirjooned, omandasid ebareaalsuse ja unenäolisuse pitseri.

Tol päeval sai Simon saksa keele kontrolltöö eest puuduliku hinde. Isak muretses:

„Mis sa arvad, kas Karin saab kurvaks?"

Simon imestas. Kool oli puhtalt tema asi, Karin isegi ei küsi midagi.

„Ei," vastas ta. „Kooliasjad ei huvita teda."

Isak noogutas kergendatult. Talle meenus nüüd, et ta oli kuulnud Karinit Rubenile ütlemas, kui too Isaku koduste ülesannete ja kirjalike tööde kohta päris, et oma lapsi tuleb usaldada.

Hiljem ütles Isak:

„Ma võin koos sinuga saksa keelt tuupida, see on ju ikkagi minu emakeel."

Simon oli nii jahmunud, et oleks äärepealt iiriskommi kurku tõmmanud – selle „Alp-Olle", mis ta oli endale kontrolltöö pärast lohutuseks ostnud.

Isak ei osalenud saksa keele tundides ja Simon oli pidanud endastmõistetavaks, et ta oli neist vabastatud samal põhjusel, mille pärast ta pääses usuõpetusest: et ta oli juut. Nüüd alles taipas ta, et Isakul polnud vaja saksa keelt õppida, kuna ta juba oskas seda hirmsat keelt koos kõigi nende karmide komandosõnadega: *Achtung, heil, halt, verboten*...

Nii juhtuski, et köögiseinad, mis olid aastaid kuulnud Hitleri möirgamist, said kuulda hoopis teistsugust saksa keelt – mahedakõlalist berliini murrakut.

See oli vahva. Ka Karinit hämmastas, kui kenasti natside keel kõlada võis. Simon õppis kiiresti, sai keelega tuttavaks. Ta tuli järgmise kirjaliku tööga toime ja sai semestritunnistusele rahuldava hinde. Tunnistused said nad kätte samal päeval, mil sakslased Pariisi sisse marssisid.

Ümbruskonnas liikus ajukelmepõletik. Samal ööl, kui inglased saatsid Dunkerque'ist paatidega teele üle 300 000 mehe, suri üks Simoni mängukaaslastest, tüdruk, kellega tal oli alati raskusi olnud.

See väike surm oli reaalsem kõigist suure sõja surmadest. Simon tundis süütunnet.

Kõigest kaks nädalat varem oli ta tüdrukut mingis tigedas ja mõttetus tülis rebaseperseks nimetanud. Tüdruk oli olnud punapea ja terava keelega nagu Simon isegi,

keskmine laps lasterikkas müürsepaperes, kus isa purjutas ja ema nuttis.

„Ta tundis end rõhutuna, ta vist ei suutnud seda enam taluda," ütles Karin tüdruku kohta.

Ent järgnevatel päevadel hoidis ta poistel valvsalt silma peal ja läks ühel õhtul väga rahutuks, kui arvas, et Isak on palavikku jäänud.

Veel üks vahejuhtum jäi Simonile tollest kevadest selgelt meelde. Karinil oli ühel hommikul ärgates meeles pikk ja selge unenägu. Ta jutustas poistele, et ta olevat istunud ühes varjendis ja vaadanud seinal rippuvat krutsifiksi. Kui pommid alla kukkusid, ärkas ristikuju ellu, tõstis käe ja osutas palmioksaga lae poole, mis seepeale avanes. Ning Karin nägi, et väikeste lennukite taga oli lõputu sinine taevas.

„Nii lennumasinad kui ka pommid muutusid otsekui mänguasjadeks," lausus Karin, lisades, et see nägemus oli talle lohutavalt mõjunud.

Ka poisid tundsid ennast tugevamatena, eriti pärast seda, kui Edit Äppelgren oli kööki sisse astunud, et tuua ära käärid, mis Karin talle laenanud oli, joonud kohvi ja saanud unenäost osa. Ta oli usklik inimene ja teadis rääkida, et nelipühad, mida nad olid äsja tähistanud just õide puhkenud nartsissidega hommikusöögilaual, olid meeldetuletuseks Püha Vaimu väljavalamisest inimeste maailma.

Nad olid just kohvilauast tõusnud, kui kuulsid Käringbergeti õhukaitset tuld andmas. Nad tormasid välja ning jõudsid näha haakristiga Saksa lennukit ja sakslasest pilooti, kes põles õhus nagu puuhalg, kuni tema ja ta masin suure mere jahedusse kadusid.

Simon nuttis, Isak oli aga elevil ja kummaliselt rõõmus.

Kõigele vaatamata said nad seal aasadel mägede vahel, mille lähedal suubus merre suur jõgi, nautida ehtsat poistesuve. Valged suveööd; telgid supelrannas; tüdrukud, keda õrritada; poisid, kellega kakelda; kanuud; purjepaadid.

Erik tuli koju ja jutustas, kuidas nad salaja Norra juute üle piiri aitasid.

Ühel pühapäeval võttis ta auto, et sõita külla ühele oma nõole, Ingale. Ingal oli väike talu mõne penikoorma kaugusel linnast põhja pool. Kas Simon tahaks kaasa tulla?

Ei, Simon ei sallinud Ingat – too oli paks ja nüri olekuga, laudahais küljes, ja ta ei julgenud kunagi poisi poole vaadatagi.

Isak aga ütles, et küllap oli see mingi tähtis sõit, kuna Erik sõitis oma normibensiiniga. Siis läks Simonil tuju ära.

Pärastpoole unustas ta kogu loo. Isak ja tema seisid tellingutel, mis olid püstitatud ümber maja, ja värvisid seda valgeks. Värvi oli muretsenud Ruben, see oli kingitus Erikule. Isak laulis värvimise ajal: „Puhub külm, kõle tuul mere pealt..."

Simon ei sallinud Isaki laulmist, aga tal tuli nõustuda, et 1940. aasta suvi ei saagi õiget hoogu sisse.

5

Kambriaknast võis aimata järve, vähemalt sügiseti, kui puud olid oma leherüü langetanud. Ning muidugi kevaditi, mil võis kuulda sedagi, kuidas järv end jääkatte alt vabastas. Maja, mis polnud suurem kui popsitare, asus nõlvakul, mäed selja taga. Maja lõunakülg oli kena, kuid ometigi mitte nii kena, nagu see oli olnud siis, kui siin leidus veel teovõimelisi mehi, kes takistasid võsa levikut ja raiusid väljavaate järve poole puhtaks.

Mõned heinamaad, mõned põllud, kartulid; teravilja enam ei kasvatatud. Laudas oli aga neli lehma, kaks siga, paarkümmend kana ja siis veel toas kaks puruvana, tuhmistunud mõistusega ja jõuetut inimest. Kõik suurlinnas elavad sugulased peale Karini hoidusid mõtlemast selle peale, kui üksildane Inga oli.

Nagu kõik teisedki, oli ka Inga noorpõlves linna elama asunud, saanud töökoha ühes perekonnas ja hiljem poes. Need olid olnud huvitavad aastad, täis kohtumisi ja inimesi, muljeid ning juhtumisi. Inga oli kena välimusega, heledatverd ja priske oma õrn-veetleval moel.

Küllap oleks ka tema endale mehe leidnud, nagu olid leidnud ta õed. Kuid ta oli olnud seitsmeliikmelises lastekarjas vanim ning oli saanud näha ülearu palju armastust – ta teadis, mida see naisega teha võis.

Ta hoidis ennast.

Ja sellepärast läkski nii, nagu läks, kui vanad enam enda ja talu eest hoolitseda ei suutnud. Siis oli Inga see, kellel tuli koju tagasi pöörduda, andes järele vanemate hirmule vaestemaja ees, mida nüüdsel ajal kutsuti küll vanadekoduks, kuid mis oli hullem kui surm.

Inga ei vaielnud vastugi, olles juba varakult aldis süütundele, kaitsetuna kohustuste ja neljanda käsu ees.

Olnuks kergem, kui tema ja ta ema vahel olnuks vähemalt mingi kiindumus, võimalus omavahel rääkida. Kuid sedagi polnud elu talle kinkinud. Tema peale oli sündimisest saadik halva pilguga vaadatud, kuna just tema pärast olid ta vanemad olnud sunnitud abielluma. Ta tuli siia ilma liiga vara, kõigest mõni kuu pärast laulatust, ning see häbi jäi talle külge kogu lapsepõlveks.

Esimestel pikkadel talvedel pärast seda, kui ta täiskasvanuna koju tagasi pöördus, haudus ta plaani vanadele mürki anda ja talule tuli otsa panna. Ta teadis, kus kasvas koerapöörirohi, ning mäletas, kuidas Ida, tema lapsepõlve külanõid, kupardest mürki välja võttis.

Siis sai ta aru, et hakkab hulluks minema ja et selle põhjuseks on liigne mõtlemine. Elu oli talle õpetanud, et mõtlemisest võib lolliks minna, et just mõtisklejad viiakse Hisingeni hullumajja.

Niisiis otsustas ta mõtlemisele lõpu teha ning mõne aastaga õnnestus see tal üsna hästi.

Kui isa pimedaks jäi, lõpetasid nad ajalehe tellimise. Kirjakirjutamine polnud suguvõsas tavaks, ainult pühade ajal tuli piltpostkaarte. Ja kuigi oli 1920. aastate lõpp, polnud elektrivool veel üle mägede sellesse majakesse jõudnud, nii et raadio peale ei tasunud mõeldagi.

Õed-vennad saatsid raha, nende külaskäigud olid aga harvad ja see oligi hea. Sest kui nad tulid, iseäranis ven-

nad, siis muutus ema ärevamaks kui muidu ja jäi niisuguseks veel paljudeks järgnevateks päevadeks.

Kõige sagedamini käis Erik, veoautoga nõbu. Ja tema naine Karin, kes oli aidanud Ingal linnas turuhoone poodi töökohta saada ja kes oli nii lahke. Ühtaegu lahke ja tugev, see oli Ingat alati imestama pannud.

Inga sai aru küll, et nad käisid siin sellepärast, et Karinil oli temast kahju. Kord ütles Karin vanadele otse välja, et Ingal on õigus elada oma elu ja et tänapäeval on vanainimesed alevi vanadekodus hea hoole all. Siis lõi aga emale südamesse valu ja Erikul tuli sõita autoga arsti järele, kes muidugimõista südamel midagi viga ei leidnud olevat, kuid nentis siiski, et nii vanade inimestega tuleb väga ettevaatlik olla.

Hiljem seda teemat enam ei puudutatud. Inga muidugi märkas, et Erik oli vihane, ja mõistis, et Karin saab kuulda etteheiteid selle pärast, mis ta kokku keeras.

Siis saabus see kevad, mil oja ääres istus viiuldaja.

Hiljem mõtles Inga, et see ei saanud ju tõsi olla, too mees pidi olema tema unistuste vili. Ent tol õhtul oli ta täiesti tõeline, nagu ka järgmisel ja ülejärgmisel. Ta kadus alles siis, kui jõudsid kätte südasuvised valged ööd.

See oli üsna tagasihoidlik ojake, millel tuli maha rännata pikk tee läbi metsade ja näha palju vaeva mägede vahel, et järveni välja jõuda. Viimases otsas ei leidnud oja enam muud nõu, kui vuhiseda viimastelt ettejäävatelt kaljudelt alla randa.

See polnud sugugi vilets kosk, kui arvestada seda, et tema tekitajaks oli säärane väike ojake. Iseäranis kevaditi oli tal nii jõudu kui hoogu.

Ingale tähendas see kosk rõõmu ja vabanemist.

Ta hooldas vanasid, rassis kartulimaal, lüpsis ning hoidis loomi tervete ja rõõmsatena. Kuid ta ei kuulunud

nende hulka, kes oskavad loomadega vestelda, iga looma isikupära märgata, seepärast pakkusid talitused talle vähe rõõmu.

Niisiis käis ta tummade loomade ja tummade inimeste vahet. Isa polnud juba paljude aastate jooksul sõnakestki lausunud, ema aga võis mõnikord pahvatada pikkadesse ja üha arusaamatumatesse monoloogidesse.

Ta on pahura loomuga, ta on alati selline olnud, mõtles Inga.

Enamasti mõtles Inga aga kose peale, kus ta ennast pesemas käis, kui vanad olid uinunud ja loomad lauta kinni pandud. Ka siis, kui sügis oli juba ammu käes, läks ta igal õhtul sinna, võttis end riidest lahti ning seisis seal kose all, saades puhtaks ja muretuks.

Ühel kevadõhtul oli seal too viiuldaja, lihtsalt istus seal ja vaatas Ingat, otsekui oleks naine mingi olend mõnest paganlikust saagast.

Inga ei tundnud hirmu – kõik tundus liialt ebareaalne. Niisiis läks ta otsejoones mehe juurde, alasti nagu ta oli, ja heitis pikali, pannes pea mehe sülle, ja mees võttis oma viiuli ja mängis talle ja see kõik oli nii kummaline.

Muusika oli täpselt selline, nagu ta pidigi olema – metsik ja kaunis.

Võiks ju öelda, et Ingale oleks olnud parem, kui pillimehe asemel oleks olnud piimamees, kes käis ülepäeviti meierei autoga piima järel. Kuid piimamees oli inetu, ebasõbralik ja abielus.

Võib-olla oli ka pillimehel naine, kuid seda Inga teada ei saanudki, sest nad ei saanud teineteisega rääkida. Mees oli välismaalane. Hiljem uuris Erik välja, et pillimees oli juut ja muusikaõpetaja järve teisel kaldal asuvas rahvaülikoolis. Kui semester sai läbi, pöördus mees Saksamaale tagasi. Nad said teada ta nime ja Berliini aadressi.

Ent keegi ei kirjutanud talle. Inga teadis ju, et see mees polnud kunagi päriselt olnud sellest maailmast ja jäi endale kindlaks: „isa teadmata".

See kõik juhtus palju hiljem, talve poole, kui Ingal tuli viimaks tunnistada, et ta ootab last ja et mees oja ääres oli olnud lihast ja verest.

Nad jagasid armastust – pooled ööd tol kevadel jagasid nad armastust ja Inga mõistis lõpuks, miks suutsid inimesed armastuse nimel kõigest loobuda – nii aust kui ka jõukusest. Tal polnud kunagi aimu olnud, mida keha on võimeline tundma, kui seda niimoodi vilunud kätega hellitatakse, samuti polnud ta kunagi mõistnud, kui ilus üks mees olla võib. Viiulimängija oli sale, hapra kehaehitusega, aga tema liige oli suur ja kõva ning Ingal ei saanud sellest kunagi küllalt. Nagu ka mehe silmadest, mis olid mustad kui metsajärv.

Mees rääkis ja ta hääl oli täis õrnust. Kuna aga Inga tema sõnadest aru ei saanud, tuli mehel oma tundeid selle ime suhtes ja naise vastu viiuliga väljendada ning ta mängiski Ingale igal õhtul, ihast peaaegu hullunult.

Hiljem meenus Ingale, et viimasel õhtul oli mees olnud väga kurb ja tema viiul oli olnud täis valu. Seepärast Inga ei imestanudki, kui meest järgmisel õhtul enam ei tulnud.

Ta oli ainult lõpmata kurb.

Aga ta ütles endale, et ta oli ju kogu aeg teadnud: see pidi nii minema, see oli unenägu, ja temasugustel tuleb ikka varem või hiljem üles ärgata ja maa peal oma kohust täita.

Kui ta sügisel kartuleid võttis, oli ta raske ja kohmakas, kuid ei mõelnud ikka veel selle peale, et tema sees on laps. Erik ja Karin tulid esimese lume ajal ning aitasid

tal kartulikotte maakeldrisse vedada. Karin nägi silmapilkselt, kuidas lood on.

„Inga," ütles ta, „sa saad lapse."

„Mis kuradi tembuga sa hakkama oled saanud?!" kähvas Erik nii läbilõikava tooniga, et see tabas Ingat nagu piitsahoop.

Ent Karin katkestas teda kiiresti ja rangelt: „Pea nüüd ükskord ometi oma suur suu kinni, Erik Larsson."

Seejärel läks Karin koos Ingaga üles pööningukambrisse. Aeglaselt ja kobamisi hakkas Inga meenutama ja jutustama.

Kui polnuks seda suurt kõhtu, siis oleks Karin ilmselt arvanud, et Inga on üksinduses mõistuse kaotanud, mis poleks teda sugugi imestama pannud. Aga kuna lood olid nii, nagu nad olid, siis tuli tal lugu tumedasilmsest viiulimängijast oja ääres tõe pähe võtta.

„See ajab mamma hauda," nuttis Inga ja Karin jättis enda teada mõtte, et see oleks parim, mis juhtuda võiks.

Nad olid praktilised inimesed, ka Inga, kes oli ju kõigele vaatamata kaine talutütremõistusega ning jõudis peatselt otsusele, et kõige tähtsam on see, et keegi tema häbist teada ei saaks. Mitte keegi külaelanikest ja õdedest-vendadest ning mitte mingi hinna eest ta vanemad.

Erik rääkis vanadega, luisates, et Ingal on raske kõhutõbi, ja rääkides tõtt, et Inga peab minema linna haiglasse. Erik ei osanud arvata, kui palju nad aru said.

Küll aga sai temast aru Inga keskmine õde, kui Erik ilmus tema linnas „maavanemamajas"* asuvasse kööki ja ütles, et tema lapsed on juba piisavalt suured, et ise hakkama saada, ja niisiis tuleb temal, Märtal, koju sõita ja oma vanemate eest hoolitseda, kuni Ingat opereeritakse.

* Peamiselt Göteborgi tööliskvartalites aastatel 1876–1936 levinud üürimajatüüp, mille alumine korrus oli kivist ja kaks ülemist puust.

Märta vaidles vastu, kuid andis lõpuks järele; Erikule anti ikka järele. Ja Märta uskus Erikut, kui too väitis, et Inga võib ära surra, kui ta arstide hoole alla ei saa. Niisiis pakkis Märta asjad kokku ja sõitis koju vanade juurde.

Kuid ta ei talunud elu selles tares ja üksinduses kauem kui mõne nädala, nii et vastu kevadtalve viidi vanemad vaestemajja, kus läkski nii, nagu nad alati olid ennustanud: mõlemad surid kuu aja jooksul.

Selleks ajaks oli laps sündinud ning juba Karini ja Eriku poolt adopteeritud.

Inga läks tallu tagasi, vaatamata sellele, et tal polnud enam vaja seda teha ja Karin oli lubanud hoolitseda, et ta uuesti turuhoonesse tööle saaks.

„Ta on inimpelglikuks muutunud," tähendas Erik. „Ta ei julge enam tavalisse ellu tagasi pöörduda."

Karin noogutas, aga mõtles, et asi pole niisama lihtne.

Hoides vastsündinut süles ja kuulates põetajat, kes rääkis, et ema polnud poissi isegi näha tahtnud, tundis Karin südamepõhjas, et tal pole selle lapse peale õigust. Ta ei olnud teda õndsuse ja vaevaga kandnud ega valuga ilmale toonud.

Ta vaatas kaua poisi silmadesse ning arvas neis leidvat nonde pikkade järveäärsete videvike nukrust. Aga ka midagi muud: suurt üksindust, mitteolemist.

See tuleb sellest, et Inga ta maha salgas, mõtles Karin; et ta üheksa kuu jooksul tema olemasolu ei tunnistanud. Ja Karin mõtles Inga sõnadele pööningukambris: ta olevat uskunud, et mees viiuliga on vetevaim, keda pole olemas.

See mees oli siiski olemas, mõtles Karin, tunnistades endale seda, mida ta oli juba märganud: et laps oli väga juudilik. Võõra mehe laps, kes pidi saama tema omaks.

Mitte et ta oleks mõelnud teistsugususega seotud raskustele. Ta armastas seda poissi. Ja kuna ta oli praktiline inimene, siis teadis ta kõigile kõhklustele vaatamata, et tema armastus suudab mägesid paigast liigutada ja taevavõlvi nihutada, kui seda lapsele vaja peaks minema.

Poisist pidi saama õnneliku lapsepõlvega hea inimene.

Veel edasi kevadtalve poole, kui ta öösiti üles tõusis, et lapsele veel üks lutipudel tuua, ei vaevanud ta oma pead enam sellega, kellel on lapse peale õigus.

Tema mõtted olid nüüd kindlad ja kummalised.

Laps kuulub maale, mõtles ta; ta kannab oma rakkudes maa iidset ajalugu ja vereringes kogu looduse tarkust.

Ta ju nägi, et see laps teab tõtt.

Kõik lapsed teavad, mõtles ta. Ühe lühikese viivu vältel lapsed teavad. Võib-olla on iga uus laps maa püüe väljendada seda, millest me aru ei saa.

Inga määras lapse nime. Pärast vanemate muldasängitamist läks ta kalmistul otsejoones Eriku juurde ja ütles:

„Tema nimeks peab saama Simon."

Karin mõistis, et neil ei jää muud üle kui sellega leppida. Ta seisis, laps süles, ja mõtles: vetevaimul oli siis ikkagi nimi.

6

Karin oli kuuelapselise pere pesamuna. Kõik teised olid poisid. Noorim neist käis juba koolis, kui selgus, et rätsepmeister Lundströmi majakesse, mis asus ühes Värmlandi raudteeäärses töölisasulas, on oodata veel üht last.

Ema nuttis, needes oma saatust ja last, kes tema sees kasvas. Ta oli mõni aasta üle neljakümne ja oli uskunud, et on nüüd prii. Nõudis kolme päeva pikkust võitlust, et last kehast välja saada, ja ema oleks äärepealt hinge heitnud, aga kui ta siis seal lamas, vastsündinu rinna otsas, jätkus tal ikka veel pisaraid.

Nüüd nuttis ta sellepärast, et laps oli tüdruk, üks neist vaesekestest, kes on mõistetud orjusesse ja valurikkalt lapsi sünnitama.

Terve lapsepõlve vältel pidi Karin kuulama, kui soovimatu laps ta oli olnud ja et tema ilmaletoomine oleks emale peaaegu elu maksma läinud. Seda jutustust korrati tihti, ta leppis sellega kui paratamatusega ja mõistis oma ema.

Seevastu ei mõistnud ta kunagi seda kurbust, mis ta südamesse sügavaid juuri ajas ning sedavõrd jõuliselt kasvas ja laiali hargnes, et ta seda kunagi välja juurida ei suutnud.

Õigupoolest oleks ta pidanud juba varakult alla andma nagu teised soovimatud lapsed, keda selles kandis tuberkuloos maha niitis. Ent Karin jäi ellu ning kasvas suureks ja tugevaks, kuna tal oli olemas isa.

Petter Lundström oli tütre sündides üle kuuekümne aasta vana. Ta oli kaks korda abielus olnud ja tal oli kaks pesakonda lapsi. Pojad tema esimesest abielust olid juba ammu täiskasvanud. Aga tal oli olnud ka tütreke, kes oli seitsmeaastasena tiisikusse surnud.

Ja kummalisel kombel ühendas see väike surnud tüdruk Petterit eluga, eluvaimuga, mis tema sees oli. Ta oli seda tüdrukut armastanud. Ta pojad, ka need, kes olid sündinud teisest abielust, olid kuulnud palju lugusid sellest, kui iseäralikult kena see tüdruk oli olnud ja kui väga isa oli teda armastanud.

Kui talle nüüd eluõhtul uus tüdruk sündis, oli see Petteri jaoks suur rõõm. Jumal üksi teab, kas ta polnud koguni mitte pähe võtnud, et tema väike kullake on tema juurde tagasi tulnud – trööstiks ja uueks valguseks tema üha hallimas elus.

Tema töökoda asus kodus ja juba esimesest päevast peale sai lapsest isa lemmik. Ta pani tüdruku suurele rätsepalauale sahtli sisse lamama ning vadistas temaga, naeratas talle, laulis talle.

Rahvast saalis töökojas sisse-välja ning keset seda inimvoolu istus Petter oma Pisi-Kariniga, inglikesega, musirulliga, silmateraga. Muidugi leidus ka neid, kes tema ja ta piiritu armastuse üle naersid, aga see oli Värmland ja seal jätkus ruumi ka veidrustele. Nii et naer oli suuremalt jaolt heatahtlik. Pealegi oli laps armsake, ei seganud kedagi ega olnud jalus, kui oli vaja riideid proovida.

Petter teadis sadu laule ja tuhandeid muinasjutte ning veelgi rohkem kentsakaid lugusid. Kõik selle kinkis ta tüdrukule, keda kandis soojuse- ja teravmeelse tarkuse laine ja kes õppis varakult tundma inimeste rumalusi ja targutusi ning mõistma, et enamik alustab heade kavatsustega, kuid satub siiski halvale teele.

Petter oli alati loomu poolest korralik olnud. Nüüd aga muutus töökoda nii puhtaks, et rahvas rääkis, et seal võiks otse põrandalt süüa. Ta hankis Karlstadist raamatu, millest võis teada saada kõik selle kohta, mida väikesed lapsed sel ajal vajasid. Seal kirjutati palju puhtusest, toidust ja värskest õhust. Õrnuse ja armastuse kohta polnud midagi kirjas, aga Petter Lundströmi seisukohast polnud sellel ka mingit tähtsust.

Sel viisil omandaski Karin oma tugevuse ja teadmise, kui arusaamatult elu on korraldatud, aga et kõigele vaatamata on sellest siiski võimalik aru saada.

Selleks ajaks kui ta kooli läks, oskas ta juba ammu lugeda ja kirjutada ning Petteri mõõtmatuks uhkuseks pandi ta kohe järgmisse klassi.

Aga ta ema? Jah, ka tema oli olemas ning astus vahel töökojast läbi. Tema ettekujutus endast kui kannatlikust tööloomast oli ta maadligi surunud, liiga sagedased nurgavoodid ning lõputu vaevanägemine toidu ja kraamimisega olid ta enneaegu ära kurnanud. Tema oli Petteri elu Süü – mees ei saanud ju kuidagi eitada, et just tema oli naist selle lastekarjaga koormanud, ja seda, mida naine nii tihti kordas: et Petter oli oma esimese abikaasa enneaegu hauda ajanud.

Too oli surnud nurgavoodis.

Niisiis ei jäänud Petteril muud üle kui naise kaevete ja pideva väsimuse koorma all kössi tõmbuda. Nüüd, pärast Karini sündi, olid need käebed lausa teretulnud. Ema ei saanud ju tüdrukut tagasi nõuda ja tal tuli tunnistada, et Petter tegi, mis suutis, et seda viimast rasket koormat naise õlult ära võtta.

Ta ei puudutanud naist voodis enam kunagi ning too aimas ähmaselt, et on olemas mingi seos: et lapsega talitamine rahuldab mehe lähedusevajaduse täiesti.

Lahkhelid muutusid tõsisemaks, kui tüdruk kasvas suuremaks ja ema leidis, et Karinil tuleb majapidamises kaasa aidata. Petter ei saanud abilise andmisest keelduda ja laenas naisele tüdrukut, aga ainult lühikeseks ajaks korraga. Tüdrukust ei saanud tublit majapidajat, ta oli söögitegemisel sageli saamatu. Kord lõi ema talle ahjuroobiga üle selja.

Seda vahejuhtumit ei unustanud rätsepa majas keegi, sest heasüdamlik Petter läks sama ahjuroobiga otse naise juurde ja lõi teda samuti.

„Et sa teaksid, mis tunne on," ütles ta, ise viha pärast näost valge.

Nagu öeldud, ei unustanud ema seda kunagi, nii alandustunne kui ka valu läksid talle sügavale hinge, mis tüdrukule muidugi kasuks ei tulnud. Pikapeale tuli ju just temal selle eest maksta.

Kui Karin oli üheksa-aastane, siis ta isa suri. Ta lihtsalt kukkus rätsepalaual istudes ettepoole kokku nagu vana liigendnuga.

Laps ei suutnud seda mõista – see lihtsalt ei saanud tõsi olla! Ta pages suurde metsa ja jäi sinna terveks ööks. Hommikul kuuse all ärgates meenus talle juhtunu. Ta läks sügavamale metsa ja leidis ühe lagendiku. Seal voolas oja; pikkamisi hakkas ta mõistma, mis oli juhtunud, ja nägi, et oja oli selleks liiga väike, et ennast sinna uputada.

Aovalgel saabus sinna siidisabade parv oma pikal teekonnal põhjapoolsetest kõrgmägedest lõunapoolsete soojade jõgedeni. Nad laskusid lapse ümber maha. Karin polnud kunagi varem neid kummaliselt helkivaid linde näinud ega kuulnud nende laulu, mis on midagi rõõmuhõiske ja itku vahepealset.

Tüdruk istus seal väga vaikselt, teades, et isa oli saat-

nud talle tervituse, et ta on endiselt tema lähedal ja jääb sinna alatiseks.

Siis otsustaski Karin, et ta suudab edasi elada.

Ema müüs rätsepatöökoja maha ning kolis Göteborgi, võttes kaasa need lapsed, kes veel koju olid jäänud: kaks peaaegu täiskasvanud poega ja selle väikse tüdruku, keda ta vaevalt tundis. Seal leidis ta uut rakendust oma ettekujutusele endast kui vaevatud tööloomast – nimelt vabrikus, mis kurnas ta jõudu, kuid tõi sisse niipalju raha, et ta sai pidada ühetoalist korterit Majornas ning endale ja lastele toitu osta.

Peagi algas Esimene maailmasõda, toitu hakkas nappima ja hääbunud elutahtega inimesi suri nagu kärbseid grippi. Karin pääses tänu siidisabadele.

Ja tänu mõnedele õpetajatele, kes sellesse ebatavalisse ja andekasse tüdrukusse kiindusid. Kui Karin leeris käis, külastas pastor ta ema, ütlemaks, et tüdrukule tuleks võimaldada edasiõppimist.

See oli pilge – pastor mõistis seda ise ka, kui ta tolle tugevalt küürus lesknaise köögis seisis.

„On alles uiud!" ütles ema pärast pastori lahkumist. „Sinu sõge isa pani su uskuma, et sa oled midagi erilist."

Kui pojad koju tulid, rääkis ta neile hullust pastorist ja nad said hea kõhutäie naerda. Kulutada raha tüdruku õpingute peale – nad polnud kunagi midagi nii rumalat kuulnud. Hiljem aga ütles sõnaahtram vend, et kui isa elus oleks, siis...

Tol korral taipaski Karin, miks nad teda ei salli.

Kolmeteistaastasena sai ta koduabiliseks, viieteistkümnesena läks ta õmblusateljeesse, kuueteistkümnesena ühte suure turuhoone poodi. Siidisabad saatsid teda kõikjal ja kui ta oli kaheksateistaastane, kohtas ta Erikut

ja märkas, et too sarnaneb Petteriga, hakkas sotsialistiks ja sai veelgi kinnitust, ning söandas koguni uskuda Eriku sõnu, et ta on väga ilus.

Erik oli Stigbergil asuva „maavanemamaja" ühetoalises korteris ainus poeg. Ta oli oma ema lootus ja noorema õe tugi.

Õde oli põdura tervisega, üks neist, kel tuli elada punkteeritud kopsuga, sealtpeale kui ta kuueaastasena tuberkuloosi põdes. Talle olid keelatud nii isiksus kui ka oma elu ning ta kasvas aeglaselt ja küürutõmbunult oma ema varjus.

Ema oli tugev inimene; ilus, käreda loomuga ja väga usklik. Ta oli abiellunud hilja ja vihkas armastust sedavõrd raevukalt, et hirmutas oma varjutaolise mehe abieluvoodist välja niipea, kui oli oma lapsed ilmale toonud.

Oma iha rahuldas ta sel moel, et peksis poissi, ja nimelt vaibaklopitsaga palja punase tagumiku peale. Erikul polnud sugugi kerge lapsepõlv, kuid siiski suhtus ema temasse teatud respektiga – tema soosse, poisis peituvasse mehesse. Ta oli pärinud oma ema intelligentsuse ja jõu ja pidi ema unistused teoks tegema.

See lugupidamine andis Erikule niivõrd palju jõudu, et ta suutis pikapeale võtta hoiaku ema vastu, vähemasti tema vaadete ja sünge ristiusu vastu. Hullemad olid aga lood sellega, mis oli talle külge jäänud nii varakult, et seda polnud isegi märgata.

Kehaline armastus jäi tema jaoks terveks eluks patumaiguliseks ning keegi ei aidanud tal kunagi mõista kummalist sidet iha ja julmuse vahel, mis leidus tema fantaasiates ja mille pärast ta kohutavat häbi tundis.

Kui ema teda enam vaibaklopitsaga ohjes hoida ei

suutnud, sundis ta poissi kuuletuma pidevate ähvardustega, et saab südamerabanduse.

Ta süda jäi haigeks samal ajal, kui poiss murdeikka jõudis.

Ka Erik oleks pidanud saama edasi õppida – ta oli üks paljudest oma põlvkonnas, kes võinuks kaugele jõuda, nagu öeldi. Aga võib-olla oligi hea, et läks nii, nagu läks.

Viieteistaastasena astus ta „Götaverkenis"* ametiühingusse ning kõndis igal õhtul kümnetunnise tööpäeva järel õpperingidesse ja raamatute juurde. Sealt leidis ta vahendid, mille abil suutis lõpuks mõista seda julma maailma, kus ta üles oli kasvanud, ja sai teada, et inimesed alati avaldavad survet endast nõrgematele.

Vahetevahel mõistis ta oma ema.

Nagu ta mõistis ka seda kohutavat alandustunnet, mis käis kaasas jalanõudega, mis tal oli tulnud kõikide lapsepõlve jõulude ajal koguduse pastorilt vastu võtta. Too omakorda oli need saanud heategevusorganisatsioonilt, mis nimetas end „Älvsborgi jõulupäkapikkudeks".

Kuueteistaastasena kuulutas ta oma emale, et Jumalat pole olemas ja et töörahva allasurumise vahendina pole ema kirik suurt parem kui viin.

Ema surus käe südamele ja ähvardas ära surra, kuid ähvardus ei avaldanud mõju, sest poiss oli juba uksest väljas, teel järgmisele koosolekule.

Kui aga asi puudutas armastust, siis oli Erik märksa kaitsetum. Need tüdrukud, kellesse ta armus, sõi ema peagi tema elust välja, olles surmani kohutatud mõttest, et poeg võiks ta maha jätta.

Kui Erik Karinit kohtas, oli ta kolmekümne ligi. Niipea kui ta neisse mahedaisse pruunidesse silmadesse vaatas, mõistis ta, et nüüd on asi tõsine. Tema igatsus oli nii suur ja ta hirm nii tohutu, et tal oleks vaja läinud mingit taevast jõudu, keda paluda:

„Armas Jumal, anna mulle abi ema vastu."

Kuid nende mahedate silmade suhtes oli ta eksinud. Peagi sai ta aru, et Karini leebuse taga peitub jõud, mida võib vabalt võrrelda tema ema omaga. Juba esimesel külaskäigul Eriku koju ütles Karin otse välja, nagu lood olid: „Erik ja mina abiellume."

„Sellest saab minu lõpp," ütles ema, ise nii kahvatu, nagu kavatseks ta oma ähvarduse sealsamas köögilaua ääres täide viia. Ent Karinil jätkus häbematust talle otse näkku naerda ja öelda, et see ongi ju elu mõte, et vanad eest ära sureksid ja noortele maa peal ruumi teeksid.

Siis läks ta minema ja võttis Eriku kaasa. Ema jäi elama ning oli Erikule ja Karinile veel palju aastaid suureks nuhtluseks.

Erik ei taibanud kunagi, missugusest saatusest Karin ta päästis. Aga ta taipas tol õhtul, et tema naine on niisama tugev kui ta ema, ja oma ehmatuseks tabas ta end mõttelt, et ta oli ühe naise küüsist teise küüsi sattunud ja et tuleb kaitsta oma mehelikkust, et mitte muutuda samasuguseks varjuks nagu ta isa.

Nad abiellusid kevadel. Mõlemad emad nutsid – Karini ema sellepärast, et tütrele pidi nüüdsest osaks saama naise saatus, mis tähendas pidevat raskejalgsust ja jubedaid sünnitusi.

Niisiis rajasid nad kodu, kuid jäid lastetuks. Erik tegi ise mööbli: tugitoolid, puhvetkapi, söögilaua, pesukapi. Karin õmbles.

Sellest sai omanäoline ja ilus kodu.

Aga ämmade rõõmuks jäid nad lastetuks.

Ühel sünnipäeval kohvilauas hakkas Eriku ema Kari-

* Mehhaanikatöökodadest ja laevatehasest koosnev kontsern Göteborgis, asutatud 1841.

nit avalikult pilkama, ja ükskord ometi pahvatas Erik välja oma lõpmatu viha ema vastu, öeldes, et lastetuses tuleb süüdistada hoopis teda, Erikut. Ta olevat põdenud ühte häbiväärset haigust, seesugust, mille võib saada siis, kui sul pole lubatud käia oma tüdrukuga ja sa pead selle asemel litside juures käima. Nii et võtku ema teadmiseks, et põhimõtteliselt on see tema enda süü.

Kui nad tol õhtul kodu poole sõitsid, võttis Karin Erikul käest kinni ja ütles, et kuna ema sel õhtul jalapealt ära ei surnud, siis elab ta kindlasti saja-aastaseks.

Ta elas üheksakümne kuue aastaseks.

Karin ei julgenud kunagi küsida, kas Eriku lool ka tõepõhja all oli. Mees oli käitunud nii suuremeelselt. See oli tema moodi; ta oli mees, keda võis usaldada. Mitte küll nagu Petter – sellest oli Karin aru saanud –, vaid palju ebakindlam, riiakam ja haavatavam.

Kuid ka see oli hea, Petter elas Karini südames oma elu, ilma et keegi oleks teda ohustanud.

Siis said nad endale poja, ja mis tähtsust sellel oli, et see kaua taga igatsetud laps ei olnud veri nende verest.

Erik oli uhkusest puhevil, ta võttis oma säästud välja ja ostis jõesuudme lähedale krundi, et lapsel oleks värsket õhku ja mänguruumi.

Ta ehitas maja oma kätega. Sellest tuli isevärki maja, mille mõõdud olenesid nendest puitmaterjali raasukestest, mida tal veoautoga linnas ringi sõites õnnestus odavalt saada. Ta tundis kõiki ehitajaid ja teadis kõiksugu lammutustöödest. Oma ehitusplatsile saabus ta vaheliistudega akende ja puunikerdustega, uhkete kahhelahjudega, mis pärinesid Puiesteel moderniseeritavatest patriitsimajadest, ning vanade, kauni profiiliga ustega, mis olid saadud ühest Landvetteris ümberehitatavast mõisast.

Muidugi ei vaadanud nad seda niisuguse pilguga, aga

sellest sai väga hubane maja, täis üllatusi ja soojust. Ja nad polnud kunagi õnnelikumad kui tol suvel, mil nad sumpasid väljas savi sees ja magasid soojadel öödel autovarikatuse all, millele Erik sadamas peale oli sattunud ja mis oli tõesti tunduvalt usaldusväärsem kui telk.

Ämmad, kes ei teadnud, kust nad lapse olid saanud, kraaksusid halvast verest, halvast pärilikkusest. Kuid Erik hirmutas nad vaikima ning tema ja Karin said kindlust oma sotsialistlikust usust, et keskkonnal on inimese arengus suur tähtsus.

Tuli ette, et Erikust käis valuhoog läbi, kui ta imiku mustadesse silmadesse vaatas. Kuid ta tõrjus valu tagasi ja tegi poisi enda omaks, endasarnaseks. Peagi ei pannud ta enam tähele ei silmade musta värvi ega karedaid juukseid – Simon oli tema oma ja järelikult igas suhtes hea, esmaklassiline.

Erikul oli võimas ja kõlav lauluhääl, mida oli varakult treenitud kirikus ja hiljem töölisliikumises. Kuna ta ei suutnud sundida ennast lapsega vadistama, nagu Karin kogu aeg tegi, siis laulis ta „Internatsionaali", nii et mäed kõmisesid, ja oli uhkusest lõhkemas, kui poiss võlutult lalises. Kui Erikul võitluslaulud otsa said, siis läks ta üle vanadele kirikulauludele – muidugi ilma sõnadeta, kuid täis rasket rahu ja jõudu.

Oli väljaspool kahtlust, et laul tegi lapsele suurt rõõmu, ka Karin märkas seda ja imestas.

Karin kandis last peaaegu alati süles, kuid kevadel, kui aed hakkas kuju võtma ning Karinil tuli külvata ja istutada, tegi Erik hälli ja riputas selle suure pirnipuu külge, mis oli krundil olnud ammu enne seda, kui nemad sinna tulid. Seal siis poiss magas ja ärkas kesk metsmesilaste suminat ja lehtede sahinat, valged õied otsekui lumehelbed ta asemele langemas.

7

Mere lähedus oli Simoni lapsepõlves alati tajutav. See andis õhule soolase hõngu ning täitis õhuruumi sügavike ja avaruste lauluga. See andis värvi ka kogu valgusele majade ja mägede vahel.

Hallid päevad muutusid läbitungimatult hallideks. Sinised päevad muutusid sinisemaks kui miski muu maa peal; päevadeks, mil meri sai taevalaotusele peegliks, mitmekordistades valgust ja peegeldades seda maa peale.

See särav valgus jäi lapsi saatma kogu eluks, see tungis läbi naha, luu ja liha, jõudes välja hingepõhjani, kus sündis igatsus.

Sinine igatsus vabaduse ja lõpmatuse järele.

Tegelikkusest pidepunkti otsides tundis see igatsus tõmmet suurte laevade poole, mis Õlimäest mööda suursadama poole suundusid. Pea kõik Simoni lapsepõlvesõbrad läksid merele, paljud neist vaatamata sõjaolukorrale – ja juba enne, kui Simon reaalkooligi lõpetada jõudis.

Nad munsterdasid end nime poolest puutumatutele kaubalaevadele, mille parrastele olid maalitud sinikollased lipud. Mõned poistest ei tulnud kunagi tagasi, vaid kadusid koos oma neutraalse laeva ja vabadusihaga sügavikku.

Teised naasid koju, pilgus midagi tabamatut. Nende emad aga rääkisid Karini köögis luupainajatest, mis nende poegi öösiti vaevasid.

Ka Simon ja Isak tundsid tõmmet suures sadamas seisvate laevade poole. Sadamas oli elu peaaegu soiku jäänud, kängunud tegevuse puudusel. Rootsi oli blokeeritud.

Samuti kaid, mida valvas politsei.

Ja ometi polnud sadam kunagi mahutanud nii palju laevu kui nüüd, nii palju poide ja ankrutega aheldatud hiidusid, mis olid mõistetud vaikusesse ja tegevusetusse. Vaatamata kaide blokeerimisele ei saanud neid varjata ning poisid avastasid peagi, et parim moodus laevadele ligi pääsemiseks on sõita praamidega risti üle jõe.

Nad alustasid Sänkverketi juurest, sõites edasi-tagasi. Seejärel leidsid nad tee Kalasadamasse ja sõitsid praamiga Sannegårdenisse, seistes tekil ja jälgides, kuidas hiiglaslikud laevakered viirastuslike mägedena nähtavale ilmusid.

Paljud neist laevadest kuulusid Norra kaubalaevastikule, mõned neist olid uhiuued. Nad olid seilanud Rootsi laevatehastest otse ankrupaika ja neid polnud veel kunagi praktiliselt katsetatud.

Teised jälle olid kündnud kõiki maailma meresid ning tol kevadel, mil natsid Norra annekteerisid, väsinute ja kurnatutena kodumaale lähenenud. Meelt heites olid laevad kurssi muutnud ja suundunud naabermaale, mis oli veel vaba. Sinna jäid nad seisma, vaikselt, töötult, arestitult.

Varakevadel aga levisid üle linna kuulujutud, et Norra laevu lastitakse kuullaagrite ja relvadega; et nad seatakse valmis ärasõiduks; et pardale monteeritakse lõhkelaengud, et laevadel oleks võimalik vajaduse korral enesetapp sooritada.

Ööl vastu 31. märtsi hoidis jõeäärne linn hinge kinni, kui kümme Norra laeva kindlusest mööda hiilisid ja kursi Rivöfjordile võtsid. Öö oli udune, aga see ei aidanud

neid. Pardal oli sadu inimesi, kes ei näinud enam kunagi koidikut, sest Kajakalaiu juures ootasid Saksa sõjalaevad.

Kolm laeva lasti vastavalt enesetapuplaanile põhja nende endi meeskondade poolt; kolm tükki läks põhja pärast seda, kui Saksa torpeedod neid tabasid; kahel õnnestus ümber pöörata ja lasta end uuesti Rootsis aresti alla panna.

Ainult kaks laeva murdsid läbi ja jõudsid Inglismaale – üks väike tanker ja siis veel 16 000-tonnine kiirlaev „B. P. Newton", mis 3. aprillil ühte Šotimaa sadamasse sisse sõitsid, Tema Majesteedi sõjalaeva „Valorous" eskordi saatel.

See oli linnas elavale mererahvale raske päev, üks sõja mustemaid päevi.

Sosinal kõneldi reetmisest.

Simon istus oma tunnid koolis ära nagu teisedki, ilma et oleks õigupoolest sõnagi kuulnud. Õpetajad olid samasuguses ahastuses, kuid keegi ei rääkinud juhtunust. Tunnid roomasid edasi ja rituaalist peeti kinni nii hästi kui võimalik: „Avame õpikud leheküljelt 56."

Päeva lõpul vallandus Simoni pinge ning just tema oli see, kes vajus koolipingi kohale ja nuttis. Oli rootsi keele tund ja ka õpetajanna andis nüüd alla ning nuttis kateedris vaikselt.

Keegi ei lausunud sõnagi.

Siis helises tunnilõpukell. Poisid tõusid pikkamisi püsti ning pikkamisi ja vaikselt läksid nad ka laiali, silmad läikimas ja ninad tatised.

Alles siis, kui nad koridoris seisid ja mantleid selga tõmbasid, märkas Simon, et Isak polnud nutnud ja et ta silmad olid kuidagi kummalised.

Nad pidanuks raamatukokku minema, aga Simon

mõistis, et nüüd tuleb jõuda nii ruttu kui võimalik koju, Karini juurde kööki. Nad läksid üle koolihoovi rattakuuri poole. Kuid Isak kõndis nagu mehaaniline nukk ja järsku taipas Simon, et sel päeval tuleb minna trammiga.

Isak järgnes talle nagu koer, aga terve tee ei vaadanud ta kordagi Simonile otsa, justkui ei tunneks ta sõpra ära. Kui nad peatusesse jõudsid, ei leidnud ta tuttavat teeotsa üles ja Simonit haaras säärane hirm, et ta sisemus tõmbus krampi.

Ta oleks tahtnud põgeneda, aga võttis hoopis Isakul käe alt kinni ning nad kõndisid ühest künkast üles ja teisest alla, mööda teed, mida Aron Äppelgren oli Simoni armastama õpetanud.

Siis jõudsid nad koju ja seal oli Karin, kes märkas sedamaid, kuidas lood olid, ning kramp Simoni kõhus andis järele, kuigi ta kuulis, et Karini hääl kõikus, ja nägi, et ema pruunid silmad välgatasid tumedalt, kui ta ütles:

„Sina mine välja."

Ta lausa lendas uksest välja oma tammede poole, selle maa poole, kus kõik kergeks muutub.

Õrnalt ja ettevaatlikult, otsekui kartes, et poiss jookseb verest tühjaks, tõmbas Karin Isakul kampsuni seljast ja saapad jalast. Seejärel istus ta kiiktooli, hoides suurt poissi süles, kiigutas vaikselt, silitas ta pead, vadistas.

Poiss muutus pisut soojemaks, kuid oli endiselt kangestunud ja oli täiesti ilmne, et ta ei tunne Karinit ära.

Karin laulis vana lastelaulu: „Lasse, Lasse, väike..." ja võib-olla andiski kangestus veidi järele, aga kui ta üritas poisi pilku tabada, siis sai täiesti selgeks, et Isak Lentov ei teadnud enam, kes ta on.

Ma peaksin Rubenile helistama, mõtles Karin, aga iga katse püsti tõusta ja end poisi haardest vabastada suuren-

das hirmu tolle kehas. Niisiis tuli jätta kõik nii, nagu oli, kuni tuli Helen piimaga ja Karin sai anda talle numbri ning sosistada, et ta jumalapärast kiiresti teeks.

Ruben Lentovil õnnestus võtta takso, aga tema saabumine ei muutnud midagi. Isak ei tundnud oma isa ära.

Ta oli nelja-aastane ja ta ema armastas teda nii, nagu armastatakse seda, mis peab andma mõtte ja väärikuse ärevale elule. See armastus sundis poissi pidevalt ema vajadustega sobituma ning takistas teda tajumast omaenda tundeid, mida tal oleks vaja läinud, et hinnanguid anda ja aru saada.

Temast tuli hea, sõnaaher laps.

Aeg-ajalt aga haarasid teda seletamatud raevuhood ja ta jooksis suures Berliini korteris röökides ringi.

Ta isa oli kaugel maal – need olid ema sõnad, lausutud mingi igatsusega, mis jäi poisi ettekujutusele Rootsist kogu eluks tooni andma. Kuid tal oli vanaisa ja too oli Jumal, sellest oli poiss aru saanud, kuna vanaisa hääl kõmises nagu Issandal ja laupäeviti, kui ta, väike pojapoeg käekõrval, sünagoogi läks, oli ta üleni majesteetlik ja väärikas. Täpselt nagu Iiobi Issand.

Vanaisa karistas samuti nagu Jumal, jagades oma raskeid hoope nii õigetele kui ka ülekohtustele ja poiss isegi ei üritanud sellest kunagi aru saada, sest ta oli sünagoogis õppinud, et Issanda teed on inimestele äraarvamatud.

Pealegi ei mäletanud poiss tagantjärele kunagi neid kordi, mil ta karjudes mööda korterit ringi tormas, kiusates sellega oma ema, kes kaebas Issandale, kellel tuli siis last raske südame ja kõva käega karistada.

Aga just tollel pärastlõunal, kui tal oli vanust nelja ja viie aasta vahel ja Berliinis oli päikesepaiste ja kevad, ta oli jälle oma karjumisega ema tuju rikkunud ja istus söögitoas laua all, millel oli paks puna-kuldse tikandiga lina, ja õhk lõhnas kergelt poonimisvaha ja hapu veini järele ja ta kuulis, kuidas ema oma toas nuttis, ja ta ootas Issandat, kes pidi tulema teda lööma – just tol päeval koges ta ühte tunnet.

See tunne sisaldas samasugust raevu, mida ta oli nüüdsama ringi joostes ja karjudes tundnud. Nüüd aga sai ta oma raevust teadlikuks ja see andis lootust – ta suutis mõtelda ning ta mõtles, et peaks ära põgenema, minema kaugele maale oma isa juurde.

Ta kavatses inimestelt teed küsida, aadressi ta teadis.

Ta võttis kingad jalast, et teda ei kuuldaks, ja hiilis esiku poole. Seal seisis ta mõnda aega, silmitsedes riidevarna ja mõeldes, et küllap läheb tal pikal teekonnal sellele võõrale maale, kus pidi nii külm olema, mantlit tarvis.

Aga ta ei ulatunud nii kõrgele.

Tal läks korda hääletult uks avada ja see enda järel sulgeda. Siis läks ta trepist alla ja jõudis tänavale, kus paistis päike ning inimeste nägusid elustasid marsimuusika ja noornatside saabaste taktsamm.

Ta ei suutnud kunagi meenutada, kuidas nad ta kätte said, nood pikad pruunides särkides mehed, kellel olid varrukal haakristiga sidemed. Aga ta mäletas, kuidas nende ninasõõrmed vaimustusest võbelesid ja kuidas nad naersid, kui nad ta lähimas õllepoes letile vinnasid ja tal püksid jalast tõmbasid, et näha, kas ta on ümber lõigatud, ühesõnaga, kas ta on üks väike juudinäru, kes tollel päikselisel ja heldel päeval, mis oli nii lootusrikas kõigile neile, kes olid näinud Kolmanda *Reich*'i sündi, lahke saatuse tahtel neile teele ette oli jäänud.

Nad tirisid ta väikese tilli siniseks; keset piinamist langes poiss teadvusetuse pimedusse, mis vähendas meeste lõbu. Siiski ei lõpetanud nad enne, kui veri tillist purskas

ja baarineiu vahele segas. Too võttis lapse ja viis ta letitagusesse ruumi.

Baarineiu oli pikka kasvu ja blond nagu Karingi.

Ja õhtul, kui lustlik marssimine tänavatel oli lakanud, kandis ta poisi koju Lentovite korterisse.

Ta oli lapse ära tundnud.

Kui poiss jälle meelemärkusele tuli, sai ta aru, et vanaisa ei ole Jumal, sest ta nuttis hirmust ja meeleheitest. Tuli arst, kes pani sideme ja andis rohtu ja ütles, et edaspidiseks eluks ei jää poisile mingeid kahjustusi. Arst oli ise juut ja tal oli säärane hirm, et rahustav süstal värises ta käes.

Sellal kui poiss tugeva mürgi mõju all magas, istusid vanaisa ja ema seal teineteist vihates – kumbki püüdis ennast süüst puhtaks pesta.

See olid sina, sa neetud hani, oma pisarate ja stseenidega, sina sundisid mind teda lööma.

See olid sina, sa vana saatan, kes ta hirmust hulluks ajas.

Ent nad ei öelnud midagi ja eakas vanaema tiirutas nende ümber, pakkudes veini ja lohutust, mida võis ammutada neljandast käsust.

„Lapsed unustavad kergesti," ütles ta.

Pikapeale said nad šokist ja vihkamisest üle ning neist said liitlased kokkuleppes, et Ruben Lentov ei tohi kunagi teada saada, mis tema pojaga juhtus.

Veidi murelikult, et laps võib isale ära kaevata, heitsid nad lõpuks igaüks oma voodisse, et püüda magada. Aga sellest kartusest võinuksid nad end säästa, sest kui poiss üles ärkas, oli ta tumm.

Ta ei rääkinud ega nutnud; ainult siis, kui arst tuli haava siduma, oigas ta mõnikord natuke.

„Ta on šokis," ütles arst.

Ta oli šokis ka kuu aja pärast, kui Ruben Lentov külla tuli ning soovis raevukalt ja meeleheitlikult teada saada, mis oli juhtunud. Mõlemad vandenõulased pidasid kokkuleppest kinni, aga nad polnud arvestanud arstiga, kes ikka veel aeg-ajalt majast läbi astus, üha murelikum poisi seisundi pärast.

Veel palju aastaid hiljem nägi Ruben Lentov vaeva, et unustada ööd, mis järgnes vestlusele arstiga, seda õudu ja süütunnet. Tal ei tulnud pähegi küsida, miks poiss oli põgeneda püüdnud.

Selles draamas oli ainult üks süüdlane – tema ise.

Kui päev koitis, siis võttis ta meeleheitest saadud jõuga käsile selle, mida ta pidanuks juba ammu tegema: ta kulutas Berliini tänavakive ja ooteruumide toole, pidi taluma solvanguid ja alandamist, aga võis siiski usaldada oma Rootsi pabereid.

Siis seisis ta ühel päeval kõigi nende tembeldatud dokumentidega poisi toas, tõstis lapse õhku ja hüüdis:

„Nüüd kolid sa koos minuga uuele maale!"

Isa hääle jõulisus ja tema käsivarte soojus olid nii tugevad, et suutsid tardumusest läbi murda, Isak elustus ja suutis mõtelda. Ta peas võttis kuju üks mõte: et see läks tal ikkagi korda, tema põgenemine viib ta sihile.

Ta nuttis päev läbi vaikselt ja keeldus Rubenist lahti laskmast. Õhtul hakkas ta rääkima, aga ainult tema isa tohtis kuulata. Niipea, kui ema tuppa ilmus, hakkas ta mustast ängistusest valjusti karjuma. Ruben mõistis teda ja mõtles, et tal lasub tulevikus raske kohustus kaitsta last tema ema eest.

Kui nad viimasel hommikul oma vanas Berliini kodus kohvritega esikus seisid, ütles Ruben vanematele, et loodetavasti tulevad nemad varsti järele. Aga ta tundis suurt, süütundega segatud kergendust, kui isa vastas, et nad jää-

vad oma armsale Saksamaale ja et natside aeg saab varsti mööda.

Poiss ei vaadanud vanaisa poole, olles ta juba oma mälust kustutanud.

Lentovite teine poeg kolis Taani ja nende ainus tütar sõitis koos mehe ja lastega Ameerikasse. Vanad jäid maha, nagu nad olid otsustanud, ja võib-olla just tol kevadel, kui arestitud laevad Kajakalaiu juures põhja lasti ning Isak haigeks jäi, läksid nad kuskil ida pool mõnes suures laagris oma surmale vastu.

Nüüd aga istus Ruben rongis, kuulates rööbaste liitekohtade kolksumist. Ta vaatas oma naist ja söandas mõtelda, et oleks olnud tore, kui naine oleks saanud Berliini maha jääda. Naise kõrval istus Isaku nõbu, üheteistaastane tüdruk, kelle eest ta oli lubanud hoolt kanda ja kes kogu oma isekuse juures oskas tema väikse pojaga nii hästi ümber käia.

Neil vedas ilmaga. Maa, mis avanes poisi silmade ees pärast seda, kui nad Helsingborgis rongi vahetasid, oli päikseline ja varasuviselt kaunis.

Uues kodus õitses poisi toa akna taga üks vaher ja laps võis seista seal tundide viisi, peaaegu selle suure puu võras, kuulata kimalaste suminat ja hingata sisse tuhandetest helerohelistest õitest kerkivat meelõhna.

Kauge maa lõhnas hästi.

Kõige parem oli aga see, et see maa rääkis teist keelt.

Raamatupoes oli üks suurt kasvu tüdruk. Ulla oli käinud tütarlastekoolis ja oskas saksa keelt ning oli lapsehoidjaks liiga peen, ent Ruben, kes märkas, kui väga Ulla poisisse kiindus, tõstis ta palka ja nimetas ta guvernandiks.

Ta oli seda laadi tüdruk, kes armastab laule, luuletusi ja muinasjutte. Kolm aastat pühendus ta poisile, kes laulis peagi nii Bellmani kui Taube'i laule. Poiss armastas uut keelt säärase kirega, et pidi selle pöörase kiiruga omaks võtma. Kõigest mõne kuuga omandas ta suurema sõnavara ja jutukuse, kui tal saksa keeles kunagi oli olnud.

Ruben oli hämmastunud ja rõõmus: poiss polnud sugugi andetu, nagu ema ja vanaisa olid kartnud. Aga ta taipas ka, et poisi jaoks polnud asi ainult sõnades; uue keele kaudu leidis Isak tee omaenda tunneteni ning sai endale ajaloo ja kokkukuuluvustunde.

Oma emaga ei rääkinud poiss kunagi rootsi keelt.

8

Lõpuks jäi Isak kiiktoolis Karini käte vahel siiski magama. Simon ja Ruben tõmbasid üheskoos türgi diivani alt voodi välja ja panid Isaku Eriku voodisse.

Ruben magas köögis, Simoni vanal köögisohval, nii hästi kui võimalik. Kuid mõistagi polnud see ebamugavus, mis teda öö läbi ärkvel hoidis.

Karin lamas Isaku kõrval, hoides tema kätt. Poiss magas nii raskelt, et ei ärganud üles ka siis, kui Simon järgmisel hommikul kooli läks, ega siis, kui Ruben linna sõitis, et kontoris kõige pakilisemaid asju korraldada.

Ta pidi kella kaheteistkümne paiku tagasi tulema ja Karin sosistas talle, missugust toitu ta peaks ostma, ja muud vajalikku. Ruben noogutas köögiukselt, läks välja ja sulges ukse enda järel, kuid tuli siis tagasi ning ütles, et kui Isak peaks sattuma sinna Olga kõrvale...

Siis unustas Karin sosistada ning kuulutas, et Isak ei lähe mingisse hullumajja, seni kui temal, Karinil, on veel vähegi jõudu alles.

„Ma olen tugev, Ruben," sõnas ta. „Mine nüüd."

Ent südamepõhjas oli tal märksa suurem hirm, kui ta tahtis tunnistada.

Pärastpoole ärkas Isak täiesti ebadramaatiliselt üles, vaatas Karinit ja tundis ta ära. Aga tal oli hirm; ta pilk libises läbi toa, nagu ootaks ta, et seal on veel keegi.

„Keda sa otsid, Isak?"

„Vanaisa," vastas Isak, tundes ise samasugust hämmastust nagu Karin; ta pidi oma rumaluse peale äärepealt muigama.

„Miks sa vanaisa kardad?"

„Tal oli kombeks mind lüüa, kui ma olin ära olnud nagu praegu ja mitte midagi ei mäletanud."

Habras, oo, kui habras oli jää, mille peal Karinil tuli kõndida; ei tohtinud kartma lüüa, liiga kaua kõhelda, liiga palju mõtelda. Tuli lihtsalt rahulikult järgmine samm astuda. Ennast usaldada.

„Mis eile juhtus?"

„Me sõitsime söögivahetunnil ratastega sinna, tead küll, Olskrokeni raudteejaama, ja vaatasime neid."

Nüüd läksid poisi silmad suureks, hirm võttis tema üle võimust. Karini aju töötas kiiresti ja selgesti, ta teadis, mida poisid olid näinud. Saksa rongid veeresid läbi Rootsi, Olskrokeni jaamas tegid haakristimehed peatuse ja sirutasid jalgu.

„Mul on valus!" karjus Isak, hoides kätt kubemel.

„Sul on kindlasti pissihäda," lausus Karin, taibates samas, et ta on astunud jää peal samme vales suunas ja peab ringi pöörama.

Kuid Isak valis tänulikult kõrvaltee ja kadus tagaõues asuva väljakäigu suunas. Kui ta tagasi tuli, ootas Karin teda kuuma kakao ja meevõileivaga, mida ta teadis poisile meeldivat, aga Isaku pilk eksles ringi ja naine tundis ahastusega, et poiss hakkab temast eemale libisema.

„Mis pärast juhtus, Isak? Pärast seda, kui te Olskrokenis käisite?"

„Ma ei mäleta."

Jää oli habras, aga hääl soe ja kindel.

„Mäletad küll, Isak."

„Me jõudsime kooli ja kuulsime seal..."

„Kuulsite seal mida? Isak!"

„Ma ei mäleta. Kurat võtaks, ma ei mäleta!"

„Mäletad küll, Isak. Te kuulsite seal arestitud laevadest."

„Jaa!" karjus poiss. „Aga jää juba ükskord vait, kurat küll!"

Ent Karin ei lasknud teda lahti. Jää oli nüüd kindlam ja kandis.

„Laevadest, mis püüdsid läbi murda, ja sakslastest, kes neid varitsesid."

Seepeale viskus poiss tagurpidi sohvale ning karjus kubemest kinni hoides: „Mul on nii valus! Aita mind, Karin! Aita!"

„Su nokul on valus?" küsis Karin.

„Jah, jah."

„Mis see oli, mis sinuga juhtus, Isak?"

„Ma ei mäleta."

„Aga sa suudad seda näha, Isak. Tee silmad lahti ja vaata."

Sel hetkel mõistis poiss, et peab sellesse õudusesse tagasi pöörduma, peab seda veel kord nägema ja läbi elama. Ta klammerdus Karini külge, läks üle teisele keelele, karjus seda saksa keeles; sõnad lausa purskusid temast välja, samuti nutt ja õud.

Oli hea, et Karin kõigest aru ei saanud, sest kui ta oleks täielikult mõistnud seda, mis tol hommikul tema köögis uuesti läbi elati, siis oleks tema kohutav viha võibolla nii tema enda kui poisi oma võimusesse võtnud. Kuna ta aga loost üksnes üldjoontes aru sai, siis suutis ta säilitada rahu, tunde, et ta liigub õhukesel jääl hästi kontrollitud sammudega, ning külma ja selge mõistuse.

Kui Ruben tagasi jõudis, siis oli suurem mure juba seljataga. Isak ja Karin istusid teineteisel käest kinni hoides köögisohval ja mõlemad nutsid ahastavaid, ent kergendust toovaid pisaraid.

Ilma suurema kärata andis Karin Rubenile aru Isaku loost, esitades küsimusi, kui ta millestki polnud aru saanud, ning Rubenil, kes oli vaheldumisi häbi pärast näost punane ja süütundest kahvatu, tuli lüngad täita. Isaku pilk rändas ühelt teisele, kõige jaoks leidus sõnu ja kõigest sai rääkida.

See oli suur kergendus – mõistagi ka sellepärast, et Karin ütles, et natsid on teadagi sead, aga et tema arvates on nii Isaku ema kui ka vanaisa igatahes ühed neetud koletised.

Isak jäi terveks kevadsemestriks koolist koju, sest Karin tahtis nii. Aga juba samal õhtul läks Isak koos Simoniga tammede juurde ja Simon rääkis talle, kuidas puud temaga rääkisid, kui ta väike oli.

Isak arvas mõistvat ja leidis, et sellest on kahju, et Simon nad vaikima sundis.

„Ah," ütles Simon, „ega siis puud ei räägi. Lapsena lihtsalt kujutatakse endale niisuguseid asju ette."

Isak aga ütles, et ta teab, et puud oskavad rääkida ja et tema akna taga kasvaval vahtrapuul oli tol kevadel, mil ta Rootsisse tuli, talle palju ütelda.

„Mida siis?" küsis Simon innukalt.

„Mõte oli vist selline, et tegelikult pole ükski asi päris kohutav," vastas Isak. Simon mõistis, et sõber oli midagi olulist sõnadesse pannud.

Karin, kes tundis, et ta vajab õhku, saatis Rubeni trammi peale. Ta nägi küll, et ka mees vajab lohutust, aga Karini jõud oli otsakorral.

„Kas sa teadsid, et vanaisa lõi teda?"

„Ma oleksin pidanud seda taipama."

„Kõige rohkem ajab mind vihale ikkagi sinu naine," lausus Karin. „Mis ema see on, kes kaebab oma lapse peale ja vaatab siis pealt, kuidas lapsele liiga tehakse?!"

„Mul oli endal selline ema," ütles Ruben.

Siis hakkas Karinil häbi, kuid Ruben seda ei märganud, sest teele laskunud märtsikuises hämarikus nägi ta korraga oma ema läbi Karini silmade ja tundis, et ta vihkab teda.

Siis mõtles ta hävituslaagrite peale.

Isakule oli see pikk ja raske kevad. Üle kõige tahtis ta magada ja nuttis iga kord, kui Karin teda ärkama sundis. Vahel tundus talle, et sellel kurbusel tema sees pole otsa ega äärt.

Tal polnud enam mingit eluisu ega teovõimet. Olukord ei muutunudki enne, kui Erik koju tuli ning tema ja Isak hakkasid kahekesi paati ehitama.

9

„Üht laeva ehitati Põhjalas..."

Isak laulis. Paadi kaared tõmmati pingule suure presendi alla, mille Erik oli pingutanud vastupidavast lammutuspuidust valmistatud sõrestiku peale.

Paat pidi tulema sileplangutusega ja mahagonist parrastega – kõige kaunim koster* jõesuudmes. Seda, kuidas Erikul õnnestus 1942. aastal, blokaadi ajal, mahagoni hankida, teadsid üksnes tema ja vanajumal. Igal juhul laaditi see ühel päeval tagaõuele maja ja mäe vahele maha ning kaeti õrnalt ja hoolikalt kinni.

Erik oli sõjaväest koju naasnud ja jäänud töötuks nagu paljud teisedki. Veoauto sõitis küll ringi, nüüd generaatorigaasiga, aga see tõi sisse napilt niipalju raha, kui naisevenna perel ära kulus. Ja ikkagi oli Erik rõõmsameelne.

„Küll te veel näete, et me saame hakkama," ütles ta. „Nüüd on neil saatanatel tegemist kuhjaga ja vana Rootsimaa on neile paras pähkel."

Ta oli rootsi tiiger**, seega ei saanud ta palju öelda,

---

* Vanemat tüüpi lai, sügavalistuv, tekiga purjepaat, mis on nime saanud Bohuslänis asuvate Kosteri saarte järgi.

** Sõjaaegne üleskutse rootslastele kõlas sõnamänguliselt: „En svensk tiger" („rootslane vaikib", s.t., on neutraalne, ei sekku), mille teine tähendus on „rootsi tiiger".

aga nagu selgus, olid Rootsi piiridel nüüd olemas nii kord, inimesed, relvad kui ka põrgulik võitlustahe.

Tol varasuvisel ööl oli Larssonite aias pidu. Naabrid ja sõbrad tõstsid klaase ning jõid Hitleri surma, venelaste julguse ja ameeriklaste „lendavate kindluste" terviseks.

Jõudu ja lohutust leidnuna jõi Ruben Lentov klaasi põhjani. Juba eelmisel aastal oli ta aru saanud, et Erikul on poliitilist vaistu. Tookord oli ta kodus lihtsalt jaanipäevapuhkusel, ent ühel õhtul oli ta Rubeni korteri uksekella helistanud, seisnud esikus ja lihtsalt teatanud:

„Ma mõtlesin, et astun läbi ja ütlen, et tuul pöördub nüüd. Kogu see neetud sõda teeb pöörde."

Külaskäik iseenesest oli Rubenit rohkem rõõmustanud kui see sõnum; ta oli toonud lagedale ühe alleshoitud pudeli Prantsuse konjakit ja küsinud siis, püüdes oma häält talitseda:

„Mis, Jumala nimel, paneb sind seda arvama?"

Tollal polnud just palju lootustandvat – ainult see, et Inglismaa lendurid suutsid lahingus Suurbritannia pärast Hitleri meestele vastu panna.

„Inglismaa pole kunagi ühtki sõda kaotanud," kostis Erik. „Ja kurat teab, kas nüüd idas ka varsti midagi ei juhtu."

Ruben ei mäletanud, kui palju konjakit nad olid selleks ajaks ära juua jõudnud, kui nad raadio lahti tegid, et uudiseid kuulata. Aga tal oli meeles, et nad tuikusid pisut, kui nad keset tema raamatukogutuba seisid ja erutatud raadiohääl täristas ette teate operatsioonist „Barbarossa", Hitleri vägede välkrünnakust Venemaa vastu. Ja Rubenil ei läinud kunagi meelest, kuidas Erik rõõmu pärast karjus ning teda nii tugevalt embas, et tal oleks äärepealt hing kinni jäänud. Siis laskis Erik ta lahti, öeldes:

„Kuule, sul on ju vana julm ja õiglane Jumal – palveta siis! Palu Jumalat, Ruben Lentov, et ta saadaks põrguliku talve koos lumetormide ja oma neljakümne miinuskraadiga!"

Seepeale naersid nad nagu hullud, jõid konjaki lõpuni ning rääkisid Napoleonist ja Karl XII-st.

Kui jää tol talvel randadesse kuhjus, siis viskasid mehed kokku saades selle arvel nalja. Ja kui Erik ajalehest luges, et jäälõhkujatel oli Läänemerel veel juuniski ühtelugu tegemist, siis ütles ta Rubenile:

„Oh sa kurat, su palveid võetigi kuulda!"

See paadiehitus oli veidi aega üsna tundlik teema olnud. Ruben tellis paadi, kuna see pidi tema pojale uut julgust andma. Ta koostas lepingu, mis sisaldas kõike, kaasa arvatud korralikku töötasu Erikule. Aga kui ta siis oma paberitega neile tuli, võttis Larssonite köögis maad vaikus, otsekui hõljuksid seal inglid ringi. Või olid need ehk päkapikud – „Älvsborgi jõulupäkapikud", nagu ühing ennast nimetas? Ühing, mis oli Erikule lapsepõlves kogudusemajas kõikideks jõuludeks seletamatust headusest saapapaari kinkinud.

„Sa võid oma rahaga tükkis põrgusse sõita," kähvas Erik. Ruben langetas selle hoobi all pea, nagu tema rahvas aastatuhandeid oli teinud.

Siis aga muutus ta meelekibedus vihaks ja ta ütles, et on teeninud oma raha ausal teel ja et ega see sellepärast veel ei haise, et see on käinud läbi ühe juudi taskutest.

„Kurat võtaks, sa oled peast segi, mees," lausus Erik. „Juutidega pole sellel küll midagi pistmist." Aga ta oleks tahtnud häbi pärast maa alla vajuda ja kartes, et Karin võib tulla, tegi ta ettepaneku kalale minna.

Nad võtsid julla, heiskasid priitpurje ja heitsid Rivö laevateel ankrusse. Seal lantisid nad makrelle ja jõid tüh-

jaks veerandiku konjakijooki. Ruben sai kuulda Älvsborgi päkapikkudest ja Eriku unistustest oma paaditööstusest.

„Pärast sõda võivad tulla head ajad," ütles Erik.

Järgmisel nädalal asutasid nad Ruben Lentovi advokaadi juures aktsiaseltsi ja sellega saigi pandud nurgakivi tegevusele, mis tegi Erikust pikapeale heal järjel tööandja, mis oli temataolise mehe jaoks mõistagi raske ja tekitas sisepingeid.

Tol suvel pandi aga maha esimese purjepaadi kiil. Simon ei võtnud sellest osa; ta oli meelsamini ninapidi oma raamatutes, kui osales paadiehitustöös. Ta vihkas Isakut tema ja Eriku hea koostöö pärast ning iseennast selle vihkamise pärast, sest Isakust oli ju nii kohutavalt kahju ja nad kõik pidid olema väga rõõmsad tema paadiehitushuvi üle ning tema ja Eriku sõpruse üle.

Nii nagu Karin seda väljendas.

Ka tema ei tundnud tol suvel Simoni vastu erilist huvi – Simon oli ju tema oma kaitstud pojake, kellega oli alati kõik hästi olnud. Karini mõtted keerlesid Isaku ümber; ta oli pidevalt valvel, kas ei ilmne mingit tundemärki selle kohta, et poiss veel kord eikellegimaale libiseb. Ja Isak, kelle ema polnud teda kunagi märkamagi teinud, lõikas Karini muretsemisest kasu.

Simonit pani Karin tähele mõnel üksikul korral, kui ta veidi hajameelselt konstateeris, et poiss viskab pikkusesse ja kasvab riietest välja. Ta ei märganud isegi raevu Simoni silmis, kui ta sundis poissi jalga proovima Isaku vanu pükse, mis ta ümber oli teinud.

Simon jooksis tammede juurde ning nuttis seal istudes nagu laps. Pärast seda aga läks ta mere äärde ja mõrvas Isaku. Kuid ka see ei õnnestunud tal kuigi hästi, see ei tekitanud temas mingit kergendustunnet, ja ka väike mehike lapsepõlvest oli juba ammu kadunud. Ta juurdles

kaua selle kallal, kas ei tuleks mitte põgeneda. Pakkus teatud naudingut mõelda sellele, kuidas Karin siis kurvastab ja kahetseb ja ahastuses käsi ringutab ja hüüab, et ta on oma poja surma saatnud.

Sest nad leiaksid ta oma käe läbi surnuna.

Selles plaanis oli ainult üks konks, nimelt see, et Simon ei tahtnud surra. Kui ta seda taipas, siis hakkas tal häbi, sest Isakust oli ju kahju ja Karin oli ingel – Ruben oli nii ütelnud ja Simon oli seda alati teadnud.

Ta tuli koju, saba jalge vahel, ise rõõmus selle üle, et Karin teda enam ei näinud, sest kui ta oleks näinud Simoni musti mõtteid, siis oleks poiss küll ära surnud.

Selles oli Simon veendunud.

Tol ööl nägi ta unes metsa ja piklikku järve. Ta tundis kogu selle ümbruse ära, teadis, et ta on seal viibinud ja et nende kujutluspiltide nukrusest kasvab välja metsik hirm. Ta oli olemas, kuid keegi ei näinud teda; ta karjus, nuttis, põtkis – kõike seda hädavajadusest, et keegi teda näeks; ja ta oli koopas ning leidis raevuka otsustavusega väljapääsutee, kuid käik oli kitsas ja ennast sellest läbi surudes tundis ta kogu kehas valu, aga naist, kes pidi teda nägema, et ta saaks elada, polnudki seal; tema raev vaibus suureks väsimuseks ning ta suri ja siis oli seal keegi, kes teda märkas – see oli Karin ja tema silmad olid pruunid nagu truudus ja täis armastust, aga meeleheide, mille oli põhjustanud too naine, kes teda ei näinud, oli alles ja jäi teda saatma kogu eluks.

Siis jõudis kätte hommik ja mitte keegi ei märganud, et Simon on kummaliselt kahvatu, kui nad nagu tavaliselt hommikusöögilauas istusid, joonistuspaberid ja pliiatsid kohvitasside ja pudrukausside vahel, ning tegid uusi visandeid selle kohta, kuidas lahendada üht või teist detaili ruhvi sisustuses. Karin muretses, nagu sel kellaajal ikka,

toidu pärast, lõunasöögi pärast. Tal olid lihakupongid otsa saanud, talvekartulid olid närtsinud ja fantaasia otsas.

Kuid ta pani tähele, et Simon sõi kehvasti.

„Söö oma puder ära, poiss," ütles ta. „Sul on seda vaja, sa kasvad ju nii kiiresti."

Simon põrnitses ema ja tundis, et vihkab teda.

Siis saabusid päästjad nõbude näol, kes Larssonite köögist läbi astusid, et küsida, kas Simon ei tahaks nendega kampa lüüa ja kalale tulla. Päev oli hall, taevas madalal ja vihmast tihke, nii et Karin käskis tal võtta õlikuue, süüdvesteri ja säärikud. Pärast seda aga oli ta vaba, pääses nii Karinist kui ka paadiehitajatest ning nende pidevast irisemisest, et ta võiks vähemasti kaasa tulla ja abiks olla.

Ükskord ometi oli neil maatuul. Nad halssisid Danska Liljani suunas, leidsid tuulevarju Böttö tuletorni taga ja heitsid traalankru vette. Tavaliselt ei meeldinud Simonile kalal käia, aga täna sobis see pikaleveniv landi taga ootamine talle küll.

Ta kartis seda mõtet, mida ta hommikusöögilauas Karini kohta oli haudunud: et ta vihkab teda. Niisiis ütles ta endale veepiiril hõljuvat õngenööri vahtides, et ta polnud mõelnud Karinit. Ta oli mõelnud Ågreni-eite, Isaku jubedat ema, tädi Jönssonit toidupoest, kes oli talle kord peale sattunud, kui ta ühe iirise näppas, ja napakat tädi Äppelgreni, kes muud ei teinudki, kui kraamis, ja oli ükskord süüdistanud Simonit tema aias õunaraksus käimises.

Kuradi ahv, mõtles poiss. Tal oli meeles nende õunte magus maik, keelatud vilja maik.

Siis mõtles ta tädi Inga peale ja tundis, et teda vihkab ta kõige rohkem, mis sellest, et ta polnud Simonile kunagi midagi teinud. Ta nägi vaimusilmas Inga paksu nägu ja tema pilku, mis alati poisi oma vältis.

„On üks logard," pomises Simon, imestades, kui tugevat vastikust ta tundis, kui ta mõtles Inga peale tol viletsal popsikohal. Siis aga nägi ta toda pikka järve ja kuulis metsakohinat ning järgmisel hetkel hakkas tal süda kloppima ja ta mõistis, et on millegi väga ohtlikuni välja jõudmas.

Siis tal näkkas; tõmme oli nii jõuline, et ta oleks äärepealt sõudepingilt maha lennanud. Ent Simon tõmbas järsult nööri, nagu pidigi, ja tiris veest välja tursa, kindlasti oma viis kilo kaaluva purika. Õngenöör oli peaaegu katkemas, aga poistel õnnestus purikas üle reelingu saada ja nad lõid ta juubeldamise saatel surnuks.

Kui nad koduteele asusid, hakkas pilvede tagant päike paistma, tõusis lahke tuul, mis kuivatas ära purje ja puhus õigest suunast, mere poolt. Nad said terve tee kuni sadamani pärituult purjetada, sõit läks kiiresti ning Simon vaatas tänulikult turska, kes oli ta päästnud ja kelle tõttu pidi tal siiski hea päev tulema. Karin rõõmustab ja Simonile saab osaks vastuvõtt, mis on paslik mehele, kes toob raskel ajal toitu koju.

Läkski nii, nagu ta arvas. Karin kallistas nii turska kui ka poissi, läks südametunnistuspiinadest võitu saades välja ja võttis üles värskeid kartuleid. Kuigi see oli lausa patt ja häbiasi, sest kartulid olid alles väikesed ja võinuksid kasvada kaks korda suuremaks, kui ta oleks umbes kuu aega oodanud.

Pärastpoole helistati Rubenile ja öeldi, et tänu Simonile tuleb köögis pidu. Kas ta saaks tulla ja kas tal leiduks tükk võid, mida nad sulatada saaksid? Ta tuli ja tõi kaasa nii võid kui ka pudeli veini.

Ja lisaks ühe teate Isakule. Juba järgmisel nädalal tuli tal hakata lisatunde võtma, et teha tasa seda, mis ta kevadsemestri ajal haige olles tegemata oli jätnud. Ruben

oli juba õpetajaga rääkinud: ülejäänud suve jooksul tuli Isakul kolm tundi päevas järeleaitamistundides käia.

Erik paistis imestununa, kuid ei öelnud midagi. Ka Karin vaikis, kuigi leidis, et see pole vajalik ja et praegu on kõige tähtsam, et Isakul tore oleks.

Isak ise läks viha pärast näost punaseks, aga ei julgenud vastu vaielda. Ainult Simon rõõmustas südamepõhjas.

Siis aga ütles Erik, et niisugusel juhul tuleb Simonil Isaku äraoleku ajal paadi juures abiks olla, ja Simon teadis ju küll, mis sellest välja tuleb. Tema oli ju paras kobakäpp, nagu Erik alati ütles.

10

Ruben Lentov käis kontsertidel. Mõnel korral oli ta üritanud Larssoneid endaga kaasa meelitada, ent Erik oli paistnud kohmetuna ja Karin oli öelnud, et niisugune asi pole nende jaoks.

„Minu jaoks on see üks moodus, kuidas vastu pidada," tähendas Ruben.

„Jah, eks meil kõigil ole selle jaoks oma moodus," ütles Karin. Ruben ei söandanud küsida, missugune on tema moodus. Aga ta tundis Karinit nüüdseks juba piisavalt hästi, et märgata kurbust, mis naisega alati kaasas käis.

Ühel laupäevaõhtul, kui tal tuli Larssonite ja paadiehituse juurest varakult lahkuda, kuna ettekandele pidi tulema Berliozi „Symphonie Fantastique", võttis ta Simoni endaga kaasa.

Keegi ei mõelnud pikemalt selle peale, kuidas see juhtus. Võib-olla aimas Ruben Simoni üksindustunnet ja tahtis teda lohutada, ning ehk nõustus Simon sellepärast, et Karinit provotseerida. Või oli ta meelitatud. Või oli see paljas juhus.

Või liigutas saatus ise otsustavat nuppu mängus Simon Larssoni elu pärast.

Alguses tundis ta vaid ebamugavust. Suur kontserdisaal, peened inimesed, nägudel pidulik ilme, ja tõsised mehed

poodiumil, kes nühkisid oma pille ja nägid välja nagu harakad – see kõik tekitas säärase võõristustunde, et Simon oleks peaaegu põgenenud. Kui ta vaid oleks julgenud.

Siis aga tõstis üks mustvalgetest kogudest üles ühe pulga.

Ja Simon kuulis, kuidas rohi laulis ühel võõral maal ja teisel ajastul, kui maailm oli alles noor ja lootusrikas. Taevast lõhestas metsik linnukisa, mis oli lõputu nagu rohigi, ja igal linnul seal sinises avaruses oli oma nägu nagu ka rohukõrtel maas.

Tuul andis kõigele elu – tuul, mis liikus vabalt üle tasandiku ja puudutas kõike, vahel väljakutsuva ägedusega, järgmisel hetkel aga leebelt ja õrnalt.

Kuid seal olid ka valu ja sinine igatsus, kannatamatus ja unistus. Ja üks mees, kes seda kõike endas kandis. Ta istus suure jõe ääres ja oli samas selle jõe vesi, igavesti seesama ja igavesti uus. Ja teda tõmbas oma randade poole, otsekui ei saaks tal kunagi küllalt nende ilust ja pehmest jalgealusest.

Tuli teisi inimesi, kes üha suuremate ootustega end temas peegeldasid; ta võttis nende pildid vastu, teades, et tema saatuseks on nende unistustele kuju anda.

Siis paisus tuul tormiks ja kihutas teda otsuse poole, ning ta piin kasvas peaaegu hullumeelsuseks, sest tema loomus oli leebe nagu jõgigi ja vägivald oli talle vastumeelt.

Torm tuli aga paljastatud mõõkadega idapoolsetest mägedest, ise joobunud surmast, tapmisrõõmust, ja veri uhtus üle väljade.

Kui torm oli mööda tasandikku edasi veerenud, kogunesid ellujäänud parvedena tema ümber ja panid kõik oma lootused tema peale. Ja ta jutustas neile jumalast, kelle tempel oli hävitatud ja kelle nime ei tohtinud enam

mainida. Ent kõige tähelepanuväärsem oli siiski keel, mida ta rääkis – igivana keel, mis oli aastasadu maganud.

See keel ja see tempel – tema ülesanne oli neile mõlemale uus elu anda. See raske keel, mis oli tuhandeid aastaid neile inimestele koduks olnud, ent siis jalge alla tallatud ja ära keelatud. Ja see vana jumal, kes oli pagendatud oma kodumaalt – rahva südamest.

Kui ta seal rannal seistes kõneles, tundis ta, et see vana keel on ka jõe keel, ja rohukõrte, talurahva ning rahu keel, temal lasus maa ja ränga töö raskus. Ta vaatas üle tasandiku, nägi kanaleid, mis oma hõbedaste harudega maastikule mustri andsid ja jõevee põldudele laiali kandsid. Nagu keel, nii allusid ka nemad nüüd võõrvõimule.

Hoolimata sellest, et see oli keelatud, laulis ta rahvale vanu hümne, laule maa pühadusest ja vee armastusest ning jõest, mis andis elu maale, suurele emale.

Vanad mehed ja naised, kes seal seisid, teadsid veel sõnu ja hakkasid kaasa laulma. Noored, kellele nende emakeel oli keelatud olnud, tundsid ometigi, et sel keelel oli võim minna peast mööda ja liigutada südant.

Rõõm tõusis taevani, paistes aeg-ajalt tantsuna, mänguna, mis pärines möödunud aegadest, mil kõik oli veel lihtne ja inimeste südamed olid pärani avatud kõige põhilisemale. Need helid olid välja kasvanud maast, saanud värvi ja jõu lõputust rohtlast ja leebete jõevoogude kollasest soojusest.

Mees, kes jõe ääres kõneles ja laulis, taaselustas ammu unustatud kujutluspildid ning tema sõnad äratasid kurbuse, mis oli nii tohutu, et seda oli tulnud sadu aastaid mõha salata. Kurbuse taga aga suikus viha, pöörane raev, mis nüüd ärkas. Inimesed karjusid:

„Surm Akadile!"

Siis läks ta üksinda minema, tundes suurt hirmu. Ent veelgi suurem oli tema kurbus, sest ta teadis, missugust hinda tal oma tegude eest tuleb maksta. Ja ta palus tollelt keelatud jumalalt seal sinises taevalaotuses, et ta vabastataks ülesande täitmisest, ja jumal vastas talle linnulauluga, mis oli täis vabadust. Ja mees mõistis, et võib oma suurest ülesandest loobuda ning elada väikest viisi, sunni all ja rahus.

Videviku saabudes oli ta ikka veel jõe ääres, puhates suure puu all, mille võrasse linnud öömajale jäid. Ta rääkis lindudega oma suurest kõhklusest. Kuid linnulaulul oli öelda ainult üht: et elu on ilus just niisugusena, nagu see on, ja inimeste teod on vaid meeletus. Puu rääkis talle sõnatust ühisloomingust, mis jääb väljapoole hea ja kurja piire. See jutt andis talle jõudu; ta sai sellest aru nii, et tal tuleb minna üle selle piiri, mida valvavad süü- ja häbitunne.

Jõgi aga laulis öö läbi muutumisest, liikumisest, mis ei sõltu inimesest.

Sa oled maailmas kõigest võõrsil, kuna sa ei näe seda. Sa näed ainult nimepidi nimetatud osasid, mitte kunagi seoseid, millest kujuneb tervik.

Niisugune oli jõe sõnum ja mees oli suures kimbatuses. Ent kui esimesed päikesevälgatused jõel ja esimene linnuhõige taevas koidikut kuulutasid, oli ta oma otsuse langetanud. Trotslikult vastas ta neile kõigile – puule, jõele ja lindudele –, et ta on inimene ja peab minema mööda inimese teed, tegutsemise ja mõtlemise teed.

Tuli uus sõda, koletu nagu esimenegi, ja jõevesi värvus punaseks nende inimhulkade verest, kes kaotasid elu tema pärast, tema suure idee pärast, mis taotles taassündi, kuid külvas vihkamist ja lõikas surma.

Võidupäeval, kui väsinud sõdurid koju tagasi pöördusid, pani ta templile nurgakivi. Sõdurite sammud olid rasked nagu surmal ja rohi närbus seal, kust nad läbi läksid.

Mees küll nägi seda, kuid peletas selle vaatepildi oma mälust. Ta oli lahti saanud õrnatundelisuse sunnisärgist ning oli üksi selle jumalaga, kelle au ta oli taastanud ja kelle tempel pidi saama suurimaks maailmas. Peadpööritavalt ilusana kerkis see taeva poole, sisaldades viitkümmend väiksemat templit, igale suure jumala pojale ja tütrele oma. Saal saali järel ehiti kullaga, mis pidi ülistuslauludele ja vanale keelele hiilguse andma. Tema võit oli nii suur, nii võimas, et kõik, mis tasane ja tagasihoidlik, hävitati. Templi müürid olid nii massiivsed, et tuul lõi end vastu kivisid oimetuks, ja nii hästi laotud, et ükski lind ei suutnud seal jalgealust leida.

Trummid tagusid õhtuti oma raskeid rütme üle linna. Need pidid kandma rahusõnumit inimesteni, kes lõpuks ometi oma keelt rääkisid, aga oma südameis ei suutnud nad rahu leida – nende paljude pärast, kes olid pidanud surema, rahva lõhenemise ja vennatappude pärast, reetmiste ja äraandmiste pärast, mis olid käinud vabadussõja kannul.

Rahvas ei tundnud unustamise kunsti. Kõigis linna kodudes tammus häbi lävepakul ja süütunne pidas öösiti voodite veeres vahti. Ka päevi polnud kuigipalju kergem taluda, sest siis nuttis kurbus tuules ja seda kuulsid kõik peale mehe vägevas templis, kes oli surmanud oma mälu.

Linnas sosistati, et jumalik kuningas ei saa magada, et ta kannab nende süüd oma lõpututel jalutuskäikudel uue templi müüride vahel. Ja oli tõsi, et ta kõndis seal ööst ööse, pidades lakkamatult kahevõitlust küsimusega, mis küll seisab tema ja selle jumala vahel, kelle valitsuse ta oli maa peal taastanud.

Ta ei saanud vastust ja värises ennekuulmatu mõtte juures, et Jumal on surnud.

Tema tähetargad suhtusid aga uude riiki lootusrikkalt ja tema ülistuseks loodi laule. Ning rahva kurbust summutasid suured tseremooniad, ennenägematult toredad vaatemängud.

Tal oli kaks ema; Ke Ba, kes oli jumalanna Gatumduse preestritar ja oli ta saladuskatte all sünnitanud, oli ikka veel ilus ja rahva seas väga kuulus.

Kuid Liat, kes oli ta üles kasvatanud, ta ei tundnud; Lia oli kadunud rahva hulka, selle ilma näota halli massi hulka. Nad mõlemad armastasid teda, nagu emadel kombeks, ja võib-olla just nende armastusest ta elaski.

Rasketel hetkedel kaalus ta, kas mitte minna tagasi jõe äärde, puu ja lindude juurde, kuid ta oli nüüdseks tõest nii kaugele eemaldunud, et ei uskunud, et nad teda veel kuulaksid.

Ja seda ei suudaks ta taluda.

Siis jõudis lõpuks kätte tema viimne ohvritalitus, kevadöö, mil tal tuli kohtuda pikasarvelise härjaga ja torgata kuldne nuga suure looma südamesse. Ta teadis, et see tegu sõltub hirmu puudumisest ja et ta peab olema puhas kõigist mõtetest.

Ta oli kaua treeninud, ta oli teinud seda aastast aastasse, ajal, kui linnulaul jälle kerkis taastärganud rohu ja põldude kohale, kus punasest mullast kerkisid juba esimesed võrsed.

Aga sel hetkel, mis jäi talle maa peal viimaseks, tõstis süütunne ta mälus pead ja lõhkus ukse, mille ta oli mitme lukuga kinni pitseerinud. Ja härja sarved lõhestasid ta rinnakorvi, süda kukkus välja ning purunes tükkideks.

Siis nägi kogu rahvas, et ainult südame pealispind oli kivist ja et see oli õhuke nagu munakoor. Ja et selle sees peitus must kurbus, nii pulbitsev ja suur, et see võinuks iga hetk hapra koore purustada.

11

Ruben oli Simonit kontserdi ajal jälginud, algul rõõmustades, siis imestunult ja lõpuks murelikult. Poiss oli näost lubivalge ja veidi aega enne lõppu näis, nagu kannataks ta õhupuuduse käes.

Oli otsustatud, et nad jäävad linna Lentovite korterisse ööbima. Kumbki neist ei lausunud sõnagi, kui tramm koos nendega Majorna poole kolises. Söögitoa laual seisis valge rätikuga kaetud vaagen võileibadega, ent Simon raputas pead, läks otse Isaku tuppa ja vajus voodisse. Ruben polnud kunagi näinud ühtki inimest nii silmapilkselt uinuvat, hädavaevu jõudis poiss end riidest lahti võtta.

Aga ta naeratas Rubenile, ja ta naeratas unes, ning paar tundi hiljem, kui Ruben oli jõudnud õhtused mulged konjakisse sulatada, kuulis ta, kuidas Simon läbi une ühtaegu naeris ja nuttis.

Hommikueinet süües uuris Simon: „Miks ta surema pidi?"

„Kes?" küsis Ruben, kes oli sukeldunud oma „Kaubanduslehte".

„Too mees seal muusikas – kuningas või preester või kuidas teda kutsuti."

„Simon," sõnas Ruben, „mina ei näinud mingit preestrit. Muusika ei käsitle midagi konkreetset, inimesed tajuvad seda erinevalt."

Simon oli piiritult hämmastunud.

„Nii et siis too – mis ta nimi oligi –, kes selle välja mõtles..."

„Berlioz..."

„Jah, see Berlioz – kas ta ei näinudki preestrit?"

„Ei." Ruben tunnetas hommikulaua kohale laskunud tõsidust, pani ajalehe hoolikalt kokku ja vastas siis, kobamisi õigeid sõnu otsides:

„See, mida nimetatakse kunstiks, Simon, sünnib inimestes, kes kuulavad või loevad või vaatavad maali. See äratab midagi – tundeid, mida ei saa sõnades kirjeldada."

Simon tegi pingutuse, et mõista, kissitades silmi nagu alati, kui ta intensiivselt aru saada püüdis. Ruben aga mõtles, nagu ta juba varemgi oli mõelnud, et selles poisis on tuld.

„Nii et seda pole siis tegelikult olemas?"

„Noh, see sõltub sellest, mida tegelikkuse all mõeldakse. Sa loed nii palju, et peaksid ju olema aru saanud, et raamatute tegelased ei ole samal kombel ehtsad nagu sina ja mina ja et seda, mis nendega juhtub, ei ole juhtunud sinu mõistes tegelikkuses."

Simon polnud kunagi selle peale mõelnud; ta oli pidanud endastmõistetavaks, et maailmad, millesse ta sisenes, ja inimesed, keda ta raamatutes kohtas, olid olnud olemas ja näinud välja täpselt nii, nagu tema neid nägi.

Simonile tundus, et asjad lähevad ta peas isevoolu teed; ta tõmbas näo kipra ning hammustas huulde, tehes pingutuse, et mõtetes korda luua.

Siis ütles Ruben:

„Ära kasuta pead, Simon. Kasuta südant."

Ja Simoni nägu selgines ja silmad suurenesid, kui ta kinnitas pilgu kaugele teadmatusse ja talle meenusid puud, mis olid temaga lapsepõlves rääkinud – väga selgesti, aga ometigi oli seda tagantjärele pea võimatu meelde tuletada. Ta mõtles tolle mehikese peale ja nende jutuajamiste peale tammede all. Ta oli sellest nii palju jõudu saanud, vaatamata sellele, et talle ei meenunud kunagi, millest nad olid rääkinud.

Ruben märkas muutust ja söandas lõpuks küsida:

„Kas sa võiksid mulle rääkida?"

Simon saigi hakkama enneolematu julgustükiga ja ütles kiiresti:

„Ma tundsin selle mehe ära, kes seal muusikas oli – selle preestri või kuninga. Ta oli minuga, kui ma väike olin."

Ruben noogutas naeratades.

„Ma saan aru, Simon. Ta oli kunagi sinu jaoks olemas ja muusika tuletas teda meelde."

„Aga ta oli päriselt olemas."

„Jah, ma usun. Ta oli kunagi osa sinu tegelikkusest, sinu sisemaailmast. On tavaline, et lapsed loovad enda jaoks fantaasiakujusid – lohutuseks oma üksinduses."

Simon tundis end ühtaegu kergendatult ja tüssatult, sest selles, mida Ruben ütles, oli midagi valesti, ta tundis seda.

Siis tuli teenija ja koristas laua. Ruben pidi sõitma Olga juurde Hisingeni hullumajja. Oli üks neid harvu päevi, mil sai sooja vett, ning Ruben soovitas Simonil vannis ära käia, enne kui ta trammiga koju Eriku ja Karini juurde sõidab. Simon noogutas, kuid pesi end siiski niisama hädapäraselt nagu ikka.

Kui Ruben oli majast lahkunud, käis poiss korteris ringi, et kõike vaadata. Seal oli suuri maale, mille üle Erik ikka nalja viskas; soperdisi, mis ei kujutanud mitte midagi. Simon seisis seal kaua neid silmitsedes ja mõeldes, et võib-olla ta südames sünnib midagi, ent seda ei juhtunud.

Siis sõitis ta koju, kus kõik oli nagu tavaliselt: ikka see paat ja mitte kedagi, kellel olnuks tema jaoks aega; mitte kedagi, kes küsinuks, kuidas talle kontsert meeldis. Selle viimase üle tundis ta mõistagi heameelt.

Kuid Rubenil ei läinud meelest, kuidas poiss oli end muusikasse ära unustanud, ja ta helistas pühapäeva õhtul Karinile ning ütles, et tal on põhjust uskuda, et Simon on musikaalne, ja ta näeks meeleldi, kui poiss saaks oma annet arendada. Kui tal ikka seda on. Rubenil endal olevat üks muusikaõpetajast sõber, Simon võiks kindlasti järele proovida.

„Ma võin eksida," ütles ta, „aga mind ei paneks imestama, kui Simonis oleks peidus viiulimängija."

Ruben Lentovil oli õnne, et ta ei näinud Karini näoilmet. Ta kuulis vaid seda, et Karini hääl värises, kui ta vastas, et Simon peab ise otsustama, aga et nemad küll mingeid muusikatunde võimaldada ei saa.

Ent Ruben oli pärast Älvsborgi päkapikkude loo kuulmist julgust saanud ning ütles suure otsustavusega, et kui tema oletused osutuvad tõeks, siis nõuab ta, et temal lubataks Simoni tundide eest maksta.

Poiss lamas pööningul, nina raamatus, nagu tal kombeks oli. Aga vaatamata sellele, et Lord Jim oli Joseph Conradi romaanis just sooritanud oma saatusliku hüppe aurulaeva „Patna" roostes tekilt, ei viibinud Simon siiski mõtetega seal Pärsia lahe sissesõiduteel. Tema vaim rändas maal, kus rohi laulis ja jõgi jagas inimestega oma leebet tarkust.

Preesterkuningas oli rääkinud ühe keelatud ja unustatud keele taaselustamisest.

Simon pingutas end, et mõista. Talle tulid meelde Rubeni sõnad, et tuleb meenutada südamega, ning korraga kuulis ta jõge ja inimeste hääli.

Siis aga sai pea südamest võitu. Mida nad seal hüüdsid? Mis saladus oli seotud selle unustatud keelega?

Karin tuli mööda nagisevat puutreppi tema juurde üles ja teatas:

„Onu Ruben on endale pähe võtnud, et sa oled musikaalne, ja tahab, et sa õpiksid viiulit mängima."

Seekord läks Simonil kõrvust mööda see etteheitev murelikkus, mis tal muidu alati luust ja lihast läbi käis. Ta süda hüppas rõõmust mõtte juures, mis ta peas lahvatas:

kui ta oskaks mängida, siis suudaks ta ise seda imet taasluua.

Poisid magasid pööningul nagu suviti ikka. Isak magas kehaliselt kurnatud inimese rasket und, niisiis ärkas köögist kostva tüli peale üles ainult Simon. Ta kuulis, kuidas Erik Karinile karjus, et kurat võtaks, sa, naine, oled peast põrunud, ja et tal on müstilistest viiulimängijatest eluks ajaks kõrini.

Nagu alati, kui nad tülitsesid, kerkis Simonis süütunne ja seekord oli ta täiesti kindel, et tüli põhjuseks on tema. Ta tõusis voodis istuli ja tundis end räbalasti, ja kui siis hääli kõrgendati ja hullemaid sõimusõnu tarvitusele võeti ja nutt lahti läks ja kõik muutus väljakannatamatuks, siis ronis ta pööningutrepist alla, tegi köögiukse lahti ning ütles uksel seistes läbi pisarate, et ta ei taha viiulimängu õppida.

Karinil oli tunne, nagu oleks poiss talle otse südamesse löönud, ja Erikul oli nii häbi, et ta pidi edasi möirgama:

„Sinu asi on magada, neetud õnnetusehunnik!"

Ent Simon ei kuulnud neid sõnu, sest ta oli Karini käte vahel ja nelja-aastane ja kõik oli jälle korras ja ema hoolis ainult temast, kuivatades ta pisaraid, lohutades ja kinnitades, et tema ja Erik ei taha siin elus midagi muud, kui et Simon oleks rõõmus ja õnnelik.

„Aga te hoolite ju ainult Isakust," ütles Simon – ja järgmisel hetkel ta juba magas.

See oli raske ja õpetlik hetk Eriku jaoks, kes läks alla keldrisse ja mõtles, et ta peaks paadiehituselt nädal aega puhkust võtma ja Simoniga kalal käima. Ja Karini jaoks, kes pani poisi enda voodisse magama ning meenutas kevadet ja suve ja kõike, mis oli juhtunud sestsaadik, kui Isak hulluks läks.

Pärast seda ööd oli Simon jõesuudme ääres asuvas majas jälle nähtav.

Järgmisel hommikupoolikul, kui Simon oli läinud oma muusikakatsele ja Isak oma järeleaitamistundidesse, suutsid Erik ja Karin jälle omavahel juttu ajada. Mitte küll sellest inetust tülist ja oma kartusest, et nad on teineteisele haiget teinud. Samuti mitte ühisest süütundest poisi ees, kes oli end mahajäetuna tundnud. Ja kõige vähem veel sellest, miks Rubeni ettepanek neid nii väga oli ärritanud.

See kõik oli seotud tunnetega ning nende köögis ja abielus leiti tunnete jaoks sõnu ainult tülitsedes. Küll aga suutsid nad vahetada mõtteid asja enda üle, selle üle, mis neile Rubeni idee juures veider tundus.

„Simonile pole ju muusika kunagi meeldinud," ütles Karin, meenutades, kuidas nad kord olid naernud, kui Simon algkoolist koju tuli ja teatas, et ta ei suuda taluda laulu „Selge päike", mida seal igal hommikul laulma pidi.

„Kas sa mäletad, kuidas ta ütles, et tal oli süda paha, kui lapsed lõpuaktusel „Õitseaega" laulsid ja koolipreili orelit mängis?"

„Mäletan küll," noogutas Erik. Aga ta mäletas ka seda, kuidas koolipreili mängis ja kuidas laste laul kõlas ning seda, kuidas Simon juba pisikesena vastumeelsusest kössi tõmbus, kui Karin talle laulis.

Karin oli pehmelt öeldes ebamusikaalne.

„Ja kaasaskantavast grammofonist polnud ta ka kunagi vaimustuses," jätkas Karin. Erik mõtles kõverate plaatide peale, millel olid lood nagu „Emakene hea", ja kuidas tema enda kannatus oli proovile pandud, kui Sven Olof Sandberg kord veel hullemini kräuksus kui muidu, kuna Karin oli unustanud grammofoni üles keerata.

Siis mõtles Erik sellele, kuidas ta kord oli poisile puust veoauto meisterdanud. Poiss, kes polnud tookord mitte rohkem kui kolmeaastane, oli istunud höövelpingil, sellal kui Erik seal nikerdas, vilistades Toreadoori aariat „Carmenist". Järsku oli poiss aaria viisi üles võtnud ja seda järele laulnud.

Täiesti puhtalt.

Juba siis oli Erikul tuju ära läinud, mõeldes poisi päritolu peale.

Juuksed märjalt siledaks kammitud, värskelt triigitud särk seljas ja trammiraha taskus, läks Simon tuttavat teed mööda peatusesse. Ta süda oli kerge nagu siis, kui ta kaua aega tagasi onu Aroni pakiraamil istus, olles just päästetud kaotsiminekust ja hüljatusest.

Järntorgetil vahetas ta trammi ning jõudis pikapeale sihtpunkti, suurde veidrasse korterisse „Park-Viktoria" juures, kus üks pahur ja kannatamatu mees teda ootas.

Ent tol päeval polnud Simonit kerge verest välja lüüa.

Siiski valmistas külaskäik talle pettumuse. Pahur mees, kellel olid pikad juuksed ja kes kärkis vigases rootsi keeles, klimberdas ainult oma klaveril ja soovis, et Simon helisid jäljendaks. Mingit viiulit polnud näha, kuid lõpu poole muutus pikajuukseline lahkemaks ja pomises, et miski on huvitav.

„Väga huvitav," ütles ta.

„Ei midagi erilist," ütles Simon kodus, kui Karin temalt küsis, kuidas läks.

„Nii et sa ei ole siis huvitatud?"

Nüüd märkas Simon selgesti tema ärevust ja vastas, et ei, ega ei ole küll.

Mõni tund hiljem aga helistas Ruben ja rääkis, et too kannatamatu mees „Park-Viktoria" juures olevat öelnud, et Simonil on midagi sellist, mida nimetatakse absoluutseks kuulmiseks ja mis on väga haruldane.

„Aga ta ei taha mingeid tunde," ütles Karin, ja seekord kuulis Ruben naise hääles kergendust.

„Pole võimalik," väitis Ruben. „Ma astun läbi ja räägin poisiga."

Õhtul istusid Ruben ja Simon siis kahekesi võõrastetoas.

„Sa saad selgeks uue keele," vannutas Ruben.

Simon mõtles inglise keele peale, mis oli tore, ja saksa keele peale, mis oli rõhuv, ning ei suutnud mõista, miks peaks tal olema vaja veel ühte keelt õppida.

„Mida ma sellega peale hakkan?"

Ruben paistis kurvana, kui ta ütles, et talle tundus, nagu oleks Simonil selle keele peale annet, ja et ta suudaks sellega väljendada nii mõndagi, mis tema sees on...

Poiss kadus nii välkkiirelt, et Ruben ei jõudnudki märgata hämmastust ja valu tema mustades silmades.

Simonist ei saanudki viiulimängijat.

12

Just tol ajal hakkas Simon valetama. See käis kergelt, otsekui olnuks tal varjatud anne ka selle peale.

See oli nagu jooksmine – nagu tookord, kui ta jooksis Nya Varveti spordiväljakul 60 meetrit kõigist teistest kiiremini, sai auhinna ja sattus tähelepanu keskpunkti.

Peagi sai temast tõeline meister. Valed lausa voolasid ta suust välja; esimene põhjustas teise, millest kasvas välja kolmas, mis omakorda sünnitas järgmise ja ülejärgmise.

Ta ei suutnud neile lõppu teha.

Valed tagasid talle koha päikese all, koolis, koduses poistekambas; Karini huvi ja Eriku lugupidamise. Ta jäi üksildasemaks kui kunagi varem.

Mereäärses majas oli elu lihtne, sest seal olid musta ja valge vahel selged piirid. Vale oli must, mingeid pehmendavaid sõnu väljamõeldiste kohta ei kasutatud.

Simon valetas ja niipea, kui ta omaette jäi, vallutasid teda süütunne ja hirm. Ta uskus, et kui Karin teda kas või üksainus kord läbi näeks, siis lõpeks tema armastus, millest Simon ju elaski. Üha kasvava hirmuga treenis ta mälu, et pidada meeles, mida ta oli öelnud, ja mitte kunagi endale vastu rääkida. Selle pingutuse tõttu tõmbus ta sisemus krampi ja tegi valu.

Algas see kõik Dollyst, tüdrukust, kes elas naabermaja teisel korrusel ja keda Simon oli armastanud niikaua, kui

ta mäletas. Tüdrukul olid meelespeasinised silmad ja heledalokiline juuksepahmakas, mida tema juuksurist papa kord nädalas hoolikalt soengusse seadis.

Dolly oli ainus laps ja niisama peen nagu tema mamma ja papa. Kui nad Gustafssonide majja sisse kolisid, siis kaeti seinad väikseõieliste tapeetidega ning põrandad kirevate idamaiste vaipadega. Kõige moodsamad mööbliesemed olid seal otsekui nööri mööda paika pandud ja laes klirisesid kristall-lühtrid.

Dollyl oli oma tuba, juba seegi oli külas nii tähelepanuväärt asi, et lisas tüdrukule sära.

Tema papa oli ümbruskonnas ringi käinud, tütar käekõrval, ja näidanud talle, missugustes majades elavate lastega ta tohib läbi käia ja köögis mängida. „Olivias" mitte, sest seal elasid mustlased, ja „Helenes" samuti mitte, sest seal oli põetud tiisikust.

Majadel olid naisenimed nagu laevadel.

Larssonite maja kuulus heakskiidetute hulka – Dolly õnneks, sest see võimaldas tal teha tutvust Karini köögi, tegelikkuse ja lihtsa toiduga.

Kümme aastat hiljem sai Dollyst ümbruskonna elegantne hoor, aga kes oleks võinud seda tollal aimata, kui tema ja Simon olid neljateistaastased ja armastasid teineteist.

Pole küll kindel, kas Dolly ikka armastas, aga Simon oli ju peen: ta käis reaalkoolis ning tema papa paaditööstus omandas üha enam mõjukust ja hiilgust. Pealegi oli Simon kasvanud pikaks ja ilusaks poisiks; tõmmu jume, mis oli teda väiksena teistest eristanud, lisas nüüd põnevust.

Larssonite poolkuukujulisest pööninguaknast sai vaadata otse Dolly neiukambrisse. Kumbki neist ei rääkinud kunagi kellelegi sellest, kuidas Dolly igal õhtul aeglaselt ja meelalt lahti riietus – laelambi valgel ja pimenduskardinat ette tõmbamata.

Simon aga seisis pööningul, hoides kätt kindlalt oma liikme ümber; nende nauding oli suur ja peagi õnnestus neil oma tegevust kooskõlastada. Kui Dolly oli lõpuks aluspüksid jalast ära võtnud, tõstis ta ühe jala aknalauale, pistis käe prakku ja liigutas siis tagumikku üha kiiremas rütmis edasi-tagasi.

Siis läks Simonil pauk lahti; temas möllav iha plahvatas ühe peadpööritava sekundi vältel, ta käsi täitus sooja spermaga ja süda tänutundega tüdruku vastu, kes end nii lahkelt talle välja pakkus.

Kui nad kokku said, vältisid nad alati teineteise pilku. Ja kuna Simonil oli „lõuakramp", siis ei vahetatud ainsatki sõna. Ent ühel pühapäeval ütles ta kodukandi poistele, et ta oli Dollyle talvel tühjana seisvas rannaputkas taha pannud.

Ta polnud seni aimatagi osanud, kui suurt huvi see asi pakub; kõik soovisid rohkem teada saada ja Simon rahuldaski nende uudishimu. Vale sünnitas valet; ta maalis neile värvikaid, üleskütvaid pilte.

Jah, tal on vitu peal karvad. Ja ühe kannika peal sünnimärk, kust ta tahab, et teda hammustataks. Ei, tal ei tulnud eriti palju verd, see neitsilikkuse-värk pole nii hull midagi. Jah, ta laskis oma tissi imeda.

Simon oli ise oma sõnadest nii jahmunud, et ei pannud tähele kahinat enda ümber. Kuid peagi nautis ta täiel rinnal imetlust, mis paistis teda ümbritsevatest pärani poisisilmadest.

Seepärast proovis ta seda kõike esmaspäeval koolis uuesti – ja sama tulemusega. Isegi Isak oli tumm imestusest ja uhkusest sõbra üle.

Suure vahetunni ajal läksid nad nagu ikka tütarlastekooli juurde ja luusisid külmetades selle kõrge sepistara taga, vaadates kooliõuel itsitavaid plikadepunte ja vihates

neid kõiki, sest neil oli olemas kõik, mida poistele vaja, kõik need augud, mille ümber kõik nende unistused keerlesid – need pehmed, niisked, saladuslikud paigad.

„Mõtle, kui sul oleks endal niisugune auk, millega võid teha, mida tahad," unistas Isak, ning Simon tundis hirmu ja erutust; nad polnud kunagi varem seda välja öelnud. Simon mõistis, et nüüd, kui ta oli rääkinud Dollyst, pole miski võimatu.

„Kas sa pistsid riista talle sisse?" küsis Isak.

„Ei," vastas Simon, „ma piirdusin sõrmega."

Selsamal hetkel needis ta ennast, tundes, kuidas tema ja sõbra vahele müür kerkib. Ta oleks tahtnud selle pihuks ja põrmuks teha, kuid tagasiteed polnud.

Valed tulvasid temast jätkuvalt välja ja muutusid aja jooksul üha praktilisemateks.

Ühel kevadtalvisel hommikul, mil laevade sissesõidutee kohal möllas torm, läks Simon piki mereranda, istus kaljudel ja soovis, et tormituul ta valskusest puhtaks puhuks. Selle tõttu jäi ta esimesse tundi hiljaks, oli sunnitud uksele koputama ja vabandust paluma. Seda oli temaga varemgi juhtunud ja Simon ei põhjendanud oma hilinemist tavaliselt kuidagi, vaid võttis märkuse protesteerimata vastu. Karin omakorda kirjutas märkustele etteheiteid tegemata alla.

Seekord aga ütles Simon:

„Ma sattusin ühte õnnetusse."

Ta kirjeldas vinguvate piduritega veoautot ja naist, kes oli auto alla jäänud ja Karl Johani tänava rentslis voolanud verd, ja kuidas ta oli hädavaevu suutnud jalgrattal pidurdada, misjärel politsei oli ta tunnistajana üle kuulanud.

Matat andis neile viiekümnendates aastates kogukas mees, kellel oli poiste läbinägemises aastakümnete pikkune vilumus. Niisiis ei liitunud ta klassis tekkinud imestuskahinaga, vaid käskis Simonil istet võtta ja ruutjuuri lahendama hakata.

Tema külmadest silmadest paistis umbusaldus ja Simon tundis sisemust krampi tõmbuvat. Tema lugu oli võimalik kontrollida ja õpetaja näost oli näha, et just seda ta teha kavatseski.

Kuid Simonil tuli kogeda, et tema pahelisusel on liitlasi, abivalmis jõude selles valdkonnas, kus enamik inimesi peab määravaks juhuseid. Järgmisel päeval kirjutati „Kaubanduslehes" liiklusõnnetusest Karl Johani tänaval ja õpetaja võttis selle teema uuesti üles.

„Larsson eksis," ütles ta. „See polnud naine, kes auto alla jäi, vaid vanem mees."

Seejärel tuli ta lagedale tunnistajapsühholoogia tõlgitsusega, seletades, kuidas õnnetuse pealtnägemisest tekkiv erutus moonutab inimese nägemist.

„Tunnistajad eksivad sageli ja on harva usaldusväärsed," ütles ta.

Alguses tundis Simon üksnes kergendust, triumfi maiku. Hiljem aga hiilis hirm tasapisi tagasi, võttes nüüd kõhu asemel koha sisse vahelihases.

„Saatan valvab omasid," oli Erikul kombeks öelda.

Simon teadis nüüd, et see oli tõsi. Saatan aitas teda kord korra järel. Ta ütles Erikule, et oli klassis ainsana julgenud köit mööda päris lae alla ronida ja et võimlemisõpetaja oli olnud rabatud ning öelnud: „Põrgu päralt!"

Erik säras õnnest.

Järgmisel päeval ronis Simon, kes oli muidu kõrgusekartlik ja veidi memmekas, päris lae alla ja võimlemisõpetaja, naljakate rangjalgadega vana ratsaväekapten, ütleski: „Põrgu päralt!"

Ta rääkis Karinile, et käis vanaemal külas, ja Karin

rõõmustas. Järgmisel päeval taipas ta, et peab tõesti vanainimesele külla minema. Ta võttis kaasa lilled, mille jaoks oli laenanud raha Isakult, kellele ta ütles, et oli kaotanud Abrahamssoniga usuõpetustunnis sõlmitud kihlveo. Seda lugu ei tarvitsenud kaitsta, sest Isak ei käinud usuõpetustundides ja ei kohtunud kunagi Abrahamssoniga.

Simoni toodud lilli aga hinnati kõrgelt, need liigutasid ema südant.

Ühel õhtupoolikul, kui ta trammipeatusest kodu poole lonkis, nägi ta, et pagari kivimüürile oli kriidiga kirjutatud, et Simon armastab Dollyt, südame ja noolega ja puha. Simon tundis, kuidas ta kael pingutusest kangeks jäi, kui ta püüdis hoida pead sellises asendis, nagu poleks ta midagi märganud.

Kui ta teed mööda ülesmäge Larssonite garaaži poole vantsis, nägi ta Dollyt käänaku peal heki all istumas. Põsed punased, silmad läikivad.

„Kas sa lugesid?" küsis tüdruk.

Poiss noogutas.

„Kas see on tõsi?" küsis Dolly. Simon oleks tahtnud ära surra või vähemalt maa alla vajuda ja ta mõtles Nordenskiöldi ja „Vega" teekonna peale läbi Kirdeväila ning suurte jääväljade peale kaugel polaaröös, ning tundis, kuidas ta suu kuivas, julgemata vaadata neisse meelespeasilmadesse.

Ent tüdruk käis talle peale, küsides valjemini:

„Kas see on tõsi?"

Simon kartis, et Karin võib neid kuulda, seepärast ta noogutas ja vastas vaevu kuuldavalt:

„Nojah, küllap vist."

Ta teadis, et tüdrukuid ei tohi lüüa. Aga kui tüdruk talle nüüd kallale kargab ja küünistab? Too aga paistis

hoopis väga rahul olevat ja ütles, et kui nad saaksid pärast lõunasööki all rannakaljude juures kokku, kus keegi neid ei näe, siis võiks Simon teda suudelda.

Simonil polnud vähimatki tahtmist sellele kohtamisele minna, aga ta ei söandanud ka minemata jätta. Nii juhtuski, et esimesest korrast, mil ta tüdrukut suudles, jäi talle suhu üksnes musta vale ja kollase hirmu maik. See suudlus tegi kogu tema armastusele lõpu; ta hakkas tüdruku vastu, kellest ta aastaid oli unistanud, vastikust tundma.

Ning kui ta mõistis, et peagi hakkaks tüdruk nõudma, et Simon teeks temaga kõike seda, mida ta oma jutu järgi juba oligi teinud, sattus ta lausa paanikasse.

Siis hüppasid valed abivalmilt tal suust nagu ikka. Ta tõmbas silmad raskemeelselt vidukile ja ütles:

„Ma suren varsti. Saad aru, mul on tuberkuloos, kuigi mitte keegi seda veel ei tea. Aga ma köhin ööd läbi verd."

Dolly tormas minema.

Hirm haiguse ees osutus tugevamaks kui vallutushimu, tugevamaks kui iha, koguni tugevamaks kui edevus.

Kui raadio tol õhtul köögis kella kümneste uudiste ajaks lahti tehti, läks Simon nagu ikka pööningule vaatama, kuidas Dolly riidest lahti võtab. Ent nüüd oli tüdruk pimenduskatte ette tõmmanud.

Simon tundis kergendust.

Nädal aega hiljem ütles Karin:

„Tädi Jenny astus läbi ja väitis, et sa köhid hirmsasti. Ma pole küll midagi märganud, aga tal oli nii suur hirm, et ma hakkasin peaaegu muretsema."

„Ah, mis," tõrjus Simon. „Ma olin ükspäev natuke külmetunud ja sattusin köhima sama trammi peal, millega Dolly sõitis."

Karin muigas ning ohkas siis kergelt, mõeldes peente naabrite peale ilusates tubades, kus pisikukartus mööda seinaääri hiilis.

Siis saabus kevad, tuues kaasa tugevad läänetuuled. Need puhusid mägedevahe puhtaks ja rohu haljaks, ning inimeste hääled helisesid üle mitme aasta jälle selgemalt, lootusrikkalt.

Õunapuude õitsemise ajal lasksid nad Isaku purjeka merre. See oli tõesti kõige kaunim koster jõesuudmes, nagu Erik endale ette oli kujutanud. Purjekas kinnitati Õlimäe juures poi külge ja ankurdati, ballastiks pandi põllukivid, kuna tina polnud parasjagu võimalik raha eest muretseda. Purjemeistri tõttu tekkis viivitus, aga ühel mailõpupäeval oli paat proovisõiduks valmis.

Purjekas lausa lendas, lõhestades merd otsekui tantsiskledes, ja Isak unustas kõik oma unistused niisketest aukudest selle õnnetunde pärast, mida tekitas laeva tuulde pööramine. Purjekas osutus tihttuules hiiglatubliks. Nad ristisid ta „Kajsaks" – Karini ja läänetuule järgi.

Kuulsal D-päeval*, mil liitlasväed Normandiasse oma sillapea rajasid, lõpetasid Isak ja Simon heade hinnetega reaalkooli. Simon sai rootsi keele eest preemia – kooli kirjandusauhinna, nagu seda nimetati.

Ta oli kirjutanud kirjandi talumehest, kes Õlimäe lähedal põldu haris. Seda vesiste silmadega vanameest oli Simon eluaeg kartnud. Kirjandis aga kujutas ta vanameest suurte annetega mehena, ruunitargana, kes tundis vanade märkide mõju, suhtles nähtamatute jõududega ja

* D-päev (ingl. k. D(ay)-day) on sõjaväelises kõnepruugis kavandatava operatsiooni alguspäev, mida pole kuupäevaliselt kindlaks määratud. Tänapäeval nimetatakse D-päevaks tavaliselt 6. juunit 1944, mil liitlasväed Normandias maabusid.

oskas inimesi ära kaetada, aga ka rasketest ja haruldastest tõbedest terveks ravida.

Ülemõpetaja Kerstin Larberg luges kirjandi klassis valjusti ette ja ütles, et see on suurepärane lugu.

„Kas sellel lool on tõepõhi all? Või on Larssonis peidus luuletaja?"

Need sõnad tabasid Simonit piksenoolena ja kergendatult ütles ta üheainsa hingetõmbega:

„Ma mõtlesin selle välja."

Sestpeale kandis ta mõnda aega hüüdnime Luuletaja, aga ta ei teinud sellest väljagi. Ta mõtles palju onu Rubeni peale ja selle peale, mida too pärast kontserti oli öelnud: et on olemas tegelikkus, mis põhineb valedel, aga sisaldab tõde.

Enne uinumist võttis ta vastu otsuse: ta kirjutab end neist valedest välja. Ta kirjutab suve läbi lugusid naistest ja tissidest ja aukudest ja polaaruurijatest ja surmast seal kaugel Euroopas. Ta kirjutab Karinist kui saatusejumalannast, kes istub köögis voki taga ja ketrab inimsaatused üheks lõngaks kokku, ja oma unistustes elanud väikesest mehikesest, kellel oli veider kaabu ja kes sõdis seal kaugel kõrge rohu riigis ja suri siis, kui ta pidi templis härja ohverdama. Ta kirjutab ka Dollyst, sellest truudusetust litsist, kes petab teda armastavat meest, ning tädi Ingast seal sinise järve ääres asuvas üksildases popsitares. Viimane mõte üllatas teda ennastki: mida paganat sellest Ingast küll kirjutada võiks?

Aga praegu ta oma pead sellega ei vaevanud. Järgmisel päeval kavatses ta paluda onu Rubenilt terve virna vihikuid.

Ja oligi käes suvevaheaeg, mis nende kahe poisi ümber, kes polnud enam lahutamatud, oma tasuta rõõmud valla lõi.

Isak purjetas, Simon kirjutas.

Karin haris aiamaad, Erik laulis ja pani kolmanda purjepaadi kiilu maha, ning ameeriklased ja inglased vabastasid Pariisi.

Kui suvi oli täies ilus, lakkas valede vool Simon Larssoni suust. Võib-olla olid kirjutised talle abiks, ehkki neid ei saanudki nii palju, nagu ta oli kujutlenud. Ta oli peagi avastanud, et kirjutamine on märksa raskem kui valetamine. Ent tegelikus elus juhtus midagi nii jahmatamapanevat, et see kaalus üles kõik Simoni fantaasiad.

Sellest ei oleks saanudki jutustada, sest seda poleks kunagi usutud.

Tema nimi oli Maj-Britt ja ta oli seda laadi naine, kes paisub üle kõigi äärte nagu kerkima pandud saiatainas, kui jahuga on koonerdatud ja pärmiga priisatud: lopsakas, koorekarva, ülevoolav.

Ta oli üheksateistaastane, lesestunud kivilõhkaja tütar. Tema isa oli ehitanud maja linnapiirile päris mäetippu. Maj-Briti süda oli murtud, sest ta oli armastanud ühte nendest meremeestest, kes „Hundi"* plekk-kõhus surma said. Maj-Britt oli teda kogu südamest taga leinanud, pisarad olid ta veel enam ära lahustanud.

Ühel soojal pärastlõunal saadeti Isak ja Simon tema juurde juukselõikusele. Maj-Britt töötas nimelt juuksuriäris; ta lõikas ja silitas nende juukseid ega jõudnud ära kiita, kui toredasti langevad Isaku juuksed ja kui kvaliteetse hobuselakaga on loodus Simonit õnnistanud. Poisid olid näost punased nagu pojengid, mis tol sumiseval ja palaval pärastlõunal akna taga õhetasid. Mõlemal läks kõvaks. Maj-Britt märkas seda ja tema piirideta naer veeres läbi juuksurisalongi aeda, pannes jahmunud

* „Hunt" (rts. k. „Ulven") oli Rootsi allveelaev, mis 1943. a. miini otsa sõitis. Kogu 33-liikmeline meeskond hukkus.

kimalased üliküpsenud õiekroonides vaikima.

„Tulge täna õhtul mulle külla. Kell kuus. Teate küll, kivilõhkaja maja. Tulge keldriuksest," ütles Maj-Britt, kui oli naerust toibunud.

Nad olid salongis üksi, juuksur oli koos naise ja Dollyga puhkusel.

Kodus ütles Karin, et juukseid polnud just kuigi palju lõigatud ja et tüdruk oleks pidanud taipama rohkem maha võtta, talle ju ometigi maksti selle eest. Karini meelest nägid poisid välja niisugused, et ta võinuks ise paremini lõigata.

Õnneks sõid nad lõunat varakult, ja enne kella kuut sööstsid poisid jalgratastel linnapiiri ja mäe suunas, kust avanes peadpööritav vaade üle mere ja linna. Kallak oli nii järsk, et neil tuli püsti seistes pedaale sõtkuda. Aga kui nad siis mööda kivilõhkaja seinaäärt hiilisid ja maja tagaküljel keldriukse leidsid, siis ei tagunud nende südamed ja ei voolanud higi mõistagi mitte üksnes kehalise pingutuse tõttu.

Maj-Britt ootas neid; tal oli seal keldris tuba suure voodiga, mille too „Hundi" meremees oli oksjonilt odavalt ostnud ja sinna lohistanud. Naine naeris niisama piiritult nagu juuksurisalongis ja oli nii sundimatu, et poistel ei jäänud peagi muud üle kui kaasa naerda.

See oli nagu unenägu – meeletu ja imeline unenägu –, kui ta endal kleidi seljast tõmbas ja tal selle all niidiotsakestki polnud ja kui ta siis voodisse pikali heitis, käed-jalad laiali.

„No tulge, pisikesed," kutsus ta. „Lõbutseme natuke. Ma õpetan teid."

Ja seda ta tegigi; õige pea lamasid ka poisid voodis, kumbki naise ühe käsivarre peal, ja naine juhtis nende käed kõigisse salajastesse paikadesse ja harjutas nendega

õigeid võtteid, vaheldumisi tugevaid ja õrnu. Kumbki imes ja näksis ühte suurt rinda ning Maj-Britt oigas ja kiljus himust ja mõnust, kui Simon esimesena oma liikme tema auku pistis.

Siis sai naine rahulduse ja karjus nii, et keldrilagi kummi läks.

Ent veidi aja pärast oli ta toibunud ja õpetas Isakule, kuidas leida üles see libe hernes naise läbimärjas praos.

„Veeel! Nii on kõige parem," oigas naine.

Tema iha plahvatas jälle ja ta vajus kokku, naerdes oma vägevat naeru, siis aga lüpsis tühjaks Isaku, kellel oli ikka veel kõva.

See ei saa tõsi olla, mõtles Simon, aga see oli tõsi. Äkitselt heitis Maj-Britt pilgu kellale ja karjatas:

„Issand jumal, kivilõhkaja jõuab varsti koju! Kaduge siit, täkukesed!"

Tema naer saatis neid, kui nad mäest alla tuiskasid, tundes endid jumalatena. Supluspaika jõudes viskusid nad merre ja lõikasid vett võimsate tõmmetega.

Nad polnud kunagi teadnud, et nad on võimelised nii kiiresti ujuma. Kui nad Isaku paadi juurde jõudsid, olid nad ikka veel kuumad ja ülesköetud, aga märgates, et ankruköie külge olid kleepunud meduusid, mõistsid nad, et tuleb võimalikult kiiresti pardale minna. Simon oli kõrvetada saanud, aga laeval leidus magevett, niisiis loputasid nad endilt soola ja meduusiniidid maha, enne kui Isak kergitas põrandalauda ja võttis kiilsoni juurest välja õlle, mille nad olid salaja Rubeni tagant näpanud.

Nad jõid.

Ja püüdsid maha rahuneda.

„Kas sa kuulsid, mida ta ütles, kui me jalga lasksime?"

Nojah, Simon oli kuulnud küll. „Tulge homme samal ajal tagasi," oli Maj-Britt ütelnud.

Igal õhtul tolle kuuma suve jooksul, mil 30 000 baltlast põgenesid väikestes paatides üle Läänemere, tulid nad kivilõhkaja majja tagasi ja lõbutsesid, nagu Maj-Britt seda väljendas, õppides kõike, mida poistel õigetest armastamisvõtetest teada on vaja. Mõlemal poisil läks edaspidises elus tüdrukutega hästi ning nad saatsid sageli tänulikke mõtteid imelisele Maj-Britile mäetipus.

Ühel õhtul, kui nad nagu tavaliselt kivilõhkaja maja nurga taha hiilisid ja keldriuksele koputasid, avas ukse üks lotendavate pükstega mereväelane, kellel polnud pluusi seljas. See mees oli lai kui lastiluuk ja pikk kui lipumast.

„Taevas hoidku, mida need jõmpsikad siit otsivad?" küsis ta Maj-Britilt, kes keldrijaheduses ähmaselt voodist paistis. Simon, kes polnud veel kõiki oma möödunudtalviseid oskusi unustanud, kogus ennast ja ütles:

„Me tahtsime Älvsborgi jõulupäkapikke müüa."

„Keset suve?" imestas mereväelane, ent unustas siis poisid Maj-Briti voodist kostva naeru tõttu.

Koduteel püüdsid poisid meest vihata, aga see ei õnnestunud neil eriti hästi. Nad olid tänulikud selle eest, mis nad olid saanud ja millest koguni pisut üle küllastunud; nad olid ju kogu aeg teadnud, et see uskumatu lugu ei saa lõpmatuseni kesta.

13

Ja oligi käes see kõige pikem kevad. Veel kunagi polnud aeg liikunud niisugusel teosammul. Päevad roomasid õhtusse ning ikka ei juhtunud midagi.

Wallenberg jäi Budapestis kadunuks.

Saksamaal võeti kaheteistaastasi poisse sõjaväkke.

Mõjukad mehed kohtusid Jaltas, et maailm omavahel ära jagada. Siis suri Roosevelt ja Karin ütles tulise meelepahaga, et see pole õiglane.

Üheks hetkeks tardus aeg paigale – see oli siis, kui Hitler end Berliini punkris maha laskis, aga rahu ikka veel ei saabunud. Raadio jahvatas oma nurgas tühikäigul, vana köögikell ei liikunud paigast ja Karin tabas end seda raputamas. Aga kellal ei olnud midagi viga – aeg ise oli seisma jäänud ja ajas ootusärevaid inimesi hulluks.

Siiski jõudis see päev lõpuks kätte; oli 7. mai ja pungad hakkasid puhkema. Aiamaa lõhnas niiske mulla järele ja linnulaul pidanuks inimeste südamed sulatama. Kuid inimesed ei suutnud selle vastuvõtmiseks avaneda. Nad kogunesid, nagu ikka, Larssonite kööki raadio ümber. Nad kuulsid juubeldamist Oslos, Londonis ja Stockholmis, aga ei suutnud veel oma rõõmu tajuda.

Wallin istus köögisohval, põrnitsedes süvenenult oma lihttöölisekäsi, mis nii raskelt ja vaikselt ta süles puhkasid, nagu ei ärkaks nad enam kunagi ellu. Ågren, kellel olid

palavikupunased põsed, vandus: „Sa saatana silmamuna!"

Erik oli ebatavaliselt vaikne. Äppelgren kõndis köögipõrandal nõksutades edasi-tagasi nagu sookurg, takerdus kaltsuvaiba sisse ning ei teinud katsetki varjata, et ta nuttis nagu lapsuke.

Ka Karin nuttis, aga hääletult.

Simon ja Isak olid end küttepuude kastile kokku litsunud, nagu neil kombeks oli, ja Simon mõtles, et sel ööl ei lõö seal Euroopas enam keegi kedagi maha. Ka tema tahtnuks nutta, aga ta oli nüüd juba nii suur, et see ei sobinud. Ärevus kandus jalgadesse, mis hakkasid vastu puudekasti trummeldama, kuni Karin tal teiste peale halastada palus: „Jumala pärast, Simon, ole vaikselt!"

Isak istus Simoni kõrval ja oli niisama kummaliselt vaikne nagu Wallin. Ta südames lõõmas tuli, kuid pea oli külm ja tühi ning keha nii kange, nagu oleks see jäätunud. Alles siis, kui Johansson, kes oli kirjakandja, aga päritolult kalur ja suur nagu maja, ütles, et nüüd tuleks kõiki natsiraiskasid õlis keeta ja kanda hoolt selle eest, et nad elaksid ja piinleksid nii kaua kui võimalik, andis pinge Isaku kehas järele.

Ta tõmbas sügavalt hinge, taibates, et see, mis ta lihaseid pingule tõmbas, oli vihkamine, ja see, mis ta südames põles, oli arusaamine, et kättemaks on võimalik ja magus.

Keset seda segadust saabus Helen piimaga. Tema hoiakus oli midagi pühalikku, ta vaatas neid nõudlikul pilgul ja söandas öelda:

„Minu meelest peaksite te õhtul kabelisse tulema ja rahu eest Jumalat tänama."

Need sõnad tõid Erikusse lõpuks elu tagasi. Ta kargas püsti ja möirgas:

„Ja keda, kuradi päralt, me peame tänama sõja ja kõigi nende surnute eest?!"

„Sõda on inimeste töö," lausus Helen, kaotamata kübetki oma pühalikkusest.

„Kuule, sa oled peast põrunud," ütles Ågren; siis aga segas Karin vahele, kuulutades, et vähemalt tema köögis peavad inimesed teiste seisukohtadest lugu pidama.

Need sõnad olid Karinile iseloomulikud, aga tema hääles puudus tavaline tugevus.

Vastu õhtut tuli Ruben, silmis midagi tabamatut – suur kergendustunne segiläbi talumatu valuga. Kui Karin Rubeni pilku kohtas, võttis ta välja viinapudeli ja napsiklaasid, valas kõigi pitsid täis ning ütles paberõhukese häälega:

„Noh, joome siis rahu terviseks."

Mehed jõid ja ka Karin jõi, neelates selle jubeda joogi üheainsa sõõmuga alla, ja kui hetk poleks olnud sedavõrd suur ja eriline, siis oleksid teised kindlasti seda märganud, imeks pannud ja kohkunud.

Praegu oli aga kõigil iseendaga tegemist.

Karinil tuli minna tagahoovis asuvasse vanasse väljakäiku oksendama. Siis seisis ta seal krohvitud seina najal, ise näost valge ja külmahigine, oodates uusi iiveldushooge.

Kõige halvem oli aga see, et südames oli nii tugev valu.

Ta oli iseenda üle imestunud. Ja vihane. Miks, pagana päralt, pidi see valu tabama teda just nüüd, kui kõik oli läbi ja maa ja inimesed võisid hinge tõmmata?

Valu painutas teda, lõikas talle sisse, just nagu oleks keegi ta sisemuses noaga sorkinud. Ta püüdis mõtelda Petteri ja siidisabade peale, aga see ei läinud korda. Petteri koha oli parasjagu hõivanud ema oma kibestunud silmade ja kurja keelega. Miski vankus Karini südames; vana sissejuurdunud kurbus liigutas end, nii et juured rebenesid.

Karin mõtles, et suur sõda oli võtnud elu ka tema siidisabadelt.

Ta seisis seal, kuni hakkas hämarduma. Vähehaaval jõudis temani arusaam, et aeg oli järsku oma tavalise kiiruse tagasi saanud ja et tal tuleb tuppa minna, mehed köögist välja ajada ning hakata lõunasööki valmistama. Niisiis surus ta rusika vasaku rinna alla ja asus oma igapäevaste toimetuste kallale.

Talve jooksul olid nad maja ümber ehitanud, ülakorrusele olid püstitatud seinad ja pööning oli kadunud. Simon oli saanud oma toa, kus jätkus palju ruumi ka Isakule. Rubeni jaoks olid nad ehitanud külalistetoa vaatega merele, kuna ta peatus üha sagedamini siin, väsinuna kõigist neist põgenikest, kes koos tema venna perega Majorna suures korteris olid ulualuse leidnud.

Larssonitel oli nüüd vannituba ja siseklosett.

See kõik oli suurejooneline ning Karin ja Erik olid talv läbi üheskoos rõõmustanud.

Nad olid köögis nõudepesulaua kõrgemale tõstnud ning tsinkvalamu roostevaba terase vastu välja vahetanud, seadnud sisse keskkütte ja kahte sorti vee. Karin julges seda vaevu uskuda, et nüüd on lõpp küttepuude ja antratsiidi, raskete kandamite ja tossavate kahhelahjudega jändamisel. Ja et tal tarvitseb ainult kraan lahti keerata, et kuum vesi välja voolaks, käsi soojendaks ja kõik puhtaks teeks. Köögis, selle koha peal, kus nad ennast muidu olid pesnud, oli endale koha leidnud korralik külmkapp.

Karinil oli paljustki rõõmu tunda. Nii ta mõtles, kui nad tol õhtul hilja omaette olid jäänud ja toit lauale oli saanud. Kartulitükki suhu pistes andis ta endale lõpuks aru sellest, missugust vastumeelsust ta kartulite vastu tun-

dis: keedetud, praetud, riivitud, hautatud ja keedetud ja veel kord keedetud kartulid. Sellel on nüüd lõpp, mõtles ta; mure toidu pärast pidi varsti olema samasugune kurb mälestus nagu antratsiit ja külm kemmerg tagahoovis.

Toidukupongid pidid nüüd kaduma; varsti saab jälle puuvilju.

Banaanid! mõtles Karin, meenutades, kuidas Simon oli väiksena banaane armastanud. Küllap ta on nüüd nende maigugi ära unustanud.

Ta vaatas Erikut ja mõtles sellele, kuidas uhkus mehes pead oli tõstnud. Temal ja tema purjekatöökojal läks hästi; paaditellimuste nimekiri oli pikk ning tööle oli võetud neli meest. Nad toitsid nelja peret, nagu Karin armastas öelda.

Talle meeldis ka raha, mida nüüd alati jätkus, kui vaja oli.

Nagu alati, kui Karin oli võtnud nõuks käia mõttes läbi kõik, mille eest tal tuli tänulik olla, hüppas ta Rubenist üle ja jättis Simoni viimaseks.

Poisi, kes oli talle nii palju rõõmu kinkinud.

Ta on varsti juba täiskasvanu, mõtles Karin. Ja kuidas ta veel muutunud on – ta on ju vaata et ilus. Nagu võõras lind, kes on imelise juhuse tõttu tema kööki laskunud.

Need olid ärevakstegevad mõtted ja tal hakkas jälle rinnus pistma. Simon, kes oli alati ema lainele häälestatud, märkas valu, mis tema näost üle käis, ja ütles:

„Sa oled väsinud, ema. Mine heida pikali, ma pesen nõud ära."

Karin noogutas, aga poisi murelikku pilku kohates teadis ta, et sel õhtul ei olnud ka kõik need tänulikkusemõtted teda aidanud. Selle vastu, mis ta rinnus kiskus, ei saanud ta ennast oma rikkustega kaitsta.

Mis mul ometi viga on? mõtiskles ta.

Erik oli läinud tegema tiiru ümber paaditöökoja, nii et magamistuba oli Karini päralt. Ta seisis seal uue tapeedi rooside keskel ja vaatas ennast peeglist. Ta oli oma välimusega alati rahul olnud; talle oli meeldinud see suure suu ja sirge ninaga kindlameelne ja peenejooneline nägu.

Nüüd uuris ta oma näojooni nii kaua, nagu arvaks ta, et neil on talle midagi uut öelda. Vastuseid pakkuda. Ja ta märkaski, et pruunid silmad, mis olid tema heledaverelisuse juures alati nii üllatavad tundunud, olid omandanud uue sügavuse.

Mis see oli, mis nende põhjast paistis?

Kas hirm?

Ei, Karin ei tahtnud seda. Kortsusid on tekkinud, mõtles ta, juuksed on pleekinud ja on nüüd rohkem õlekarva. Paks ma veel ei ole, aga raskemaks, toekamaks olen küll läinud.

Homseks on see möödas, ütles ta endale. Saaks ainult magada.

Ja järgmisel hommikul, kui nad kõik pimenduskardinad maha võtsid ja kevadsoojuses aknaid pesid, oligi ta üsna rõõmus.

Siis aga jõudis kätte õhtu, kui Ruben tõi kaasa esimesed Inglise ajalehed, milles pealtnägijad kirjeldasid Poolas ja Saksamaal avanenud hävituslaagreid. Ta luges köögilaua taga istudes ette, Isak tõlkis ja tema hääl kerkis lae alla. Erik oli näost valge ja tema sinised silmad tumenesid. Simoni pilk otsis Karini oma – nagu alati, kui ta hirmu tundis.

Järgmisel hetkel kiskus ta ajalehe Rubeni käest ära ja karjus, et aitab juba, ja kui Ruben rampväsinult pööras pilgu poisilt Karini poole, nägi ta, et naine on minestuse äärel.

Tal oli kohutavalt häbi, siis aga haaras teda hirm.

Karin ise aga ütles, et kui Rubeni sugulased pidid selle läbi tegema, siis peab tema vähemalt suutma kuulata, kuidas sellest räägitakse.

Siiski oli sellest õhtust peale ka teistele täiesti ilmselge, et Karinil on midagi viga. Nad püüdsid teda säästa, Erik viis raadio töökotta ja Simon kõrvaldas hommikuti salaja ajalehe „Ny Tid"*. Karinit aga lausa tõmbas õudustе poole; ta sõitis linna ja ostis ajakirju, milles oli pilte laibavirnadest.

Siis saabusid Malmösse valged bussid ning Karin läks ise päevalehe järele, milles olid fotod inimestest, kes olid näinud kurjust ja kes pidanuks olema surnud, selle asemel et talle kustuvate silmadega otsa vahtida.

Siis mõistis Karin, et ka tema peab surema. Ta tervitas seda arusaama.

Mõni päev hiljem ütles Ruben Erikule, et nii see asi enam kesta ei saa. Nad viisid Karini Rubeni tuttava südamearsti juurde. Too kuulas kaua murelikult katkendlikku kloppimist Karini rinnus ja ütles siis, et naisel on vaja täielikku puhkust, et asi päris hulluks ei läheks.

Karin pandi arsti erakliinikusse – ta oli liiga väsinud selleks, et protesteerida. Seal sai ta rohtusid ja und. Unes kohtas ta oma ema ning julges tõele näkku vaadata ja endale tunnistada, et ema oli vihanud teda sellest päevast peale, kui ta sündis.

Nagu ta oli vihanud ka Petterit.

Hiigelsuure musta varese kujul sööstis ema unenägudes Karini poole, kui ta seal peenes kliinikus lamas. Ta kraaksus ja karjus ja haakristid välkusid tema ümber ja ta lendas ristide vahelt aina sisse ja välja, ja äkitselt olid need haakristid kodutare rätsepatöökojas ja Karin nägi, et Petter

* „Ny Tid" – Göteborgi sotsiaaldemokraatlik ajaleht (asutatud 1892).

tõmbus ristide all kühmu ja oli imelikult sarnane nende inimestega, kes Malmös valgetest bussidest välja tulvasid ja kes pidanuks olema surnud, ja et see õudne kraaksumine läks talle otse südamesse ja tegi nii hirmsasti haiget, et süda lõpuks lõhkes ja Petter suri oma rätsepalaual.

Unenäod muudkui tulid ja läksid ning Karin laskis sellel sündida, laskis unenäopiltidel oma selget keelt rääkida, vastu panemata ja seletusi otsimata. Justkui tulnuks ta vaim enne lahkumist puhtaks pesta. See tegi küll haiget, aga oli siiski hea, kuidagi vajalik.

Ärkveloleku hetkedel ajas ta emaga juttu.

„Miks sa niisuguseks muutusid?"

Ema aga kraaksus aina: „Kui kahju, kui kahju," ja Karin keeras tülgastusega pea kõrvale, mõistes, et ta oli alati pidanud kurjust salgama, kuna oli selle varjus üles kasvanud.

Pärastpoole kuulis ta, kuidas ta ise poolunes Simoni peale kraaksus: „Kui kahju, kui kahju," ja nägi poisi murelikke silmi, mis teda alati saatsid.

Siis hakkas ta valjusti karjuma ja arst tuli ning ütles, et ta ei tohi halbade asjade peale absoluutselt mõtelda, ja andis talle uued tabletid, millega neid mõtteid eemale peletada.

Järgmisel ööl tuli Petter tema juurde ning ta vajus sügavasse ja rahulikku unne, arvates, et nüüd on kõik möödas, ta võib isaga kaasa minna ja ei pea enam uude päeva ärkama.

Isa oli terve öö temaga, kiigutas teda kätel ja laulis talle ning kurjust polnud olemas ja Karin tundis end turvaliselt nagu laps.

Ta teadis, et isa tahab talle midagi öelda, aga ta oli liiga väsinud selleks, et kuulata.

Siis saabus koidik ja kui Karin märkas päikesevalgust,

mis ruloo ja aknaraami vahelisest pilust visalt sisse tungis, sai ta aru, et kõik ei ole veel möödas. Ta oli ikka alles – ja üksinda. Sellal kui teda pesti ja talle piimasuppi söödeti, murdis ta pead selle kallal, mida Petter talle öelda oli tahtnud. Aga mitte kuigi kaua, sest ta ei suutnud mõtteid koondada.

Siis oli Simon järsku seal ja oli jälle öö ja kõik oli nii segane, aga Simon oli täiesti tõeline ja hoidis tema kätt nii kõvasti, et tegi talle peaaegu haiget, ja Karin kuulis viha tema hääles, kui ta ütles:

„Sa ei tohi minu juurest ära minna, ema."

Kui Karin uuesti ärkas, siis oli jälle valge. Poiss istus voodiveerel ja naine mõistis, et tal on õigus. Ta ei tohtinud ära minna, veel mitte.

„Simon," sosistas ta. „Ma luban, et ma saan terveks."

Poisi rõõm oli nii võimas, et see läks Karinile hinge, soojendas ja elustas teda.

Kui poiss oli lahkunud, nuttis Karin kaua vaikselt. Ta polnud aimanudki, et tema sees on nii palju pisaraid. Kust nad tulid, seda ta ei taibanud, küll aga tundis, kuhu nad läksid: otse südamesse, soojendavalt ja vabastavalt.

Simon kihutas nagu hullumeelne rattaga läbi linna, nägi hommikusi viltusi päikesekiiri sadamas ja merel sädelemas, sõtkus pedaale ning jõudis lõõtsutades paaditöökotta Eriku juurde.

„Isa, ta jääb elama. Ta lubas mulle."

Tavalistel puhkudel ei oleks Erik seesugusest teatest suuremat hoolinud. Praegu aga oli tal nii suur hirm ja säärane vajadus lohutuse järele, et ta võttis Simoni sõnu ilma pikemata täie tõe pähe.

Seistes seal, teine teisel pool poolvalmis purjepaati, valasid nii Erik kui ka Simon, kes olid nüüd peaaegu ühepikkused, samasuguseid tervendavaid pisaraid nagu Karin.

Siis läks Erik majja, pesi kaela ja käte pealt saepuru maha, ajas habeme ära ja pani selga oma parima ülikonna, mis oli talvine ja tumesinine. Ühtegi triigitud särki polnud, aga see-eest korjas Simon aiast ära kõik vastpuhkenud tulbid, millest sai tohutu suur sületäis.

Muidugi tundis Erik ennast natuke totakana, kui ta kõigi nende lilledega uhke kliiniku koridoris seisis. Karin märkas seda, märkas ebakindlust, töölise kohmetust ja triikimata särgikraed ning tundis suurt õrnust, mõistes, et ka selle hapra inimese pärast peab ta elama jääma.

14

Paranemispäevad olid täis rahu.

Tuli Ruben roosidega. Temale suutis Karin ütelda:

„Ma olin otsustanud lahkuda."

Mees vastas ainult:

„Ma olen juba kaua näinud, et sa kannad mingit kurbust südames."

Karin imestas, ta ise polnud selle peale kunagi niimoodi mõelnud. Rubeni öeldu rabas teda, sest see oli tõsi, ning ta jutustas Petterist ja siidisabadest, samuti oma emast ja kurjusest, mida tal oli alati maha salata tulnud.

„Miski pole lihtne," oli kõik, mis Ruben ütles.

Karin murdis veel kaua nende sõnade üle pead.

Ta tahtis esitada küsimusi Jumala kohta, kellega Ruben igal laupäeval sünagoogis kohtumas käis ja kes pidi ilmselt ikkagi andma mehele jõudu kõigi õnnetuste kiuste edasi elada.

Aga ta ei leidnud sõnu.

Kui mees siis lahkus, ütles ta uksel seistes veel: „Katsu ikka edasi elada, Karin. Ka minu pärast – et ma vastu peaksin." Karin nägi, et mehel polnud kerge neid sõnu öelda.

Siis oli ta läinud ja Karin jälgis pikali olles kaua, kuidas päikesevalgus akna taga läbi mulluselt tumeda kuusepuu immitses. Üks tramm kolistas haigla lähedal kää-

naku peal ja kui õde tuli lõunasöögiga, siis pani Karin tähele, et tal on säravsinised silmad.

Vasikapraad lõhnas hea kange tillikastme järele ja õunapüree, mida ta pärastpoole sõi, jättis suhu värske maigu.

Maailm oleks justkui uue käegakatsutavuse omandanud.

Pärastlõunal püüdis ta mõnda aega häbi tunda, et oli Rubenile oma muredega tüli teinud – mehel oli ju ilma tematagi nii raske koorem kanda. Aga see ei õnnestunud Karinil, ta ei suutnud süütundele õiget elu sisse puhuda.

Võib-olla on mu südametunnistus kaduma läinud, mõtles ta.

Aga kui Simon videvikus sinna tuli ja Karin nägi, kui kahvatu ta on, ja veel kui kõhn, siis sai ta aru, et asi pole siiski nii.

„Kas te sööte ikka korralikult?" küsis Karin, ning süütunne pures teda endisel kombel.

Kui poiss minema asutas, küsis Karin häälel, milles oli kogu vana vastutuskoorem:

„Kus siis Isak on? Ütle talle edasi, et ta homme siia tuleks."

Simon noogutas, aga Karini meelest oli poisil küll imelik nägu peas. Ta taipas, et ta on midagi tähtsat hooletusse jätnud.

Simon sõitis rattaga läbi linna, jõudu saanuna sellest, et Karin oli olnud nii enda moodi – jõuline ja nõudlik, nagu ta pidigi olema. Aga Simon oli murelik ka. Ja vihane.

Pagana Isak, mõtles ta.

Simon teadis küll, kust teda leida – Långedragi lähedalt sadamast, kus Ruben oli kaikoha üürinud ja kus Isakust oli oma ilusa purjepaadi hiilguses kuningas saanud.

Simon kuulis ruhvist kostvat lärmi juba kaugelt ja tema viha tõusis haripunkti, kui ta nägi laeva ümber meres õllepudeleid hulpimas.

Õhk oli nende tubakasuitsust paks, kui Simon ruhviluugi lahti tõmbas ja käratas:

„Käige kõik kus kurat! Mul on vaja Isakuga omavahel rääkida."

Poisid ei läinud kohe ja loobiti ka veidi sõimusõnu, aga veerand tunni pärast olid Simon ja Isak omavahel. Simon võttis kahva, sidus selle pootshaagi külge ja tõmbas veest välja need tühjad pudelid, mis polnud jõudnud veel põhja minna. Ta tühjendas tuhatoosid, uhas kokpiti ja teki veega üle ning ütles Isakule, kes istus kössivajunult ruhvis ühe koi peal:

„Homme lähed sa Karinit vaatama."

„Ma ei julge."

„Ta on nüüd terve. Tore. Saad aru?"

„See tuleb õllest," ütles Isak.

„Pagana pihta, Karin ei joo ju õlut," ütles Simon hämmastunult. „Kas sa oled lolliks läinud? Või oled sa täis, sunnik?"

Nad tõusid ruhvis püsti ning põrnitsesid teineteist. Isaku silmade põhjast paistis niisugune tühjus, mida Simon oli seal näinud ka sõja ajal – tol päeval, mil arestitud laevad Kajakalaiu juures meresügavusse kadusid. Viha Simoni hinges lahtus ja teda valdas kohutav hirm. Ta mõtles, et seekord pole käepärast Karinit, kes suudaks selle äraarvamatu käitumisega toime tulla. Simon pidi sellega ise hakkama saama. Ta haaras Isakul ümbert kinni ja ütles, ilma et tal olnuks vähimatki aimu, kust need sõnad talle pähe tulid: „Isak, kurat võtaks, sinul pole Karini haigusega küll midagi pistmist."

Ta sai aru, et need olid õiged sõnad, sest Isaku pinge

andis järele ja kui nende pilgud kohtusid, siis oli see hirmuäratav tühjus kadunud.

Järgmisel päeval istus Isak haiglas ja nägi oma silmaga, et Karin on jälle peaaegu endine. Temaga sai Isak kõigest rääkida, nagu alati.

„Saad aru, ma kavatsesin neid õlis praadida ja nende riistad sõlme keerata. Ma mõtlesin purjetada Oslofjordi, sest ajalehes kirjutati, et seal redutab veel palju sakslasi, ja mina oleksin nad üles leidnud ja..."

„Ja...?"

„Noh, ja siis jäid sina haigeks."

Mõne sõnaga suutis Karin talle selgeks teha, et ta oli haigeks jäänud kurvastusest kõige selle pärast, mis juhtunud oli ja mis rahu ajal ilmsiks tuli, ning et poisi kurjad mõtted olid üksnes tuulepuhang selles kurjade tegude maailmas.

„Võib-olla mõjus see sulle hästi, Isak, et sa kättemaksust fantaseerisid," ütles ta.

Siis rääkis poiss õllest, poistekambast Långedragis tema paadis ja sellest, et nad vürtsitasid õlut konjakiga, mida Isak Rubeni kapist näppas. See tegi leebusele lõpu. Karin tõusis voodis istuli ja ütles poisile teravalt otsa vaadates:

„Niisugused tembud jäävad ära, Isak Lentov. Tõota seda kohe praegu ja siinsamas..."

Isak oli häbi pärast näost punane ja tõmbus Karini viha ees kühmu.

„Sa pead õppima fantaasial ja tegelikkusel vahet tegema, Isak. Võib-olla on sul vaja haududa koledaid kättemaksumõtteid, aga kui sa tabaksid mõne kabuhirmus saksa poisi, kes on jooksikuna Norras, siis sa nutaksid kaastundest. Kättemaks on magus ainult kujutlustes, saad aru?"

Isak vaikis, ta ei uskunud Karinit.

„Vägijookide varastamine ja teiste eksiteele ahvatlemine on ju tegelikkus. Ja sa pead sellele lõpu tegema."

Isak tõotas pühalikult ja lahkus Karini juurest häbenedes ja õnnelikuna.

Karin aga mõtles voodis lamades, kui rumal ta oli olnud, kui isekas. Oli ju ilmselge, et tal tuli elada ja muuta elu arusaadavaks nende inimeste jaoks, kelle eest ta vastutas.

See mõte valmistas talle säärast rahulolu, et ta uinus hästi ja magas kogu öö ilma tablettideta.

Kummalisel kombel mõtles ta kõige vähem Eriku peale, kellel oli kõige raskem.

Mees käis ühel päeval kliinikus ja vestles peaarstiga. Ta sai kuulda tõsiseid sõnu selle kohta, kui tähtis on Karinit säästa. Tugevaid emotsioone tuleb vältida, ütles arst. Erikul lasub vastutus selle eest, et naise elu oleks rahulik.

„Hirm ja ärritumine võivad talle saatuslikuks saada," ütles südamearst.

Erik läks tujust ära. Ta tundis, kuidas särginööp kõrisõlme peale surus ja kuidas temas klassivaen kerkis. Jälle hakatakse mind alla suruma! mõtles ta.

No kurat.

Kui ta viimaks minema lasti ja ta Karini tuppa lipsas, siis oli ta hajameelne ja äraolev. Ta oli kavatsenud rääkida naisele autost, mille ta oli ostnud; oli juba ette rõõmustanud, kujutledes naise ärritatud protesti, raharaiskamise-juttu ja tema rõõmu, kui mees lõpuks ütleb: „Aga ma ostsin selle auto ju sellepärast, et sina saaksid maailma näha."

Sellest ei tulnud nüüd midagi välja.

Ta ei tundnud ka mingit rõõmu oma mugava „Fiat

Balilla" üle, kui ta laveeris kodu poole mööda Puiesteed ja piki kaisid, kus tantsisklesid jälle tõstekraanad nagu vanasti. Majnabbelt sõitis ta Karl Johani tänava suunas, läks monopolipoodi ja ostis suure pudeli haljast.

Pärastlõunal oli ta paaditöökojas äkiline ja rahutu ning märkas, et töömehed ärritusid.

Kodus nägi köök hirmus välja, lõhnas prügi ja pesemata nõude järele. Simon astus läbi, ta tahtis Isakuga merele minna.

„Lase jalga jah," ütles Erik. See oli sõbralikumalt mõeldud, kui pealtnäha paistis, ja Eriku meelest sobis see hästi. Miks, selles jõudis ta päriselt selgusele alles siis, kui ta ukse lukku pani ja oma viina lagedale tõi.

Kolmanda pitsi juures mõtles ta oma ema peale, kes oli teda kõik need aastad oma südamega ähvardanud ja hirmutanud. Nüüd oli ta siis jälle sealmaal ja pidi tunnistama, et lõks oli uuesti kinni langenud ning väljapääsu polnud.

Tükk aega pidas ta Karini peale tema südame pärast viha. Seejärel hakkas tal kohutavalt häbi, sest Karin ei olnud ju tema ema moodi. Karin polnud kunagi teda ähvardanud.

Siis aga sai ta ka selle pärast vihaseks, mõeldes, et Karin on salakavalam kui ema – ta ei hirmutanud, ei hoiatanud, vaid lihtsalt virutas.

Ei mingit tülitsemist, oli peaarst öelnud, ei midagi ärritavat. Olge temaga nõus, olge temaga ühte meelt.

Issand, halasta!

Kui suurt jõupingutust mäss temalt ükskord oli nõudnud, kui ta kirikukogudusest välja ja ametiühingusse sisse astus! Aga ema polnud ka siis surnud, nagu Erik oli arvanud, ta oli praegugi veel elus ja hea tervise juures. Karin aga võis iga hetk ära surra – arst ise oli seda ütelnud.

Ja Erikut valdasid kummalised mõtted, kui ta seal üksinduses istus ning viin tema piirid minema pühkis. Üks vana needus pidi täide minema, patu palk pidi välja nõutama.

Siis püüdis ta end kokku võtta ja soojendas kohvi ja sai aru, et kõik saab olema nii nagu tema lapsepõlves, mil ta kogu aeg teadis, et nõrk süda ema rinnas on tema vastutusel, ja pidi kogu aeg käituma nii, et see süda seisma ei jääks.

Issand jumal.

Järgmisel päeval rääkis ta Antoniga, kes oli paaditöökojas mööblitisleriks, Lisast. Eriku meelest oli see talle alandav. Ta sai aru, et palk, mida ta pakkus, oli tavalisest kopsakam. Anton rõõmustas ja lubas Lisaga rääkida. Neil läks raha vaja ja naisel polnudki suurt midagi teha, kuna lapsed hakkasid juba kodunt lahkuma. Lisa oli koristamise ja puhtusehoidmise peale lausa meister ning ega ta toiduvalmistamiselgi hätta jäänud.

Erik rajas musta masenduse vastu kaitsevalle; ta käis alatasa haiglas ja oli nii vastutulelik, et see ajas teda oksele. Samal ajal koristas Lisa ära viimase kui salajase sopi nende valges majas ja pani selle lõpuks lausa särama. Ent miski ei aidanud Erikut viha vastu, selle tohutu raevu vastu, mis ta rinnus lõõmas ja millest ta sai aru ainult viina juues.

Varsti pidi ka sellele lõpp tulema; Karin pidi kliinikust koju tulema ja Erik teadis, missugused olid naise silmad, kui mees jõi.

Kurat küll.

Ta oli lõksus ja jooksis selles ringi nagu hullunud rott.

15

Karin tuli jaanipäevaks koju ja Erik tasus arve, mis vastas poolele ühe purjepaadi eest saadavale kasumile. Ta tegi seda mõru rahuldustundega, just nagu oleks ta ennast vabaks ostnud.

Neil oli pidulik lõunasöök värskete kartulite ja suitsulõhega, Ruben tõi veini ning naabrid ja sõbrad lilli. Ja Karin oli rõõmus, sügavalt ja vaikselt õnnelik.

Talle meeldis ka auto, millega Erik ta koju oli toonud.

Ja mõistagi ka korras kodu.

Kui siis aga jälle argipäev kätte jõudis, tuli tal hakkama saada Lisaga, kes oli nii peen ja kellega Karinil oli alati pisut raske olnud. Aga tal tuli ju tunnistada, et kodu polnud kunagi olnud nii puhas nagu nüüd ja et ka korrastatud kapid ning puhtad pesuvirnad on omamoodi õnn. Rääkimata meeste värskelt triigitud särkidest, säravpuhastest akendest ja hästi hoolitsetud potililledest.

Kunagi ammu oli Karin ise koduabiline olnud. Sellest ajast oli ta selgeks saanud, missugune proua olema ei peaks. Aga tal polnud aimugi, missugune proua peaks olema. See ajas ta kimbatusse.

Aga tuli leppida – ta pidi ju tunnistama, et on väsinud ja ei saa koduga hästi hakkama. Ja et see oli Erikust kena olnud, et ta Lisa palkas. Peagi mõistis ta sedagi, et seda töösuhet ei saa enam lõpetada, kuna ta oli taibanud, et

Anton ja Lisa, kes alati olid elanud vaesuspiiril, olid juba kohandanud ennast ja oma unistusi selle tasemega, milleni Lisa uus palk oli neid aidanud.

Karinil tuli harjuda.

Kui ta jõud taastuma hakkas, leidis ta lahenduse: ta ütles Lisale, et talle piisab kindla tööajaga abilisest. Niisiis lepiti kokku, et Lisa tuleb hommikupoolikul kell üksteist ja lõpetab iga päev kell kolm, olles maja ära koristanud, pesu pesnud ja lõunasöögiks ettevalmistusi teinud. Sel kombel jäid Karini päralt hommikud köögis, kus kohv oli käeulatuses ja aeg-ajalt astusid läbi naabriprouad, nagu see alati oli olnud. Ka pärastlõunad kuulusid talle: ta magas natuke, õmbles pisut, luges palju.

Õhtuti tuli ette, et ta nimetas end naljatades kõrgklassiprouaks.

Ent suurimaks hüveks uue elukorralduse juures olid tema rännakud. Kui Lisa kell üksteist saabus ning kodu ja vastutuse Karinilt üle võttis, alustas too oma jalutuskäike. Ta läks mööda jõekallast läbi roostiku roomavate igerike sildade peale ning jäi seal seisma ja vett kuulama, vaadates kaua rand-põisrohu naljakaid halle kellukaid.

Siis kõndis ta edasi ümber mäe, läbi umbekasvanud metsiku aia, suundudes mere poole, mis muutis kõik suurejooneliseks ja kergestimõistetavaks.

Koduteel uitas ta mägedes, istus soojadel kaljudel ning rääkis tuule ja kellukatega. Ükskord leidis ta tee, mis viis Simoni vanade tammede juurde. Sestpeale käis ta seal iga päev, tervitas suuri puid ja sõbrunes nendega.

Esimest korda elus oli Karinil aega ja ruumi paljude mõtete jaoks – ka raskete mõtete jaoks, mida ei saanud enam toimetustega eemale peletada.

Enamik neist puudutas ema. Ta rääkis tammedega palju sellest vanast naisest ja oma lapsepõlvest. Ning

tammed kuulasid teda suure tõsidusega ja õpetasid talle, et ta ei peagi aru saama.

Et see pole vajalik.

Et see on inimese häda, et ta püüab kõike kuidagi seletada ja saab selle tõttu kõigest valesti aru.

Nad ütlesid nagu Ruben: „See pole nii lihtne."

Laukapuuvõserikud olid õelamad; nad armastasid teda kõigi ülekohtuste tegudega torgata, meenutades karedalt õelusi kibedast lapsepõlvest.

Siis läks Karin mere äärde ja vaatas seal istudes lõputut avarust, kuulates sõnumit, et elu on tohutult palju suurem kui laukapuutihnikud ja tal on tohutult palju muid maitsevarjundeid peale kibeduse.

Anderssoni niitudel oli hein saadudesse pandud ning see tugev lõhn kõditas ta rinnanibusid ja rüppe. See pani Karini seitsmeteistaastase tüdruku kombel punastama, iha tundmine oli ju tema jaoks nii harjumatu.

Aga ta korjas kimbu suvelilli – rukkililli ja karikakraid ja õõtsuvaid pitsilisi harakputkesid –, pani need magamistuppa vaasi ja meelitas õhtu saabudes Eriku voodisse.

Neil oli koos hea, ent Karinil ei jäänud märkamata mehe murelikkus. Pärastpoole püüdsid nad rääkida. Erik ütles:

„Tead ju küll, arst hoiatas..."

Karin aga naeris oma vanal energilisel kombel ja vastas:

„Arst mingu metsa."

Erik naeris samuti, söandades nüüd uskuda, et nad tohivad vabadusse vähemalt väljasõite teha. Ja ta uinus nagu lohutust leidnud laps, käsi naise südamel, mis lõi rahulikult ja rütmiliselt.

Ühel päeval võttis Karin ennast kokku ja pani selga paremad riided, et sõita trammiga emale külla. Ta tundis ennast selles rõivastuses harjumatult ja elevalt: uus valge suvemantel, kindad ja suur siniste roosidega kübar, ning seisis kaua peegli ees, mõeldes, et see uus kõhn välimus sobib talle. Ta otsis koguni huulepulga välja ja värvis huuled punaseks.

Siis läks ta paaditöökojast läbi, et Erikule oma linnasõidust teada anda. Mehed olid parasjagu ametis ühe purjeka taglastamise kallal, ent Erik ronis masti otsast alla ja kuulutas:

„Tema juurde sa küll üksi minna ei tohi. Oota üks hetk, ma vahetan riided ära ja viin su kohale."

Karin jäi verandaesisele pingile istuma, tõdedes hämmastusega, et Erik taipab asjadest palju rohkem, kui ta oli arvanud.

Ema juures läks üle ootuste libedalt, ta tundis Karini nägemisest täiesti ehtsat rõõmu. Ja muretses tema kõhnuse pärast, öeldes:

„Issaristike, kui vilets sa välja näed!"

Karin kuulis tema hääles murelikkust ja suutis ära süüa vastikud pekivõileivad, mis ema valmistas. Et Karin uuesti liha luudele koguks.

Karin tundis end isegi pisut liigutatuna sellest Värmlandi „issaristikesest". Erik lobises rohkem kui tavaliselt ning ema rõõmu märgates meenus Karinile, et too oli oma väimehesse alati kiindunud olnud. Erik rääkis pensionäridekodudest, mida Masthuggetisse ehitama hakati, ja suutis vanas naises huvi äratada. Karin taipas äkitselt, et tema luupainaja ei saagi tegelikkuseks; et ta polegi sunnitud ema oma koju elama võtma, kui vanainimene enam ise endaga toime ei tule.

Ilmus välja tema vanim vend ja Karin tundis, et ta peab vennast lugu. Ka see oli midagi uut, sest oma vendadest oli ta juba palju aastaid tagasi võõrdunud.

Nad lahkusid koos, vend tahtis Eriku uut autot näha.

Trepi peal ütles Karin:

„Ema oli ju täna täitsa sõbralik."

„Sa peaksid taipama, et ta on sinu pärast mures olnud," sõnas vend.

Karinile tundus, et vend läheb liiale:

„Ma pole küll kunagi aru saanud, et ta minust hoolinud oleks."

Vend nägi kohmetu välja nagu mehed ikka, kui naised tundeliseks lähevad. Siis aga ütles ta, hääles tigedusenoot:

„Sina võtsid ju isa temalt ja meilt ära. Nii et ega kõik tema süü ka pole."

Karin jäi keset treppi seisma. Tal hakkas süda kloppima. Erik märkas seda ja sekkus:

„Jää juba vait. Karinit ei tohi närvi ajada."

Mehed läksid ees, aga Karin kuulis siiski venna sõnu välisuksel:

„Siis sul küll kerge ei ole."

Kui nad autoga kodu poole sõitsid, pani Karin käe Eriku õlale. Ta peas keerlesid Rubeni sõnad:

„Miski pole lihtne."

16

6. augustil kukkus pomm.

Hiroshima... Ilus nimi, küllap see oli ilus linn, mõtles Karin.

Räägiti kolmesajast tuhandest surnust.

Arv oli liiga suur, et teadvusesse jõuda. Pea ei suutnud seda vastu võtta ja süda, Karini süda, oli juba küllalt taluma pidanud.

Erik luges ajalehest valjusti ette, et pärast seda pole maailm enam kunagi endine. Nüüd teab inimene, et ta on võimeline hävitama iseenda ja kõik, mis maa peal kasvab.

Karin ei teadvustanud sedagi – tema maailm oli juba sedavõrd muutunud. Poisid aga, kes istusid köögis, kuulates Erikut lugemas, tundsid suvesoojusele vaatamata külmavärinaid. Isak mõtles Hitleri peale ja adus, et tänapäeval tuleb igasugustel nõdrameelsetel varakult silma peal hoidma hakata. Simon aga mõtles, et tema maailmas oli kindlustunne asendunud ettearvamatusega juba tol ööl haiglas, mil ta Karini juures valvas, arvates, et ema sureb.

Algas kool, gümnaasiumi kolmas klass. Kõik oli nagu tavaliselt, ei sõjad ega aatompommid suutnud seda maailma muuta.

Seal valitses tüdimus.

See kattis paksude kihtidena seinu, nõrgus nurkadesse ja sinna kogunenult hiilis sihikindlalt edasi pingiridade poole. See haises kriidi ja higi järele, vurises välja ladina keele õpsi suust ja krigises mataõpsi hammaste vahel. Kõik oli tüdimusest läbi imbunud. Seda oli saksa keeles ja emakeeles, mis muutus elutuks, kui nad selle värsijalgasid lahkasid.

Esines hetki, mil Simonit haaras hirm ja ta mõtles, et varsti on ka tema niisama surnud nagu nood vanamehed kateedris. Tüdimus täidab ta kopsud, mürgitab ta vere ja muudab ta kehast kangeks.

See on haigus, mõtles Simon, ja kõige hullem on, et selle kätte surrakse, ise seda teadmata. Sa jätkad nagu ennegi: jalad liiguvad, suu vuristab prantsuse keele ebareeglipäraseid tegusõnu.

Mõned neist surnutest olid sattunud põrgusse ja muutunud kuraditeks, kelle ainsaks rõõmuks oli õelutsemine.

„Oleks hea, kui Svenssonil ikka peas midagi oleks, mille külge verbid pidama jääksid. Praegu kolistavad need küll lihtsalt tühjuses ringi."

Mataõpetaja ütles, et Svenssoni, Dalbergi ja Axelssoni õige koht on Streteredis. See oli linna nõrgamõistuslike varjupaik.

Larssoni koht polnud seal, tema oli lahtise peaga. Liigagi lahtise peaga. Tal ei tarvitsenud mäluda teadmisi, mis olid moondatud heinaks, eeldades, et poisid on mäletsejad. Mälu, neela, aja hein välja, mälu uuesti, neela, aja välja.

Klassitubadest puges tüdimus koridori, füüsika- ja keemiaklassidesse. Raamatukogu uksel tuli tal peatus teha, siis aga roomas ta edasi aula poole.

See oli ilus ruum, ent tüdimus ületas siingi lävepakud, leides head toitu kõigis meeltülendavates kõnedes rahust ja Jumalast, keda tuli tänada iseäranis selle eest, et ta oli

nende kodumaad hoidnud. Kõige paremini sobis tüdimus kokku pastoriga, kes tuli kord nädalas hommikupalvusele ja ütles jahmatamapanevaid rumalusi, samal ajal kui nelisada poissi lauluraamatute vahele pistetud higistelt paberilipakatelt võõraid sõnu tuupisid.

Võib-olla olekski tüdimus Simoni viimaks murdnud, kui tal poleks olnud õnne leida Dicksoni raamatukogust ühte raamatut jooga kohta. Muuhulgas jagas raamat õpetust selle kohta, kuidas saavutada teadvuse lahkumist kehast.

Tuli keskenduda teatud punktile paremas ajupoolkeras, kujuteldavale murdumispunktile kahe joone vahel, millest üks tõmmatakse otse paremast silmast ja teine parema kõrva juurest. Mõningase harjutamise järel polnud raske seda punkti üles leida. Siis tuli kaks minutit vaikselt istuda ja oma teadvus sinna koondada.

Edasi läks vaevalisemalt, sest nüüd tuli teadvus energiaga laadida. Kuid Simon õppis ka selle selgeks ja suutis peagi oma vaimu ettevaatlikult läbi oimuluu ja kolju vahelise õmbluse välja juhtida.

Ja tema teadvus rändas laias maailmas, lendas üle Atlandi ookeani ning kohtas New Yorgi pilvelõhkujaid, tiirutades kaua rabatult Empire State Buildingu ümber. Siis suundus see üle preeria läände, kuid pööras Vaikse ookeani rannikul järsult ümber ning võttis uuesti kursi Euroopale. See tuhises üle Vahemere Istanbuli, sultani haaremisse, ja Simon tõdes rahulolevalt, et see suutis ka ajas vabalt liikuda. Käes oli nimelt XVII sajand ja haarem oli imeline vaatepilt; Simon armus ühte kõhutantsijannasse, kes väänles nagu kuldsetesse looridesse mähkunud uss. Siinkohal oli ta sunnitud kooliõpiku endale sülle tõmbama, et keegi ei märkaks, et tal kõvaks läks.

Kodus supluskoha kaljudel istus Karin, vaadates, kuidas suur jõgi merega kokku saab. Ta juurdles selle üle, kas jõgi leinab oma vett taga, kuna see nüüd ju kaob lõpututesse voogudesse.

Aga ta arvas, et küllap tundub see lihtsalt lõpuleviimise ja vabanemisena.

Ning küllap merega ühinev vesi ise juba teab, et on oma töö teinud. Vesi oli mässelnud mühiseva jõuga läbi Trollhättani koskede, keerelnud voolujoomes mööda Lilla Edetist, kinkinud oma jõudu inimeste turbiinidele ja randade rahulikule rohelusele. Oma mageda vee oli ta saanud pikalt teekonnalt läbi Vänerni järve, Klarälveni kaldanõlvadelt ja Norra mägede jääliustikelt ning magevee lõhna ja maitset võis tunda päris Rivö neemeni välja, enne kui see soolases merevees kaduma läks.

Karin meenutas, kuidas ka tema oleks kevadel äärepealt lõpmatusega ühinenud ja kuidas ta tol ööl, kui Simon ta voodi ääres istus, ennast peatuma sundis.

Karin polnud jõevee moodi – ta polnud veel oma tööd lõpetanud.

Poisil on õigus teada, mõtles ta.

Ta mõtles selle peale üha uuesti, nagu ta oli teinud terve suve, ja see oli nii ilmselge ja ähvardav, et kõrgus Karini ees otsekui järsk kaljusein. Polnud kohta, kus käele või jalale pidet leida.

Poiss peab teada saama.

Karinit valdas süütunne. Poiss oleks juba ammu teadma pidanud.

Kuid ta tõrjus selle torke tagasi. Neil olid olnud omad põhjused.

Algusest olid nad ju kavatsenud öelda seda niipea, kui poiss on piisavalt suur, et aru saada. Siis aga oli 1930. aastatel ümbruskonnas tärganud juudivaen, mis oli siin-

seal juuri ajanud, õhku mürki külvanud ning tema ja Eriku vaikima hirmutanud.

Talle meenus harjusk, üks lugematutest hulkuritest ja rändkaupmeestest, kes aastate jooksul tema köögis kohvi ja võileibu olid maitsnud. Too mees oli olnud teistest üle selle poolest, et tema vennatütar oli filmitäht.

Karin, kes oli ostnud kirja nõelu, polnud märganud, et mees on hull, kuni punapõskne ja mustasilmne Simon kööki vett jooma tormas. Tal oli lapsena alati janu, otsekui oleks ta põlenud ja jahutust vajanud.

Karin nägi seda vaimusilmas nagu teatritükki, stseen stseeni järel. Poiss oli seisma jäänud, viisakalt kummardanud ja tervitanud. Mehe nägu oli aga vihkamisest moondunud.

„Juudiraisk," oli mees ütelnud. „Kristuse nimel, kas teil on siin köögis juudipoiss?"

Edasi muutus stseen segaseks. Karin ei mäletanud, kuidas ta mehe majast välja sai, üksnes seda, et ta oli tema kirja nõelu talle järele visanud ja ähvardanud politseiga, kui mees tagasi tulema peaks. Aga mälupilt kahvatust poisinäost, millest paistis palju küsimusi, oli täiesti selge. Nagu ka mälestus sellest, kuidas ta ise, poiss süles, köögilaua taga istus, püüdes selgitada selgitamatut.

Ja ta mäletas õhtut, kui Erik oli veoautoga garaaži sõitnud ja tema polnud enne vahele jõudnud, kui Simon oli juba Eriku käte vahel ja küsimus esitatud:

„Isa, mis asi on juudiraisk?"

Erik oli kangestunud, siis ennast kogunud ja vastanud:

„Niisugust asja pole olemas."

Aga Karin teadis, et hirm Eriku silmis polnud Simonil märkamata jäänud.

Tol õhtul olid nad vastu võtnud otsuse, et poisile on parem, kui ta ei tea.

Ümbruskonnas sosistati; Karin mäletas ärevust Ågrenieide mürgise keele pärast ja seda, et Simon tuli ühel päeval koju ning ütles, et tädi Ågren tahab teada, kust sa mind leidsid.

Siis tulid sõda ja 1940. aasta kevad, mil seni nõrgalt immitsenud pahatahtlikkus võttis ähvardavad mõõtmed. Oh neid kevadöid aprillis, kui sakslased Norra vallutasid ja Karin mõtles, et nad võivad iga hetk tema ukselävele ilmuda ja näpuga poisi peale näidata.

Ka siis olid mul südames valud, mõtles Karin, imestades, et tal see varem meelde polnud tulnud.

Ta oli mõistnud ka Rubeni ängistust. Ning Olgat – Isaku ema, keda ta polnud kunagi näinud ja kes oli valinud hullumeelsuse Lillhageni müüride vahel.

Ma oleksin pidanud Rubeniga rääkima, mõtles ta.

Nüüd muutus meri punaka kindluse taga halliks, enne õhtut pidi vihma tulema. Karin tõusis püsti, mõeldes, et kell on kolm läbi, et Lisa on koju läinud ja Helen piima ära toonud. Ta ise jõuaks veidi magada, enne kui Simon koolist koju tuleb.

Aga Karin ei saanudki sõba silmale, sest kui ta oli ennast voodis välja sirutanud ja teki peale tõmmanud, seisis kaljusein jälle tema ees.

Simon peab teada saama.

Mälu rändas uuesti tagasi sõja-aastatesse; tollesse õhtusse, mil talle ja Erikule kiri pähe turgatas. Inga oli saanud viiulimängijalt kirja, pika saksakeelse kirja, millest keegi neist aru ei saanud. Aga nad olid otsustanud, et Inga hoiab selle alles, et see kunagi Simonile anda.

Karin mäletas telefonikõnet; Eriku häält, mis sundis Ingat kirja ära põletama. Hiljem jälitas Karinit hirm kirikuraamatute ees: mis seal kirjas oli, kelle oli Inga lapse isana üles andnud?

Ta oli lootnud, et Erik rahustab teda, kui ta järgmine kord koju puhkusele tuleb; ütleb naisele, et ta maalib seinale tonti. Aga Karini hirm oli ka Erikut nakatanud, ja kasutades oma hinnalisi bensiinikuponge, oli ta maha sõitnud pika tee maakirikuni, kus Inga kirjas oli.

See muutis aga olukorra veelgi hullemaks. Erik oli jutustanud kogu loo kirikuõpetajale, keskealisele keeltlimpsavale mehele.

„Pastoriraisk oli nats," ütles Erik koju jõudes. „Aga ma sain sellest aru alles siis, kui ta hakkas sonima aaria rassi puhtana hoidmise tähtsusest."

Nad olid tülli läinud.

„Ma oleksin võinud ta maha lüüa," ütles Erik.

Kirikuraamatus seisis: „Isa teadmata".

Karin avas silmad. Lõunauinakust ei paistnud midagi välja tulevat. Ta pilk langes kahhelahju ääres seisvale kiiktoolile, kus ta oli istunud Isakuga, kui arestitud laevad merepõhja kadusid ning Isak iseenda ja mõistuse kaotas.

Kõik juhtumused olid Karini hirmu ärkvelhoidmisele kaasa aidanud. Kuid mõte Isakule noil ammustel päevadel andis siiski jõudu.

Ma sain temaga hakkama, mõtles ta.

Siis astus Simon uksest sisse, heitis õpikud trepi peale ja seisis seal – ergas, elust tulvil.

„Tere, ema. Kuidas sul täna läheb? Mis meil lõunaks on?"

Karin naeris, püüdis meelde tuletada. Ah jaa!

„Pikkpoiss," ütles ta. „Kas sul on kiire?"

„Jah, ma lähen Långedragi tantsupeole."

Karin vaatas seda ilusat poissi ja mõtles, kui tore oleks olla noor ja koos temaga tantsima minna.

Mitteteadmine on talle kasuks tulnud, mõtles ta,

tõustes voodist, et lõunasööki lauale panna.

„Kas Isak tuleb ka peole?"

„Jah, Ruben toob ta autoga siia ja palus edasi öelda, et ta jääks hea meelega kohvile."

See sobib hästi, mõtles Karin, ja kui Simon pärast lõunasööki üles oma tuppa jooksis, et riideid vahetada, ütles ta Erikule:

„Ta peab teada saama. Ta on seitsmeteistaastane ja tal on õigus teada saada." Erik nägi järsku kümme aastat vanem välja, kuid noogutas ja ütles:

„Jah, ma olen ka selle peale mõtelnud."

„See on raske," lausus Karin. „Ma tahan, et me Rubeniga nõu peaksime."

Ta nägi, et Erikule ei meeldi see mõte.

„Kõik lähedased peaksid ju ometigi sellest teada saama," ütles Karin.

„Nojah."

Kui Ruben saabus, oli kohvilaud kaetud võõrastetuppa, nii et ta taipas juba selle järgi, et sellest ei tule tavaline õhtu. Karin ja Erik hakkasid rääkima, algul aeglaselt ja kobamisi, siis üha innukamalt, peaaegu üksteise võidu. Karin oli alati teadnud, et Ruben on hea kuulaja, aga ta polnud osanud arvata, et kogu selle pika loo temaga jagamine jätab nii meeldiva tunde. Akna taha oli laskunud oktoobrikuine pimedus ja nad ei näinud üksteist. Aga kui Erik lõpuks püsti tõusis, et lampi põlema panna, nägid nad, et Rubeni silmad läikisid.

„Nii et see polnud siis juhus, et te olite valmis Isakut aitama," oli kõik, mis ta ütles.

„Me olime ju ise samas neetud paadis," lausus Erik.

Järgnes pikk vaikus. Viimaks ütles Ruben:

„Alguses murdsin ma selle kallal küll natuke pead. Ta ei näinud just eriti rootslase moodi välja."

Talle meenusid Olga sõnad: „Larsson? See pole ju võimalik."

Aga ta ei rääkinud sellest, vaid ütles hoopis, et oli aastate jooksul sageli mõelnud, et Simon on oma vanemate moodi.

„Tal on ju samasugune meelelaad nagu sinul, Karin – sama puhtus, kui te mõistate, mida ma mõtlen. Ja ta on Eriku moodi ka – innukas ja ergas."

See mõjus lohutavalt.

Aga mida Ruben arvab, kuidas Simon sellesse suhtuks?

Ruben ohkas:

„Kerge see olema ei saa. Aga ma ei usu, et midagi päris hullu juhtuks. Tal on nii tugev aluspõhi."

Ruben lisas veel, et nad peavad olema loomulikud, mitte paiskama tõde Simonile näkku, vaid ootama sobivat juhust.

„Millal see tuleb?" küsis Karin jahmunult.

„Kui õige aeg on käes, siis te tunnete selle ära," vastas Ruben nii kindlalt, et nad pidid teda uskuma.

Kui poisid tantsupeolt tagasi tulid, istusid nad nagu ikka kööki õlut jooma ja hilisõhtust võileiba sööma. Ruben kaisutas Simonit, müksas talle selga ning ütles:

„Oh sa jutt, poiss, kui sa vaid teaksid, missuguse jõulukingi ma sulle Ameerikast tellisin!"

Järgmisel hommikul oli udu nagu vatt majade vahel. Simon ärkas, nagu paljudel varasematelgi hommikutel, udusireenide huilete peale jõesuudme kohal. Talle tundus, et seekord kõlasid need pahaendelisemalt kui muidu. Ka Karin mõjus rõhuvalt nagu udu, kui ta hommikusöögi lauale tõi ja ütles, et peab Edit Äppelgreni juurde minema, enne kui udu tolle püstihulluks ajab. Simon pidi jalgratta koju jätma ja trammi peale minema.

„Praegu ei näe ju sõrmegi suhu pista," ütles Karin.

Poisil tuli tee viimane ots peatuseni joosta, kuna sinine trammivagun ilmus udust nähtavale nagu viirastus, võttes ta oma plinkivate hõõglampidega sooja sisemusse siiski sõbralikult vastu.

Aula kõnetoolis seisis kirikhärra ise, kõige rumalam kõigist neist pastoritest, kes kooli hommikupalvustega õnnistasid, ja tüdimus hakkas Simoni poole roomama. Juba vurinal loetud meieisapalve alguses õnnestus tal oma peast väljuda. Kuid ta leidis oma pettumuseks, et teadvus oli seekord otseteed koju läinud.

Ta leidis köögi tühjana eest. Karin oli jõudnud juba Äppelgreni-eide juurde minna. Simoni teadvus rändas paaditõõkoja suunas, aga poolel teel pidas Simon ta kinni. Neil oli kohvipaus – Erikul ja tema meestel – ja Simon kuulis, kuidas Erik kohvitassi kohal suurustas. Ta rääkis pommist ja muutunud maailmast ning kõik kuulasid hardalt.

Ta on oma sõiduvees, mõtles Simon. Nüüd on tema kõige kõvem, kõige parem, kõige suurem.

Simon tundis, et ta vihkab oma isa, põlgab teda.

Nii nagu isa põlgas Simonit, seda kobakäppa, kelle pea oli täis veidraid ideesid, millega polnud midagi mõistlikku peale hakata.

Kellest ei pidanud kunagi saama ausat töölist.

Jumal, kui tüdinud oli Simon sellest majast. Ja paaditööstusest. Ja purjekatega hooplemisest. Ja poliitikast. Ja kogu sellest korralikkusest.

Simoni teadvus pöördus aiateele ja kohtas seal udu sees Karinit. Ta nägi ema enda poole tulemas ja vaatas teda uue pilguga, väljastpoolt. Ei olnud ta sugugi eriti ilus ja see sügavat enesega rahulolu peegeldav suujoon tekitas vastikust. Mõelda vaid, ingel Karinil oli selle päeva heategu juba tehtud.

Simon vihkas ka teda. Ta mõtles, et Kariniga ei saa kunagi mõistlikult rääkida, et ta on harimatu ja rumal ja pole Simonit kunagi mõistnud.

Siis läks lahti:

„Sind, Jumal, täname..."

Simoni teadvusel tuli uuesti ületada oimuluu lävepakk ja ta tundis end halvasti nagu alati, kui tema ümber oli suur hulk valjusti ja valesti lauljaid.

Ta ise ei võtnud kunagi ainsatki nooti.

Siis hakkas tal nende koledate mõtete pärast kõht valutama ja kui Alm füüsikalaboris mingisse idiootlikku katsesse süüvis ning järelemõtlemiseks piisavalt aega jäi, meenutas ta eelmist õhtut. Talle tuli meelde, et kui tema ja Isak tantsupeolt koju jõudsid, oli köögis olnud midagi erilist õhus.

Midagi imelikku. Erik oli paistnud väsinuna.

Ent mõte Erikule süütas temas tigeduseleegi ja Simon pühendus uuesti Eriku, tema töömehekäte ja lihtsate tõdede põlastamisele.

Ka Karin mõtles Eriku peale. Udu tõusis päeva jooksul kõrgemale ja ta läks oma tavalisele jalutuskäigule.

Eilne õhtu polnud Eriku jaoks sugugi kerge olnud. Sõja ajal vastu võetud otsus Simoni päritolust mitte rääkida oli muutunud otsuseks selle peale mitte mõtelda. Mitte teada.

Mitteteadmises oli Erik osav.

Simoni tausta suhtes oli ta alati Karinist tundlikum olnud. Igal juhul oli see olnud tema, kes iga kord, kui miski seda neile meenutas, ägedamalt reageeris. Nagu näiteks tookord, kui Ruben endale pähe võttis, et Simonist peaks saama viiulimängija.

Erik oli viha pärast peaaegu aru kaotanud.

Ta on inimene, kes loob endale oma tegelikkuse, mõtles Karin. Ta ehitab selle ise, kivi kivi haaval, võlgnemata kunagi kellelegi midagi. Kõik, mis sellesse ehitisse ei sobi, visatakse minema või vaikitakse maha. Teistel inimestel tuleb ennast muuta, et nad tema laotavasse müüri sobiksid.

Simon sobis üha halvemini.

Õhus oli pinevust – Karin tundis seda vaatamata asjaolule, et nii Simon kui ka Erik hoidsid keelt hammaste taga, et teda mitte ärevile ajada. Asi polnud mitte üksnes selles, et Simon oli ebapraktiline, vaid hoopis enamas. Eriku üleolek oli eelduseks, et tema tegelikkus klapiks, ta pidi olema teistest parem – oma suurepärase ema ainus poeg. Või muidu...

„Nojah, muidu ta sureb," pahvatas Karin endamisi, vihane nagu alati, kui tajus mehes ämmalt päritud jooni.

Nüüd oli Simon Erikust mitmeski mõttes mööda läinud: taibukuse, teadmiste, kiiruse poolest. Erik tundis end ohustatuna ja kaitses end pilkamisega:

„Tule korraks appi, poiss! Muidugi kui sa just käsi määrida ei karda."

Simon kuulus ülemklassi ja selle eest tuli tal maksta. Mõistagi oli see seotud kooliga, aga peale selle oli veel midagi. Ta on ülemklassi-inimeseks sündinud, mõtles Karin, kuid juba järgmisel hetkel näis see talle naeruväärne.

Kas sellel võis olla midagi pistmist rassiga? Kas Simoni loomus on seotud tema juudi päritoluga?

Ei, Isak oli ühtaegu ülemklass ja juut, kuid temas oli olemas kõik, mida Erik nõudis: käteosavus, kruvide ja naeltega ümberkäimise oskus. Ja mis kõige tähtsam: suur imetlus Eriku vastu ning tema juhtpositsiooni tingimusteta tunnustamine.

Nüüd hakkas päike paistma, valgus oli udu tõttu hõbevalge ja Karin läks tammede juurde. Seal, kõige suurema võra all, mis oli varasügiseselt raske ja kuldne, mõistis ta, et kõik need mõtted Erikust olid kattevarjuks talle endale. Ta ei julgenud omaenda hirmu päevavalgele tuua.

Nabanöör, mis oli toitnud ka teda ennast, võis nüüd katkeda.

Kui Simon teada saab, siis on ta vaba, mõtles Karin. Karin pole tema ema ja sellepärast võib poiss otsustada ta oma elust välja jätta. Karin teadis ju, et esines hetki, mil poiss tema pärast häbi tundis.

Ta tundis rinnus valu, aga kergendavat nuttu ei tulnud.

Kodus nägi ta peeglist, et ta huuled on sinakad. Siis aga võttis ta sisse oma rahustava tableti ja jäi magama. Ta nägi unes, et sünnitas suurte valudega poja ja see, kes tema üsast välja tuli, oli Simon. Karin mähkis teda ja läks lapsega tema isa juurde.

Tee meheni, kes teda künka otsas ootas, oli pikk, aga ta samm oli väga väärikas, kui ta last mehe juurde viis. Ja mees võttis lapse sülle ning alles siis vaatas naine teda; ta vaatas mehele otsa ja tundis ära Rubeni.

17

„Kas direktor Ruben Lentov?"

„Jah, see olen mina."

„Minu nimi on Kerstin Andersson. Ma olen Söråseni sanatooriumi kuraator."

Nimetati üht linna, mille Ruben oskas üksnes ähmaselt kuhugi Smålandi kõrgustikule paigutada.

„Jah," kostis ta. „Tere päevast."

„Tere päevast."

Hääl telefonis püüdis kõigest väest mõjuda kindlana, kuid see ei õnnestunud.

„Kas on võimalik, et teie abikaasa pärisnimi oli Leonardt? Ma mõtlen, enne seda, kui te abiellusite."

„Jah." Ruben aimas ohtu.

„Olga Leonardt?"

„Jah. Mis siis?" Tema toon kõlas nüüd nii ametlikult, et hääl telefoni teises otsas oli kaotanud kogu eneseusalduse, kui see küsis: „Võib-olla saan ma talle helistada?"

„Ei," vastas Ruben. „Minu abikaasa on vaimuhaige."

„Oi, kui kahju."

Pagana päralt, milles küsimus on? mõtles Ruben, kuid mõistis ikka, et tal pole sellega tegelemisest enam pääsu.

Hääl jätkas, otsekui oleks see tema mõtteid lugenud: „Meil on siin üks tüdruk, üks Bergen-Belsenist päästetu.

Tema nimi on Iza von Schentz ja ta väidab, et ta on teie abikaasa õetütar."

Avara kabineti seinad tõmbusid Rubeni ümber koomale, ruum muutus ahtamaks. Tema peast kihutas läbi üks pilt teise järel. Iza, see elav viieaastane tüdruk, kes kord ühes teises maailmas tema pulmas lilleneiuks oli olnud. Oh Jumal, mõtles ta, Iisraeli Jumal, aita mind! Olles telefonitoru kirjutuslauale pannud, õnnestus tal lahti saada Norra Hamngatani poole avanev aken. Ta hingas sügavalt sisse ning märkas, et meri on lausa sadamakanalini valges vahus. Göteborgi kohal möllas torm.

Siis kuulis ta häält telefonis – nii kaugelt, nagu kostaks see teisest universumist: „Halloo, halloo, kas te olete veel seal, direktor Lentov?"

Rubenil tuli ennast kokku võtta. Ta võttis toru, et igasuguseid küsimusi esitada, aga tal ei tulnud midagi pähe.

„Iza," ütles ta. „Izakene."

Kerstin Anderssoni hääl oli oma tugevuse tagasi saanud, kui ta ütles:

„Ma mõistan, et teil on vaja mõtlemisaega. Võib-olla te saaksite mulle mõne aja pärast tagasi helistada?" Ruben sai telefoninumbri, käsi kirjutas selle üles. Kui ta oli toru hargile pannud, tundis ta külmavärinaid.

Ent ruum oli oma tavalise suuruse tagasi saanud, kui ta läks üle põranda, et aken kinni panna, ning seejärel kontorisse, ütlema, et ta ei taha, et teda lähema poole tunni jooksul segataks. Siis heitis ta mustale nahkdiivanile pikali, ajaleht üle pea.

Ta püüdis last meelde tuletada, vaimusilmas tema nägu näha. Kuid ei suutnud.

Üks miljonitest surnutest oli tagasi pöördunud, aga tal polnud nägu. Kas ta oli oma ema moodi? Korraga meenus Rubenile, kui suurt jõupingutust see temalt oli

nõudnud, et mitte mõtelda Rebecca peale, et kõigi nende Rootsi-aastate jooksul mitte meenutada tüdrukut, keda ta oli kunagi Berliinis armastanud.

Rebecca Leonardt – kui suurejooneline.

Ta oli abiellunud ühe Saksa ohvitseriga; ka toda von Schentzi ei suutnud Ruben vaimusilma ette manada, küll aga mäletas ta väga selgesti vestlust ühes Pariisi kohvikus, mille käigus Rebecca oli püüdnud selgitada oma kihlumist sakslasega.

„Von Schentzil on hea süda," oli naine ütelnud. Tema abiga pidi Rebecca end lahti rebima juutlusest, mis teda vaevas ja kammitses.

„Ma ei saa sünagoogi naisterõdul hingata."

Ruben polnud oma ahastust välja näidanud, oli olnud suuremeelne ja mõistev.

Nii et abielu siis ei aidanudki teda, mõtles ta. Ta tõusis püsti, ta vajas vett, ta leidis ühe „Ramlösa", tegi selle lahti ja jõi.

Rebeccast sai kirjanik. Kuni 1930. aastate lõpuni oli ta Olgale kirju ja pühendusega raamatuid saatnud. Ruben polnud kunagi suutnud tema romaane lugeda, aga ta teadis, et Rebeccal oli hea maine.

Ma abiellusin Olgaga, et Rebecca läheduses olla, mõtles ta.

Ei.

Jah.

Rikka doktor Leonardti kaks tütart, kellest ühele oli antud kõik: anne, ilu ning suur ja avali vaim. Teisele aga...

Ruben tundis nüüd lausa metsikut õrnust Olga vastu, noorema õe vastu, kes istus suures vaimuhaiglas ja mängis nukkudega.

Kujutluspilt oma naisest ja tema nukkudest tõi Ruben

Lentovi tagasi tegelikkusesse, 1945. aasta hilissügisesse Göteborgi, tagasi teovõime ja vastutuse juurde.

„Ma ei küsinud sedagi, kuidas tüdrukuga lood on," mõtles ta, istudes kirjutuslaua taha, et helistada. Käsi valis aga hoopis Karini numbri ja kui Ruben naise häält kuulis, siis sai ta aru sellest, mida ta oli alati teadnud, aga polnud endale kunagi tunnistada söandanud: et Karin sarnanes kogu oma olemuselt Rebeccaga.

„Ah, Ruben," ütles Karin, „kui imetore. Me peame hoolitsema selle eest, et ta paraneks ja ennast Rootsis hästi tunneks."

Need olid õiged sõnad, just need, mida Ruben kuulda tahtis.

„Kõigepealt pead sa küsima, kui haige ta on. Ilmselt on tal tuberkuloos, kui ta sanatooriumis on. Sa pead arstidega rääkima, sa pead sinna sõitma."

„Jah."

„Ja sa pead küsima tema omaste kohta, tema ema kohta."

„Jah."

„Küsi kuraatorilt, mitte tüdrukult. Oh issand, Ruben, see on ime!"

Ruben kuulis, et Karin on erutatud. Ta mõtles naise südame peale ja oleks tahtnud öelda midagi rahustavat, aga suutis mõelda üksnes selle peale, et ta oli Rebecca Karinis ära tundnud juba siis, kui naine esimest korda tema kontorisse tuli.

„Ruben."

„Jah?"

„Me paneme ta uuesti elust rõõmu tundma."

Need sõnad meenusid hiljem neile mõlemale, kui nad järk-järgult mõistma hakkasid, et Iza on hoolimatu ja kirgliku elujanuga inimene.

„Kui vana ta on, Ruben?"

Mees mõtles järele: ta oli Olgaga abiellunud 1927. aastal, tüdruk pidi olema sündinud 1923. aastal.

„Ta on kakskümmend kaks."

„Väga hea," ütles Karin. „Ma usun küll, et noored paranevad kergemini."

Rubenis oli veel järel Karini lootusrikkust, kui ta Kerstin Anderssonile kõne tellis.

„Mõned plekid kopsudes – need paranesid kenasti," ütles naine. Iza kuulus nende hulka, kellele oli määratud ellu jääda. Ta käis Rootsis koolis, õppis keelt ja oli lahtise peaga, lisaks enneolematult uudishimulik uue maa elu vastu.

„Aga selle teie asjaga tuleb raskusi," ütles kuraator.

„Miks nii?"

Kerstin Andersson seletas, et tema patsientidel on raske toime tulla suure rõõmuga. Ruben sai kuulda ühest naisest, kellel oli hea prognoos, kuid kes suri, kui sai kirja oma õelt, kes oli samuti ellu jäänud ja elas nüüd Palestiinas.

Ruben püüdis aru saada.

„Kas te sellepärast ei otsinudki minuga enne kontakti kui praegu?"

„Ei," vastas kuraator. „Iza rääkis suvi läbi ühest Norras elavast tädist, aga talle ei tulnud meelde, mis oli selle tädi nimi pärast abiellumist ja, noh, me ei võtnud seda päris tõe pähe."

Ta ei teadnud minu nime, mõtles Ruben. Rebecca kustutas mu oma mälust, nii nagu mina kustutasin tema.

„Siis nägi ta ühel päeval ajalehes kuulutust teie raamatute kohta."

Ruben mäletas seda kuulutust – sügisesed uudisteosed Inglismaalt ja Ameerikast, raamatud, mis nüüd jälle tema poodidesse jõudsid.

„Ta tundis nime ära ja läks nagu arust ära. Tal tõusis uuesti palavik ja see ehmatas arste. Ma ise seda lugu eriti ei uskunud, aga peaarst arvas, et ma peaksin seda kontrollima. Põhiliselt selleks, et teda maha rahustada, mõistate? Nii ma siis helistasingi teile."

„Kas ta teab midagi?"

„Ei. Ma pean püüdma temaga täna õhtu poole rääkida."

„Ma mõtlesin teda nädalavahetusel vaatama tulla."

„See on tore, aga oodake ära, kuni ma teile uuesti helistan."

„Jah. Mida te arvate, kas Iza tahaks midagi saada?"

Telefonitorust kostis naeru:

„Ta tahab kõike. Riideid, kingi, minki, maiustusi, raamatuid, käekotte, sukki. Nad kõik tahavad kõike saada."

Ruben ei suutnud naerda. Ta võttis ennast kokku, et esitada kõige raskem küsimus:

„Kas tema ema kohta on midagi teada?"

Hääl omandas nüüd säärase tõsiduse, et telefonitoru muutus Rubeni käes tinaraskeks: „Jah, ta suri gaasiahjus Auschwitzis. Mõlemad lapsed nägid, kuidas ta ahjude juurde viidi. Vend suri Bergen-Belsenis nädal aega pärast vabastamist."

„Oo ei."

„Jah, see oli Izale väga raske. Aga neid oli palju, kes veel viimasel hetkel alla andsid. Seal oli terve hulk haigusi ka, tüüfus ja muud."

Kerstin Anderssoni hääl kõlas väsinult. Mõnda aega valitses vaikus, enne kui hääl jätkas:

„Kas teie abikaasa on väga haige?"

„Tal puudub kontakt välismaailmaga. Ta on vaimuhaiglas. Aga teil pole vaja muretseda – mul on poeg ja sõbrad, ma hoolitsen Iza eest hästi."

„Oh, ega ma sellepärast ei küsinud. Ma tahtsin lihtsalt teada, mida tüdrukule öelda."

Rubenil läks korda lõpetuseks midagi sõbralikku öelda; ta sai ju aru, et oli vestelnud inimesega, kellel polnud kerge.

Mõni aeg hiljem helistas Erik, kes teatas, et ta sõidutaks Rubeni laupäeval hea meelega haiglasse. Seal Smålandi kõrgustikul oli vilets rongiühendus ja Erik teadis, et Ruben ei armasta pikki autosõite maal.

„Ma oskan sinna minna," ütles Erik. „Ma olen ükskord noorena ise seal ravil olnud."

Ruben tänas, see oli talle igati kergenduseks. Siis aga küsis ta üllatunult:

„Kas sa oled tiisikust põdenud?"

„Jah, kergel kujul. See oli nooruses, südamevalu pärast."

Sõna „südamevalu" ei sobinud Eriku suhu, aga küllap ei tulnud tal midagi muud pähe. Kui hästi me üksteist tunneme, mõtles Ruben, ja kui vähe me üksteisest teame...

Kerstin Andersson oli telefonitoru klõpsti hargile pannud ja istuma jäänud. Ta teadis, et terve naisteosakond kihises juba põnevusest: võib-olla on Izal Rootsis püstirikkad sugulased. Iza lootus oli äratanud kõigi lootuse.

Ta on habras kui pilliroog, mõtles Kerstin. Aga ega ta ära ei sure, see pole ju siiski isiklik side. Iza ei mäletanud oma onu.

Aga mis tahes side oli märk sellest, et inimene kuulub kuhugi, rohkemgi: see oli lüli, mis inimese uuesti maailmaga ühendas. Kerstin tõusis püsti, läks raamaturiiuli juurde ning võttis välja toimiku, mida ta enda ja Iza vestluste järgi oli pidanud. Jah, talle tuli nüüd meelde: Iza isa oli olnud Saksa ohvitser, kes laskis end oma teenistuspüs-

toliga maha, kui gestaapo tema naisele ja lastele järele tuli.

Talle meenus Iza hämmastus:

„Ta suri, saad aru – otse meie silme all."

Justkui oleks see tüdrukul ununenud ja siis järsku meelde tulnud – esimene surm neist tuhandest, mida ta oli näinud.

Oli olnud ka väike õde, kes oli surnud juba teel laagrisse.

„Nii oligi tema jaoks parem," oli Iza ütelnud. „Aga mamma ei suutnud seda mõista, me pidime lapse tema käest ära kiskuma."

Edasi läks tavalist rada mööda, aga läbi kogu selle põrgu oli Izal ja tema vennal õnnestunud kokku jääda. Kui vend pärast vabastamist suri, oli Iza haigestunud, vaakunud elu ja surma vahel.

Kerstin ohkas, pani kausta riiulisse ning mõtles nagu palju kordi varemgi, et see töö käib tal õigupoolest üle jõu. Iza tekitas teistes pinevust, ta oli neist üle. Sanatooriumis elasid peamiselt poolakad, kes olid üles kasvanud Lodzi ja Varssavi getodes, ning Iza provotseeris neid oma hea saksa keele, uhke nime ja maneeridega.

Ja oma hoolimatusega, mõtles Kerstin vastumeelselt.

Aga Iza nägi välja sama jube nagu teisedki.

Ma pean Lentovit selle tüseduse ja juuste väljalangemise suhtes ette hoiatama, mõtles Kerstin.

Siis läks ta välja Izat otsima ning leidis ta klassiruumist ühe raamatu tagant. See oli üks rootsi romaan, Mobergi „Ratsuta täna öösel".

„Kas see ei ole sinu jaoks liiga raske?"

„Ei, see on jube põnev."

Kerstin mõtles sellele, missuguse iseäraliku õhinaga kaevus tüdruk rootsi keelesse, kõigesse rootsilikku. Ta meenutas, kuidas Iza ajalehti luges, alustades esimesest

leheküljest ja lugedes seejärel läbi kõik: kuulutused, nekroloogid, raadiokavad, teated ärajooksnud koertest, kaotatud rahataskutest ning noortest ja vanadest, kes otsisid tutvust, mis võiks viia ka abieluni. Kõik üllatas teda, võlus teda; ta küsis iga sõna kohta, millest ta aru ei saanud, sundis põetajaid, sanitare, Kerstinit, jah, koguni doktorit ennast selgitusi jagama.

Tuli ette, et nemad vaatasid rootsi ühiskonna iseärasustele niisama üllatunud pilguga kui Iza.

„Olen vahva plika, kellel seljataga 22 kevadet. Armastan müslit ja pikki jalutuskäike. Kus sa oled, mu taltsutaja? Vasta Metskassile."

„Aga see on ju tobedus," ütles Iza läikivi silmi. Ja tal oli ju õigus.

Nüüd palus Kerstin Izal kabinetti kaasa tulla. Ta pani tüdruku toolile istuma, jäädes ise seisma, ning rääkis lühidalt ja otse asja juurde asudes Ruben Lentovist – kellele olid tulnud meelde Iza ja tema ema ja kes oli hea meelega valmis Iza eest hoolitsema.

Iza võidurõõm oli piiritu.

„Ma teadsin seda!" hüüatas ta. „Ma teadsin seda, aga sina ei tahtnud mind uskuda!"

Siis ei suutnud enam miski teda tagasi hoida, ta tormas välja koridori ning ühest palatist teise kostsid tema hüüded:

„Mul on Rootsis onu, rikas onu, kes hakkab minu eest hoolitsema!"

Kõikjal läksid meeled ärevile ja unelmad puhkesid õitsele. Unustati, et Iza on kõrkust täis nagu vanakuri, temaga oli sündinud ime ja see võis juhtuda nende kõigiga.

Ma saan nüüd jälle pragada, mõtles Kerstin Andersson ja nägigi juba ülemõde tulemas – pühalik nagu alati, aga käredam kui harilikult:

„Ma olen ju öelnud, et patsiente ei tohi ärevile ajada. Õhtul on neil kõigil jälle palavik ja see on teie süü."

Kerstin jooksis Izale järele.

„Tule nüüd minuga kaasa. Pane mantel selga ja saapad jalga, siis lähme parki."

„Sinu tädi on haige, vaimuhaige."

„Mispärast?" Iza jäi sammu pealt seisma.

„Mida sa küsid, niisugust asja ei tea ju keegi."

„See on ju totter," ütles Iza. „Elada siin rahus ja toidu keskel, endal veel rikas mees, ja siis hulluks minna."

Ta oli vihane ja tundis hirmu, sest ta sai aru, et see muudab tema olukorda. Ruben Lentovit ei ühendanud temaga, naise õetütrega, mingid veresidemed.

„Sa ütlesid, et ta kavatseb minu eest hoolitseda?"

„Jah. Ta on kindlasti mees, keda võib usaldada."

Iza rahunes, tema hääles oli vähem teravust:

„Kas see on tõsi, et ta on rikas?"

Kerstin mõtles sellele, kuidas ta oma vaestel õpiaastatel Göteborgi Sotsiaalinstituudis lipsas koos kaaslastega sisse kesklinna elegantsesse raamatuärisse, kus olid pehmed vaibad ja peente raamatute hõng.

„Ma usun küll," vastas ta.

Laupäeva hommikul asusid nad varakult teele Rubeni vana „Chevrolet'ga", mis oli sõja ajal kasutult seisnud ning läbis nüüd kitsa Boråsi maantee kurve nagu rahulolevalt nurruv kass, urises mäkkesõidul rõõmu pärast ja nautis üleüldse võimalust maailmas ringi veereda.

„Vaat see on alles auto," märkis Erik. „Sihukesi enam ei tehta."

Auto kaanis aga bensiini ja Boråsis hakkas lund sadama. Erik tankis, kuulis, et Ulricehamni pool ilm halveneb, ja ostis lumeketid.

Tagaistmel istusid Simon ja Isak, kes oli mõningase kõhklemise järel otsustanud kaasa tulla ja vaadata surnuteriigist tagasi pöördunud täditütart. Pagasiruumis olid Olga kasukas, kõige peenemast lakknahast uhiuus käekott, kotike Karini ostetud iluravivahenditega, šokolaaditahvlid ja raamatuvirn.

„Ta loeb kõike, mis kätte satub," oli kuraator ütelnud.

Nad vingerdasid ennast Boråsist välja ja alustasid ronimist Smålandi kõrgustikule, lume kuningriiki. Kõrged sinavad mäed, penikoormate viisi metsa, valgeid kuuski.

„Siin on ilus," ütles Ruben, keda peaaegu alati tabas üllatusena, kui suurepärane on Rootsi, kui ta vahel linnast välja sai.

Erik aga pomises midagi kulunud rehvidest, pani sisse teise käigu ja auto roomas edasi, kuid mõne aja pärast oli Erik siiski sunnitud auto peatama, et lumeketid peale panna. Isak aitas teda, Ruben ja Simon tegid tiiru metsa poole ja lasksid vett. Siis trampis Ruben mõnda aega koha peal, et sooja saada, jälgides Erikut, kes vilunult ja kindla käega ketid viimase ratta ümber kinnitas.

Korraga meenus Rubenile, kuidas Otto von Schentz välja oli näinud.

Kui nad sõitu jätkasid, mõtles ta tolle sakslase, Iza isa peale. Ta võis ju elus olla, kusagilt vene sõjavangilaagrist välja ilmuda. Ja-jah.

Autos valitses vaikus, kõik neli olid nüüd tujust ära. Nad mõtlesid loetud kirjeldustele ja nähtud piltidele ja mõistsid, et see kõik oli neile kuidagi ebareaalsena tundunud.

Siiani.

Siis jõudsid nad kohale ja sõitsid hoovi; päike paistis ja lumi sädeles ning auto ümber tunglesid täiesti tõelised inimesed – paksud, elevil, uudishimulikud. Muidugi ela-

vama loomuga kui Rootsi inimesed tavaliselt, lapselikumad, oma poolehoiu väljanäitamisel otsekohesemad.

Kas neil on toitu kaasas? Leiba?

Ei. Kas nad on näljased? Kas nad ei saa piisavalt süüa?

Erik tundis endas viha kerkivat, siis aga ilmus sinna kuraator, pikk hallisilmne neiu, kes teatas lühidalt, et kõik saavad siin kõike topeltportsjoni, aga et nende isu on täitmatu.

„Näete ju isegi, kui paksuks nad ennast söövad."

Simoni meelest oli ta vastik, aga patsiendid naersid ja ütlesid, et see ongi kõige hullem, et neil ei saa toidust kunagi küllalt. Nad rääkisid segamini saksa ja rootsi keelt.

Erikul polnud nendest arusaamisega raskusi ning peagi istus ta palmiksaia ja kohvikannu taga kümne paksu naise keskel, tundes end ebareaalsena. Aga rõõmsana, heatujulisena.

Iza ootas Rubenit kuraatori toas. Viimased päevad olid teda muutnud. Ta oli vaiksemaks jäänud, püüdnud vähem süüa, juukseid pesnud ja meeleheitest nutnud, kui need salkude kaupa välja langesid. Koolisaali üksinduses oli ta tundide viisi meenutada püüdnud, kuidas hästikasvatatud inimeste salongides käitutakse, räägitakse ja end ülal peetakse. Ta oli ühelt põetajalt küünelakki laenanud ja see andis talle enesekindlust, sest tal olid ilusad käed.

Aga võimla suurest peeglist ei julgenud ta ennast täispikkuses vaadata.

Sel hommikul oli kraadiklaas näidanud ligemale 38 kraadi; õde oli nagu pahane, aga Iza rõõmustas, sest ta nägi taskupeeglist, et palavik andis ta põskedele puna ja silmadele sära.

Olga moodi. Mitte Rebecca, vaid Olga moodi. Samasugune närviline himurus suu ümber, samasugune veidi kongus nina ja kitsas kõrge laup. Isegi see peen, vaevu aimatav sinakas võrgustik oimukohtadel oli tal olemas. Ja samasugune väsimatu õhin, samasugune täitmatu janu.

„Izakene," ütles Ruben.

Ja tüdruk märkas silmapilkselt, et tal polegi vaja pingutada; et mehe süütunne on nii suur, et ta peab tüdruku omaks võtma niisugusena, nagu ta on.

„Ma tahan siit ära," ütles ta. „Nüüd kohe."

„Ma saan sellest aru," kostis Ruben, „aga selle üle otsustab peaarst."

„Ma vihkan teda," ütles Iza. Tema hääle ja viha jõulisus jahmatas Rubenit. „Ta on nats, samasugune närakas nagu sakslased laagris."

Tal võib õigus olla, mõtles Ruben kohkunult.

Aga ta ei tahtnud seda juttu jätkata ning vahetas teemat:

„Kuraator rääkis Rebeccast."

„Ma ei taha seda meenutada."

„Ma saan aru."

Vastus tuli välkkiirelt:

„Ei, sa ei saa mitte millestki aru!"

Ruben langetas pea.

„Kas sa tead midagi oma isast?"

Küsimus oli kõhklev, aga ta pidi ju teada saama. Küsimus läks kohe pärale, muutes Iza lapselikult avameelseks, teesklematuks ja üllatunuks.

„Ta laskis ennast maha," vastas ta. „Otse meie silme all. Me lihtsalt seisime seal ja tema laskis ennast maha."

Ta silmad pöördusid ajas tagasi sellesse hetke, mil kõik see seletamatu alguse oli saanud.

„Miks? Millal?" küsis Ruben sosinal.

„Siis, kui gestaapo meile järele tuli, mammale ja meile."

Nüüd pöördusid Iza silmad tagasi tuppa ja Rubeni peale ning ta turtsatas naerma:

„Suudad sa endale sihukest närust argpüksi ette kujutada?"

Ruben ei julgenud talle otsa vaadata.

Veidi aja pärast avas ta ukse, hüüdis Isakut ja palus poistel kingitused kohale tuua. Iza vaevalt vaataski Isaku poole, Simoni poole aga üldse mitte – tal jätkus silmi üksnes kingituste jaoks.

„Issand, kui imeilus kasukas."

Ta kiskus selle kotist välja ning püüdis seda endale selga ajada. See läkski tal napilt korda, aga nööpe kinni panna ei õnnestunud.

„Ma saan jälle saledaks," kinnitas ta. „Saan, saan."

Kui Simon aitas tal kasukat seljast võtta, nägi ta tema käsivarrel oskamatult tätoveeritud numbreid.

See oli hetk väljaspool aega, sekund, mis sisaldab kõike, mida kunagi on vaja teada. Simon luges seda suurt arvu ning mõistis, kui palju oli surnuid, teades, et surnud ei võta elavaid vastutusele.

Nende sosin tuules oli lakanud.

Ja sedagi, et just surnud loovad maa peale vaikuse ja kõik selle, mida pole võimalik mõista.

Kui Simoni pilk tüdruku käsivarrelt tema silmadesse libises, sai poiss aru, et see tüdruk on kuri, ja tundis, et tüdruku kurjus muudaks tema elu reaalseks ja et ta peab kõik välja kannatama.

Ka Isak oli numbreid märganud, aga küsis hoopis:

„Miks sa keset talve lühikeste varrukatega oled?"

Ent Iza ei kuulnud teda, sest oli hõivatud oma imelise lakk-koti, huulepulga ja parfüümipudeliga.

Siis saabus kuraator, kes teatas, et peaarst sooviks

Rubeniga rääkida. See nats, mõtles Ruben tujutult, järgnedes pikale tüdrukule mööda koridore. Ta koputas ühele uksele ja seisis silm silma vastu ühe vana juudist sõbraga.

Olof Hirtz!

Nende üllatus oli vastastikune.

„Ma olin kuulnud ainult rikkast onust."

„Ja mulle räägiti natslikust peaarstist."

Nad kaisutasid teineteist.

Hirtz oli silmapaistev teadlane, kes oli spetsialiseerunud tuberkuloosile. Ta oli abielus psühhiaatriga ja Rubenile tuli meelde, et ta oli alati tundnud huvi tuberkuloosi psühholoogia vastu: on's sellel haigusel seost kurbusega, nõrga elutahtega?

Ja siiski ei saanud Ruben küsimata jätta: „Mida sa siin teed?"

„Ma võtsin ennast Sahlgreni haiglast vabaks," vastas Olof. „Tead, inimene tahab ju midagi teha. Pealegi on see siin huvitav uurimismaterjal."

Sõna oli sihilikult küüniline, ta rõhutas seda näomoonutusega.

„Aga siinsed juhtumid ei saa ju olla tüüpilised, ma pean silmas, et nad said selle haiguse absurdsetes oludes."

Ruben otsis kõhklevalt sõnu.

„Nii mõtlesin ka mina alguses," lausus Olof Hirtz. „Aga tead, mis mind nüüd mõtlema on pannud?"

Ta jätkas innustunult:

„Need inimesed elasid ju tavalist elu: nad kasvasid, neid armastati, vihati, neil olid head ja halvad emad, külmad ja soojad kodud, õed-vennad, vaesed ja rikkad vanemad."

„Nojah, seda küll, aga... Aga siis..."

„Jah, nad sattusid põrgusse, neid alandati äärmuseni

ja koheldi julmalt – ja nad reageerisid igaüks isemoodi, sõltuvalt nende taustast, tugevusest, mille nad olid lapsepõlves omandanud."

„Kas sa pead silmas, et nad pole sugugi nii teistsugused?"

„On küll, nad on ilmekamad näited. Ja veel teeb neid teistsuguseks see, et neid on proovile pandud. Neil on olemas tihtipeale teadvustamata teadmine sellest, mis on püsiv ja mis on näiline. Meie, lihtsurelikud, saame seda ju harva teada."

„See on tõsi," sõnas Ruben.

„Võib-olla saame seda teada viimse piiri peal – ma mõtlen, siis, kui me sureme. Kui me just rohtudest nii segi ei ole, et sellest ilma jääme."

Et Olofi hääl kõlas vihaselt, siis jättis Ruben ütlemata selle, mis tal keelel kibeles: et siis on juba ükskõik. Talle meenus ka, et Olof Hirtz on sügavalt usklik, Rubenil polnud aga vähimatki tahtmist jumalikest asjust vestelda.

„Iza," ütles ta. „Ma tulin ju siia Izast rääkima..."

„Ta saab terveks," arvas Olof. „Ausalt öeldes mind üllatab, et ta tuberkuloosi jäi, sest ta kuulub elujanuste hulka, nende hulka, kes jäid ellu paljast elutahtest. Võibolla on see tüüpilinegi, et haigus ilmnes hilja; see oli algusjärgus, kui see Malmös karantiinis avastati."

„Ma ei saa hästi aru."

„Seni, kui võitlus kestis, jätkus tal jõudu. Kui see läbi sai, võis ta väsimusele järele anda. Siis suri ta vend ja ta ei suutnud enam talitseda lapsepõlvest kaasasaadud mahajäetustunnet."

„Mida sa silmas pead?"

„Izal ei olnud lapsena kerge."

Ruben tundis torget südames.

„Tema ema oli imeline inimene."

„Võimalik. Aga Iza oli suurel määral oma isa tütar ja too..."

„Ja too...?"

„Nojah, preisi ohvitser, nagu ta oli..."

Edasi jäid kõik sõnad õhku rippuma; Ruben aimas, et Olof teab rohkem, kui ta rääkida tahab.

„Igal juhul peab ta talveks siia jääma," jätkas Olof. „Me peame kevadel uuesti hinnangu andma; eksisteerib risk, et meil tuleb opereerida. Võib-olla sa juba tead, et üks kops on gaasitatud?"

Ei, Ruben ei teadnud tuberkuloosiravist midagi, aga ta reageeris sõnale: gaasitatud!

„Sa võid meid täielikult usaldada, paremat hoolitsust kui siin ei saa ta kusagil."

„Ma olen selles veendunud."

Need sõnad taastasid kunagise soojuse nende vahel. Nad vestlesid mõnda aega ühistest sõpradest ja raamatutest, mida Olof tahtis saada ja Ruben lubas hankida.

Kui Ruben uksel seisis, ütles Olof: „Sa aitad sellega Izat, kui suudad ei öelda ja nõudmisi esitada. Ole oma pühalikkusega ettevaatlik."

„Mida sa sellega mõtled?"

„Et muidugi on sinus veidi kristlikku aukartust kannatuste ees ja et koonduslaagris ellujäänutel pole sellest midagi kasu."

Ruben oli oodanud stseeni, kui ta tüdrukule ütleb, et ta peab veel kauaks haiglasse jääma.

Stseeni aga ei tulnud. Tüdruk kehitas õlgu – ilmselt ta juba teadis seda.

Siis lisas Ruben, püüdes häälele kindlust anda:

„Peaarst on minu vana sõber, tuntud teadusemees ja humanist. Ta pole mingi nats, ta on juut."

„Ma tean vist natsidest rohkem kui sina," torkas Iza. „Ja juute ma põlgan."

„Natsid põlgasid ka," ütles Isak ja tema hääl kõlas nagu piitsaplaks. Tüdrukul hakkas hirm; ta ütles, et ei mõelnud seda tõsiselt, et ta on nii väsinud, et ta on kogu sellest jutuajamisest tüdinud ja et tal on palavik.

Ka koduteel ei lobisetud autos suuremat. Tõtt-öelda rääkis ainult Erik alguses natuke sellest, kui tugev on inimese tahe ellu jääda ja kui üllatav on, et haiged olid nii rõõmsameelsed.

„Nad usuvad tõepoolest tulevikku," ütles ta.

Ruben noogutas, ent mõtles, et elu, mille ainsaks sihiks on ellujäämine, saab kindlasti jõudu suurest lihtsusest.

Tagaistmel istuv Simon tundis Eriku pärast häbi. Isak ei kuulanudki.

Nad sõitsid jõeäärsesse majja, kus Karin ootas neid lõunasöögiga: vasikaliha marineeritud kurkidega ja maasikakompott.

„Missugune ta oli?"

„Ta oli täis elu," vastas Erik. „Ja tigedust."

„Räsitud," ütles Ruben, „palavikuline ja räsitud."

„Ta on üks kuradi ahv," ütles Isak, pillates kahvli põrandale. Karin vaatas ühe otsa ja teise otsa ning mõtles valgetest bussidest väljunud kummitustele ja sellele, et ta oli tundnud, et nad peaksid olema surnud, nagu ka tema ise peaks surema, ja kuidas ta oli otsustanud elama jääda nagu Izagi. Aga ta ei öelnud midagi, ainult Erik käratas:

„Sa teed asja enda jaoks väga lihtsaks, Isak!"

Ruben mõtles, kui väga oli tüdruk sarnanenud Olgaga, ja vaikis.

Hiljem, kui Karin Simoniga omavahele jäi, tõstis ta selle küsimuse uuesti üles.

„Missugune ta on, Simon?"

Simon vaatas Karinit pika pilguga, mõeldes: sina ei saa sellest kunagi aru. Kuid ta püüdis vastata.

„Elav," ütles ta, otsides sõna ja leides kaks. Üks oli peen:

„Forsseeritud."

Ning veidi hiljem üks göteborglik:

„Jänune. Ta on jänune kõige järele, näljane. Ja tead, vahepeal on tal sihukesed silmad peas nagu Isakul tookord."

Karin noogutas.

Tühjad, mõtles ta. Võib-olla muutuvadki liiga palju näinud silmad tühjadeks.

18

Kaks päeva enne jõululaupäeva, täiesti üllatuslikult, keset päeva, saabus Ruben üüritud veoautoga jõesuudmes asuva maja õuele.

Ta lausa säras rõõmust.

„Jumaluke, mis nüüd siis lahti on?" küsis Karin, mõistes mehe naerust, et need olid just õiged sõnad.

Autojuht aitas Rubenil maha vinnata suure ja raske puust kasti, millel peal Ameerika tempel „Handle with care". Ruben oli hommiku tollis mööda saatnud, aga siin see nüüd oli – tema jõulukink Simonile.

Kui veoauto minema oli sõitnud, läks Ruben töökotta Erikut appi kutsuma.

„Issand hoidku, mis sul seal on?" uuris Erik.

„Ma olen nii põnevil, et pean kohvi tulele panema," ütles Karin, aga Lisa askeldaski juba katlaga.

Sellal kui nad kohvi jõid, säras Ruben endiselt üllatamisrõõmust ning kamandas peagi:

„Naised, minge üles ja tehke Simoni tuba korda."

„See on juba korda tehtud, ausõna," kinnitas Lisa.

„Ega ikka ei ole küll," vaidles Ruben. „Voodi vastassein tuleb täitsa lagedaks teha."

Karin naeris valjusti, nakatatuna rõõmust.

„Sündigu sinu tahtmine, Ruben," ütles ta ning läks koos Lisaga üles, et mööblit ümber tõsta.

„Me ei saa seda ilma pealgi trepist üles," arvas Erik, siis aga võttis ta mõõtu, arvestas ka nurkadega ja jõudis järeldusele, et see peaks siiski õnnestuma.

„On sul töökojas mõni elektrik?"

„Ei, sihukeste asjadega tulen ma ise toime," vastas Erik ning ta silmad särasid uudishimust.

„Kas see on mingi masin või?"

„Jah, võib vist nii öelda küll."

See läks neile maksma palju higi ja tubli pooltunni, et kast trepist üles vinnata, aga nii oligi hea, sest Lisa ja Karin vajasid aega, et raamaturiiulit lühema seina äärde kolida, raamatud välja võtta ja uuesti tagasi panna.

Mehed said oma õlled kätte ja puhkasid ennast ülakorruse kojas välja, enne kui nad kasti kallale asusid, murdes kaane sõrgkangiga lahti.

„Ettevaatust," hoiatas Ruben.

Kastist tuli välja puitvilla ja paberit ning Lisa mõtles, et kui ta oleks seda aimanud, siis oleks ta küll toakoristamisega viivitanud. Lõpuks ilmus see igal juhul nähtavale – koletu kiiskavast kreeka pähklipuust radioola, millel olid toretsevad kassikullast ehisliistud ja valjuhääldite ees hõbetatud võrk.

„See ei ole ilus," kahetses Ruben.

„On küll," ütles Karin. „See on šikk. Aga mille jaoks see on?"

Erikul oli nägu laia naeru täis, kui ta juhtme pistikupessa torkas ja Rubenilt küsis, kas tal selle jaoks oligi elektrikūt vaja.

„Oota," kostis Ruben, vajutades ühele nupule ja keerates teist. Raadio sümfooniaorkester hakkas nii kõmisevalt mängima, nagu seisaksid kõik pillimehed oma frakkides sealsamas.

Maja hoidis hinge kinni – siin polnud veel kunagi mida-

gi niisugust kuuldud. Aga sellega tuli nüüd harjuma hakata. Eriku nägu oleks otsekui üles sulanud, Karin istus üllatusest hingeldades Simoni voodil ja Lisa, kes oli tolmuimejaga teel trepist üles, oleks selle äärepealt maha pillanud.

„See pole veel peamine," ütles Ruben. „Jumala eest, kus on grammofon?"

Aga keegi ei kuulnud läbi muusika, mida ta ütles.

Siis keeras Ruben heli maha ning silmitses rahulolevalt teiste jahmunud nägusid.

„Kuule, Erik Larsson – tehnikageenius, nagu sa oled – palun otsi üles grammofon ja ühenda see ära."

Erik noogutas arusaavalt.

„See peaks kuidagi lahti minema," ütles ta, kobades käega uut mööblieset, millel seisis nimi „Victorola".

„Keera kinni!" karjatas Karin. „See võib ju plahvatada!" Sellest kujunes lugu, mille üle tolles majas veel kaua ja palju naerdi.

„Kuule, naine, sa oled peast põrunud," ütles Erik, ja Ruben pidi samuti voodile istuma, et ennast tühjaks naerda. Tal polnud ammu nii lõbus olnud.

Erikuga olid ju lood sedamoodi, et tal oli kõigi asjadega hea käsi, isegi kõige uuemate ja tundmatumatega. Niisiis ei kulunud kuigi palju aega, kuni ta leidis nupu, mis kergitas pool radioola ülaosast kaanena üles. Tugev ja raske pöördketas oli omal kohal. Helipea oli aga maha võetud ja korralikult osadena pappkarpi pandud, monteerimisjuhendid juures.

Ruben hakkas aeglaselt tõlkima, Erik võttis aga brošüüri kannatamatult tema käest ära, heitis pilgu jooniste-le, pani helipea kokku ja asetas selle paigale.

„Nõnda," ütles Ruben, võttes välja ühe plaadi. „See siin on teile ja ülejäänud kaks Simonile."

Läbi inetute valjuhääldite laulis Jussi Björling neile Rootsimaast, nii et toas võttis maad pühalik meeleolu.

„Kuradima ilus," märkis Erik. Ruben nägi, et ta silmad läikisid, ja mõtles jälle, kui palju on seda, mida me üksteisest ei tea.

Pärastpoole läksid nad alla kööki ja Ruben ütles, et nüüd tuleb poisid ära oodata ja niipea, kui nad sissesõiduteele jõuavad, jookseb tema üles ja paneb Berliozi peale.

„Mis see on?" küsis Karin.

Siis pidid nad jälle tema üle naerma; ta ise naeris kaasa ja ütles, et küll on hea, et ta pole kergesti solvuv.

„Mul olid suitsulõhe ja vein kaasas," meenus Rubenile. „Aga kus need siis on?"

„Küllap need veoautosse jäid," arvas Karin ja nad pahvatasid jälle naerma.

„Tuleb uued osta," ütles Ruben. „Sest pidu tuleb püsti panna."

Sellal kui Karin lauda kattis, jutustas Ruben, et tema ja Isak sõidavad jõulupühade ajal Kopenhaagenisse tema venna juurde. Nad kavatsesid lennata jõululaupäeva hommikul Torslandast koos Izaga, kes oli sanatooriumist puhkusele lastud.

„Me rääkisime sellest palju, kui nad sõja ajal minu juures elasid," seletas Ruben. „Et võiks Kopenhaagenis rahu tähistada. Mu vennal oli niisugune unistus."

Karin noogutas, mõistes, et Ruben ei suuda tüdruku eest üksinda hoolitseda, vaid vajab suguvõsa tuge, ja et ta üritab teha Izast juutide ühisettevõtet.

See ei saa kerge olema, mõtles ta, meenutades Rubeni närvilist vennanaist.

„Isak polnud selle üle just rõõmus," ütles Ruben. „Ta ei saa ju Taani sugulastega eriti hästi läbi, Izast rääkimata. Aga ta laskis ennast ümber veenda – ma arvan, et põhili-

selt sellepärast, et ta tahab nii kangesti lennukiga sõita."

Köögile laskus vaikus, kui Karin Iza peale mõtles. Nad olid nüüd kohtunud, Karin oli ise neisse ebaloomulikult suurtesse silmadesse vaadanud ja leidnud, et Simon oli eksinud. Iza silmad polnud tühjad, vaid täis kõike seda, mida nad näinud olid: alandust ja õudusi. Ja nende sügavuses põles tuli – päris silmade põhjas oli janu, mida mitte keegi ega mitte miski rahuldada ei suutnud, aga mis võis alla kugistada selle, kes tema teele ette satub.

Ta ei saa ise sellest aru, oli Karin mõelnud, ta usub, et suudab tagasi võita kõik selle, mis temalt rööviti.

„Ja mida sina sõja ajal tegid?" oli Iza Karinilt küsinud. „Kasvatasid kartuleid ja muretsesid lõunasöögi pärast?"

„Jah. Mida sina minu asemel oleksid teinud?"

Karin ei pahandanud ega kurvastanud. Aga ta oli tunnetanud, et see tüdruk külvab lahkhelisid, ja kui Karin Simoni poole vaadates nägi, kui lummatud poiss on, tekkis tal hirm.

Ruben aga viskas mõtted Izast peast välja, sest see oli rõõmupäev. Ja just siis, kui ta seda mõtles, sõitis veoauto uuesti hoovi ning autojuht koputas uksele, kaasas lõhe ja veinipudel.

„Te vist unustasite need maha," ütles ta.

Mõni tund hiljem kuulsid nad sissesõiduteel poiste jalgrataste lõginat ja Ruben sööstis nagu vedrust visatuna trepist üles, otsis plaadi välja ja keeras helitugevuse maksimumini.

Poiss võib niimoodi rabanduse saada, mõtles Karin, aga järgmisel hetkel seisis Simon juba esikus, kuulatades trepist alla veerevat muusikat, ise nii vaikne ja õnnelik, et lausa säras. Ta läks pikkamisi üles oma tuppa ja heitis üleriietega voodile.

Köögis olijad ei öelnud suurt midagi, kui muusika terve maja täitis. Nad oleksid justkui mõistnud, et Simon viibib nüüd teises maailmas, maal, mis kuulub talle ja kuhu ta alati on igatsenud.

Ruben sai sellest aru, mõtles Erik, tundes häbi, kui talle meenus, kuidas Ruben aastaid tagasi tahtis, et Simon õpiks viiulit mängima.

Mina olen ju ka seda teadnud, mõtles ta vastumeelselt. See kummaline ja võõrapärane muusika, mis jätkuvalt läbi maja tulvas, tegi ta rahutuks.

Viimaks saabus vaikus. Simon tuli trepist alla, vaatas köögiuksel seistes Rubenile otsa ja ütles lõpuks:

„Sa oled peast põrunud, onu Ruben."

Neis sõnades sisaldus kõik – mitte üksnes tänutunne kingituse eest – ning Rubenil oli tunne, nagu oleks talle aumärk antud, ja nagu palju kordi varemgi, käis tal peast läbi keelatud mõte: kui see poiss oleks minu oma...

Alles hilja õhtul, kui Erik oli Rubeni ja Isaku autoga koju viinud ning nad köögis istusid ja ülakorruselt kostvat muusikat kuulasid, said nad mahti välja öelda küsimuse, mida nad endale päev läbi olid esitanud: kui palju see grammofon ka maksis?

„Juba Ameerikast kohaletoomine..." ütles Erik. „Saad aru, ainuüksi veoraha ja tollimaks..."

„Aga ta on ju rikas," lohutas Karin ja Erik mõtles, et paaditöökoda annab Rubenile sellesse mahutatud kapitali pealt head kasumit.

Ta ütles seda ka Karinile ja niiviisi said nad üle kogu sellest murettekitavast probleemist, kui palju muusikamasin Rubenile maksma oli läinud.

Simonit nad nende jõulude ajal eriti ei näinud. Ta tegi lühikesi kõrvalepõikeid nende maailma, et süüa saada ja Karinit köögis abistada. Jõuluõhtul viibis ta füüsiliselt nende juures ning avas vanaemade pakke, milles olid käsitsikootud sokid ja muu taoline, mida ta saada ei taht-nud, aga ta ei suhtunud vanainimestesse nii halvasti nagu tavaliselt.

Esimese jõulupüha hommikul, mis polnudki särav, vaid ümbritses maja halli udumassina, pesi Simon nõusid, sellal kui Erik demonstreeris radioolat naabritele, kes kinnitasid nagu ühest suust, et neil on tunne, nagu seisaks Jussi Björling ise selles toas.

Simon ei vihastanudki Eriku peale tema uhkustamise pärast ega jälestanud libekalakliistriseid ja kinnikuivanud riisipudrujäänustega taldrikuvirnasid. Kõik oli nii, nagu peab, ja kui Erik sai naabritega ühele poole ning köök oli tipp-topp ja kõik asjad omal kohal, naasis Simon Berliozi „Fantastique'i" juurde.

Kui ta esimesi kordi oma plaati mängitas, viibis ta jälle kõrge rohu riigis, nägi meest, kes rääkis keelatud keelt, sõda, templihoonet, surma suure härja sarvede otsas.

Kuid järk-järgult muutusid need pildid kahvatumaks ja Simon tajus määratut kurbust, mis peitus pikkades algushelides, ning valulikku ilu, kui esimene osa täies hiilguses lahti läks. Keset vabastavat tormi sai ta teadlikuks kõmisevast süngusest tagaplaanil, tõsidusest, mis lõi maailma korra. Ja võimust, mis oli ühtaegu hirmuäratav ning vaimustav. Ta tajus maailmaruumi ja taevast, ääretut taevast, ilma et oleks sellele nime andnud või seda näinud, ning heledat ja vabastavat valgust, mis lääne poolt sisse voogas. Järgnes päike, mis mängles rohtlas tuulega, ning jälle olid tagasi kujutluspildid, mida ilmestas habras rõõm.

Teda täitis sõnatu nukrus.

Ta mängitas esimest osa üha uuesti ja tegi omapärase avastuse. Kui ta laskis teadvusel vabalt uidata, kuhu see ise minna tahtis, ja tunnetas samaaegselt oma emotsioone, andmata neile mingit nime, siis sulasid need ühte. Seejärel nad lakkasid, kustutasid üksteist.

Igavik, mõtles ta. Taevariik. Aga niipea, kui ta oli seda mõelnud, kadus kõik.

Ta kuulas esimest osa veel kord, sulandudes sellesse. Põrandale, kus ta lamas, naasis ta teadmisega, et see kõik on talle tuttav; talle meenusid tammed, maa, mis on ja mida ei ole ka.

Järsku hakkas ta mõtlema filosoofiaõpetaja peale, kes oli koolis üks vähestest, kellel läks korda tüdimus nurkadesse tagasi peletada. Too oli rääkinud mõttest. Kas mõte on piiramatu, küsis ta. Või seab just see meile piirid?

Tookord oli Simon leidnud, et see on rumalus; oli ju nii endastmõistetav, et universumit tuleb vallutada mõttega.

Õpetaja oli rääkinud Einsteinist ja Bohrist, alateadvusteooriast. Ta oli öelnud midagi naljakat, mille üle nad olid naernud, aga mis see oli? Simon hakkas oma vihikutes tuhnima, mäletades, et ta oli selle kirja pannud, kuna see kõlas nii vastuoluliselt.

Ta leidis üles vihiku, milles olid mõned tsitaadid, aga ta polnud vaevunud üles tähendama, kes oli öelnud:

„Iga katse mõista teadvustamatut viib enesepettuseni. Sa mõtled selle peale, järgmisel hetkel on sul selle kohta valmis mõni idee, ja seeläbi oled sa selle kaotanud."

Veidi allpool seisis hooletus ja raskesti loetavas kirjas:

„Mõtlemine on võimeline esitama kõiksugu küsimusi elu mõtte kohta. Aga ta ei suuda ühelegi neist vastata, sest vastused on mõttele hõlmamatud."

„See on tõsi," ütles Simon endamisi jahmunult.

Siis kuulas ta uuesti sümfoonia esimest osa.

Tal kulus peaaegu terve jõuluvaheaeg selle peale, et sellest sümfooniast jagu saada, seda läbi ja lõhki tundma õppida.

Õhtuti mõtles ta enne uinumist salajase rõõmuga teise plaadi peale, mida ta polnud veel kuulanud. „Mahleri esimene sümfoonia – see on kerge, maisem; ma usun, et see hakkab sulle meeldima," oli Ruben ütelnud.

Simon kavatses seda kuulata kolmekuningaõhtul, kui Karin ja Erik peole lähevad.

Tol õhtul tundus talle viivuks lausa, et ta läheb hulluks selle muusika rõõmsameelsusest, huumorist, värskusest ja ohjeldamatusest, vabadusest, mis lendas läbi suure metsa. Seekord õnnestus tal kujutluspiltidest kergemini vabaneda, ehkki ta tegi seda peaaegu kahetsustundega, sest need olid nii reipad.

Kui ta kolmekuningapäeva õhtuks ka Mahleri sümfoonia sisust väljapoole oli jõudnud, tundis ta end võimsa ja võidukindla kuningana.

Samas oli ta ka vihane, raevunud. Vaba süütundest ja hirmust.

Just sel hetkel sai Erikul mõõt täis. Jättes tähelepanuta palve Karini silmades, karjus ta trepist üles:

„Kas sellest kuradima muusikast hetkekski rahu ei saa?"

Simon pani grammofoni kinni ja läks võitlusvalmilt trepist alla.

Nüüd, mõtles ta. Nüüd.

Ta seisis köögiuksel ja vaatas neid, ise pikk ja kõhn ning silmad põlemas, otsekui oleks muusika need veelgi tumedamaks muutnud. Aga kui ta siis Karini poole pöördus, oli ta hääles rohkem kurbust kui viha:

„Mis, kurat, teil minu muusika vastu on? Mida te kardate?"

Tal tulid pisarad silmi, kui talle meenus, kuidas nad tal ükskord viiulimängimist takistasid, ning ta küsis:

„Mille pärast te tol õhtul tülitsesite, kui Ruben tahtis, et ma viiulitunde võtaksin? Mis selles nii hirmsat oli?"

Väljas sadas hämaruses lund. Lumehelbed olid suured nagu lapsepihud ja nagu lumesaju puhul ikka, mattus maja suurde vaikusesse.

Kõik kolm kuulatasid lumesadu ja Karin mõistis, et nüüd on käes hetk, millest Ruben oli rääkinud. Ta nägi, et ka Erik teab seda, aga et tal pole selleks tahtmist ja et ta tõuseb nüüd kohe püsti ning pageb töökotta, kui naine teda kööki paigale ei naeluta; ning Karin ütleski:

„Me räägime sellest nüüd, Simon. Lähme joome võõrastetoas õhtukohvi."

Simon mõistis, et midagi erakordset on tulekul. Teda haaras säärane hirm, et tal hakkas halb ja temagi püüdis minema pääseda, öeldes Erikule: „Äkki läheks hoopis autoga sõitma?"

Kuid nad mõlemad läksid siiski võõrastetuppa, istusid ebamugavatesse tugitoolidesse ja kuulasid, kuidas Karin kohvikandikuga kolistas. Erik vältis Simoni pilku, aga kui Karin kohviga saabus, ütles ta:

„Vaata, et sa ühe südametableti võtad, enne kui me alustame."

19

Hetk oli nii suur, et selles ei leidunud kohta väikestele ja mahendavatele sõnadele.

Nojah, lood olid nõndaviisi, et tema ja Erik ei saanud lapsi, seletas Karin. Nad polnud selleks kunagi võimelised olnud. Simon on adopteeritud, ta tuli nende juurde kolme päeva vanusena.

Simoni pilk rändas Karini näolt eemale akna poole. Sadas lund, hämardus. Kogu toimuv jäi reaalsusest väljapoole.

Ma olen seda alati teadnud, mõtles ta, kuidagiviisi olen ma seda alati teadnud. Ma pole kunagi siia kuulunud.

See oli vana mõte, mis kuulus ebareaalsusse, fantaasiate hulka.

„Aga kes ma olen?"

Karin võttis lonksu kohvi, neelatas valjusti ja Simon tundis, et nad on talle juba ammu vastumeelsed olnud – Erik oma hooplemisega ja Karin oma lihtsusega. Ent seegi tunne kuulus fantaasiate valdkonda, sellesse salailma, mille ta lõi siis, kui oli vihane ja kurb.

Karin hakkas jutustama pillimehest, juudi soost pillimehest, kellest nad nii vähe teadsid.

Ema mängib minu unistustega kaasa, mõtles poiss. See on jabur, see on kuidagi häbiväärne.

„Inga arvas, et see on vetevaim," rääkis Karin.

„Inga," kordas Simon.

See ei klappinud, ei sobinud tema unistustega; tal hakkas jäiselt külm, aga võõrastetoas ringi vaadates taipas ta, et see uskumatu lugu leiab siiski aset tegelikkuses.

Ei.

„Ta oli siis noor ja ilus," ütles Erik.

„Nad armusid metsas kose ääres," jätkas Karin. „Aga nad ei osanud teineteisega rääkida."

See absurdne lugu rahustas Simonit, see lihtsalt ei saanud tõsi olla. Ta silmad pöördusid paluvalt Karini poole, siis aga kuulis ta end küsimas:

„Kas Inga ei tea tema nime?"

„Ei," vastas Erik.

„Küllap oli ta nimi Simon," arvas Karin. „Ta oli järvetaguses rahvaülikoolis muusikaõpetajaks, aga pärit oli ta Berliinist ja ta oli juut."

„Juudiraisk," ütles Simon. See lugu oli siis ikkagi tõsi, see sõna kinnitas seda.

Langes lund; inimeste vahel valitses vaikus, kuni Simon selle katkestas:

„Aga ma pole ju Inga moodi?"

„Ei, sa oled oma isasse läinud. Vähemalt kui Ingat uskuda võib."

„Nii et me oleme siis vähemalt sugulased – sina ja mina?"

„Jah," möönis Erik. „Väikestviisi."

„Isa," ütles Simon, soovides neid peatada, panna neid ütlema, et unustame nüüd kogu selle loo ja tuleme tagasi tegelikkusesse, et kõik oleks jälle, nagu peab. Aga ta küsis hoopis:

„Miks te enne midagi rääkinud ei ole?"

Mõlemad hakkasid korraga jutustama hiilivast juudi-

vastasusest, natsismist, Norras pesitsevatest sakslastest, kes otsisid üles ka teise ja kolmanda põlve juudid.

Siis mõistis Simon lõpuks, et see kõik on tõsi:

„Ma mäletan ühte telefonikõnet 1940. aasta kevadest. Ma kuulsin, kuidas sa ütlesid kellelegi, et ta mingi kirja ära põletaks."

Oh jumal, mõtles ta, ma teadsin juba siis, et see puudutab mind.

„Me kartsime hirmsasti," ütles Karin, kuid Simon ei tundnud tema vastu vähimatki kaastunnet.

„Tähendab, oli mingi kiri?"

„Jah." Seekord vastas jälle Erik. „Inga sai Berliinist kirja, aga mitte keegi meist ei osanud ju seda lugeda. Me otsustasime selle alles hoida, et anda see sulle, kui sa suuremaks saad."

„Keegi oleks ju võinud selle ära tõlkida!" Simon peaaegu karjus.

„Jah, aga see oli seal maakohas nii suur häbi ja me olime Ingale lubanud, et mitte keegi ei saa teada."

Karin mõistis isegi, et see ei kõlanud veenvalt, Simon aga uuris edasi:

„Nii et kiri siis põletati?"

„Jah, niipalju kui meie teame."

Erik rääkis loo kirikuraamatutest ja natslikust pastorist. Simon aga kuulis ainult sõna „kirikuraamat" ja küsis:

„Mis seal kirjas oli?"

„Isa teadmata," ütles Erik ja teda valdas ammune kibedustunne.

„Saad aru, ma paljastasin su selle natsiraisa ees."

Valitses lumevaikus, Simonil oli nii külm, et ta lõdises.

Aga ta vaatas neid, pöörates pilgu ühelt teisele: „Nii et ma peaksin siis tänulik olema, veel tänulikum?"

Karin ei suutnud sõnagi öelda, tal oli nagu liivapaber suus.

„Meie jaoks olid sa taeva kingitus."

Seda ütles Erik, ja Simon oli nii üllatunud, et tal kulus üks hetk šokist toibumiseks. Sõnade pärast, mis kõlasid isa suus nii harjumatult, ja suure tõe pärast, mida need sõnad kätkesid. Tal läks korda ütelda:

„Anna andeks, isa."

Karin võttis lonksu kohvi ja tahtis jutustada öödest, mis ta koos väikese lapsega oli mööda saatnud, neist tugevatest ja kummalistest mõtetest, mis tal olid olnud, et kõik lapsed on maa lapsed. Aga ta ütles vaid:

„Sa olid ainult kolm päeva vana."

„Sa juba ütlesid seda."

Jälle pikk vaikus; siis küsis Simon:

„Kas keegi teab seda?"

„Jah, Ruben; me rääkisime talle."

„Mida ta ütles?"

Karini nõrk hääl lakkas värisemast, kui ta meenutas:

„Ta ütles, et lapsed kuuluvad neile, kes neid armastavad ja nende eest hoolitsevad."

„Ta ütles veel midagi: et sa oled Karini moodi, et sul on samasugune meelelaad nagu temal," täiendas Erik.

Simonil oli nii külm, et ta hambad plagisesid, ja Karin läks suurt kampsunit tooma. Kui ta seda poisi õlgadele asetada tahtis, põrkas too tema puudutuse ees tagasi ja Karinil tuli kampsun tooli käetoele panna. Simon tõmbas selle selga ja vaatas Erikule otsa:

„Ma ei pea siis olema sama tubli kui sina?"

„Oh, jumal küll, Simon, sina oled ju palju tublim."

Simon nägi, et Eriku üllatus on ehtne.

Lõpuks paistis, nagu poleks enam midagi ütelda. Simon näis rahulikuna, aga värises endiselt külmatundest.

See on selle pagana võõrastetoa pärast, mõtles Erik.

Poiss jõi köögis vett, klaas klaasi järel. Siis tuli ta uksele, vaatas neid ja ütles:

„Mingil moel olen ma seda alati teadnud."

Veidi hiljem kuulsid nad, kuidas grammofon ülakorrusel uuesti mängima hakkas. Maja täitus selle arusaamatu muusikaga. Kuid peagi jäi kõik vaikseks ja kui Karin trepist üles hiilis, et poisi tuppa piiluda, magas too nagu nott.

Sellest on lausa kahju, mõtles Karin.

Ning Erik ütles:

„Hästi läks ju."

Nad mõlemad olid nii väsinud, et vajusid ilma õhtusöögita voodisse.

Järgmisel päeval algas jälle kool ja tavaline sebimine köögis hommikusöögi ümber. Semestritunnistus? Simon otsis selle välja, Karin kirjutas peale: „Üle vaadatud."

Vaevalt et see tõsi oli, ta ei uurinud kunagi Simoni hindeid.

„Tunned sa ennast hästi?"

„Muidugi, ema. Ära muretse."

Ent juba mõne tunni pärast tuli ta koju tagasi – tal oli kõrge palavik.

Selles polnud midagi imelikku, pool linna põdes grippi. Karin pani ta voodisse, keetis kuuma meejooki ja mõõtis palavikku. See oli neljakümne ligi ning Karinil hakkas hirm:

„Ega sul kukal valus ei ole?"

Poisil läks korda pead raputada ja talle naeratada. Siis jäi ta magama.

Karin jagas kõigi tolleaegsete emade hirmu lastehalvatuse ees, mis rippus jäise ähvardusena kõigi kohal, kellel oli kõrge palavik või kange kael. Seetõttu helistas Karin

vanale jaoskonnaarstile, kes ütles, et kõik viitab gripile ja et ta helistaks järgmisel päeval uuesti, kui palavik ei lange.

Kõrge rohu riigis jooksis tema kõrval üks tüdruk. Linnud tegid tema juustesse pesa ja tüdruk ütles: „Ilus, eks?"

Poiss ihaldas teda ja saigi ta; võis teha temaga kõike, kui ta vaid linnupesaga ettevaatlik oli. Ta võttis tüdruku riidest lahti, imes tema rinnanibusid, suudles teda kõikjale; tema iha oli metsik nagu kevadele omane ja tal ei saanud sellest tüdrukust isu täis; ta nägi, et tüdruk on ilusam kui ükski maine naine. Rohukõrred mängisid Mahleri esimese sümfoonia teist osa, rütm sobitas oma lainetuse nende omaga ühte, ja kui poiss siis tundmatuse poole astus, põrisesid trummid kui pöörased ja talle tehti ots peale ja ta läks üle piiri sellele maale, kus mitte millelgi pole kuju ning kõik muutub arusaadavaks ja lõpetatuks.

Tüdruk oli koos temaga ja küsis sõnatult, kas ta saab nüüd aru sellest, mida ta on alati teadnud.

Siis märkas ta, et tüdruku linnupesas on muna, säravvalge ja peaaegu helendav; ta teadis, et muna tähendab elu ja et see laps, kes varsti koorest välja tuleb, võtab tema kuju; ja ta armastas seda muna – see oli hinnaline nagu elu.

Siis tuli Karin puljongiga, öeldes, et joomine on oluline ja et kui tal varsti parem ei hakka, siis peavad nad arsti kutsuma. Poiss neelas kuulekalt jooki, sundis end seda tegema, kuulates juttu heast toitumusest ja mõeldes, et see on kasulik munale, lapsele, kes varsti välja hautakse.

Aga ta tahtis minna tagasi rohu juurde, lõputu rohumere ja tüdruku juurde, kelle juustes oli linnupesa. Kuid ta ei leidnud tüdrukut ja tema hirm oli sama ääretu kui rohtla, kui ta joostes tüdruku nime hüüdis, ehkki tüdrukul polnud üldse nime – poiss teadis seda ja ometigi kuu-

lis ta, kuidas see üle tasandike veeres ja kaugel mägedes vastu kajas.

Ta oli hirmust peaaegu hullumas – kas tüdruk siis ei taibanud, et poisil on vaja tulla tagasi tema ja muna juurde, et kõik ei luhtuks ja elu, tema eluvõimalus, kaotsi ei läheks?

Ent tüdruk oli kadunud.

Nüüd seisis poiss ühe kalju jalamil ja nägi, et päris tippu, taeva lähedale oli laskunud suur lind; ta teadis, et see on tarkuselind, ja arvas, et lind teab, kus on tüdruk ja muna. Ta võttis kokku oma viimase jõu ning ronis mäest üles, palvetades: „Armas Jumal, ära lase mul lindu minema ehmatada."

Lind aga püsis paigal, otsekui teda oodates, ja kui ta lähedale jõudis, nägi ta, et lind haub, ning sai aru, et muna, mida lind oma soojusega elus hoiab, ongi tema muna, tema elu.

Järgmisel hetkel kuulis ta viiulit, mis mängis kummalist nukrat meloodiat, ja kui ta pilk mööda mäenõlvakut alla libises, siis nägi ta tüdrukut, nägi, et too oli nüüd hoopis mees, noor pillimees, kes koos oma viiuliga minema kõndis, ja tema kuju ümbritses suur üksindus.

Suur lind silmitses Simonit Karini silmadega ja siis sai poiss aru, et see pole mitte tarkuse-, vaid kurbuselind ja et ta võib olla mureta oma muna pärast ning elu pärast, mis peitub selle hapra koore ja õhukeste kelmete sees.

Kurbuselind oli truu ja armastav ning tugev, lapsega ei pidanud midagi halba juhtuma.

Siis hüüdis lind:

„Simon, ole nüüd rahulik!"

Lind andis talle aspiriini ja palavik langes tohutu higistamise käigus, lind aga pani talle selga jahedad riided ning kuivatas tema keha ja otsaesist.

Karinil oli kabuhirm ja ta kutsus arsti koju, ehkki kell oli kümme õhtul. Arst katsus, vajutas, valgustas taskulambiga, kuulas ja rahustas.

See oli lihtsalt ebaharilikult äge gripp.

„Kas temaga juhtus midagi?" küsis doktor hüvastijätul. „Tal on mõningad šoki tundemärgid."

Karin lõi käega vastu laupa, mõeldes, missugune puupea ta on, et ta otsi kokku ei viinud ja aru ei saanud.

Erik vedas vana välivoodi Simoni tuppa ja Karin heitis poisi kõrvale magama. Kuid Simon magas terve öö, ärkas pisut enne Karinit, lamas ja vaatas kurbuselindu, kes oli tema elu järele valvanud.

Siis pidi ta olema uuesti magama jäänud, sest kui ta järgmine kord ärkas, seisis seal Erik tee ja võileibadega, Simon sõi hea isuga ning Karin ja Erik ohkasid sügavalt kergendustundest. Simon vaatas Erikut ja mõtles: hea, et sa oled niisugune, nagu sa oled – maine ja hoolimatu.

Piiratud – sa sead piire väikesele maatükile, mille sa enda omaks oled teinud.

Simon suutis omaenda vaaruvatel jalgadel vannituppa minna. Kui ta tagasi tuli, oli Karin voodipesu ära vahetanud.

„Ma ei mäletagi enam, kui mitmendat korda ma seda tegin," ütles ta, saates tänulikke mõtteid Lisale, kes pidi varsti tulema ning pesupesemise ja majakraamimise enda peale võtma.

Karin ise aga otsis välivoodile päevateki ja voodivaiba ning heitis uuesti pikali, nagu teaks ta, et nüüd suudavad tema ja Simon omavahel rääkida. Ja nad leidsidki sõnu, millest moodustusid täiesti loomulikud laused.

Ta tutustas tollest talvest, mil ta öösiti üles tõusis, et Simonile lisatoitu anda, ja köögis istudes ning imikut süles hoides tugevaid ja kummalisi mõtteid mõlgutas.

„Muidugi olin ma väga jultunud," ütles ta. „Ma olin nii kindel, et suudan anda sulle kõik, mida sa vajad, et sinust saaks tugev ja õnnelik inimene."

Siinkohal suutis Simon ütelda:

„Sul oligi ju õigus."

Siis läksid Karinil silmad märjaks. Ta leidis sõnu ka kogu selle rõõmu väljendamiseks, mida poiss oli neile valmistanud, kuidas ta oli andnud neile jõudu, et rabelda välja ämmade surve alt ja vaesuseraamidest – nad olid ostnud maatüki ja ehitanud maja.

„Nende meelest me olime ennast täis ja nad ennustasid, et see lõpeb halvasti," rääkis Karin. „Aga me mõlemad teadsime, et meil peab olema sinu jaoks maamaja."

Pesa mere ääres, mõtles Simon.

Karin jutustas rändkaupmehest, nõelu müüvast juudivihkajast – missuguse pilguga oli too Simonit vaadanud ja „juudipoiss" sisistanud.

„Ta ehmatas mind nii, et ma pidin peaaegu rabanduse saama," ütles Karin. „Kas sa mäletad seda?"

„Ei."

Simon mõtles majade vahel liikunud hulkurite peale, kuid talle meenus ainult see, et neis oli olnud midagi imelikku, hirmutavat.

Aga ta mäletas koolis kuuldud sõimusõnu. Juudiraisk. Ja kuidas Erik selle peale näost valgeks läks ja teda kaklema õpetas.

„Jah, ega see mulle tegelikult ei meeldinud," tunnistas Karin. „Aga see ju aitas sind. Minule oli see ka kasulik õppetund, sest mul tuli ju endale tunnistada, et mina ei suuda sind kogu aeg kaitsta ja et sa pead saama nii tugevaks, et tuled ise toime."

Nad rääkisid päevade viisi, taastades ühte lapsepõlve.

Kuuenda päeva hommikul säras lume kohal päike ja

Simon kadus, nagu tal kombeks, oma muusikasse, Karin aga läks samal ajal jalutuskäigule piki jõge mere suunas.

Ta seisis kaua paigal, vaadates, kuidas Vinga talvises kristallselguses kangastudes sädeles.

„Ma täitsin oma kohuse," ütles ta merele.

Kui ta koju tagasi läks, oli ta väsinud, aga mitte enam lootusetult. Süda lõi rahulikult ja rütmiliselt. Tugevalt. Paraneb, mõtles Karin, nüüd viimaks saab mu süda rahus paraneda.

Mõne päeva pärast tuli Ruben külla. Isak läks töökotta ning Karin sai mahti öelda, et asjad on sirgeks räägitud; keegi polnud sellesse surnud, aga Simon oli ägedasse grippi jäänud.

„Oleks vist hea, kui sina temaga räägiksid," ütles Karin ja Ruben noogutas ning läks trepist üles Simoni tuppa.

Lõunasöögi ajal suutsid kõik viiekesi Simoni taustast rääkida. Kaua salajas hoitud, hoolikalt varjatud ja ääretult kardetav asi oli päevavalgele tulnud.

See oli kergendus.

Aga Erik, kes polnud mitte üksnes varjanud, vaid ka unustada püüdnud, pigistas lõuapärad kokku, kui Karin ütles:

„Ma olen mõelnud, et võib-olla peaksime järele uurima, ega Simoni isa elus ei ole."

„Ta oli muusik," haaras Ruben sõnasabast. „Paljud kunstiinimesed lahkusid Saksamaalt, enne kui oli hilja."

Ta mõtles juudiorganisatsioonide peale, mis tegutsesid nüüd aktiivselt selle nimel, et lahutatud perekondasid kokku viia.

Kuid Simon nägi noore pillimehe selga, kui too oma viiuliga mäest alla läks, ja nägi ka seda, et tema tee viis

ahjude poole, mille korstnad horisondil ähmaselt paistsid.

„Ta on surnud," ütles ta. „Ta on üks numbritest Iza käsivarrel."

Simon oli nii veendunud, et keegi ei püüdnudki talle vastu vaielda. Ainult Isak mõtles: kust pagana kohast ta seda võtab?

Vestlust jätkas Karin:

„Ta oli kindlasti hea inimene."

Hea. See sõna pani Simoni muigama. Valjusti ütles ta:

„Ta oli üksildane ja kurb."

Siis ei suutnud Isak end enam tagasi hoida:

„Kust sa seda tead? Võib-olla oli ta metsik ja lõbus."

Simon naeris:

„Jah, võib-olla seda ka."

„Ma pidasin silmas pärilikkust," ütles Karin, ent siis rääkis Ruben pikalt kõigest sellest, mida viimasel ajal oli kasvukeskkonna tähtsusest teada saadud.

„Me pärime teatud kehalisi iseärasusi ja mõne ande, nagu Simon oma musikaalsuse," seletas ta. „Aga headus ei ole geenides, Karin. See sõltub sellest, kui palju kindlustunnet laps on saanud."

Simon ei kuulanud eriti tähelepanelikult. Ta mõtles peamiselt sellele, mida Ruben üleval toas oli öelnud: et kõik noored unistavad sellest, et nad oleksid ära vahetatud, ja et kõigil tuleb läbi teha mäss ning vihata ja põlata oma vanemaid.

„Ma olen mõnikord pead murdnud, miks ma ei ole niisama praktiline kui Erik," ütles Simon. „Aga ma ei saanudki ju tema kalduvusi pärida."

Ruben naeris:

„Aga kuidas on siis lood Ingaga, sinu bioloogilise emaga? Ma olen alati kuulnud, et ta peab talu ja loomi sama hästi nagu täismees."

Simonile see jutt ei meeldinud, aga ta oli siiski sunnitud koos teistega muigama.

„Kas sa pole kunagi imestanud selle üle, et Isak ei ole samasugune raamatuinimene nagu mina?"

„Ei," vastas Simon.

„Võib-olla on lood nii, et iga poeg peab oma isast üle olema," mõtiskles Ruben. „Siis on tal ju mugav valida niisugune valdkond, milles isa ei ole ületamatu ja milles poeg võib isa ülekaalukalt võita."

Pika kevadtalve jooksul tuli ette, et Simonit haaras piinav hirm, mis kõhust ülespoole roomates kurgu kinni nööris, nii et tal oli raske hingata.

Ta mõtles Inga peale, aga tõrjus tagasi otsuse teda vaatama sõita. Ta mõtles juurte peale – et temal neid ei ole, aga sellest ei saa nagu arugi.

Ja veel mõtles ta tüdruku peale, kes ootas teda sanatooriumis, nagu ämblik ootab kärbest. Tal oli kindel teadmine, et ta laseb end kinni püüda, et see on ainult ajaküsimus.

20

Siis saabus viimane suvevaheaeg. See jäi neile mõlemale meelde – Simonile sellepärast, et teda veeti ninapidi, ja Isakule sellepärast, et ta leidis armastuse.

Iza oli kevadel sanatooriumist välja kirjutatud. Ta kolis Rubeni juurde ning leidis korteri olevat kitsa ja linna igava, Ruben ise oli aga niisama lootusetu nagu tema tutvusringkond, mis koosnes keskealistest paljulugenud meestest. Karini ja Eriku juurde kaasatulemisest ta keeldus.

„Karin on samasugune lehm, nagu mu ema oli," ütles ta, panemata tähele Rubeni reaktsiooni.

Ruben püüdis luua sidemeid Iza ja linna juudi perekondade vahel, paludes abi emadelt ja tütardelt. Ent vaatamata headele kavatsustele ei jätkunud kellelgi Izaga kannatust ja tema ängistus üha süvenes, kui ta mööda Avenüü ja Kungsgatani poode käis, üritades endale kergendust osta. Isak tundis tema ees säärast hirmu, et kolis juba enne kooli lõppu Larssonite juurde, paaditöökoja juurde.

Karin palus Rubenit: „Me peame temast aru saama, tüdruk meenutab talle kõike, mis juhtus."

Ja lisaks meenutab ta veel midagi, mõtles Ruben. Olgat. Ruben oli seda ju isegi tundnud: kõrgete kontsade lakkamatu traavimine läbi korteri, kaelakeede ja käevõrude kõlin, vänge parfüümilõhn õhus, ennekõike aga tubades värelev rahutus.

Õigupoolest huvitas Izat ainult üks asi ja see oli Simon.

„Temas on midagi müstilist," ütles ta.

Ruben püüdis pareerida:

„Ta on ju alles poisike, kellel pole veel koolgi läbi."

„Mul pole midagi väikeste poiste vastu," lausus Iza.

Ta oli muutunud saledaks ja ilusaks, nagu ta endale eesmärgiks oli seadnud, ning jutustas Simonile laagrist ja sealsetest õudustest.

„Tal on tarvis sellest kellelegi rääkida," selgitas Simon Rubenile, kui too neid katkestas.

„No ei," vaidles Ruben. „Ta tunneb sellest mõnu ja teab, et ta köidab sind sellega. Vaata ette, põrgu päralt, Simon! Vaata ette!"

Oli õhtupoolik pärast kooli; Ruben oli leidnud Simoni Iza toast ja ta sealt peaaegu välja kihutanud, saates teda tänavani.

Simon seisis seal jalgratta kohal kummargil, vaadates meest, keda ta imetles rohkem kui kedagi teist, ja tundes säärast meeleheidet, et ta silmad tumenesid.

„Mul pole pääsu, onu Ruben."

Aga kui ta kodu poole sõitis, siis olid tal juba meelest läinud nii enda kui Rubeni hirm; ta tundis üksnes tõmmet tüdruku poole, punaste huulte ja hõrgu keha poole, millel oli nii palju uskumatuid mälestusi.

Nädal aega hiljem, pišut enne kooli lõppu, saadeti Iza järelravile ühte Šveitsi kuurorti. Olof Hirtz, kes oli tema arst ja Rubeni sõber, korraldas selle kõik, kaasa arvatud teraapia ühe Zürichi tuntud psühhoanalüütiku juures. Iza oli rahul, ta tahtis maailma näha. Simonil võib ju veel kasvada lasta, mõtles tüdruk, sest kõigele vaatamata olid Rubeni sõnad talle mõju avaldanud.

„Kas seda oli ikka hädasti vaja?" küsis Karin, kui ta sellest kuulda sai.

„Sa tead niisama hästi kui mina, et seda oli pagana hädasti vaja," vastas Ruben.

Simon tundis end ninapidiveetuna, aga pettumus segunes kergendustundega. Õhk tema ümber muutus pärast tüdruku ärasõitu värskemaks.

Pärast jaanipäeva läksid Simon ja Isak ligemale kuuks ajaks merd sõitma, purjetades piki Bohusi rannikut Oslofjordini. Nii jõudsid nad linna, kus olid trampinud natside säärikud.

„Ma lausa kuulen neid," ütles Isak. Simon jäi seisma ning temagi kuulis säärsaabaste rütmilist mütsumist tänavakividel.

„Laseme jalga, Isak."

Niisiis ei näinud nad seda linna kuigi palju, isegi mitte Osebergi laeva*, millest Isak oli unistanud, ega Nanseni muuseumi, kuhu Simon minna oli tahtnud.

Koju jõudes olid nad uhked oma hõredate habemete üle, pruunid kui indiaanlased, määrdunud, tuultest ja soolasest veest parkunud. Karin naeris valjusti rõõmu pärast, saatis nad otse vanni ja tõi žiletid kohale.

„Kui te endale habet tahate, siis tuleb teil ikka oodata, kuni see tihedamaks kasvab," ütles ta, ja kui nad olid end korralikult peeglist vaadanud, möönsid poisid, et tal on õigus.

Siis tõmbasid nad purjeka kuivale, puhastasid selle teokarpidest ja kraamisid seestpoolt, sest nüüd pidid Erik ja Ruben pikemale sõidule minema. Nad tahtsid Karinit kaasa võtta, aga tema loobus. Ruben arvas, et ta kardab oma südame pärast, Erik aga, et ta ei taha poisse järelevalveta jätta.

* Osebergi laev – XX sajandi algul Norras Osebergis välja kaevatud IX sajandist pärinev viikingilaev.

Tegelikult ei tahtnud Karin Rubeni läheduses elada.

Siis läksid poisid ühel südasuvisel õhtul Särö sadamasillale tantsupeole.

Isak kohtas Monat.

Ja Isak mõistis silmapilkselt, et see tüdruk on üks neist harukordsetest, kes muudavad maailma arusaadavaks.

Mona oli tilgakujuline – kogu ta keharaskus asus taljest allpool ning tema sirged, toekad jalad sidusid teda alati maaga, maa keskpunktiga, kus ta ka ei viibinud.

Keegi polnud märganud, kui ääretult ilus ta oli, kuni Isak seda tähele pani ja maailmale ilmutas. Tüdruk vaatas Isakut Karini silmadega, kuigi kummalisel kombel olid need sinised, ja ta armastas Isakut esimesest hetkest peale. Sügavalt ja rahulikult.

Ta oli olnud oma väiksemale õele ja vennale ema asemel ning see oli aidanud tal suhtuda elusse kui millessegi enesestmõistetavasse. Tol päeval, kui ta ema suri, oli tema südamesse suur haav löödud, aga ta oli siis 14-aastane, ning kindel, rahumeelne ja lihtne nagu ta emagi.

Pealegi polnud talle jäänud aegagi sügavalt leinamiseks ega saatuse üle juurdlemiseks – väikesed lapsed nõudsid hoolt iga päev ja iga tund.

Kui tal poleks olnud tädi, siis võinuks asjad hoopis hullusti minna, aga too oli olemas ja kaitses jõuliselt Mona õigust elada oma elu.

Nii juhtuski, et kalakaupmehe tütar läks kõigele vaatamata tütarlastekooli ja just tol kevadel oli ta lõpetanud seitsmenda klassi ning pidi minema otseteed Sahlgreni haiglasse neljaaastasele haigepõetajate koolitusele.

Ta sai ellu kaasa kerge põlguse meeste vastu – ta polnud nimelt kunagi mõistnud, et neid tasub tõsiselt võtta. Võib-

olla oli ta mõnest naistelehest armastuse kohta lugenud. Aga vaevalt ta seda uskunud oli, nii nagu talle polnud ka kunagi mõttesse tulnud, et see teda ennast tabada võiks.

Niisiis oli ta tõtt-öelda äärmiselt üllatunud.

Nagu ka Simon. Muidugi mõista oli ta sadades raamatutes kokku puutunud suure armastusega, kirega, mis inimesi haaras, tehes nad ahastusest või õnnest meeletuks. Kuid ka tema polnud seda päriselt uskunud ja mitte kunagi tegelikkuses näinud.

Nüüd nägi ta seda otse oma silme all sündivat. See täitis ta hämmastusega, kiivusega ja veel millegagi, milles ta viimaks tundis ära kadeduse.

„Nad on peast segased, ema," ütles ta Karinile. „Nad oleksid justkui transis ja näeksid ainult teineteist."

„Ma loodan, et ta toob tüdruku varsti siia, siis saan mina ka seda imet näha," sõnas Karin.

Aga nii Karin kui Simon olid Isaku maailmast kadunud.

Ta magas linnas Rubeni korteris, võttis igal hommikul ärgates kohe garaažist vana „Chevrolet'" ning sõitis ilma juhiloata Axelssoni vürtspoe juurde, mis asus Askimis ühel teeristil. Tüdruk ootas teda seal, veel ilusam kui päev varem, ning auto viis nad lõunapoolsetesse lehtmetsadesse, Gottskäri kaljudele, mageveeliste Deli järvede äärde ja Hindåsi sügavatesse kuusemetsadesse. Nad leidsid üha uusi pehmeid samblamättaid, millel puhata, uusi heinamaid, millest üle jalutada, uusi lilli, mida korjata.

Lihtsalt ja tembutamata andus tüdruk Isakule ning noormees oli hell ja täis õrnust – Monaga olles ei jõudnud ta küllalt õnnistada linnapiiril elavat kivilõhkaja tütart.

Mona oli süütu, kuid ka see ei valmistanud mingeid raskusi ega piina. Järgmisel päeval läks ta kõhklematult arsti juurde, katsetas ja õppis käsitsema pessaari.

Alles siis, kui nende kohtumisele Särös järgnenud taevalik nädal lähenes lõpule, meenus Isakule, et ilmas leidub ka teisi inimesi ning et Karinil ja Simonil on õigus teada saada, et ta on elus ja mille nimel ta elab.

Rääkimata Rubenist, kes nädala pärast pidi koju naasma.

Ta ütles seda Monale niipea, kui nad kokku said:

„Me peame minema vaatama – noh, mitte päris minu perekonda, aga minu lähedasi."

Tüdruk noogutas, ükskord pidi see ju tulema.

Siis tuli Isakul selgitada, kes ta on, ning teda valdas häbi, mis tegi ta pea tühjaks mõtetest ja suu sõnadest. Mona ütles:

„Ma ei tea ju isegi su perekonnanime."

„Lentov," sõnas poiss, „Isak Lentov."

Ta tundis, kuidas tüdruk endasse sulgus, ning teda haaras hirm.

„Ma olen juut," tunnistas ta.

Tüdruk puhkes naerma:

„Ma pole mingi puupea ja muidugi olen ma sellest ümberlõikamisest lugenud." Hirm andis järele, Isak lihtsalt pidi auto peatama ja tüdrukut suudlema. Kuid tal ei jäänud märkamata teise pinge, imestus ja hajameelsus.

„Mis viga on?"

„Lentov," kordas tüdruk. „Rikas Lentov ühes kõigi nende raamatuäridega."

„Jah. Kas selles on midagi halba?"

„Ei," vastas tüdruk, ise pulkkange püüdest varjata oma sisimas pulbitsevat rõõmu. Kui Mona oli kunagi millestki unistanud, siis ikka rahast, rikkusest, kallitest ja ilusatest asjadest.

„See on lihtsalt nii uskumatu," selgitas ta. Siis küsis ta ärevusest nõrgal häälel:

„Mida su isa ütleb?"

„Mu paps hakkab sind armastama," kinnitas Isak.

„Ära ole rumal. Kindlasti tahab ta, et sa seoksid ennast mõne rikka ja peene juudi tüdrukuga."

„Sa ei tunne Ruben Lentovit," lausus Isak. „Ta tantsib meie pulmas rõõmu pärast."

Abielu mainimine ei üllatanud Monat, see oli esimesest hetkest peale enesestmõistetav olnud. Aga ta ei uskunud seda pilti, mille Isak talle oma isast silme ette maalis.

Nüüd seisis siis ees kohtumine Karini ja Simoniga. Õigupoolest olid nood kõigest veerandtunnise autosõidu kaugusel, aga nendel kulus kohalejõudmiseks mitu tundi. Nii paljust oli vaja rääkida.

Ja polnuks ju võimalik selgitada, kes on Karin, kui Isakul poleks jätkunud julgust jutustada tollest juhtumist Berliinis, kui noòrnatsid tänaval marssisid.

Mona nuttis – hea laps, nagu ta oli, ning kallistas ja lohutas – hea ema, nagu ta samuti oli. Ma ei jäta teda kunagi maha, mõtles ta, mitte kunagi. Isegi mitte siis, kui Ruben Lentov ta pärandusest ilma jätab.

Siis leidis tüdruk endas jõudu rääkida oma emast, surmast, mis ühel ööl saabus ja ema allkehast kogu vere välja pigistas, paljudest punastest linadest ja veidratest mõtetest.

„Sa ei suuda seda uskuda," rääkis ta. „See suremine toimub otse su silme all, ja ikkagi sa ei usu seda. Kas see pole imelik?"

„Ei." Isaku meelest polnud selles midagi imelikku.

Natukese aja pärast meenus talle Olga – ka temast oli vaja rääkida.

„Mu ema on hullumajas," ütles ta. „Ta läks hulluks sellel ööl, kui sakslased Norra vallutasid."

„Vaeseke."

„See võib ju pärilik olla," sõnas Isak, taibates, et enne Monaga kohtumist polnud ta selle peale isegi mõtelda julgenud. Aga ta ei tahtnud midagi varjata:

„Mul on üks täditütar, kes paistab ka hull olevat. Aga ta on koonduslaagris olnud."

Mona oli nüüd pisarais, kuid ütles:

„Me saame neli õnnelikku last."

Lõpuks istusid nad igatahes Karini juures köögisohval. Nad ei rääkinud just kuigi palju, ent täitsid terve köögi valgussäraga. Nad on nagu päikesepaiste, mõtles Karin. Ta nägi läbi akna, kuidas vihma valas nagu oavarrest, tema köögis aga sädeles valgus.

„Te jääte ju lõunale, eks?" küsis ta.

„Jah, hea meelega."

Kui vihmavaling lakkas, läksid nad üheskoos aeda, et magustoiduks maasikaid korjata. Simon tuli merelt, kus ta venega kalal oli käinud, muutus rõõmsaks, vaatas neid pika pilguga ja lausus:

„Teie kaks olete kõige hämmastavam nähtus, millega ma kokku olen puutunud."

Kõik naersid selle peale.

Karin viis Simoni endaga kööki kaasa, armunud jätkasid aga marjade korjamist.

„Kas sa näed seda valguskuma nende ümber, Simon?"

„Jah, ema. Kas see on mõistlik?"

„Mõistlik..." kordas Karin. „Seda ma sulle ütlen, et isegi kui ma oleksin võtnud kokku kogu oma fantaasia, et Isaku jaoks midagi toredat leiutada, siis poleks ma suutnud välja mõelda seda tüdrukut."

Maasikamaal ütles Mona Isakule:

„Karin meeldib mulle."

„Loomulikult," ütles Isak.

„Aga Simon on armukade."

Isak vastas talle naerdes:

„See on talle küll paras."

Siis pani ta ühe maasika tüdrukule suhu ja suudles selle tagasi.

Nad ööbisid külalistetoas Rubeni kitsas voodis ja Karin laenas Monale oma kõige ilusama öösärgi.

„Ma olen endale tütre saanud," mõtles Karin, kuuldes voodis lamades, kuidas tüdruk koju helistades rahulikult luiskas:

„Ma jään ööseks linna ühe sõbranna juurde, ütle isale edasi."

See peab üks tore perekond olema, kellel on nii tore tüdruk, ütles Karin endale enne uinumist.

Neile jäi üksteise tundmaõppimiseks mõni päev aega, enne kui Ruben ja Erik koju pidid saabuma. Karinil õnnestus Isakut mõne tööga kinni hoida, nii et ta ise sai mahti vähemalt mõneks hetkeks tüdrukuga nelja silma alla jääda.

Juba esimesel hommikul saatis ta poisi koos autoga koju:

„Pane see garaaži. Aga kõigepealt pese see ära. Ja Rubenile mitte sõnakestki sellest, et sa ilma juhiloata sõitsid."

Poiss kuuletus ning Karin ütles just nii, nagu Mona enda mamma alati oli öelnud:

„Oh neid mehi küll."

Kui poisid autoga minema sõitsid, läksid Karin ja Mona supluskohta. Karin kastis end ettevaatlikult vette, nagu tal kombeks oli, Mona aga ujus nagu hüljes.

Tüdruk oli avameelne; paistis, et tal pole midagi varjata. Jutustas oma emast, see oli tema jaoks raske. Ja

nooremast õest-vennast, kes olid nüüd juba piisavalt suured, et ise endaga hakkama saada.

Ja oma isast, kalakaupmehest.

„Temast pole just eriti tolku," ütles Mona. „Räuskab ja solvub alatasa, talle on nii kerge varba peale astuda. Ja siis on ta veel juhm ja kitsipung. Aga eks sellega tuleb leppida, kui mul kord juba selline isa on."

Karin naeris:

„Ei tea, kuidas ta sellesse Isaku-asjasse suhtub?"

„Nojah, eks sellest muidugi kära tõuseb."

„Kas sellepärast, et ta on juut?"

„Jah, seda ka, aga põhiliselt sellepärast, et ta kaotab oma teenijatüdruku."

„Ega ta äkki usklik ei ole – lahkusuline? Skääridel on see ju tavaline."

„Nojah, eks ta võib kisada natuke antikristusest ja muust taolisest. Aga see usklikkus on ainult väline."

Mona silmad särasid hurmatult, sest talle meenus midagi:

„See läheb ruttu üle, kui see raha-asi talle latva jõuab."

Isegi lihane tütar poleks saanud rohkem minu moodi olla, mõtles Karin imestunult ja väga rahulolevalt. Mona laup tõmbus aga kipra.

„Isaku isaga on ju hullem lugu. Mida tema ütleb?"

„Oh ei," kinnitas Karin. „Sa hakkad talle meeldima."

„Kuidas sa seda tead?"

„Ja-jah," ütles Karin, „kuidas ma seda tean..." Viivuks valitses vaikus. Siis lausus ta:

„Ruben on hea inimene."

„See kõlab imelikult," ütles Mona. „Aga kas mul on sellest abi?"

„Küll sa ise näed," sõnas Karin naerdes.

Laupäeval helistas Erik Marstrandist. Pardal oli kõik korras.

„Me jõuame homme tagasi, nagu kokku sai lepitud," teatas ta. „Ma sõidan verfi sisse, et toidumoona tuua. Tunned sa end hästi?"

„Mina tunnen ennast kenasti," vastas Karin. „Ütle Rubenile edasi, et meil on siin tema jaoks suur üllatus varuks."

„Aga minu jaoks?"

„Kahjuks mitte," sõnas Karin, mõeldes Simoni ja Iza peale. „Aga tuleb leppida sellega, mida elu meile annab."

Need sõnad olid nii tema moodi. Ta oli saatusejumalanna, kes oma köögis elusaatusi ketras, kurvastades lõngade pärast, mis katkesid või sassi läksid, ent leppides sellega, et elukangas on keeruka mustriga ja selle sasipuntraid pole alati võimalik lahti harutada.

„Kuidas südamega lood on? Rohtu ikka võtad?"

„Erik, mu süda pole ennast isegi tunda andnud."

„Sa ei pabista ka kunagi enda pärast," ütles Erik.

Ent ta hääl kõlas rõõmsalt. Nad olid sellest rääkinud – tema ja Ruben –, et Karin on pärast talvist jutuajamist Simoniga palju tervemaks saanud. Ka arst oli viimasel korral rahul olnud.

Kui ilus koster täispurjes ümber Õlineeme sõitis, tõmbas Mona, kes taipas laevadest nii mõndagi, imetluse tõttu sügavalt hinge.

„See on minu purjekas," ütles Isak säravi silmi.

Nüüd lasksid nad suurpurje alla, fokk aga laperdas tuules, sellal kui nad reidil ankrusse heitsid ja aerupaadi vette lasksid. Erik jäi pardale, Ruben sõudis üksinda sadamasilla poole ja hüüdis Karinile: „Kus su üllatus on?"

„Ma tulen sulle vastu," vastas Karin.

Kui noor mees, mõtles Mona. Ja šikk – pealaest jalatallani kõrgklassi esindaja. Ta süda kloppis ning ta higine käsi hoidis kõvasti Isaku käest kinni.

Nad ei kuulnud, mida Karin sadamasillal ütles, aga Isak tundis Karinit nii hästi, et oskas seda ette kujutada ja teadis, et paremat saadikut poleks tal olla saanud:

„Suur armastus, Ruben. Ja ta on just see, keda Isakul vaja."

Need sõnad rabasid Rubenit sedavõrd, et ta pidi ühe pollari otsa istuma.

Ta oli aastate jooksul Karini hinnangut usaldama õppinud, niisiis oli ta Karini sõnade õigsuses veendunud juba enne, kui ta tüdrukut tervitama läks. Päev oli hall, seepärast märkas ta sedamaid noori ümbritsevat päikesesära.

Ta vaatas seda tüdrukut, kelle jalad olid kindlalt maas, tabades üheainsa pilguga ära tema loomuse tuuma.

„Issand. Mida ma ütlema pean?"

Siis võttis ta Mona oma embusse ja naeris:

„Sa oled tõesti tore üllatus."

Pärast seda vaatas ta pikalt Isakut ning kõik tajusid õrnust ta pilgus ja rõõmu ta sõnades: „Mu poiss."

Kalakaupmehega läks üldjoontes nii, nagu Mona oli ennustanud: ta räuskas vihast. Tüdruk on liiga noor! Juut? Kas plika on peast segi? Mida inimesed ütlevad – ja kogudus?

Ent siis, kui ta oli kuulnud nime ja hakanud mõtlema raha peale, kangastus ta vaimusilmas mahe kullasära ning tema raev vaibus.

„Juute on kaks tuhat aastat nuheldud," lausus ta. „Võib-olla on nende süü nüüdseks siiski lunastatud."

Nad kihlusid pidulikult Aiandusseltsi restoranis, pühapäeval enne seda, kui jälle kooli tuli minna.

Hommikul enne pidu läks Mona koos Rubeniga Olgat vaatama. See oli paljude aastate jooksul esimene kord, mil Ruben seda rasket käiku üksi ette ei võtnud.

Tänutunne täitis teda ka siis, kui ta nägi, kui loomulikult ja ilma hirmuta Mona Olgaga suhtles, temaga nukkude abil kontakti leidis ja Olga silmadesse eluvälgatuse tõi.

Koduteel ütles tüdruk autos: „Ta ei ole õnnetu. Ja mõnes mõttes ongi ju see kõige tähtsam."

Ruben noogutas. Ta oli ise samuti mõelnud, et Olga on praegu õnnelikum kui kõigi nonde aastate jooksul, mil ta oli terve ja vaevles halastamatu hirmu küüsis.

„See on tõsi," lausus ta. „Aga see on mulle kehv lohutus."

„Jah, ma saan sellest aru," ütles Mona.

Kui Ruben restoranis enne lauda istumist kalakaupmehe napsitamas tabas, mõtles ta, et elu ja inimeste teekond läbi elu on nii mõistatuslik, et seda pole võimalik seletada mitte mingi psühholoogia abil.

Jumala eest, kuidas sai see tüdruk sellise mehe varjus üles kasvada?

Erik pidas kõne, öeldes välja kõige olulisema: „Sa oled leidnud ühe Karini. Hoia teda, temasuguseid kohtab harva."

21

Göteborgi sümfooniaorkester mängis Gösta Nystroemi „Sinfonia del Mare't".

Nõtked indiaanlannad pesid oma lapsi suure jõe lähtes, kus sündis laine, mis pidi rändama mere poole, viies endaga kaasa mälestuse sellest, kuidas lõhnavad inimlapsed. Ka jõeäärsete puude muda- ja samblalõhn jäi lainele meelde – need suured puud suutsid oma võimsate juurtega jõevoolu peatada ja oma lauluga rahutu vee mõneks hetkeks, mõneks ööks vaigistada, enne kui sel tuli jätkata teekonda mere poole, kus see uuesti sündis.

Seal jõesuudmes kohtas laine lõhesid, kes olid teel ülesvoolu, täis murdmatut elujanu.

Ja siiski unustas laine peagi need mänglevad kalad – hirmu tõttu, jõevee hirmu tõttu lõpmatuses kaduma minna.

Aga laine ei saanudki hukka, vaid jäätus, ja külmavangis olemine riisus temalt peaaegu elutahte.

Siis ühel päeval saabus kevad ja laine murdis end jäärst vabaks, teades, et ta oli ellu jäänud, et ta on üksainus tervik ning samaaegselt osaline suures meres. Ta alustas oma pikka teekonda, suundudes itta, ning suured laevad lõhestasid teda ja võimsad tuuled mänglesid tema pealispinnal.

Laine armastas tuuli: tugevat tuult, mis võttis kokku

oma jõu, et tekitada tormi, ning kutsus laine endaga tantsima; aga samuti suvetuult, mis hällitas lainet, nii et see jäi magama ja nägi und taevast ning hiiglaslikest pilvedest, mis udu ja vihma kujul laine elust osa võtsid.

Gröönimaa lõunatipus kohtas laine jäämägesid, lennates üllatusest uperpalli, ta peatus, loksus siledate järsakute läbipaistva roheluse ümber ning tundis mäepõues möllavat igatsust pääseda sellest külmunud sulgumusest ja jõuda lõpmatusse osalusse.

Kui laine edasi rändas, oli ta kaasa saanud sulamisvee värvi ning teadmise, et kõiges, mis laseb end vormi suruda, on peidus kurbus.

Islandi ja Shetlandi saarte vahel oli laine soolast raskeks muutunud ja õppinud kihisema, tundma mõnu valge harja ja rohelise lainepõhja pidevast vaheldumisest. Raskes ummiklainetuses ületas ta Skagerraki, liikus ümber Listeri poolsaare – aeglasena ja võimsana, teadlikuna oma jõust.

Siis ühel sügispäeval purunes ta vastu Bohusläni kaljusid kildudeks, leides oma halli otsa; kuid selgus, et ta ei saa surra, ilma et tema kogetut merele tagasi ei anta, enne kui ta võib uuesti sündida ja asuda uute mälestustega sügavatest fjordidest ning raskest graniidist taas teele põhja poole, koos Golfi hoovusega jää ja tormide poole.

Simon jäi kontserdisaali istuma, kui publik välja valgus. Viimaks pani Ruben käe tema õlale ja ütles:

„Eks meil tule ka minema hakata."

Olof Hirtz oli seal ja astus ligi, et Rubenit tervitada. Nii juhtuski, et Simon ütles oma uue tõdemuse võõrale inimesele otse näkku:

„Laine ei sure. Ta ei saa hävida, sest tal ei teki kunagi kiusatust merest lahku lüüa."

Olof Hirtz muutus nii rõõmsaks, nagu see on võimalik üksnes tähtsate kohtumiste puhul.

„Tulge minu poole, pistame midagi hamba alla," pakkus ta.

Tuli minna ainult mõne kvartali kaugusele ning peagi seisid nad ühe vana korteri avaras köögis, ja seal oli Maria, üks indiaanlannadest suure jõe allikasilma äärest. Tal oli jõuline kullinina, suur lustlik suu ning silmad, mis olid mustad ja kahtlemata liiga suured tema kolmnurkse näo kohta. Poisilikult lühikesed juuksed ümbritsesid ta pead nagu must kiiver.

See pole tõsi, mõtles Simon, aga mõistis, et on siiski ja et Maria on Olofi naine ning samuti arst.

„Psühhoanalüütik," ütles Ruben teda tutvustades, ja see oli niisama jahmatav kui tõsiasi, et naine kandis pikki pükse ja punast sametkampsunit ning et tema käepigistus oli kindel ja tema naeratus lai ning uudishimulik.

Sellal kui Simon aitas Marial sahvrist ja külmkapist suitsulõhet, juustu, leiba, võid ja õlut välja võtta, kuulis ta, kuidas Ruben Karinile helistas.

„Me jääme hilja peale," ütles ta. „Nii et ära Simonit ootama jää – võib juhtuda, et ta ööbib minu pool."

Olof Hirtz oli tagasi oma tööpostil Sahlgreni haiglas, tegeldes pärast Smålandi kõrgustikul sanatooriumis veedetud aastat jälle teadus- ja õppetööga. Kokkupuude koonduslaagrikannatustega oli talle sügava jälje jätnud. Tema ja Ruben kohtusid nüüd tihti, vesteldes Izast. Tutvus oli arenenud sõpruseks, nagu ikka juhtub, kui tuleb rääkida delikaatsetest ja isiklikest probleemidest.

Ruben oli jutustanud Larssonitest, sellest, kuidas Karin ja Erik olid aastaid Isakut aidanud, ja Simonist – poisist, kes oli nii üksildane selle õnneliku perekonna keskel.

„Teda tõmbab Iza poole," oli Ruben ütelnud.

„Kui tal on hea ema, nagu sa arvad, siis on seda poisile võib-olla vaja, et ta oma näpud kõrvetaks," oli Olof vastanud, lisades juurde tavapärase tarkusetera, et iga noor inimene peab omad vitsad kätte saama.

„Meie võime neile soovida ainult jõudu oma saatuse talumiseks."

Kui nad nüüd selles vanaaegses avaras köögis lauas istusid, tundis Olof samasugust vajadust nagu Rubengi Simonit kaitsta, öelda:

„Ole Izaga ettevaatlik."

Aga ta polnud ju rumal, niisiis ei lausutud tüdruku kohta sõnagi. Selle asemel rääkis ta Mariale, mida Simon kontserdisaalis oli öelnud, ja lisas, et temas võtab üha enam maad veendumus, et inimese viletsus on tingitud sellest, et ta püüab kujundada isiksust, mis eristaks teda teistest.

„Aga see on ju hädavajalik," arvas Maria.

„See teeb meid ainult üksildasemaks."

„Aga me olemegi ju üksildased, me sünnime ja sureme üksildastena, me pole mingid merelained," protesteeris Ruben. „Pealegi annab see, kui ta on isiksus, inimesele suure rahuldustunde," lisas ta.

„Sügaval sisimas mitte," vaidles Olof. „Isiksus ei suuda kunagi leida elumõtet ja mitte kunagi meelerahu."

Simon jõllitas teda üllatusest suurte silmadega, ent Ruben ei taganenud:

„Leidub ju muudki, mis elule sisu annab. Võitlus; rõõm, mida valmistab mingi eesmärgi poole pürgimine ja sihile jõudmine – kõik see, mille eelduseks on tugev isiksus."

„Võim ja raha?"

„Ka need," sõnas Ruben, ja kui Olof siis naerma hakkas, lisas ta:

„Igal juhul hoiab see hirmu kontrolli all. Ja aitab ka natuke süütunde vastu."

Siis tõsines ka Olof ja ütles, et ta on viimase aasta jooksul juurelnud selle üle, kas see pole mitte just nimelt süütunne, mis hoiab alal müüti, et me oleme teistest eraldatud. Ta jutustas neile oma patsientidest, laagritest tulnud kopsuhaigetest, keda vaevas süütunne kõige pärast, mida nad olid pidanud läbi elama.

„Aga see on ju arulage," ütles Simon.

„Noh, aga see tugevdab usku oma saatusesse ja teravdab vahet timukaga."

Rubeni nägu muutus tagasihoitud raevust punaseks:

„Kui see on süütunne, mis ei lase mul tunda ühtsust Buchenwaldi natsidega, siis olen ma valmis seda hinda maksma. Pagan võtaks, Olof, meie vahel on ju vahe!"

Siis hakkas Maria naerma; tal oli kombeks pea selga heita ja tema naer oli sünge kui ürgmets. Indiaanlaslik, mõtles Simon.

„Olof," ütles naine, „ma tean, et sulle ei meeldi mõte pattulangemisest, aga see leidis tõepoolest aset ja see eraldatud inimene tunneb vastupandamatut vajadust süüa hea ja kurja tundmise puust. Sa tead niisama hästi kui mina, et iga laps peab leidma endale identiteedi, oma mina, millega ta ennast maksma saab panna. Muidu läheb tal täbarasti. Võib ju kahetseda, et identiteet või isiksus, nagu te ütlete, on nii haavatav ja et hirm ja süütunne vajavad nii palju kaitset. Aga see ei muuda tõsiasja, et oma mina kogemine on inimese saatus või ülesanne."

Nüüd muigas ka Ruben.

„Eeva," ütles ta. „Alati on see Eeva – maine naine, kes meid maa peal kinni hoiab."

Ka Olof paistis lõbustatuna, kuid raius nagu rauda:

„Ma arvan, et pattulangemine on eksiarvamus ja isik-

sus on kaitsemehhanism ähvardava ohu vastu, mida pole olemaski. Eraldatus puudutab ju ainult väikest osa inimesest, nimelt intellekti."

„Sa unustad keha," ütles Maria.

„Me pole mingid kehad," väitis Olof.

„Mina olen vägagi," ütles Maria ning naeratas pisut jäiselt.

Nagu alati, kui Simonil tuli end pingutada, et aru saada, kissitas ta silmi ja ta näolihased tõmbusid pingule. Neil oli nii palju sõnu, mis lendasid üle tema pea; need tulnuks peatada, kinni püüda. Kartes, et ta jääb vestlusest kõrvale, hakkas ta rääkima lainest, mis sai alguse indiaanlannade juurest.

Teised kuulasid huvitunult. See andis Simonile julgust ja ta hakkas jutustama rohuriigist.

„Mingil moel olen ma alati sellel maal viibinud," lausus ta. „Ma olin seal kogu oma lapsepõlve ja nüüd jõuan ma sinna unistustes."

Ta jutustas linnupesaga tüdrukust, kallihinnalisest munast ja kurbuselinnust.

Maria oli sügavalt kaasakistud:

„Millal sa seda und nägid?"

„Siis, kui ma olin haige ja olin teada saanud, et ma olen adopteeritud."

Maria noogutas ning ütles, et Simon kuulub nende hulka, keda lahutab alateadvusest üksnes õhuke vahesein ja et tal peaks selle üle hea meel olema.

Simon ei saanud aru, aga tundis end julgustatuna ja rääkis Berliozi sümfooniast, mis viis ta tunnistama rohuriigi saatuslikku tundi, ning preesterkuningast, kelles ta oli ära tundnud oma lapsepõlvetuttava.

„Väike mees, kellel on naljakas ümmargune kaabu," ütles ta.

Ta oli nii innustunud, et hoidus teiste poole vaatamast, soovimata lasta end nende imestusest pidurdada. Ta rääkis, kuidas ta võib lasta grammofonil mõnda muusikapala osa üha uuesti mängida, et lõpuks kõigist kujutluspiltidest ja sisust vabaneda.

„Kus sa siis viibid?" küsis Olof.

„Tegelikkuses," vastas Simon ja jahmus ise sedavõrd, et pidi Olofile otsa vaatama, et mitte pidepunkti kaotada. Ent Olof üksnes noogutas, nagu oleks Simon öelnud midagi loomulikku.

„Hästi öeldud. Teised nimetavad seda Jumalaks."

„Noo-ei," sõnas Simon ja täiskasvanud pidid pingutama, et mitte muiata selles göteborglikult venitatud eituses sisalduva tõrksuse peale.

„Mina küll nimetan," lausus Olof. Simoni jahmatust märgates tuli tal selgitada:

„Ma pole seda sorti inimene, kes käib kirikutes või sünagoogides. Otse vastupidi, ma püüan mõtelda Jumala peale nii vähe kui võimalik, aga ma tahan pidevalt Tema sees olla."

„Nagu laine meres?"

„Jah, see on hea võrdlus. Sellepärast tärkaski minus nii suur huvi, kui sa ütlesid, et laine ei saa surra, kuna see hoidub merest lahku minemast. Ma usun, et sama tingimus kehtib ka inimese puhul – tal tuleb oma egost lahti ütelda."

„Aga kõigepealt tuleb tal oma ülesanne maa peal lõpule viia," arvas Maria. „Inimene peab vastutama oma elu ja oma maailma eest, tulema toime oma suhetega, olema hea lapsevanem ja korralik majapidaja."

Simon ei kuulanud teda, ta oli pöördunud Olofi poole.

„Kuidas oma egost vabanetakse?" küsis ta. „Kuidas seda tehakse?"

„Mnjaa," vastas Olof. „Kuidas täidetakse Jumala tahet? See on sama küsimus, eks?"

Simoni meelest ei olnud, aga ta ei esitanud ühtki vastuväidet.

„Üks moodus on toimida nagu sina ja vabaneda kujutluspiltidest. Aga see pole sugugi kerge, sest tugeva egoga inimesel on palju kujutluspilte. Tal tuleb ju luua endale kujutluspilte kõigest sellest, millest ta ennast on eraldanud."

„See peaks ju tähendama, et kui inimesel on mingi ettekujutus Jumalast, siis ta eraldab ennast temast," ütles Ruben.

„Ma arvan küll. Jumala tahet saab täita ainult siis, kui sul pole Temast üldse mingit kujutluspilti ega käsitlust. See ongi ju see, mida sa muusika kaudu õppinud oled, Simon; sa kasutad lihtsalt teisi sõnu. Ja sõnadel pole mingit tähtsust."

Ruben märkas, kui innustunud poiss oli ja kui lähedal sellele, et oma üksindusest välja murda, ning ütles:

„Paljud inimesed on kirjeldanud samalaadseid kogemusi nagu sina, Simon. Otsijad ja müstikud on läinud sama rada mööda, kasutades palvet või meditatsiooni, nii nagu sina kasutad muusikat."

Simon polnud terve oma elu jooksul nii imestunud olnud. Talle meenusid lõputud usuõpetustunnid ja hommikupalvused koolis, kus ta oli ikka endalt küsinud, kuidas saab keegi olla nii napakas nagu too pastor kõnetoolis. Kas oli võimalik, et hoopis tema polnud midagi taibanud?

Ta rääkis koolivaimulikest ja küsis:

„Nii et hoopis mina olen siis idioot või?"

Nad naersid jälle ning Ruben ütles:

„Ei, sina nüüd küll rumal ei ole. Religioonid loovad niisuguse süsteemi, mis teeb rumalamaks."

„Kõik vastused teevad rumalamaks," leidis Maria.

„Ja ometigi on vaja küsimusi esitada," lausus Olof. „Minu arvates on iga inimene, kes otsib vastuseid elumõtet puudutavatele küsimustele, religioosne. Sina samuti, Simon."

Tekkis pikk vaikus, nagu vajanuks igaüks aega oma mõtete üle juurdlemiseks. Tüki aja pärast lausus Maria:

„Ma olen aastate jooksul oma patsientidega tegeldes õppinud, et teisest inimesest arusaamiseks tuleb endalt küsida, kuhu ta oma vastuste otsimisega sihib, missugune on tema salareligioon."

„Aga paljudel ei tule ju kunagi niisugust mõtetki pähe," ütles Simon. Ta mõtles Karini ja Eriku peale, kes elasid oma elu nii, nagu oleks see midagi enesestmõistetavat.

„Palju rohkematel tuleb, kui sa arvad," lausus Ruben.

„Aga onu Ruben, mõtle ema peale, Karini peale!"

Ruben naeratas nii soojalt, et valgustas lauda.

„Karin kuulub nende hulka, kellel ei tarvitse küsimusi esitada. Tema elu ongi vastus."

Ka Maria naeratas.

„Niisuguseid leidub," kinnitas ta. „Mõni üksik."

„Aga kõik teised, kes teatud mõttes lihtsalt peost suhu elavad?" päris Simon.

„Osa neist muutub võõraks nii iseendale kui teistele," sõnas Maria. „Teised püüavad jõuda oma igatsetud eesmärgini taandarenemise teel."

„Kuidas? Mida see tähendab?" Simon oli nii innustunud, et peaaegu karjus.

„Noh, nad püüavad naasta lapsepõlve, paradiislikku aega, mis oli enne seda, kui nad oma emast eraldati."

„Kas sa tahad öelda, et lapsed teavad vastust?" Simon märkas, et ta sinatas Mariat, ja punastas, mõeldes, et võib-olla peaks ta naist tädiks kutsuma, aga see tundus nii naeruväärsena.

„Jah," vastas Maria, „lastel on omal moel vastus olemas, alateadlikult. Nii arvan ma."

Tammed, mõtles Simon.

„Aga see taandarenemine ei ole ju hea moodus?"

„Ei," ütles naine. „Sellest tuleb alati ainult häda ja viletsust."

„Pole mingit tagasiteed," lausus Olof ning Ruben ütles naerdes:

„Sul on ehk koolist meelde jäänud, et paradiisi valvavad vahedate mõõkadega inglid."

Simonile, kes polnud loomisloole kunagi ainsatki mõtet pühendanud, meenus kivi, mille ta vastu suure puu tüve oli virutanud, ja ta mõtles, et seda oli siis ikkagi vaja olnud, seda üheteistaastaselt teoks tehtud hüvastijättu.

Siis ütles Maria, et tõtt-öelda kaldub enamik inimesi unistama emarinnast, ja selle peale läks Simon tujust ära.

Ent Maria keetis kohvi ja otsis välja šokolaadikarbi ning need argised askeldused rahustasid Simoni maha. Nad vestlesid keelest, inimese abivahendist ja tõkkest, ning sellest, et me ei suuda kunagi lasta asjadel olla, nagu nad on, ja hoiduda nende kirjeldamisest.

„Kui me vaid suudaksime suhtuda maailmasse avali meeltega," mõtiskles Olof. „Olla tähelepanelikud ja osavõtlikud, aga loobuda hinnangu andmisest."

„Mitte mõõta, mitte kaaluda ja mitte arvustada," lisas Ruben.

„Täpselt nii," ütles Olof, paistes nii kurvana, et Maria oli sunnitud tema üle naerma.

„Võta tükike head šokolaadi," pakkus ta. „Ma ju tean, et sa hindad seda kõrgelt."

„Simon," ütles Maria, kui nad lahkuma asutasid. „Ära võta kõike tõe pähe, mida need vanamehed rääkisid. On olemas sõnu, mis toovad kergendust. Ja tule teinekordki

siia tagasi, sinuga on meeldiv suhelda, kui ma nüüd veel ühe hinnangu söandan anda."

Ruben helistas takso ja tahtis Simoni enda juurde kaasa viia. Ent poisi jalgratas seisis kontserdihoone juures ja pealegi oli tal vaja üksi olla.

Ta tuiskas läbi magava linna mereni, Långedragi viimase sadamasillani. Ta seisis seal ja loksutas õhtu jooksul räägitut peas edasi-tagasi, kuni oli kindel, et see talle meelde jäi.

Tuul oli tõusnud ning ta kuulis, kuidas meri eemal skääride vahel möirgas. Tormipilved sööstsid jahmunud kuust mööda, kõik vee lõhnad lõid talle ninna.

Mille järele lõhnab meri?

Kui ta jalgrattale istus ja kodu poole sõitis, selg vastu tormituult, võttis ta nõuks kirjutada sel ööl luuletuse merest. Ta hiilis trepist üles, leidis oma toast pliiatsi ja paberi, meresümfoonia mühises ta sisemuses ning ta püüdis kirjeldada lainet, mis sündis indiaanlannade juures jõelähtes.

Sõnad aga muutusid põrmuks, kuni ta otsustas viimaks küsimusele otse läheneda.

Mis lõhn on merel?
Pööra nägu vastu tormi,
mis eemal möllab, tuues sinuni kõik mere lõhnad,
tõmba ninna, kopsudesse.
Alusta kindlate sõnadega.
Adru. Sool.
Neis sõnades vastust ei ole.
Mis lõhn on merel?
Proovi teisi sõnu, mis raskemad:
jõud, vabadus, seiklus.
Need langevad maha, piirates piiramatut.

Esita küsimus veel kord:
mis lõhn on merel?
ja taipa viimaks, et see küsimus on mõttetu.
Kui oled küsimise lõpetanud,
siis ehk
suudad sa tajuda merd.

Kell oli üle kahe öösel, kuid Simon polnud väsinud. Vannituppa minnes oli ta ilmselt üles äratanud Mona ja Isaku, kes magasid külalistetoas. Ta kuulis, kuidas nad naersid – õrnalt ja kirglikult – ning jäi koridori seisma ja kuulatama, kuni kuulis Mona poolsummutatud linnukarjet.

Tal oli piinlik, aga ainult hetkeks, ja kui ta lõpuks oma üksildasse voodisse puges, tundis ta, kui põrgulikult ta Isakut vihkab.

Siis aga meenus talle ta luuletus ning ta mõtles, kuidas anda sellele muusika jõulisust, sümfoonia rütmi.

Terve viimase kooliaasta jooksul kirjutas Simon merepoeemi edasi. Ja vihkas Isakut.

22

Lõpueksami sooritasid nad 1947. aasta kevadel. See polnud mingi suurpäev, sest ei Simon ega Isak kuulunud sellesse maailma, kus küpsuseksam oli omaette riitus.

Tähtis oli ainult saabuv vabadus.

Pääs sundusest, mõtles Isak.

Pääs tüdimusest, mõtles Simon.

See polnud ka sugugi põnev päev, sest kummalgi neist polnud eksamil läbikukkumise hirmu.

Ruben korraldas oma linnakorteris peo ja Karinil oli selle üle hea meel, sest lõpupidu jõesuudme-äärsete mägede vahel oleks külale mõjunud väljakutsuvalt. Piisas sellestki, et Simon mööda külateid ringi tormas, see uhkeldav müts peas. Mõne päeva vältel näis, nagu oleks müts pähe kinni kleebitud, siis aga unustas ta selle sootuks.

Isak pidi jätkama õpinguid Chalmersis* – see polnud mingi probleem, sest tal olid piisavalt head hinded. Simon tahtis ülikooli ajalugu õppima minna.

Erik ja Karin polnud Simoni valikuga rahul. Ajalugu? Milleks seda tarvis on ja mis elukutse ta siis omandaks?

Ent Ruben rääkis pikalt-laialt teadustööst ja mainis, et mõne aasta pärast võib Simonist saada gümnaasiumiõpetaja.

See lohutas Karinit, Erik aga leidis, et Isak oli valinud

* Chalmersi Tehnikaülikool Göteborgis.

parema tee. Ka tema oli alati tahtnud saada diplomeeritud inseneriks.

„Nii nagu mina tahtsin saada ajaloolaseks," ütles Ruben ja siis naersid nad jälle selle vana nalja üle, et nad on lapsed ära vahetanud.

Aga kõigepealt tuli poistel läbida kaitseväeteenistus.

Karin tundis salamisi selle üle rõõmu: veel üheksaks kuuks jäi Simon Iza haardeulatusest välja. Tüdruk oli koju naasnud ja saanud korteri Stockholmi, kus ta pidi hakkama kunstikoolis käima.

Eriku muutis kroonuteenistus murelikuks – taevake, nad olid ju alles poisikesed.

„Pidage meeles, et sellesse tuleb suhtuda nagu mängusse," õpetas ta. „Ärge võtke seda tõsiselt, kuulake käsku ja mõelge, et varsti on see läbi."

Simon noogutas, ta sai aru, mida Erik öelda tahtis.

Isak aga ütles ülitõsiselt, et tema peab seda küll tähtsaks ja et tema tahab igatahes Rootsit kaitsma õppida.

Karin ja Mona naeratasid – Karin leebelt, Mona uhkelt – ning lehtlas kohvilauas istudes ei pannud keegi õieti tähele, et Erik on tujust ära.

Hetke pärast hakkas Isak laulma „Bohusi pataljoni" ja nagu alati, kui ta laulis, tõmbus Simon vastumeelsusest kössi.

„See on ime, et ma kõik need aastad sind välja olen kannatanud," torkas ta ning jutustas, kuidas ta hommikupalvuste ajal oma unistustest selle peale ärkvele oli tulnud, et Isak laulis täiest kõrist: „Ohvriks minu eest end tõid..."

Kõik naersid, siis võttis Mona vana kirikulaulu viisi üles ning peagi laulsid tema ja Erik juba kahehäälselt.

Simon jäi rahule, nii see kõlama pidigi.

„Mina ei märganud mingit vahet," väitis Isak.

Ent Karinile ei meeldinud miskipärast see värss: „Pelgupaiga leian sus".

Ka teda valdas Eriku tujutus.

„Sammmuu marsss! Seis! Ümber pöörd!"

See kirjeldamatu hakkas Isaku üle võimust võtma, roomates läbi ta keha kurgust vahelihaseni, mis hakkas valutama, see levis käsivartesse ja käelabadesse, mis hakkasid tulitama, otsekui torgiks neid seestpoolt tuhatkond nõela, see jõudis jalgadesse, mis tõrkusid sõna kuulmast.

„Lentov, kurat võtaks, hoia takti..."

„Püssid pallgeee!"

„Pikali! Kõhuli roomata!" Lühike instruktsioon.

„Pikali! Püsti! Pikali! Püsti!"

See kirjeldamatu oli õhus, mida ta sisse hingas, nagu ka sirgetes rivides rütmilises trampimises. See kleepus talle külge, vallutas ta, ja kui see talle pähe jõudis, siis taipas ta, et peab end välja lülitama, et mitte surra.

Siis aga oli seal Simon, päris tema ligidal.

„Isak, jumala pärast, sa harjud ära, sa saad sellest varsti üle."

Ja võib-olla olnukski see võimalik, kui mitte viitsekapral Nilssoni ema poleks ära surnud ja kui teda ennast poleks välja vahetatud ühe ülemkaprali vastu. Tolle nimi oli Bylund ning ta polnud valinud oma ametit juhuslikult, sest ta nautis poiste elu põrguks tegemist.

Nüüd seisiski too uustulnuk nende ees – pikk kogukas mees, kelle välimus polnud küll ebameeldiv, kuid kellel oli veidralt kärmas naeratus.

Nagu hundi irve, mõtles Simon, kes polnud kunagi hunti näinud. Naeratus muudkui ilmus ja kadus, mees oli rahul: kaks juudiraiska tema rühmas, milline pime õnn!

„Hei, teie seal!"

„Kes? Mina?"

„„Just nii, ülemkapral", pagan võtku!"

„Just nii, ülemkapral."

Ning siis läks lahti: „Põlvili roomata, püsti, pikali, kõhuli roomata, vasak pool, seis! Lentovist saab sõjaväe häbiplekk, aga seda võiski ju oodata."

Ja siis see kuiv, tärisev naer.

Bylundil oli lõbus; sellest pidi tulema meeldivam suvi, kui ta arvanud oli, kui Nilssoni mutt otsad andis. Raskesti läbitav maastik, varjavad künkad tema ja leitnandi vahel, kes ei sallinud muide samuti juute, niisiis võis arvata, et ta vaatab läbi sõrmede. Bylund naeratas endamisi oma hundinaeratust.

Ta lõhnab, ta haistab, ta lehkab nõrkuse järele; jah, tal on laibalehk; ma tunnen teda, ma tunnen ta ära.

Kuid Isak ei valinud kohe väljalülitumist. Ta püsis päev läbi jalul, roomas põlvili ja kõhuli, talus alandusi ja sõimu.

Simon oli raevust hullumas. Ja hirmust, sest kui nad sööklas õhtust sõid, nägi ta, et Isak muutub üha masinlikumaks.

Ligipääsmatuks.

Nagu tol päeval koolihoovis.

Tal õnnestus Isak voodisse saada. Barakis oli veel kuus sõdurit, kes ei julgenud talle otsa vaadata. Ta läks leitnandi jutule. Tal läks korda võtta valveseisang ja ta alustas:

„Teate, Isak Lentov..."

„Number ja nimi!" Leitnant küll lausa ei möiranud, aga tema toon oli jäine.

Simonil õnnestus öelda ka number ja nimi ning teatada lühidalt ja napisõnaliselt:

„Isak Lentov sai lapsena Berliinis natside käes tõsiselt

viga. Hiljem jäi ta haigeks, psüühiliselt haigeks. Ta ei talu niisugust kohtlemist, nagu ülemkapral Bylund tema puhul rakendab."

Leitnandi sinised silmad tõmbusid pilukile:

„Kas see on ettekanne?"

„Ma tahtsin... raporteerida. See võib ohtlikuks saada."

Simon oli ebameeldivalt tsiviilne.

„Kas sõdur ei saanud minu küsimusest aru?"

„Sain küll..."

„„Just nii, leitnant", tuleb öelda."

„Just nii, leitnant."

„Nii et see pole siis ettekanne?"

Siis märkas Simon, et leitnandi sinistes silmapiludes peitus pilge; see tegi sellele kuradima tüübile nalja! Simonit valdas meeleheide, ta keeras kannalt ringi ja läks minema.

Leitnant Fahlén surus maha harjumusliku impulsi noormees tagasi kutsuda ja talle õpetada, kuidas ohvitseriga hüvasti jäetakse. Distsipliin jäi järgmiseks korraks.

Neetult ebameeldiv lugu, mõtles ta. Bylund oli kuulus, tema meetodid kurikuulsad.

Mida paganat juutidega sõjaväes peale hakata?

Larsson... Vaevalt et seegi rootslane on. Rohkem juut kui too teine.

Lentov... Muidugi selle rikka raamatujuudi poeg.

Ent ta jättis asja sinnapaika.

Järgmisel päeval hoidis leitnant Bylundi rühma oma vaateväljas ning hoolitses selle eest, et ülemkapral tema juuresolekust teadlik oleks. Siis aga unustas ta kogu loo.

Ning Bylund tegi kaotatu tasa, kui jõuti maastikuõppustem. Ta valas oma viha välja Simoni peale, kes laskis sellel sündida, nähes korraga väljapääsu. Ta täitis käsklusi hooletult, vusserdas, tõmbas Bylundi vaenulikkuse

enda peale, lisas tema tigedusele auru, roomas põlvili ja kõhuli, laskis end alandada, sisendades endale kogu aeg, et säästab sellega Isakut. Bylundil polnud tegelikult nii lõbus kui varem, sest kõhutunne ütles talle, et Larssonit tal murda ei õnnestu. Aga ta lohutas end mõttega, et suvi on pikk ja tal on Lentovi jaoks küllaga aega.

Õhtul barakis märkas Simon, et tühjus oli jõudnud Isaku silmadesse pugeda. Võib-olla polnud tema jaoks sugugi kergem näha, kuidas Simonit piinatakse.

Suur Jumal, mida ma tegema pean?

Kai ääres oli telefon, see oli talle silma hakanud, kui nad siia tulid. Tavaline telefoniautomaat kümneööriliste jaoks. Aga ta oli ju suletud maa-alal.

Äkki ronida üle plangu?

Tunnimehed tulistavad lahingupadrunitega, oli neile öeldud.

Aga tal oli vaja sõna saata!

Järgmisel hommikul läks Isak rivistusele nagu nukk, sai sõimata, aga jäi endiselt ükskõikseks. Neil pidi jälle tulema maastikuõppus ja järsku turgatas Simonile pähe üks mõte.

Esimese puhkepausi ajal kandis ta hoolt selle eest, et ühe künka taga Isakuga omavahele jääda. Kui siis Bylund viivuks nende silmist kadus, võttis Simon kivi ja virutas selle kõigest jõust vastu Isaku käsivart.

„Isak," ütles ta, „anna mulle andeks, aga ma ei näe teist väljapääsu."

Isak naeratas Simonile, nagu oleks ta mõistnud ja nagu oleks valu ta tegelikkusesse tagasi toonud.

„Nüüd lähed sa vähemalt hospidali," ütles Simon, aga Isak ei kuulnud teda enam, ta oli jälle oma teed läinud.

Simon jooksis Bylundi poole: „Ülemkapral!"

Valveseisang, nimi ja number – kõik tuli talle meelde.

„378 Lentov murdis käeluu."

„Mida paganat?"

Bylundi valdas rahutus või ehk lihtsalt pettumus, et hiir tema küüsist minema pääses. Aga ta järgis instruktsioone: kanderaam, transport, hospidal.

Simon läks Isakuga kaasa.

Bylund karjus:

„Pea kinni, Larsson!"

Simon jätkas kanderaami kõrval astumist.

„Seis!"

Simon läks edasi.

„Seis, või ma lasen!"

Aga Bylund ei lasknud, sest ta mõistis järsku, et kui ta püstoli haarab, kargavad tema rühma ülejäänud kuus liiget talle kallale.

Isak oli nüüd teadvusetu. Arsti nimi oli Ivarsson ja tal oli kapteni auaste. Simon läks arstikabinetti kaasa ja sellal, kui käsivart üle vaadati – jah, oli küll luumurd – ning kipsi pandi, rääkis Simon täiesti ebasõjaväelaslikult ja väga täiskasvanulikult Bylundist, Isaku lapsepõlvest Berliinis ja psühhoosiriskist.

„Aga miks sa midagi ei öelnud?" küsis Ivarsson, kes oli rohkem arst kui kapten ja läks kohutavalt endast välja.

„Ma raporteerisin leitnandile."

„Issand küll," ütles doktor ning Simon märkas, et tal on hirm.

Ent siis kadus kapteni näolt arsti ilme ja ta möirgas:

„Sõdur, lahkuge viivitamatult haiglast!"

Simon läks kasarmuõuele päikese kätte, märkas silmapilkselt, et ta on ära unustatud, mõistis, et see on tema võimalus, ja kasutas juhust. Baraki kapis oli tema rahatasku – aita, jumal, et seal oleks kümneööriliisi! –, ta tuiskas üle plangu, kai, telefon.

Tal oli kümneöörilisi.

„Onu Ruben, see olen mina, Simon."

Tema kime hääl otse lõikas Rubenile sisse.

„Sa pead Isaku siit ära viima, nad teevad talle lõpu peale. Ma murdsin ta käeluu, nii et ta on praegu hospidalis, aga ta on ära – tead küll, nagu sõja ajal."

Ta jõudis lisada veel paar sõna, enne kui kümneööriliste võim telefoniliini üle otsa sai.

„Arsti nimi on Ivarsson."

Kõik Rubeni tunded lülitusid välja, veri tulvas jõuliselt ja hapnikuga rikastatult pähe, käsi valis Sahlgreni haigla numbri.

„Professor Hirtz, asi on kiireloomuline."

„Üks hetk."

„Olof, see olen mina, Ruben. Sa ju tead, mis Isakuga Berliinis juhtus?" Seejärel lühikokkuvõte Simoni jutust.

„Kas sul on selle koha telefoninumber?"

„Jaa." See oli Rubenil taskumärkmikus.

„Ma helistan, siis võtan sinuga ühendust."

„Aitäh."

Kõigest minut hiljem sai Olof ühenduse:

„Doktor Ivarsson, siin räägib professor Hirtz Sahlgreni haiglast. Ma olen Ruben Lentovi lähedane sõber. Tal oli äsja ärevusttekitav telefonikõne, mis puudutas tema poega."

Ivarsson oli käinud Hirtzi loengutel ja tundis tema vastu imetlust.

„Ilma komplikatsioonideta käeluumurd, pole mingit ohtu."

„Ma tahan saada psühhiaatrilist hinnangut."

„See pole kuigi hea, ta on täiesti eemalviibiv."

„Ta tuleb otsekohe sanitaarautoga siia saata. Ta vajab eriarstide hoolitsust."

„Jah, professor."

Ivarsson vaatas ise järele, kuidas Isak sanitaarautosse viidi, ja andis Simonile korralduse kaasa minna, kuigi kõrvalseisev Fahlén nägi välja nii, nagu tahaks ta protesteerida.

Kui auto kasarmuõuelt minema sõitis, vaatas arst leitnanti pika pilguga. Ka tema on fašist, mõtles ta. Mõlemad tajusid suurel õuel valitsevat vaikust, mõlemad taipasid üheaegselt, et kõik mehed teadsid, mis oli juhtunud.

Raskel sammul läks arst rügemendiülema juurde, kes ütles:

„Lentov? Ta on rikas."

„Ja mõjukas."

Rügemendiülem oigas. See seitsmekordselt neetud Bylund – miks kuradi päralt tema jälle teenistuses oli?

Ivarsson ei osanud sellele vastata, aga rääkis, et Simon Larsson oli teinud leitnant Fahlénile ettekande.

Fahlén kamandati kohale.

„Ta ei teinud mingit ettekannet, igatahes mitte vormikohast. Ta kokutas midagi natsidest ja ütles, et poiss ei talu Bylundi. Ma ei võtnud seda eriti tõsiselt."

„Leitnant Sixten Fahlén," lausus rügemendiülem ülimalt aeglaselt. „Kui selle loo tõttu esitatakse süüdistus ja tõuseb skandaal, ja kindlasti tõusebki, siis tõmmatakse leitnant selle eest võllasse. Ta on rügemendile häbi kaela tõmmanud."

Fahlén lõi kannad kokku ja lahkus, et Bylund üles otsida. Ent ülemkapral oli kadunud.

Videvikus ronis sanitaarauto ülesmäkke suure haigla poole; Simon istus Isaku juures ja hoidis tema kätt, kuid Isak oli kaugel ära.

Sanitaarauto juht küsis väravas professor Hirtzi järele ning sai juhatust. Ruben oli seal, aga Isak ei tundnud teda ära ja kanderaam viidi otse haigla psühhiaatriaosakonda.

Sel ajal, kui Olof teda läbi vaatas, jäid Ruben, Simon ja autot juhtinud poiss ukse taha koridori seisma.

„Ma tegin, mida suutsin," ütles Simon, kuid ta hääl murdus.

„Ma tean, Simon."

„Seal oli üks ülemkapral," püüdis Simon rääkida, ent ei suutnud jätkata.

Siis võttis sanitaarautot juhtinud poiss jutujärje üle ning Ruben sai üksikasjaliku ülevaate juhtunust, Bylundist ja sellest, kuidas Simon oli püüdnud tema vimma enda peale tõmmata, ning ettekandest leitnandile.

„Ta on fašist, see Bylund, kurikuulus," seletas poiss, kes oli nüüd nii endast väljas, et värises. „Säru tuleks talle teha, säru neile saatananahkadele!"

„Ta oleks äärepealt Simon Larssonit tulistanud," jätkas ta. „18. baraki poisid ütlesid, et ta oleks äärepealt tulistanud, lihtsalt sellepärast, et Simon läks Isakuga kaasa, kui see õnnetus juhtus."

„Õnnetus?" kordas Ruben ja vaatas Simonile silma.

„Jah, käeluumurd," ütles autojuht, ent samas tuli Olof Hirtz tagasi.

„Šokk, diagnoosi panna on võimatu, võib-olla prepsühhoos. Tal tuleb siia jääda."

„Helista mu emale," ütles Simon.

Olof noogutas. Rubenile meenus, kuidas Karin ükskord ütles: „Isak ei lähe hullumajja, küll mina juba selle eest hoolitsen."

„Kas Karin võib ööseks siia jääda?" küsis ta.

„Jah, me paneme poisi üksikpalatisse."

Ruben läks helistama. Ta jäi kauaks seisma, telefonitoru käes, püüdes õigeid sõnu leida.

„Oleks hea, kui sa nüüd kaasa tuleksid," ütles autojuht Simonile. „Muidu pannakse sind jooksikuna kinni."

Simon noogutas, ja kui Ruben tagasi tuli, seisis ta juba üksel.

„Ma ei tea, kuidas sind tänada."

„Äh," ütles Simon ja läks.

Tund aega hiljem jõudis sinna Karin koos Monaga, kes oli õnneks tema juures olnud, kui Ruben helistas. Karin oli kahvatu, kuid rahulik ja tasakaalukas, kui ta voodi kõrvale toolile istus, vahetades mõne sõna Olof Hirtziga.

„Ma helistan," lubas ta.

Ta tahtis professorist lahti saada. Niipea, kui too oli lahkunud, käskis ta Monal Isaku juurde voodisse pugeda.

Koridoris tervitas Olof Erikut, kes oli näost valge kui lubi ja ütles Rubenile, et kogu see lugu on tema süü.

„Ma ju teadsin, kuidas lood on. Ma oleksin pidanud seda ette nägema."

„Aga ta ju ise tahtis," sõnas Ruben.

Erik ei lasknud end lohutada.

„Kurat, ma ei taipa ikka inimestest mitte mõhkugi," ütles ta. „Mis temast saab?"

„Ma ei tea veel," vastas Olof. „Eks me siis näe, kui ta üles ärkab. Karinil on ju varemgi õnnestunud teda kokku lappida."

Erik ohkas:

„Kas ma viin teid koju või jääte ka teie ööseks siia?"

„Aitäh," ütles Olof. „Ma usun, et on kõige parem, kui me sõidame igaüks oma koju ja püüame magada. Karin helistab mulle, kui poiss ärkab."

Koduteel ütles Erik autos:

„Kui need saatanad nüüd ainult Simonile kätte ei maksaks."

Ruben tundis, kuidas ta sisemus kokku tõmbus, kui väsinud ta oli. Ja hirmul.

„Ma helistan homme hommikul Ivarssonile," lubas Olof Hirtz.

Seda ta ka tegi, aga siis oli juba hilja. Tundide viisi hilja.

23

Simon istus sanitaarautos, ise nii väsinud, et keha lõi tuld välja. Ta pea oli mõtetest tühi, need olid saanud otsa samal hetkel, kui ta Isaku Rubenile üle andis.

„Heida sutikeseks pikali ja maga, semu," ütles autojuht. Simon sirutaski end kanderaamvoodil välja ja uinus sedamaid. Kui autojuht ta mõne tunni pärast üles äratas, tundis ta end halvasti.

Kasarmuõu oli tühi ja mahajäetud ning kui ta autost välja hüppas, oli tal peas üksainus mõte: barakk, voodi.

Aga kui ta siis rügemendiruumi hämaras koridoris seisis – kurat, kui pime seal oli! –, haistis ta midagi. Hirmu tõttu tõmbusid kõik lihased ta kehas pingule ja juba enne, kui ta seinal Bylundi varju märkas, teadis ta, kus too on, ja et nüüd on kaalul elu.

Tema ise oli uksest langevas valguses selgesti nähtav. Ta sulges kiiresti ukse.

Mitte välja näidata, et ta on ohtu aimanud. Minna otse edasi ja siis virutada.

Ta aju töötas välkkiirelt, Eriku vanad õpetussõnad olid omal kohal. Paremsirge oli täpne, kiire ja jõuline, ka vasakhaak tabas, sõrmenukid raksusid ja tegid valu, siis aga põikas ta ise hoobi eest kõrvale ja ennast uuesti sirgu ajades kuulis ta oma aju ütlemas:

„Ainult viimases hädas, Simon, löö kõigest jõust jalaga munadesse..."

Ta lõigi, tundes lausa mõnu teise möirgest, ning virutas siis uuesti, seekord kõhtu – koledalt ja mõjusalt. Bylund seisis kõverassekiskunult tema ees, Simon lõi uuesti, seekord vastu pead, ja ülemkapral kukkus pikali.

Vähemalt viiskümmend silmapaari jõllitas teda selles suures valguses, mis äkitselt üle koridori hoovas. Kuid Simon ei pannud neid tähele, ta nägi üksnes Bylundi esihambaid põrandal vereloigus ja mõtles, et nüüd on too surnud, tundes sealjuures metsikut rõõmu.

Sanitaarauto juht, kes oli näinud tuld süttimas, võttis juhtimise enda peale.

„Tuli surnuks!" möirgas ta.

Ta käsk täideti. Siis kostis pimedusest hääl: „Kaks meest viivad Bylundi vanni ja teevad talle dušši. Kõik teised lähevad magama. Mitte keegi, mitte üksainuski sindrinahk siin pole sittagi näinud. On selge?"

Sosinal kõlanud „jah" oli täis vaimustust. Need kaks, kes olid duširuumis käinud, tulid varsti tagasi ja ütlesid, et Bylund on elus.

„Kas ta on siin valveohvitser?"

„Mnjah, ta vahetas Fahléniga ära."

„Oh issand," ütles autojuht, kes oli Simonil mundri seljast saanud ja tema purukslöödud sõrmenukkidele plaastri pannud.

„Pange Bylund valveohvitseri voodisse."

Ning ta kordas: „Keegi pole midagi näinud ega kuulnud."

Siis pani ta Simoni voodisse ja ütles:

„Sa lõid käe katki sanitaarautost välja hüpates, ma võin seda tunnistada. Saad aru?"

„Jah."

See ei lähe mingil juhul läbi, mõtles Simon, aga ta mõtted tegelesid märksa rohkem sellega, et ta oli Bylundi maha löönud ja et see tegi talle pöörast rõõmu.

Ma olen ka peast segane, mõtles ta ja sosistas:

„Kas ta on surnud?"

„Looda sa seda. Küll ta juba ellu jääb, et uusi sõdurpoisse piinama hakata." Simon tundis pettumusega segatud kergendust, ent vabanes peagi kõigist vastakatest tunnetest ja jäi magama nagu nott.

Kui hommikul äratussignaali anti, sai Simon käsu hospidali ilmuda. Välisukse juures seisis autojuht, kes sosistas talle:

„Mitte piuksugi."

Halastajaõele ütles ta:

„See sõdur vigastas oma kätt, kui ta eile sanitaarautost välja kukkus."

Tüdruk oli kena ja ei esitanud talle sidet pannes küsimusi. Ivarsson astus korraks läbi.

„Käsi lingsidemesse," ütles ta. „Nädalaks ajaks haigete kirja."

Ta vältis Simoni pilku.

See on hullumeelsus, mõtles Simon, nad pole Bylundi veel leidnud.

Kuid autojuht tuli temaga haigetuppa kaasa ja sosistas: „Nad õmblesid Bylundi hommikul kokku, nii hästi kui õnnestus, ja siis viisin ma ta laatsaretti. Kahtlustatakse ajuvapustust."

„Aga nad pidid ju taipama?"

„Nad pole mingit ülekuulamist algatanud. Paistab sedamoodi, et nad on otsustanud selle asja maha vaikida."

Kolmanda korruse kabinetis kõndis rügemendiülem edasi-tagasi ja möirgas nagu ülesärritatud kiskja.

„Kas leitnant ei taibanud Bylundi kavatsusi, kui ta soovis valveteenistust üle võtta?"

„Ei, kolonel."

Vana kolonel peatus keset oma raevutsemist, vaatas blondi leitnanti pika pilguga ja ütles: „Teie, Fahlén, pole mingi puupea. Te olete midagi hoopis hullemat.".

Fahlén lahkus, vana kolonel istus oma kirjutuslaua taha ja valis Ruben Lentovi numbri.

„Mul ei tarvitse vist öelda, et mul on kahju selle pärast, mis teie pojaga juhtus. Kuidas temaga lood on?"

„Ta on Sahlgreni psühhiaatriakliinikus."

„Mul on kahju."

„Kas te helistasite ainult selleks, et seda ütelda?"

„Ei."

Pikk paus. Simon, mõtles Ruben, nüüd on asi Simonis.

Siis kostis jälle koloneli hääl: „Simon Larsson oleks täna öösel ülemkapral Bylundi peaaegu ära tapnud."

Rubenil oli raske hingata, ent ta hääl kõlas rahulikult, kui ta ütles:

„Kindlasti oli tegemist enesekaitsega."

„Võimalik. Aga ta ise ei saanud ühtegi kriimu, nii et on ilmne, et ta ületas hädakaitse piire. Bylund lamab väljalöödud hammaste ja korraliku ajuvapustusega laatsaretis."

Ruben oli hämmastusest keeletu.

„Direktor saab ehk aru, et Larsson läheb vangi, ja ma usun, et üsna kauaks. Kui me kogu lugu ei summuta."

„Mis ma selle eest võlgnen?" küsis Ruben, kuid teadis juba vastust.

Niisiis leppisid nad ärimeeste kombel kokku, et mõlemad vaikivad kõigest, mis juhtunud oli.

„Ma korraldan Larssonile patrullteenistuse merel," ütles kolonel.

Ruben helistas sedamaid paaditöökotta Erikule.

„Oh sa kurat," ütles Erik. „On alles poiss."

Tema hääles võis eksimatult ära tabada uhkusenoodi. Mõlemad olid ühel nõul, et ei Karinile, Isakule ega Monale räägita sellest sõnagi.

„Ta läheb ühele laevale skääride vahele," lisas Ruben. „Nii et kulub aega, enne kui ta puhkusele saab."

Koloneli kabinetis istus kapten Viktor Sjövall, mereskääride patrullteenistuse ülem, ja kuulas vana mehe jutustust üha kasvava meelepahaga.

„Põrgu päralt!" ütles ta.

„Sa võta poiss oma hoole alla."

„Jah, paistab vahva poiss olevat."

„Kakleb nagu põrguline," lausus kolonel, hääles imetlus, ja võttis välja Simoni paberid. „Koolis priimus," ütles ta. „Üks parimaid IQ-testi tulemusi, mis me teenistusse võtmisel oleme mõõtnud. Temast oleks pidanud ohvitser saama."

Sjövall pahvatas naerma:

„Selle tahtmise oleme temalt nüüd küll ära võtnud. Kui tal seda üldse kunagi oli."

Vana kolonel ohkas.

Simon magas hospidalis, ent äratati pärastlõunal üles, tunnistati suure kiiruga terveks ja saadeti kai ääres seisvale patrull-laevale. Korraks käis tal peast läbi mõte: nad kavatsevad mu vaikselt uputada.

Laeval ootas üks mees, kes oli kapten, kuid kes palus tal istet võtta ning kelle silmadest paistis mõistmist ja soojust.

„Minu nimi on Viktor Sjövall ja oma ülejäänud teenistusaja veedad sa koos minuga skääridel."

Simon oli patrullteenistusest kuulnud ja teadis, et see oli väga ihaldatud koht.

„Ma tean, mis siin sündis, Larsson."

Ta on ju täitsa inimese moodi, mõtles Simon, aga jäi ettevaatlikuks ja ütles:

„Just nii, kapten."

„See tähendab, et ma ei tea, mis Bylundiga täna öösel juhtus, ja keegi teine ka ei tea, sina ka mitte. Selge?"

„Just nii, kapten," vastas Simon, ent märgates, kuidas Sjövalli suunurgad tõmblesid, lisas ta:

„Võib-olla võin ma sellest mõnel pimedal ööl merel olles jutustada."

Sjövall naeris selle peale ja Simon tundis, kuidas pinge kehas järele andis.

„Kas kapten teab, kuidas Isak Lentovi tervis on?"

„Ei, aga sa võid raadio teel koju helistada, niipea kui me merele jõuame."

„Aitäh," ütles Simon, ent siis ei suutnud ta teise soojust enam välja kannatada ja pidi silmi kissitama, et pisaraid tagasi hoida.

Viktor Sjövall märkas seda ja ütles:

„Eks seda kõike ole liiga palju olnud, Larsson."

„Isaku jaoks oli see hullem, kapten."

„Ma mõistan."

„Ma arvan, et keegi ei suuda seda mõista," sõnas Simon, ning sellal, kui laev skääride vahelt läbi sõitis, jutustas ta arestitud laevadest ja Isakust ja noornatsidest, kes ühel maihommikul olid Berliinis nelja-aastast poissi varitsenud.

Kui ta lõpule jõudis, vaatas ta kaptenile otsa ning märkas, et tolle silmad läigivad ja et ta on Eriku moodi.

Tund aega hiljem ütles telegrafist:

„Me saime su emaga ühenduse, Larsson."

Karin polnud kunagi varem raadiokõnelust pidanud. Ta sai aru, et see kõne käib ilma traatideta üle mere ja et on tarvis karjuda.

„Isakul läheb hästi. Ta tuleb homme koju."

„Oh, ema," ütles Simon.

„Ta läheb Maria Hirtzi juurde ravile."

Indiaanlanna, mõtles Simon ja hüüdis vastu:

„See on hiiglatore, ema!"

Nüüd tundis Simon esimest korda paljude päevade jooksul, et ta on tegelikkuses tagasi.

Siis aga küsis Karin:

„Kuidas sul endal läheb?" ning Simon tundis jälle pinda jalge alt kaduvat.

„Hästi, ma olen nüüd merel."

Mõtles ta aga, et kui ema vaid teaks, kui ema saaks kunagi teada, et ta oleks teise mehe peaaegu ära tapnud ja et see oli talle meeldinud...

Simoni elu muutus kergeks – üks kai, mõned barakid, patrull- ja transportlaevad, valveteenistus.

Ent mure näris teda.

Sjövall märkas seda ja küsis:

„Kuidas närvidega lood on, Larsson?"

Ja Simon ütles otsekoheselt:

„Mul oleks vaja oma isaga rääkida."

Järgmisel päeval läks Simon kaasa ühe transpordilaevaga, millel oli täita ülesanne Nya Varvetis. Kiprile anti teada, et Larsson tuleb Rivö neemel kahetunniseks puhkuseks maale saata.

Simon sai raadioühenduse isaga, teatades aja ja koha. „Sa võid Rubeni kaasa võtta, aga mitte Karinit. Kas sa kuuled, isa? Mitte Karinit!"

„Selge pilt," kostis Erik.

Nad jõudsid varakult kohale ja jätsid purjeka vastu tuulepoolset külge, et see merelt selgesti nähtav oleks.

Tuul oli tugev ning rebis ankruköit.

„Me peame seda valvama," lausus Erik.

Siis istusid nad Rubeniga seal ja vahtisid ainiti Vinga poole. Nad ootasid torpeedopaati, sealt tuli aga kõigest väike kalalaev ja kulus aega, enne kui nad märkasid, et sellel on sõjaväe kolmeharuline lipp. Laev muutis kurssi, loovis mäe juurde ja Simon hüppas maha.

Mehed märkasid üheaegselt, et poiss oli täiskasvanuks saanud. Kogu poisilik pehmus oli temast kadunud, ta silmisse oli ilmunud uus kibe teadlikkus.

Nad teretasid kättpidi, nagu olnuksid nad võõrad. Siis ütles Erik pühalikult ja sentimentaalselt – just sel viisil, mis Simonis vastumeelsust tekitas:

„Ma olen su üle pagana uhke, poiss."

Simoni silmad tumenesid ning suu tõmbles, kui ta ütles:

„Ära hõiska midagi, paps. Kõige hullemat sa veel ei tea – seda, et ma oleksin ülemkaprali peaaegu maha löönud."

„Me teame küll, Simon."

Ja Simon sai kuulda Rubeni jutustust telefonikõnest koloneliga, vastastikustest ähvardustest ja kokkuleppest.

„Kurat," ütles ta. „No kurat, onu Ruben, ma lähen hulluks, kui ma mõtlen, et kui sina oleksid olnud mõni tavaline näljarott, siis oleks Isak praegu hullumajas ja mina trellide taga. Kas see on siis normaalne!"

„Ei," nõustus Ruben. „See pole normaalne."

Kõik kolm võtsid tuulevarjus istet.

„Kas ema teab?"

„Ei, jätame tema mängust välja. Tead ju küll, ta süda."

Süda, mõtles Simon, ei midagi muud...

Hetk hiljem toetas ta kukla Eriku põlvedele ja tõstis purukslöödud käe silmade ette.

„Kas käsi teeb valu?"

„No jaa... ta paraneb, ainult et kipitab soolases vees põrgulikult."

Ta võttis käe ära ja vaatas Erikule otsa, puurides oma pruunid silmad tema sinistesse:

„Tead, isa, see tegi oma töö; iga löök tabas täpselt."

Siis söandas Erik oma sõrmed läbi Simoni juuste libistada, nagu ta oli sageli teinud, kui poiss väike oli.

Ruben läks purjeka poole:

„Ma toon kohvi ja võileivad ära."

Sellal kui nad sõid, jutustas Simon teistele detailselt, mis juhtus koridoris, kus Bylund teda varitses.

„Talle jäävad eluks ajaks mälestuseks valehambad. Ja oh sa kurat, millist rõõmu see mõte mulle teeb."

Ta vaatas neile otsa, nagu ootaks ta vastuväiteid. Aga teised hoopis naersid sama rahulolevalt nagu ta isegi. Siis ta jätkas:

„Pärast, kui autojuht oli mu voodisse pannud, arvasin, et Bylund on surnud, et mina olin ta tapnud. Ma olin nii õnnelik, nagu oleksin ma taevas. Sealtpeale olen ma mõelnud, et ega ma Bylundist palju ei erinegi."

Nad naersid jälle ja Erik ütles:

„Eks meis kõigis ole väike ülemkapral peidus."

See oli nii lihtne; isegi Rubeni jaoks oli see lihtne, enesestmõistetav.

Kui kalalaev uuesti nähtavale ilmus, andsid nad kätt.

„Nägemiseni," ütlesid nad.

Simon läks pardale ning tundis nüüd ka ise, et ta on täiskasvanu, mõlema teisega võrdne.

„Ta ei küsinudki Isaku järele," märkis Erik, kui nad purjeheiskasid ja paar rehvi sisse võtsid.

„Jah, jumal tänatud," sõnas Ruben.

Isak oli ärganud kella nelja paiku hommikul haiglas oma voodis, soe Mona soojusest. Ta oli tundnud tema lähedust terves kehas, aga polnud söandanud seda uskuda.

Siis oli ta kuulnud Karini häält:

„On aeg tagasi tulla, Isak."

Ta oli silmi avamata ütelnud:

„Selgita mulle, Karin."

„Nojah, Simon lõi su käe katki, et sind ülemkaprali juurest ära saada."

Isak mäletas seda: kivi, Simoni silmad. Siis aga kostis Bylundi hääl ja kõik vajus taas tühjusesse.

Karin oli jätkanud:

„Simonil õnnestus leida telefon ja Rubenile helistada."

„Ta pani üle plangu, see pagana julge sell pani üle plangu!"

Karin polnud sellest aru saanud, kuid oli jutustamist jätkanud, pidades vajalikuks, et Isak saaks sündmuste käigust selge pildi. Siis oli Karin hakanud küsimusi esitama, püüdes kogu seda õnnetut lugu poisilt välja meelitada. Sammhaaval, üha uuesti ja uuesti.

„Kelle moodi ta oli?"

„Ma ei tea."

„Tead küll, Isak."

Ent Isaku lapsepõlveaegsed natsid sulasid tema vaimusilmas kokku, ta ei suutnud nägusid eristada.

„Ta nina oli kuidagi eriline, Karin, ta krimpsutas nina. Ja siis see naer. Oh jumal!"

Ta oli hirmu pärast karjunud, nutnud, palunud ja mangunud, et nad ei saadaks teda enam kunagi sinna, tagasi rügementi ja Bylundi juurde.

Nad olid seda lubanud.

Siis käisid teda vaatamas Ruben ja Olof Hirtz koos Mariaga. Isak oli naist silmitsedes Simoni peale mõel-

nud, oli mõelnud, et Simon on Mariast vaimustuses.

Siis oli ta ilmselt magama jäänud, sest kui ta üles ärkas, oli tema juures veel ainult Maria. Nutt oli otsa saanud, sest tema rinnus pakitsev hirm oli nutu jaoks liiga suur.

„Kas ma lähen hulluks?"

Maria polnud turtsatanud nagu Karin ega lohutanud, vaid öelnud:

„Niisugune risk on olemas, Isak."

Siis oli Isak tahtnud naasta sellesse kirjeldamatusse seisundisse, väljalülitumise vaikusesse. Aga Maria nägu ei sarnanenud Bylundi omaga, seepärast ei oleks ta suutnud Isakut üle piiri kohutada, vaatamata sellele, et ta oli öelnud:

„Sa pead lõpetama põgenemise, Isak. Ma usun, et ma saan sind aidata, aga selleks tuleb sul oma ängistusse edasi jääda."

„Siis ma suren!" oli ta karjunud.

Aga sellest oli nüüd juba tükk aega möödas, lausa mitu nädalat. Ta oli haiglast välja kirjutatud ning oli sõitnud Karini ja Eriku juurde, ent nende ja nende maja võim ei mõjunud talle enam.

Vahel vabanes ta mõneks tunniks hirmust – see sündis siis, kui teda paaditöökojas vaja läks ja kui ta käed sõna kuulasid. Aga enamasti ei mõistnud ta nendega midagi peale hakata ja võis istuda tundide viisi neid põrnitsedes.

Mona tuli ja läks; Isak märkas, et ka tüdruku hirm üha kasvab, ning ühel selgemõistuslikul hetkel mõtles ta, et võiks vähemalt tüdruku vabaks lasta.

Ta andis sõrmuse tagasi ja palus tüdrukul ära minna. Aga Mona ei täitnud ta tahtmist ja siis ta vihkas tüdrukut. Nagu ta vihkas ka Karinit selle musta mure tõttu,

mis tema silmist paistis, ja Rubenit, kes iga päevaga üha enam vananes ja kokku vajus.

Maria astus õhtuti läbi. Nad istusid Simoni toas ja tuli ette, et Isak tegi jõupingutuse, leidmaks mõnda niidiotsa selles hirmupuntras, mis ta rinnus pesitses ja valu tegi. Aga kui nad sellest niidiotsast sikutasid, ei hargnenud pundar lahti, vaid läks veel enam sassi, muutus veelgi väljakannatamatumaks.

Ühel päeval ta põgenes; läks sinna, kuhu jalad viisid. Ta jõudis välja Onsala poolsaarele ning seisis õhtupoolikul neil samadel rannakaljudel, kus tema ja Mona kõigest aasta tagasi armastust olid jaganud. Ta mõtles, et see poiss, kes oli tüdrukut armastanud, polnud kunagi iseennast tundnud; et see oli olnud keegi teine, õnnelik ja lootusrikas. Ta juurdles kaua selle üle, kas mitte teha endale ots peale, sukelduda kaljult otse vette.

Aga ta oli hea ujuja.

Talle meenus kass, kelle tema ja Simon kord ära olid uputanud. Nad olid toppinud ta kividega täidetud kotti ja visanud jõkke ning kass oli veel kaua nende unenägudes kräununud.

Kuigi see oli vana metsik kass, kelle elu polnud suurem asi ja kellel oli kõige targem ära surra, nagu oli ütelnud Erik, kui ta neil seda teha palus.

Unenäod, Maria muudkui nõudis talt unenägusid.

Ma pole elu seeski und näinud, mõtles Isak.

Ta ei mäletanud, kuidas ta maanteele jõudis, aga üht vürtspoodi märgates astus ta sinna sisse ja helistas Karinile.

„Issand jumal, Isak, Ruben rääkis just politseiga."

„Politseiga? Miks?"

„Sa oled kolm päeva kadunud olnud."

Isak oli imestunud, aga seegi ei läinud talle eriti korda.

„Ma tulen nüüd koju."

Ta sõitis hääletades Käringbergini ning kõndis sealt jalgsi edasi. Teised istusid köögis ja ootasid teda. Ta ei suutnud neile otsa vaadata, seepärast pöördus ta uksel ringi ja suundus trepi poole. Seal jäi ta aga seisma, läks tagasi ning ütles Karinile:

„Võib-olla on õigem alla anda, Karin, ja mind hullumajja saata."

Ent Karin vaatas talle pingsalt otsa:

„Maria ütleb, et sa paraned. Et mida hullem sul on, seda kindlam on, et sa paraned."

„Ta on ikka ka peast segane," ütles Isak.

Kui Maria järgmisel päeval teda vaatama tuli, küsis ta siiski:

„Kui palju hullemaks mul veel läheb?"

„Ma ei tea," vastas naine. „Aga ma sooviksin, et sa mind usaldaksid."

Siis tundis Isak, et ta usaldabki, ja suutis seda ka Mariale ütelda.

Nad sikutasid jälle ühest niidiotsast, milleks oli mälestus sellest, kuidas ta kassi ära uputas. Ent sasipundar muutus veelgi tihedamaks ja tugevamaks ning niit katkes.

„Ma ei suuda," ütles ta.

Lahkudes ütles Maria, et nad võiksid ta ju uuesti haiglasse panna.

„Miks?"

Siis ütles Maria talle otsekoheselt: et ta ei põgeneks ja endale viga ei teeks. Isak tundis, kuidas ta keha kangeks tõmbus, ja sel ööl nägi ta und. Ta toppis Maria kotti ja täitis selle põllukividega; naine nuttis ja palus oma elu eest, ent Isak uputas ta ära ja kui kott põhja vajus, siis mõtles ta, et nüüd pole tal enam kunagi vaja mingeid niidiotsi sikutada.

See oli suur kergendus.

Hommikul mäletas ta seda unenägu, kuid teadis, et seda ei julgeks ta Mariale ühegi hinna eest jutustada. Ta lebas ikka veel voodis, kui Lisa maja korrastas ja Karin oma jalutuskäigule läks.

Siis mõistis ta, et peab ära minema ja et seekord peaks ta minema paadiga. Otse ookeanile, mõtles ta ja selles mõttes oli midagi vabastavat – see vabastas ta üheks silmapilguks hirmust. Ta ei leidnud oma jalgratast, näppas garaažist Simoni oma, kuid pidi mõne aja pärast peatuma ja õhukummi täis pumpama. Ent varsti oli ta Långedragi sadamasillal ja seal seisiski „Kajsa", tema purjekas.

Missugune puupea ta oli, et ta polnud varem purjeka peale mõelnud.

Ta loovis lääne suunas, Vingast mööda, otse läände – päikeseloojangu poole. Kui pimeduseta suveöö tema ümber laotus, siis olid järel üksnes meri ja purjekas, maad ta enam ei näinud.

Siis aga oli ta nähtavasti rooli taga magama jäänud, sest järsku oli seal üks kaluripaat ja üks vanamees karjus:

„On sul abi tarvis, poiss?"

Purjed pekslesid meeletult, tal ei õnnestunud paati vastutuult pöörata.

„Rooliavarii!" karjus ta.

Mehed viskasid talle köieotsa ning võtsid ta sleppi ja ta mõtles: see oli nii määratud, et ma ka purjetades surma ei saaks. Nad vedasid teda skääride vahel, jõudes varahommikul Korshamni sõiduvette; kipper osutas Brännö põhjaküljel asuva laevatehase ja sealse kraana suunas, andes mõista, et seal saaks ta lasta rooli parandada.

Isak päästis köie lahti ja hõikas oma tänusõnad üle veepinna, mis oli nüüd nii vaikne, nagu hoiaks see hinge kinni. Selleks ajaks ta muidugi juba teadis, et roolil polnud midagi viga. Aga tal oli häbi seda välja näidata, niisiis sõudis ta laevatehaseni ja jäi sinna tunniks-paariks.

Niisugusel kellaajal polnud seal ühtegi hingelist ja ta oli selle eest tänulik.

Viimaks heiskas ta foki ja triivis piki mägesid, kuni leidis ühe tuulevarjulise abaja, kinnitas otsad, puges ruhvi ja jäi magama, mõeldes: ma ei saa isegi sellega hakkama, et endale ots peale teha.

Oli hiline õhtu, kui vastu tekki pladisev vihm ta äratas; ta tuju oli räbalam kui kunagi varem. Siin polnud ühtegi vürtspoodi, nii et ta ei saanud koju helistada, et teisi rahustada.

Ma lähen hullumajja, nii on kõigi jaoks rahulikum, mõtles ta purje heisates. Ta võttis kursi Långedragile, ent oli hooletu, sõitis liiga kaugele põhja ja jooksis Kopparholmeni juures otsa tõkkele, mis pidi 1914. aastal Göteborgi kaitsma.

Paadis oleks otsekui kahuripauk kõmatanud. Purjekas seisis kivist tõkke otsas ja värises, nagu oleks Isak tema au haavanud; Isak vabanes hirmust ja asus tegutsema.

Paat ei olnud tugevasti kinni jäänud, Isakul õnnestus ta pootshaagi abil lahti päästa ning siis sõitis ta täies purjes Eriku töökoja poole.

Purjekas laskis vett sisse.

Korraks mõtles ta, et võiks nüüd ümber pöörata, uuesti merele sõita ja koos paadiga põhja minna. Aga purjekas oli kallihinnaline, asendamatu, ta oli ehitatud kunagi, kui Isak oli haige, ja ta oli Isaku elu pant.

Niisiis sõitis ta edasi jõesuudme poole.

Teised istusid köögis ja ootasid teda nagu ikka, ainult et sel õhtul oli neid rohkem: seal olid Olof ja Maria ning Mona, kes oli veidralt kössi vajunud.

Isakul jätkus aga silmi ainult Eriku jaoks:

„Ma jooksin Kopparholmeni juures karile. Lõin põhja puruks, pakpoordi esiosa lekib põrgumoodi."

Siis läks Erik põlema.

„Sa igavene ärahellitatud käpard!" karjus ta. „Sa oled kõige isekam saatananahk, keda kunagi nähtud!"

„Erik," ütles Karin hoiatavalt, kuid mees ei kuulnud teda.

„Kelleks sa ennast õige pead, kuradima prints herneteral? Muudkui sõidad skääride vahel ringi nagu napakas ja millegi muu peale sa ei mõtle, kui oma nõrkade närvide peale!"

„Nõrgad närvid!" karjus ta. „Kurat võtku, ega need pole sul nõrgemad kui Karini nõrk süda. Sa pead õppima oma närvidega elama, nii nagu tema peab elama oma südamega."

Isak tõstis käed üles ja sirutas need otsekui halastust anudes Eriku poole. Ent Erik ei lasknud end peatada.

„Mis sa arvad, mida Karini süda tunneb, kui ta siin kogu aeg sinu pärast muretsema peab? Rääkimata Rubenist, kes varsti kokku variseb. Ja Monast."

Erik oli nüüd nii maruvihane, et ta hääl murdus.

„Ma tegin Monaga lõpu," sosistas Isak.

„Või lõpu!" karjus Erik, nii et teetassid köögilaual hüppasid. „Kas sa arvad, et sa oled mingi jumal või, et sa võid inimesega lihtsalt lõpu teha? Te kuulute kokku, me kõik kuulume kokku ja sina üksi oled nii kuradima loll, et sa sellest aru ei saa ja ei vastuta."

Isak mõtles, et nüüd tuleb see jälle – see väljalülitumine –, et ta kaob nüüd. Aga Eriku helesinised silmad ei lasknud Isaku omasid hetkekski vabaks ja neist paistev raev sundis Isakut tegelikkusesse jääma. Raev ja veel miski – meeleheide.

Isak armastas Erikut, imetles teda.

„Kallis Erik," ütles ta.

„Mis kallis ma sulle olen!" karjus Erik. „Ma teen sust mehe, kurat võtaks!"

„Erik!" Nüüd oli Ruben see, kes karjus, ja tema hääl oli nii tugev, et Eriku viha andis järele. Ent siis sekkus Olof, öeldes:

„Lase edasi, Erik, iga su sõna on sulatõsi."

Eriku häälekõrgus oli jälle normaalsem, kui ta ettepoole kummardus ja Isakule ütles:

„Ma muretsen sulle „Götaverkenisse" töö, poiss. Paika, kus su isa raha sind ühestki hädast välja aidata ei saa. Sest sa pead nüüd täiskasvanuks saama, Isak Lentov, ja küll ma juba selle eest hoolitsen."

Köögis jäi vaikseks, kuni Karin küsis:

„Kas sa midagi süüa oled saanud, poiss?"

„Ei tule siin mingit söömist, enne kui paat on kuival," sõnas Erik. „Tule, Isak, tõmbame ta välja, enne kui ta põhja läheb."

Viie minuti pärast süttisid paaditöökoja helgiheitjad, Erik ilmus kööki ja ütles:

„Meil on abi tarvis."

Ruben läks, Olof läks. Maria pidas Eriku hetkeks uksel kinni ja lausus:

„Väga hea, Erik. Ja jumala eest, muretse talle see töö."

„Sa võid mind usaldada," ütles Erik, vaadates Karinit pika rahuloleva pilguga.

Isak ei maganud tol ööl kuigi palju. Ta seisis vana poistetoa aknal ja tundis sama suurt hirmu kui varemgi.

Aga ta oli tegelikkuses.

Ta mõtted pöördusid üha uuesti tagasi Eriku sõnade juurde, et tal tuleb oma närvidega elada nagu Karinil oma südamegagi.

No kurat, ta tuleb sellega toime.
Järgmisel päeval helistas ta Monale:
„Kas sa riskid?"

Juba hommikulauas hakkas Erik tegema plaane „Götaverkeni" jaoks.

„Ei mingit gümnaasiumi lõputunnistust," ütles ta. „Isegi reaalkooli omaga on vilets lugu, aga selge on, et mingi koolitunnistus tuleb sul ette näidata."

„Aga kui nad küsivad, mida ma pärast reaalkooli teinud olen?"

„Kurat, sa oled ju siin paaditöökojas töötanud. Selge, et sa saad minu käest soovituse."

Oli ju tõsi, et Isak oli Erikut gümnaasiumiaastate jooksul purjekatöökojas aidanud. Karini abiga õnnestus Erikul veel samal õhtul sõnastada tõend nii, et ta jättis ilma valetamata mulje, nagu oleks Isak töötanud tema juures terved tööaastad.

Isak töötas „Kajsa" kallal, mis polnud tänu jumalale nii halvas olukorras, nagu ta eelmisel õhtul oli kartnud. Kaks pardalauda tuli ära vahetada, aga tolleks ajaks oli töökoda mahagoniga hästi varustatud.

„Sa võid selle vähehaaval kinni maksta," ütles Erik. „Varsti hakkad raha teenima."

Isak pidas seda naljaks, aga Erik polnud seda nägu, nagu ta naljataks.

„Kas sa oled ikka veel minu peale vihane?"

„No ei, eks ma valasin suurema viha endast välja. Tegelikult tahtsin ma öelda lihtsalt seda, et oma tegude eest tuleb vastutada isegi siis, kui su sees on kõik hirmus sitasti."

„Sa pole kunagi hulluksminemise äärel olnud."

„Olen ikka," väitis Erik. „Ma usun, et enamik inimesi on. Aga nagu öeldud, sellega tuleb õppida elama."

„Jah, need sõnad jäid mulle meelde," ütles Isak.

Ruben helistas paaditöökotta:
„Kuidas lood on?"
„Minu meelest paremad."
„See oli siis hea, et sa nii marru läksid?"
„Jah, arstid ütlesid ju ka seda."
„„Eriksberg" kuulutab tänases lehes, et vajab õpipoisse."
„Sõitku seenele," ütles Erik. „Poiss läheb „Götaverkenisse". See laevatehas on tuntud oma hea õhkkonna poolest."
„Oo, seda ma ei teadnud."
Erikul õnnestus alla neelata keelel kibelevad sõnad: sa ei tea paljusid asju, direktor Lentov.
Selle asemel ütles ta hoopis:
„Tuul pöördub nüüd, Ruben. Ma tunnen seda."
Esimest korda üle pika aja kuulis ta Rubenit naermas.
„Sa oled mulle ükskord varem ka niimoodi öelnud, Erik. Kas sa mäletad seda?"
„Ei," kostis Erik. „Oli mul õigus?"
„Jah, täiesti."
„No näed siis."

„Sa pead taotlema kohta masinatsehhi," ütles Erik lõunasöögi ajal. „Laevatehasel on inimeste järele karjuv vajadus, kõige suurem puudus on revolvertreipingi töölistest."

Töölevõtukontoris läks kõik nagu õlitatult: tema tunnistused võeti vastu, noogutati, esitati mõni küsimused Larssoni paaditöökoja kohta – toredad kosterid – ja öeldi:
„Siin on kõik pisut suurem ja pole nii palju puitu."

Edasi tuli arstlik läbivaatus: hingake; kas teil pole kunagi olnud vaevusi südamega, astmat, tuberkuloosi? Tore; hea vereanalüüs; järgmine, palun.

Kõige raskem osa oli formular, aga Isak täitis selle ära. Religiooni jaoks leidus mitmeid alternatiive: luterlus, katoliiklus, judaism, muu usutunnistus.

Ta tegi risti judaismi juurde.

Ära valeta, oli Karin ütelnud.

Kaitseväekohustus täidetud? Siin olid ainult variandid „jaa" ja „ei", aga Isak kirjutas kindla käega: „Vabastatud". Rahvus: rootslane, sünnikoht: Berliin.

Mõne tunni pärast, kui tema paberid olid jõudnud rännata sinna, kuhu vaja, ja uuesti tagasi, hõigati ooteruumis tema nime ja mees leti taga ütles, et ta alustab esmaspäeval kell seitse 2. masinatsehhis, Egon Bergmani õpipoisina.

Talle tehti teatavaks tunnitasu ja tema üllatunud ilmet märgates lisas mees leti taga, et palk sõltub peamiselt tükitööst, mida ta hakkab saama juba mõne kuu pärast.

Isak jättis enda teada, et ta polnud mingi palgaga üldse arvestanud.

Sealt lahkudes tundis ta hirmu, aga see hirm oli käegakatsutav, asudes põlvedes ja kõhus. Praamiga tagasi sõites hakkas see kurku tõusma ja seda võis sõnastada nii: kui ma selle asjaga hakkama ei saa, siis olen ma omadega läbi.

„Mis ka ei juhtuks, mina jään sinuga," oli Mona eelmisel õhtul ütelnud. Tüdruk oli kõigutamatu.

Aga Isak ei saanud ju tema jõust elada.

Naisi ei või usaldada, mõtles ta.

See mõte üllatas teda sedavõrd, et ta jäi korraks oma jalgratta kõrvale seisma. Kas tal pole aru peas? Ometigi oli tal

ju nii palju aastaid olnud Karin, kes oli kindel kui kalju.

Aga ükskord oleks Karin peaaegu ära surnud ja tema maha jätnud.

Isak, ütles ta endale, ega inimene pole sellepärast petlik, et ta haigeks jääb.

Ja Mona – Isak teadis ju kogu oma olemusega, et tüdruk on Karini moodi, nagu kalju.

Tal oli häbi.

Maria käis talle alatasa peale, et ta räägiks oma unenägudest ja püüaks meenutada kummalisi mõtteid. Unenägusid ta ei näinud, aga nüüd on tal vähemasti üks kummaline mõte, millest aru anda, mõtles ta, kui istus praamikail rattasadulasse ning hakkas väntama kodu poole, Eriku ja Karini juurde, et rääkida, et ta oli töökoha saanud.

Aga kui ta Karl Johani tänavale jõudis, pööras ta ratta südalinna poole. Ruben, mõtles ta, isa peab sellest esimesena teada saama. Ruben rõõmustas, aga Isakul ei jäänud märkamata, et tema silmis peitus hirm, et ta mõtles samamoodi nagu Isak isegi: kas ta saab sellega hakkama?

„Seal on ju ka ainult mehed ja kindlasti kõva kord," ütles Ruben, ent nähes ängistust Isaku näos, oleks ta soovinud oma sõnad tagasi võtta.

„Isak," ütles ta, püüdes kätt poisile ümber panna. „Kõik läheb hästi, sa oled alati lahtiste kätega olnud. Ja kui see sinu jaoks liiga raskeks osutub, siis ootab sind ju Chalmers. Pärast seda võid sa kergesti saada mõne... turvalisema töö."

Isak lükkas ta käe eemale.

„Isa," ütles ta. „Meil pole kombeks valetada. Sa tead väga hästi, et kui ma sellel töökohal hakkama ei saa, siis on minuga lõpp."

„Ei!" karjatas Ruben.

Kuid valu poisi silmis lõikus talle südamesse. Isak mõistis seda ja jõudis tunda süütunnet, enne kui ta kannapealt ringi keeras ja läbi kontori välja oma jalgratta juurde jooksis.

Mona oli terve selle nädalavahetuse, mis lahutas Isakut tollest suurest esmaspäevast, haiglas valves. See oli hea, sest Isak tahtis üksi olla. Ta võttis oma purjeka, triivis Vinga ja Nidingeni vahel tihttuules, ei rehvinud, kuigi avamerel puhus tugev tuul.

Ilma et ta seda endale päriselt teadvustanud oleks, otsis ta kolmeharulise lipuga laeva, otsis Simonit. Aga silmapiiril polnud ühtki sõjalaeva ja keelatud vetesse ei söandanud ta sõita.

Küll ma olen alles lapsik, mõtles ta. See on ju minu asi. Esimest korda olen ma üksi ja pean ise hakkama saama.

Bylundi nägu ilmus ahtris veepinnale – krimpsutav molu ja paisuvad sõõrmed –, ent järgmisel hetkel mõtles Isak, et peaks minema otse Böttö tuletorni suunas ja halssima.

Ta teadis, et tuul on liiga tugev ja et Erik sõimaks tal näo täis, aga ta tuli halssimisega toime ja kui ta siis purjeka uuesti vastutuult oli pööranud, mõtles ta, et saab kindlasti hakkama, isegi kui Egon Bergman on Bylundi moodi.

Maailm tundus talle täiesti reaalsena ja see soolane, mis ta nägu mööda alla nõrgus, oli kõigest merevesi – nii ta mõtles, kui ta Långedragi sõitis ja otsad kinnitas. Ta seadis purjeka viimase sopini korda, et mitte keegi ei saaks öelda muud, kui et kõik on omal kohal, meremehelik, puhas ja korralik.

Koju jõudnud, helistas ta haiglasse Monale: jah, ma tunnen ennast hästi; ei, ma pole närvis.

Teised olid juba õhtust söönud, aga Karin soojendas

talle kotlette; Isak sõi hundiisuga ja jäi varakult magama.

Ta magas terve öö.

Kell kuus äratas Erik ta üles. Karin valmistas võileibu, suutis talle pool tassi kohvi sisse joota, pakkis seljakotti võileivad, tunked, tugevad kingad. Kell pool seitse pani ta oma jalgratta Sänkverketi juures tuhande teise hulka ja kakskümmend minutit enne seitset seisis ta praamil sadade teiste uniste meeste seas, kokku surutud nagu silgud pütis, keda veeti jõe teisel kaldal asuvasse suurde laevatehasesse.

Juba praamil tundis ta mingit vaikivat sõbralikkust. Aga ta ei söandanud seda uskuda.

Hommikusest udust kerkis tehas ta silme ette. Temast paremale ranna äärde jäid ellingud, millel kasvasid tohutult suured laevad, ja kaugemal võis näha mõlemat hiiglaslikku dokki, millest üks oli lausa uskumatult suur.

Raudteerööpad, töökojad, laod, suurte ja väikeste hoonete virvarr.

Kuidas seal küll teed leida?

„Ma pean teise masinatsehhi minema," ütles ta lähimalseisvale pikale mehele.

„Tisleritöökojast mööda ja üle rööbaste," seletas mees, kelle silmad olid alles und täis.

„Tule koos minuga," pakkus üks teine. „Ma töötan seal. Uus või?"

„Jaa, ma alustan Egon Bergmani õpipoisina."

„Onsala," ütles too suur ja paks mees.

Isak ei tahtnud küsida, mida ta sellega mõtles, aga kui praam sildus, vaatas ta teisele mehele otsa ja kohtas kahvatusiniseid silmi, mis olid rasvasse mattunud, uudishimulikud ja lustakad.

„Mind kutsutakse Pisikeseks," lausus mees.

„Lentov," ütles Isak.

„Treialiks õpid või?"

„Jah."

Isak sai aru, et siin ei loobitud sõnu. Ta sörkis paksu mehe kannul tisleritöökojast mööda ja jõudis masinatsehhi, kus nägi vilksamisi lõputut terase ja masinate maailma, enne kui nad trepist üles riietusruumi jooksid. Ta sai endale riidekapi ja vahetas riided kiiresti tunkede vastu. Samal ajal kui nad trepist alla tsehhi läksid, hakkas vile huilgama.

Rohkem kui viis tuhat meest alustas üheaegselt tööd. Isakule tundus hetkeks, nagu upuks ta selle müra sisse.

„Sa oled ju päris täismehe moodi," ütles Onsala. „Ma olen rohkem harjunud jõmpsikatega," seletas ta, „viieteistaastastega, kes ei valitse oma sõrmi."

Tal olid väga sinised silmad, mis asusid sügaval ta kitsas, intelligentses näos. Mõnikord libises sellest üle naeratus, mis valgustas nägu seestpoolt.

Ent seda juhtus harva.

Ta oli kahekümne kaheksa aastane kirglik revolvertreipingi tööline, uhke oma ameti üle. Töökaaslaste hulgas oli ta kuulus oma täpsuse poolest, oma võime poolest pidada kinni tuhandikmillimeetristest ühtlastest tolerantsidest. Ta sai küll õpipoiste treenimise eest lisatasu, aga kindlasti polnud ta seda ülesannet valinud raha pärast. Õpetamine meeldis talle ja ta tundis vaikset rõõmu, kui tema käe alla sattus mõni poiss, kellel olid intelligentsed käed ja see eriline kirg täpsuse järele.

Kui Isak mõne tunni pärast ise treipinki käsitseda sai ja masinaga oma esimesed äärikud valmis treis, siis teadis Onsala, et seekord on tal vedanud.

Teine masinatsehh oli ääretu kaootiline maastik. Aga Onsala, tema treipingi ja tema õpipoisi ümber oli mingi arusaadavuse, koguni turvalisuse sõõr.

Tol esimesel hommikul tuli neil karjuda.

„Nad katsetavad monteerimistsehhis ühte diislit," karjus Onsala. „See saab mõne tunni pärast läbi, siis saame inimese moodi rääkida."

Isak noogutas.

„Mis su nimi nüüd oligi?"

„Lentov."

„Lento?"

„Ei, Lentov!" karjus Isak, sest ta ei tohtinud valetada nime kohta, mis oli juudilik ja linnas tuntud.

„Tov nagu sõnas „tova*"!" karjus ta nii valjusti, et see lõikus mürast läbi ja jõudis teiste treipinkide taga seisvate meesteni.

Mõned naersid, keegi hõikas: „Hei, Pahmakas!"

Siis libises üle Onsala näo üks noist harvadest naeratustest ja ta ütles:

„Seekord käis see küll kähku."

Isak ei taibanud kohe, et ta oli ümber ristitud ja et seoses uue nimega oli tema juudi päritolu kõne alt väljas.

Nädal aega hiljem oli talle selgeks saanud, et siin ei olnud juudi päritolul mingit tähendust, ei head ega halba. Siin oleks tal võinud olla kas või kongnina ja nimeks Mooses, ilma et keegi oleks sellele tähelepanu pööranud.

Sellest sai ta aru siis, kui Onsala käskis tal ühel päeval valukotta minna, et sealt toormalmi tuua.

„See on üks raske ja must töö," ütles ta. „Aga sul tuleb ju õppida kõike algusest peale, poiss."

Kui Isak koos tellimusega jooksu pistis, hüüdis Onsala talle järele: „Küsi juuti!"

Isak sai hakkama kunsttükiga mitte jääda joostes sammupealt seisma ja tundis heameelt, et oli seljaga Onsala poole.

---

* *tova* – rts. k. „pahmakas".

Valukojas seisis üks kahemeetrimees, kellel oli heleroosa jume ja kelle noore näo kohal olid kriitvalged juuksed. Albiino, mõtles Isak, nagu pastor, kes koolis hommikupalvusi pidas.

„Mul kästi juuti küsida," lausus Isak kindla tooniga.

„Siis sa tulid õigesse kohta, sest minap see olen," ütles mees ning Isaku hämmastust nähes ilmus ta näole lai irve.

Isak naeris samuti, mõeldes Pisikese peale – tolle paksu hiiglase peale, kes talle esimesel päeval teed oli näidanud ja kes oli üks kõrgelt hinnatud karusselltreipingi tööline.

Onsala oli kiitusega kitsi – niipalju kui teada, polnud üle tema huulte kunagi mingeid suuri sõnu tulnud. Oma rahulolu väljendas ta mühatustega ja Isaku puhul mühatas ta tihti.

Isak hakkas vabanema nurjumistunde haardest. Hirm oli ta põues alles ja andis endast aeg-ajalt elumärki, aga päeviti jäi selle jaoks vähe ruumi ja öösiti magas ta väsimuse tõttu sügavalt. Kahel õhtul nädalas käis ta Maria juures; mingit edasiminekut küll ei toimunud, aga see hakkas talle meeldima.

Kahe nädala pärast ütles Onsala:

„Sinust saab hea treial. Ma loodan, et sa jääd siia."

Ma töötan siin terve elu, mõtles Isak. Siis aga meenus talle midagi ja ta ütles:

„Paps tahab, et ma Chalmersisse läheksin."

„Aga selleks tuleb keskkool ära lõpetada," tähendas Onsala.

Isak teadis, et ta peaks rääkima tõtt: et tal on keskkool juba läbi ja et selles polnud küll ausalt öeldes midagi erilist, tuli lihtsalt hulk surmigavaid tunde klassitoas

ära istuda. Aga tal oli hea meel, et ta suud oli pidanud, kui Onsala jätkas:

„Oh issand, poiss, kuidas ma oleksin tahtnud koolis käia. Aga tead, raha polnud, ja nüüd on juba liiga hilja. Kui sul on võimalus, siis kasuta seda. Chalmers..." ütles ta ja tema hääl oli täis igatsust.

Isak tundis häbi.

Muidu ei valmistanud jutuajamine talle raskusi, lobisemine oli talle tuttavaks saanud Karini köögis ja Eriku töökojas. Seal käis nagu siingi elav ja kohati lausa äge poliitiline mõttevahetus. Siin oli aga piir sotsiaaldemokraatide ja kommunistide vahel teravam.

Isak liitus ametiühinguga.

Ta ostis ajakirja „Inimesed pildis"* raamatuid ja Rubeni määratuks imestuseks ka luges neid.

Pikkamisi kasvas temas arusaamine raha kaalust ja tähtsusest. Tema jaoks oli raha seni olnud enesestmõistetav nagu õhk, siin aga oli see elu ja surma küsimus.

See sai alguse treipingi taga. Isakul oli oma algajalikus innukuses kaunis raske parajat tempot hoida. Aga oskus arvestada tükipalka oli niisama oluline kui kutseoskused. Häbi, tohutu häbi sai osaks sellele, kes normi lõhki ajas. Peagi oli see ka temal pealuusse kulunud nagu kõigil teistel: 30 protsenti, 50, mõnikord 100 protsendi ligi. Ta kohanes ja õppis kiiresti seda arvutama. Mõne tööotsa pärast võis tüli tõusta, kui tükipalk oli vilets ning töö must ja raske. Ent meistrid andsid neile võimalusi arvestades üsna mõistliku tegutsemisvabaduse. Mõnele töödejuhatajale, kes kandis tumedat ülikonda, lipsu ja puha, vaadati küll halva pilguga, aga enamikust pidasid mehed lugu.

* „Folket i Bild" („Inimesed pildis") – mitmesuguste rahvaliikumiste poolt alates 1934. aastast väljaantav ajakiri.

Suurtel karusselltreipinkidel, kus treiti pooleteistmeetrise diameetriga silindrivooderdisi, ei tehtud ühtki viga. Aga vanemate revolvertreipinkidega, millega treiti igas suuruses kruvisid ja polte, võis viltu vedada. Eskilssonil läks ühel päeval üks partii aia taha ja Isak oli jahmunud tema kibedast pettumusest ja vihast, mille mees pikalt vandudes välja valas...

Aga ta sai asjast paremini aru, kui sai teada, et rikutud partii maksab Helge Eskilsson ise kinni tükitööpalga vähenemisega. Helgel oli kodus neli last ja äsja Torslandasse ostetud majalogul suured laenu osamaksed.

„Sõja ajal," öeldi sageli. Ja Isak sai kuulda, kuidas kõigil treipinkidel oli töötatud kolmes vahetuses ja tulise valuga granaadikestasid valmistatud. Ja „Mehisusest", „Aususest" ning soomuslaevast „Oskar II", mis olid kõik pidevalt suures laevatehases remondis olnud.

„Oh issand," ütlesid mehed, „kui nad oleksid mõnda Saksa allveelaeva märganud, siis oleksid nad paljast ehmatusest tükkideks lennanud."

Ühel päeval just enne lõunat, kui ta parajasti üle rööbaste läks, olles uue joonisega teel Onsala juurde, peatas teda üks noormees, kes polnud temast kuigi palju vanem, ja ütles:

„No tere! Kas sa pole mitte Isak Lentov?"

Isak ei tundnud teda ära. Kuid mees, kes töötas transpordi töödejuhatajana, astus koos Isakuga sisse Onsala treipingi juurde ja ütles, et nad olid kohtunud kroonus, et tema juhtiski sanitaarautot, kui Isak käeluu murdis, ja sõidutas ta Sahlgreni haiglasse.

Lõunavaheajal, kui nad saras hulgakesi sõid, küsis Onsala:

„Sa oled siis kroonust läbi, Pahmakas?"

Loomulikult ei tekkinud saras vaikust, selles küsimuses polnud ju midagi imelikku. Ent Isakule tundus, nagu oleks kogu maailm vakka jäänud ja aeg peatunud. Ta mõtles Karini sõnade peale: „Ära valeta, ära kunagi valeta."

Niisiis ütles ta: „Ei, ma läksin küll sinna, aga siis jäin haigeks."

„Siis nad ootavad muidugi, et saaks sulle aga uuesti küüned taha lüüa, kui sa nüüd juba terve oled," arvas Eriksson.

„Ei, mind vabastati."

„Mis haigus see oli?"

Onsala hääl polnud kahtlustav, võib-olla pigem murelik.

Ma meeldin talle, mõtles Isak.

Järsku hakkas Isak jutustama ja rääkis esimest korda vabatahtlikult ära kogu loo, kogu selle kurva loo.

„Noh," ütles ta, „asi on selles, et ma olen juut. Ma kasvasin üles Berliinis..."

Nüüd valitseski saras vaikus, nüüd jäigi aeg seisma. Kui Isak jõudis lõpuni, selleni, kuidas ta oli ülemkapral Bylundis natsi ära tundnud ja närvide tõttu kokku varisenud, siis oleks võinud nööpnõela kukkumist kuulda.

See vaikus kohutas Isakut. Oh Jumal, mõtles ta, Iisraeli Jumal, miks ma nii palju lobisen?

Siis aga tunnetas ta õhkkonda, tajus selles intensiivset kaastunnet, sooja ja tugevat kaastunnet, mis täitis sara seinast seinani.

Viimaks ütles Pisike, too suur karusselltreial:

„Pärgli päralt, ma annan sulle oma keeksi, Pahmakas."

Pisikese, tema moonakoti ja kookide üle oli kombeks naerda, aga seekord ei muianud keegi. Neile oleks nagu meeldinud, et Pisike oli öelnud ja teinud seda, mida parasjagu tuli öelda ja teha.

Kui kõlas vile, surusid mõned mehed Isaku kätt. Ja kui nad tagasi masinatsehhi läksid, siis juhtus midagi, mida polnud kunagi varem juhtunud: Onsala pani käe ümber õpipoisi õlgade.

Õhtupoolikul jutustas ta Maria juures, kuidas ta oli lõunavaheajal järsku kõik ära rääkinud. Maria rõõmustas:

„Tubli, Isak! See oli samm edasi."

„Nad olid nii pagana kenad."

„Ma saan sellest aru," ütles Maria, ehkki ta oli imestunud.

„Inimesed on ju tihtipeale toredad, kui nendega ükshaaval suhelda," lausus ta. „Aga rühmadena muutuvad nad sageli halvemaks, aremaks."

„Masinatsehhis see küll nii ei ole."

„Mis neist edasi saab?" küsis Maria. „Ma mõtlen, et kuidas on lood ametikõrgendusega?"

„Ei noh, seal ei saada millekski enamaks kui tubliks treialiks, aga see ongi tore ja suure au sees."

„Nii et nad siis ei võistle, ei konkureeri omavahel?"

„Ei." Isak rääkis tükitööst ja kirjutamata reeglitest, mis selle kohta kehtisid.

Kui tund oli peaaegu läbi, meenus talle too kummaline mõte, et naisi ei või usaldada.

„See oli tol päeval, kui mind tööle võeti," rääkis ta. „Mulle endale tundus see idiootlikuna, aga see oli nagu kilk peas, et mitte ühtegi naist ei või usaldada."

„Mida sa pärast seda mõtlesid?"

„Ma mõtlesin Karini ja Mona peale ja et nad on kindlad kui kalju."

„Aga enne Karinit on su elus olnud ju üks teine naine?"

Isakul käis kuumalaine läbi keha, ta nägu õhetas.

„Mamma..."

Ja veidi hiljem:

„Ma ei mõtle kunagi tema peale."

„Jah, ma olen sellest aru saanud," ütles Maria. „Aga ta on ju sinu mälestustes."

„Ei, ma ei mäleta midagi."

Maria kummardus kirjutuslaua kohal ettepoole ja vaatas talle pingsalt otsa:

„Miks sa vanaisa käest nahutada said? Miks sa tol päeval Berliinis põgeneda tahtsid?"

Isak ei pööranud pilku ära, see küsimus polnud teda vapustanud. Ta on ka ise seda endalt küsinud, mõtles Maria.

„Ma ei mäleta," ütles Isak.

„Seal vanavanemate juures juhtus sinuga midagi, ja ma usun, et seda juhtus sageli. See meeletu hirm, mis sinus on, oli olemas juba enne natside kallaletungi, ma olen selles kindel. Sinul ja minul tuleb selles selgusele jõuda, saad sa sellest aru?"

„Aga mul ju lihtsalt ei tule meelde."

„Kas sa ei käi kunagi oma ema vaatamas?"

„Ei. Mona käib vahel ja tahab, et ma temaga kaasa tuleksin."

„Mine siis, Isak."

Isak mõtles, et ta ei taha, et ta ei taha seda mitte sugugi, aga Maria ütles:

„Sa ei julge."

„See on tõsi. Seegi on juba piisavalt jube, et ma pean vahel Izaga kohtuma."

„Miks?"

„Kas Ruben pole öelnud, et tema ja mamma on nii sarnased nagu kaksikud?"

„Ei," sõnas Maria. „Võib-olla pole ta seda märganud."

„On küll," väitis Isak. „Aga isa kuulub ju nende halet-

semisväärsete inimeste hulka, kes arvavad, et kõik on nende süü, kõik õnnetused."

Kui terava pilguga ta on, mõtles Maria.

„Simon on samasugune," jätkas Isak. „Vahel ma mõtlen, et nad on palju segasemad kui mina."

„Selles võib sul õigus olla," ütles Maria. „Aga praegu on küsimus sinus. Kas sa pole kunagi mõtelnud, et su ema ei saa sulle enam halba teha, et ta on kõigest üks meeltesegaduses vana naine ja sina oled tugev ja täiskasvanud?"

Siis hakkas Isak otsima taskurätti, kuid tal polnud seda. Maria laenas talle ühe enda oma, kuid vaikis, ei öelnud ainsatki lohutavat sõna.

Kui nad lahku läksid, oli Isak otsusele jõudnud.

„Ma lähen koos Monaga teda vaatama," ütles ta.

„Tore. Pärast seda tule minu juurde tagasi."

„Ma luban seda."

Nad ei rääkinud ei Rubenile ega Karinile midagi, lihtsalt lasksid pühapäeva hommikul varakult jalga ning sõitsid trammide ja bussidega maha kogu pika tee Lillhageni vaimuhaiglani.

Isak vaatas otse ette, kui nad läbi koridoride läksid. Ta ei tahtnud ainsatki hullu näha. Olgal oli oma tuba; ta oli rõivastatud, lõhnastatud ja peen ning tema käevõrud kõlisesid nagu alati, kui ta seal toolis istudes oma nukkudega mängis.

Ikka riidest lahti ja uuesti riidesse.

Ta ei tundnud ei Isakut ega Monat ära, aga Isak oli selleks ette valmistatud. Mona oli ütelnud:

„Ta tunneb ainult Rubeni ära – mõnikord, vilksamisi."

Mona oli arvanud, et Isak tunneb kaastunnet ja õrnust. Isak ise lootis Maria sõnade peale, et tal ei teki

enam hirmu. Aga kui ta tabas Olga pilgu, mis eksles ringi nagu alati, haaras teda säärane raev, et see vallutas terve ta keha ja seda polnud kuidagimoodi võimalik talitseda.

„Sa kuradi nõid," pahvatas ta.

Olga ei saanud küll sõnadest aru, aga ta tundis õhus ärevust ja pööras oma tähelepanu nukule, sõrmitses seda karmikäeliselt, öeldes:

„Mein süsser, süsser Knabe*."

Ta suu naeratas, aga hääl kaebles, kui ta nukku juustest kiskus ja näpistas, jätkates vadistamist kummalise tooniga, mis oli ühtaegu kaeblik ja sügavalt rahulolev.

Isak mõistis, et peab sellest toast välja pääsema. Ta tormas ukse poole ja läbi koridori ning kuulis Monat hüüdmas:

„Oota mind pargis! Ma tulen kohe!"

Seal ta siis istus puu all murul, tundes, kui jõuline on ta raev, ja mõeldes: kurat, missugune sitapea ma olen, et ma niimoodi käitun, ja mida Mona nüüd mõtleb ja mida Ruben ütleks, kui ta kunagi teada saaks. Rääkimata Karinist.

Mona polnud tema juurde tulles ei vihane ega etteheitev. Ta silmad olid muidugi kurvad ja ta ütles:

„Sa sõidad nüüd otseteed Maria juurde."

Maria oli kodus – jumal tänatud, et ta oli kodus. Isak oli teel ebareaalsusesse, maailm hakkas tema jaoks ähmastuma ja ta hirm oli säärane, et ta teadis, et sureb selle kätte, kui ta sellest jagu ei saa.

Mona läks üles kaasa ja rääkis lühidalt, mis oli juhtunud. Maria muutus rõõmsaks, viis Isaku vastuvõturuumi ja ütles:

* Mu kullakallis poisu (saksa k.).

„Nüüd oleme lõpuks õigel teel."

Maria hoidis tema pilku niisuguses haardes, et ta ei pääsenud lahti. Samm-sammult ja halastamatult juhtis Maria ta tagasi Berliini, varasesse lapsepõlve. Isak tundis tema jõudu ja teadis, et nüüd ta kas sureb või võtab julguse kokku.

„Ma tundsin ta ära," ütles ta. „Ma tundsin ära ta näo, pilgu ja krimpsutavad ninasõõrmed. Ta on Bylundi moodi."

„Jah."

„Ma sain nii vihaseks, et läksin nagu hulluks ja tormasin seal korteris ringi ja karjusin ja ta ei suutnud mind vaikima panna ja kiskus mind juustest ja näpistas mind ja hädaldas, aga ise oli kogu aeg rõõmus. Ja siis..."

„Siis?"

„Siis ma kadusin," ütles Isak. „Ma kadusin nagu kroonuski. Aga siis..."

„Aga siis?"

„Siis tuli vanaisa koju ja peksis mind."

„Su ema oli lihtsalt õudne," ütles Maria.

„Jaa!" Isak karjus seda, sest nüüd haaras teda jälle see suur raev, mis muutis kõik tõeliseks, ja ta kisendas, et ta torkab emal silmad peast välja ja lõikab tal rinnad ära ja pistab ta vitusse teiba.

Maria ergutas teda:

„Tubli, Isak, anna talle pihta!"

Ja valu oli väljakannatamatu, aga seda oli võimalik välja kannatada, ning maailm oli täiesti selge.

Isak oli lõpuks ometi nägema hakanud.

24

Palavus väreles lagedate skääride vahel. Mehed, kes sel pilkase pimeduse maal pikka rannajoont valvasid ja päikest armastasid, õppisid teda kartma.

Nad olid alati teda otsinud, õppinud talletama iga päikesekiirt. Nüüd aga kössitasid nad nagu kärbsed liimipaberil purjede varjus, mida nad võisid enda ja halastamatu päikese vahele pingule tõmmata.

Igal hommikul tõusis päike maa kohale, keskpäevaks oli ta merepeeglis oma jõu mitmekordistanud ja valas oma kõrvetava kuumuse pikemalt mõtlemata nende kaela, küttis kaljusid ja kaisid, nii et jalatallad tulitasid. Ei leidunud ühtki varjuandvat puud, ühtki rohelist kõrrekest, millel silm oleks puhata võinud.

See oli augustis, kuumalaine ajal.

„Varsti keeb kogu see neetud Kattegatt," ütlesid nad, aga tegelikult kihises meri lihtsalt meduusidest. Nad puhastasid ühe abaja neist limastest peletistest, et end kiiresti vette kasta – jahedustunne mõneks minutiks. Ent meri jättis ärakuivanud kehadele kõrvetava soolakorra ja muutis olukorra veel hullemaks.

Samal päeval, mil nad jagasid vennalikult ära viimase purgi „Nivea" kreemi, tuli kaks punapead maale hospidali viia.

Simonil oli kergem kui enamikul teistel, tema muutus tumepruuniks ja nahkjaks.

„Sa näed välja nagu mingi pagana kõrbešeik," ütles keegi ühel õhtul. Ta naeris – üllatavalt pimestavvalgelt oma tõmmu jume juures – ja mõtles kaugete esivanemate rännakutele Siinai kõrbetes – päikese all, mis oli halastamatum kui see siin, ning nahkja kesta peale, mille nad olid välja arendanud selleks, et ellu jääda.

Oma kaaslaste hämmastuseks luges ta õhtuti Piiblit, mis andis talle teenimatu kuulsuse, et ta on usklik. Siis aga saabus Rubenilt pakk Bendixoni kaheosalise „Iisraeli ajalooga". Ning Simon veetis õhtud koos Jesaja ja Jeremijaga, Esra ja Nehemjaga, viljatutes püüdlustes eristada müüte ajaloost.

Tema unistused olid aga täis puid, mõistatuslikke maiseid hiiglasi, mille võrad pakkusid kaitset ja varju. Kõrged haavapuud joonistasid taeva taustale oma pitsilist mustrit, vanad tammed andsid jõudu ja tarkust ning laiade seelikutega kuused pakkusid puhkust linnulaulu ja metsakohina saatel.

Kui kajakate kisa ja kaaslaste vandesõnad ta äratasid ning ta nägi, kuidas päike alustas oma ähvardavat rännakut üle taeva, mõtles ta, et niipea, kui ta puhkusele saab, läheb ta uitama metsadesse selle pika järve ääres, kus Inga popsikoht oli end mahutanud ühe mäeseljaku astangule.

Tol ööl, kui tuli äike, nad otsekui hullusid, jooksid barakkidest ihualasti välja kaljudele ning lasksid seal seistes oma nahal ja juustel, suudel ja silmadel juua. Nad lasksid paduvihmal end uhtuda, seistes seal, kuni neil külm hakkas ja üks neist ütles, et kurat, kui mõnus, ja et ta ei kurda enam kunagi külma ja pimeduse üle.

Seda väidet pidanuks ta kordama endale palju kordi kuni detsembrini, mil kell kolm päeval läks täiesti pimedaks, meri möirgas ja jäine tuul puhus läbi riiete luudekontideni välja.

Simon oli nüüdseks kaks korda puhkusel käinud. Esimene kord oli olnud nagu pidu ja Karin oli valmistanud kõiki tema lemmiktoite. Ta pidi tulema laupäeva hommikul, aga tal avanes võimalus lasta jalga juba reede pärastlõunal ühe laevaga, mis pidi sõitma Nya Varvetisse. Seetõttu leidis ta Karini üksinda köögis, hunnik värskeid herneid süles, ja Simon läks otse tema juurde ja pani pea tema põlle sisse, hingas sisse tema lõhna ja tundis, kuidas Karini käed tema kukalt silitasid.

Siis mõtles Simon, et sellel taandarenemisel on ikkagi oma võlu. Vähemalt natukeseks ajaks.

Sest siis vaatasid nad teineteist tähelepanelikult ja Simon märkas, et paljugi on muutunud, et ema on väiksem, kui ta mäletas, vanem ja väsinum. Teda täitis suur õrnus, peaaegu piinav vajadus ema eest hoolitseda ja talle rõõmu teha.

Mu kurbuselind, mõtles ta, mu hea kurbuselind.

Ja Karin nägi, et poiss, kes tema ees seisab, on nüüd täiskasvanud, et temas on karmust ja jõulisust, mis tekitas Karinis ujedust.

Mees, mõtles ta, ja selles mõttes oli nii võõristust kui ka kurbust.

Seejärel aga võttis ta ennast kokku, ütles endale, et ta on arust ära, ja et mida ta siis oodanud oli, kas ta polnud mitte just selle nimel pingutanud, et Simon saaks täiskasvanuks ja iseseisvaks.

Äikeseilmale järgnenud nädalavahetusel võttis Simon kuulda oma unistusi puudest, helistas kasarmute eest kailt Karinile ja ütles:

„Kuule, ema, ma olen mõelnud Ingale külla minna."

Ta kuulas vaikust ja mõistis, et selles peitus hirm. Siis aga vastas talle hääl, mis oli täis head usku nagu tavaliselt:

„Mine muidugi, mu poiss."

„Ma sõidan koos ühe sõbraga, kes elab samas kandis; ta vend tuleb autoga järele."

„See on küll tore, Simon."

Jälle vaikus. Ja seejärel:

„Mis sa arvad, kas ma peaksin talle helistama ja ette hoiatama?"

„Jah, nii on vist küll kõige parem," ütles Simon.

Nad lasksid ta maha maakaupluse taga, kus järve poole suunduv metsatee maanteele välja jõudis.

„Kas sa edasi minna oskad?"

„Igatahes."

„Me tuleme sulle pühapäeval kella viie paiku järele."

„Tore. Nägemist ja aitüma."

Siis kõndis ta puude lehestiku all ja suured puud rahustasid teda.

Lihtsalt olla, mitte teha, mõtles ta.

Ta nägi, et puud higistasid palavusest, olles langetanud mõned lehed, mis särasid sambla sees nagu võlukuld. Oli alanud pikk valmistumine talveks; puud sulgesid aegamisi oma vereringet, et suikuda unne, kus nad pidid elama üksnes oma unenägudes.

Ta jõudis ühele välule, raiesmikule, kuhu oli alles jäetud üks tamm austusest tema kõrge kasvu ja vanuse vastu. Oli soe; Simon võttis mundrikuue seljast, rullis selle padjaks kokku, heitis pikali ja vaatas üles võrasse, mis oli alles tumeroheline, peaaegu läbipaistmatu.

Puust õhkus rahu, seda laadi rahu, mille saavutavad kõik elusolendid, kui nad tunnustavad elu mõistatuslikkust.

Ta magas veidi selle rohelise varju all, enne kui läks edasi järve ja maja poole, kus Inga teda ootas. Ta oli jõudnud koristada, kõik oli ilus ja ehitud, ja ta ise läks

näost tulipunaseks, kui Simon metsaserval nähtavale ilmus, ning küsis:

„Sa tahad kindlasti kohvi, eks?"

Inga oli nüüdseks juba kuid teadnud, et Simon teab, ja ta oli palju fantaseerinud hetkest, mil poiss tuleb läbi metsa ja nad kohtuvad ja juhtunust rääkida saavad.

Kogu Simoni lapsepõlve vältel oli Inga temast eemale hoidunud, kartlikult oli ta silmanurgast seda ääretult elavaloomulist poissi piilunud. Aga kui Karin ja Erik sel kevadel siin käisid ja ütlesid, et nad rääkisid ära, siis oli ta oma tõrjuvuse maha lammutanud, nagu lammutatakse maha plank, mis enam tuule eest kaitset ei paku.

Ta oli tänulik nende kuude eest, mis poiss tal oodata oli lasknud – ta oli vajanud aega, et läbi mõelda, mis nüüd juhtuma hakkab. Aga ta polnud osanud arvata, et Simon on nii täiskasvanud, nii ilus ja nii sarnane.

Nad vestlesid kohvitasside taga visalt ilmast, kuumalainest ja vihmast, mis tuli liiga hilja. Ingal oli rääkida, et ta oli lehmad kaelast ära saanud ning leidnud tööd kooliköögis.

„Sinna on pikk tee," ütles Simon.

„Jah, aga ei ole hullu ikkagi." Kuni lume tulekuni sõidab ta rattaga, sealtpeale tõukekelguga. Nüüdsel ajal aetakse tee lumest lahti.

Simon mõistis, et Ingale meeldib ta töö, inimesed, kellega ta kohtub, ja suhtlemine.

Ingas polnud märgata kibestumist, samuti mitte kurbust nagu Karinis. Pigem mingit imekspanu kogu ta maisuse keskel.

Taevas läks pilve ja tuul tõid kaasa pisut sügisjahedust. Nad läksid tuppa.

„Kolletab juba," ütles Inga. „Kas sa oled seda märganud?"

„Jaa." Simon mõtles võlukulla peale samblas ja ta pruunile näole ilmus see uus hele naeratus. Siis tõmbas Inga hinge ning Simon võttis kogu oma julguse kokku, et küsida:

„Kas ma olen tema moodi?"

„Oh issand, muidugi," vastas Inga. „Kui ta siin sinu kõrval seisaks, siis oleks raske teie vahel vahet teha."

Siis aga mõtles ta, et see polnud siiski tõsi. Simon oli kogukam, pikem, temas oli rohkem jõudu ja vähem unistajat.

Nende vahel õhus oli nüüd pinge. Siiski oli see kergenduseks, et Simon oli söandanud mainida seda, millest nad rääkima pidid. Inga püüdis ärevust tegutsemisega maandada: ta lõhkus puid ja tegi pliidi alla tule.

„Kas sulle ei tundu, et siin on külm? Ma panin taigna kerkima, nii et pliidisoojus kulub marjaks ära."

Simonil polnud külm. Ta vaatas majakeses ringi, otsekui näeks seda esmakordselt, tajus turvalisust ja hubasust, mis alati elab vanade majade madalate lagede all. Ta mõtles imestunult, et siin on ilus – väikseruudulistest akendest immitses valgust, mis pani elama laiu põrandalaudu katvad kaltsuvaibad.

Inga tegi tule ka elutoa kahhelahju; näis, et ta oli lihtsalt hoogu sattunud. Nüüd hakkas nii soe, et Simon pidi mundrikuue seljast võtma. Ta istus särgiväel kiiktoolis ja küsis:

„Kas ta käis tihti siin majas?"

„Oh ei," vastas Inga. „Siin olid isa ja ema pikali ja vaakusid hinge. Me ei tulnud kunagi tuppa, me kohtusime oja ääres."

„See oli nii õndsalt soe ja ilus kevad," ütles Inga, saades nende sõnadega oma rahu tagasi, nii et suutis söögitoa laua taha istuda ja jutustama hakata.

Ta leidis õiged sõnad – need kõlasid nii, nagu pididki ja nagu ta suve jooksul Simonit oodates oli kavandanud.

Lõpuks jõudis ta viimase õhtuni.

„Ma sain aru, et ta jättis hüvasti, sest viiul oli tollel õhtul nii kurb. Nii et ega ma eriti ei imestanudki, kui teda enam ei tulnud."

Ta hääles oli nukrus, otsekui õrn sinine toon.

„Kas sa ei kurvastanud ka?"

„Kurvastasin ikka," ütles Inga. „Aga ma olin seda ju kogu aeg teadnud, saad aru. Meie kaks polnud teineteise jaoks loodud. Ta oli minu jaoks liiga peen."

Simon mõistis, et Inga oli end maadligi surunud, lasknud end ikestada, nagu talunaised alati olid teinud – alandlikult ja tänulikuna möödunu eest.

„Ta ei olnud päris sellest maailmast," lausus Inga. „Pärastpoole mõtlesin ma esiotsa lausa, et ma olin sellest kõigest ainult unistanud. Aga siis hakkasid sina mu kõhus kasvama."

„Kas kulus aega, enne kui sa aru said, et sa last ootad?"

„Jah, palju aega. Eks ma vist ei julgenud sellest aru saada. Ma olin siis suur ja kohmakas, kui Karin novembris tuli ja eks ma taipasin seda õieti alles siis, kui tema seda ütles."

„Sa ootad last, Inga," oli Karin ütelnud. Veel nüüdki kumisesid need sõnad Inga kõrvus ja ta mäletas seda keha halvavat hirmu, mida ta oli tundnud, kui pidi omaks võtma häbi lapse pärast, kes tema sees kasvas.

Mahasalatud, mõtles Simon. Aga ta polnud imestunud, sest mäletas seda unenägudest, mida ta lapsepõlves oli näinud. Mahasalatud ja hiljem hüljatud haigla kahhelkiviseinte vahel, kaugel puudest, võrade sahinast ja valgusest järve kohal.

„Pärastpoole sain ma ühe kirja," lausus Inga.

„Ma tean, aga Erik sundis sind sõja ajal selle ära põletama."

„Ei saanud Erik mind sundida midagi," ütles Inga, vankumatu nagu maa ta jalge all. „Ta helistas 1940. aasta kevadel ja oli närvis ja ma mõtlesin endamisi, et kui sakslased tulevad, siis on mul aega küll peita kiri laudataguse tamme prakku. Aga sakslasi ei tulnudki. Nii et kiri on ikka kapisahtlis, kus see kogu aeg on olnud."

Simonil hakkas süda kloppima.

Inga otsis välja võtme, keeras vana sekretärkapi lukust lahti, tõmbas välja ühe sahtli ja tõi lagedale kaanega messingpurgi.

„Ma panin kirja purki siis, kui arvasin, et olen ehk sunnitud selle tamme sisse peitma," seletas ta.

Ta ei saanud kaant pealt ära. Neil tuli minna kööki, tuua sealt nuga ja kaas lahti kangutada.

Saksa postmargid, tembeldatud 4. märtsil 1929 Berliinis. Avatud, mitte kunagi läbi loetud.

„Ma ei saanud ju keelest aru. Me ei saanud kunagi teineteisega rääkida," ütles Inga. Simon mõtles, et miks küll on elu nii keeruline, nii seletamatult kurb.

„Ma seadsin sinu jaoks pööningukambri korda, tegin sinna üles aseme," rääkis Inga, ja Simon mõtles, et küll ta on ikka palju teha jõudnud sestsaadik, kui Karin helistas. Ta oli koristanud, triikinud ära oma kõige ilusama sinise kleidi, pannud taigna kerkima, teinud pööningukambrisse aseme.

„Mine sinna üles ja ole omaette," ütles Inga. „Ole üksinda, kui sa loed. Sa oskad ju saksa keelt?"

„Jah," vastas Simon ja läks jalge all nagisevast trepist üles. Ta heitis heegeldatud päevatekile siruli, kiri kõhu peal. Issand jumal. Ta suu kuivas ja ta läks tõi endale kopsikutäie vett ning jälgis tükk aega, kuidas Inga kerkinud saiad ahju lükkas.

„Ega sul õlut ei ole?" küsis ta.

„Oh ei," ütles Inga. „Saad aru, ma ei jõudnud üldse poodi ja mul ei tulnud pähegi, et sinust on saanud mees ja et sul on õlut tarvis."

Nad naersid selle peale. Siis otsis Inga välja mahla, värskest saagist tehtud mustsõstramahla. Nii et Simonil oli suus lapsepõlve maik ja ninas lapsepõlve värske saia lõhn, kui ta üleval kambris julguse kokku võttis ja kirja läbi luges.

See oli armastuskiri, tulvil romantilisi sõnu. Metshaldjas, mu metshaldjas – nii nimetas mees Ingat. Ta lootis sügisel tagasi tulla, oli taotlenud uuesti rahvaülikooli õpetaja kohta. Aga ta tahtis teada, kas naine ootab teda, kas ta igatseb niisama palju kui tema. Kas ta ei kirjutaks, ei saadaks endast mingit elumärki? Tuhat musi. Simon Haberman, aadress Berliinis.

Jõnkshaaval läbis pettumus Simonit, sedamööda kui ta endalt küsis, mida ta siis õige oli oodanud, mida lootnud. Juudi pillimees ei võinud ju teada, et tema armastus oli vilja kandnud, et oli olemas üks väike poiss.

Simon kattis näo padjaga ja laskis pisaratel voolata. Need said umbes poole tunni pärast otsa, aga talle tundus, et ta nukrus on ääretu kui meri.

Kui ta pesukapi juurde nägu pesema läks, avastas ta, et vesi kannus oli kollakas ja vana. Inga oli kambri juba ammu korda seadnud, ta oli Simonit kaua oodanud.

Inga istus köögis. Ta põskedel olid punased laigud, aga muidu oli ta kahvatu, väga kahvatu. Simon võttis köögilaua taga istet ja hakkas kirja tõlkima.

„„Mu metshaldjas," – ma pole selles sõnas päris kindel, aga arvan, et see tähendab metshaldjat."

Siis kogu see igatsuse, armastuse, muside lugu. Ja palve saata vastus.

„Aga miks ta siis ei tulnud?" Inga hääl oli vaevu kuul-

dav, ta hoidis käsi näo ees, aga Simon mõistis ta õlgade järgi, et nutt läbis teda pikkade ummiklainetena.

„Ta ootas vastust," ütles Simon.

„Aga ta ju teadis, et ma ei saa aru, mida ta kirjutab."

„Võib-olla ta arvas, et sa lähed kellegi juurde, kes oskab kirja ära tõlkida."

Simoni hääl oli täis kibedust, kui ta uuesti lugema hakkas:

„„Kirjuta mulle, anna mulle endast elumärki, et ma teaksin, et sa oled olemas, et sa pole kõigest metsik ja ilus unistus.""

„Taevaisa," pahvatas Inga. „Kelle juurde mul minna oli? Sa saad ju aru küll, et keegi ei tohtinud teada saada. See häbi, Simon – ma oleksin häbi pärast surnud."

„Minu pärast," ütles Simon.

„Jah," sõnas Inga ja kui Simon siis püsti tõusis ja tarest välja tormas, jooksis Inga talle järele ja hüüdis:

„Sa ei saa aru, Simon! Sa ei saa sellest mitte kunagi aru, kuidas vanasti asjad olid."

Simon jäi seisma, keeras end pooleldi ringi ja ütles:

„Ei, ma ei saa sellest tõesti aru."

„Sul läks ju nii hästi, Simon; sul oli ju nii hea seal Karini ja Eriku juures."

Karin, mõtles Simon metsikus vihas, Karin oleks võinud lasta kirja ära tõlkida, oleks võinud Berliini kirjutada ja lapsest rääkida.

Aga järgmisel hetkel taipas ta, et Karin polnud kunagi tahtnud seda teha, et ta oli eelistanud, et seda kirja ei loetaks, kui ta oma titat poputas, püüdes mõelda võimalikult vähe selle väikese, uskumatult tumedate silmadega poisi isa peale.

„Ma lähen korraks metsa, tulen lõunasöögi ajaks tagasi."

Hääletoon oli valjem kui vaja – laetud vihast mitte Inga, vaid Karini vastu, ning ta püüdis naeratada, et seda pehmendada. Kuid Inga oli juba tuppa tagasi läinud.

Simon ronis mäeseljakust üles, istus maha ja vaatas järvele, mis oli tuhmsinine, tema nukrusega täielikus kooskõlas. Puud olid aga vaiksed, tummad; ta teadis ju, et nende rahu polnud tema jaoks, et tema koht oli nende tuhande mureliku küsimuse juures, mis asjatult vastuseid otsivad.

Koduteel mõtles ta, et kui Habermanil oli oma kirjaga tõsi taga, siis võinuks ta selle tõlkimiseks abi leida. 1920. aastatel elas Berliinis palju rootslasi.

Inga ootas teda kodus lihasupiga – ta teadis, et see maitseb Simonile –, värske saia ja õllega. Ta oli sõitnud rattaga maha pika tee poeni ja ostnud mõne pudeli õlut.

Simon jõi tormakalt, aga õlu oli lahja ja ei toonud mingit kergendust.

Kumbki neist ei maganud tol ööl kuigi palju.

Hommikukohvi juues lausus Simon:

„Jäta kiri endale, see on ju sulle saadetud. Ma kirjutan tagaküljele tõlke."

Inga aga ütles:

„Ma mõtlesin öö läbi ja tean küll, et sa hakkad minu üle naerma. Aga ma tahan selle ikkagi ära öelda, et ma olen jõudnud arusaamisele, et see kõik juhtus sinu pärast, et sina saaksid ilmale tulla."

Ta on peast segane, mõtles Simon, aga ei naernud ja Inga söandas jätkata:

„Ma olen endale pähe võtnud, et sina valisid meid välja. Aga meie kaks – see pillimees ja mina – olime ju nii kokkusobimatud. Kui ta oleks osanud minuga rääkida ja aru saanud, missugune lihtne inimene ma olen, siis poleks ta ilma pealgi minusse armunud, ta poleks minu

poole isegi mitte vaadanud. Me kuulusime eri maailmadesse, Simon."

See on tõsi, mõtles noormees, tal on õigus. Neist poleks kunagi perekonda saanud. Siis aga muutusid ta silmad taas karmiks, kui ta mõtles: kui sa oleksid temaga abiellunud, siis oleks ta ellu jäänud, pääsenud Hitleri käest ja hävituslaagrist.

Aga ta ei öelnud seda ja talle meenus mees unenäost, kes läks oma viiuliga künkast alla, surmale vastu, sest ta tahtis surra.

„Sa oleksid aru saanud, et ta polnud päriselt siitilmast, kui sa oleksid tema mängu kuulnud," sõnas Inga, otsekui oleks ta Simoni mõtteid lugenud.

„Need polnud mingid lauluviisid, Simon, see polnud sihuke viiulivingutamine, mille saatel ringi kepselda. See tuli nagu taevast, mul polnud eluski aimu olnud, et viiul võib niimoodi kõlada."

„Kas sa oskad öelda, mida ta mängis?"

„Jah, ma kuulsin ükskord raadiost tema muusikat ja võtsin endale pähe, et tema mängib ka seal, sest see oli üks Berliini orkester. Too, kes selle muusika kirjutas, oli pärit Soomest, aga ma olen ta nime ära unustanud."

„Sibelius?" ütles Simon.

„Jah," ütles Inga ja Simon oleks andnud kõik siin ilmas, et tal vaid oleks viiul ja et ta saaks Inga meeltes uuesti kõlama panna Sibeliuse metsiku, igatsust täis muusika.

Aga tal polnud viiulit ja ta ei osanud mängida.

Enne lahkumist kallistas ta Ingat kaua ja soojalt, jäi veel metsaserval seisma ja lehvitas, ning kui ta metsateed mööda edasi jooksis, et mitte maha jääda autost, mis ta suurel maanteel peale pidi võtma, siis mõtles ta, et Inga

oli öelnud talle kõige rabavamad lohutussõnad, mida ta kunagi kuulnud oli:

„Ma arvan, et see kõik juhtus sinu pärast. Sina tahtsid ilmale tulla ja valisid meid välja."

Ma hakkan vist hulluks minema, mõtles ta. Niisugune meeletu, uskumatu, naeruväärne mõte!

Aga see lohutas.

Talle jäi kail telefoni juures üks vaba hetk, kui ta ootas laeva, mis pidi nad peale võtma, ja ta helistas Rubenile ning ütles:

„Tema nimi oli Simon Haberman." Ta nimetas Berliini aadressi. „Kas sa saad järele uurida, onu Ruben?"

„Muidugi, Simon. Ma annan endast kuulda."

„Aitäh."

Ma ju tean, et see on mõttetu; et ta läks ahjude poole, mõtles Simon. Aga siiski tuli ratsionaalsele mõtteviisile võimalus anda.

Kogu maailma juudi kogudused töötasid väsimatult, et rajada võrgustik surnute ja ellujäänute vahel. Rubenil kulus ainult nädal aega, et informatsiooni kätte saada. Simon Haberman, Berliini Filharmoonia orkestri viiuldaja, oli küüditatud koos õega 1942. aasta novembris ja saadetud gaasiahju Auschwitzis 1944. aasta mais.

Õde oli vintsutuste tõttu varem surnud.

Mees oli vallaline, ühtegi lähedast sugulast polnud enam elus.

Simon oli kuueteistaastane, kui ta suri, mõtles Ruben. Kuusteist aastat oleks mees võinud teada, et tal on Rootsis poeg. Loomulikult oli tal selleks õigus olnud.

Esimest korda tundis Ruben Karini vastu vimma. Tal oli selles ülekohtus oma osa, mõtles Ruben.

Seejärel aga heitis ta selle mõtte kõrvale. Me kõik, jah, isegi Karin, oleme ju kõigest inimesed, mõtles ta.

Välissaarestiku sõdurite barakis ootas Simonit kiri, millel oli Stockholmi postitempel. Ta teadis, et kirjutajaks on Iza, et tüdruk tahab talle nüüd küüned külge lüüa.

Kirjaga oli kaasas foto; Iza oli sale ja ilus, filmitähe kombel mingitud ning vaatas teda janust põlevate silmadega.

„On alles pruut," ütlesid poisid, „on alles vamp! Kus kuradi kohas sa teda varjanud oled?"

„Stockholmis," vastas Simon, tundes, kuidas ta nende silmis kõrgemale tõusis.

„Kas lähed talle külla või?"

„Jah, ta kirjutab, et ta tahab seda."

„Kas sa kihlud temaga või?"

Simon vaatas küsijale kaua tõsiselt otsa ja ütles siis otsekoheselt:

„Ma loodan, et ma pääsen sellest."

Nagu ikka, ei suutnud nad teda mõista ja vangutasid päid. Heledasilmne Bengtsson, kelles oli peidus suur igatsus, ütles ujeda irvega:

„Kui sina pääsed, siis annad ehk mõne teise üles. Sest siin näed sa kedagi, kes on hea meelega valmis."

Naer veeres läbi baraki ja Simonile ei jäänud ruumi selgitusteks.

Või mida ta olekski osanud selgitada?

25

Simon seisis Rubeni raamaturiiuli juures ja luges Rootsi entsüklopeediast, mis oli trükitud 1935. aastal Malmös, ämblikkude kohta: „... iseloomulik on pundunud, harilikult jagamata tagakeha, mis on varretaoliselt ühendatud keha esiosaga ja varustatud nelja või kuue võrgunäsaga... omavad küüsi (joon. 2), mille otstes asuvad mürginäärmete juhad... Neli paari jalgu on varustatud kamjalt hambuliste küüntega... närvisüsteemi peamise osa moodustab aju... suguorganid on paaris, juhad on ühenduses kanaliga, mis suubub tagakeha allossa..."

Ta vaatas joonist 2 ja vabises vastumeelsusest.

„Ööloom," luges ta. „Röövloom. Tundmatu koostisega mürk. Kõik Rootsis esinevad isendid on ohutud."

Kuid Euroopas leidus üks liik – tarantel –, kelle hammustus võis inimest kahjustada, kuigi mürgi mõju piirdus haava lähema ümbrusega.

Mitte sõnagi sellest, et emased söövad isased paaritumise käigus ära.

Ta ootas Isakut, kes oli juhiloa kätte saanud ja pidi Simoni Rubeni autoga tagasi väeossa sõidutama. Oli sügis, väljas keerlesid kollased lehed puudelt maha ning kaugetel skääridel oli õhk kõle ja kristallselge.

Enamik meestest oli saanud lõikuspühapuhkuse või

mõne täiendava vaba päeva perekondlikel põhjustel, nagu öeldi. Simongi läks kapten Sjövalli juurde – valveseisang, ettekanne –, aga ta suhtus sellesse rituaali veidi naljatlevalt, paludes kolmepäevast lisapuhkust perekondlikel põhjustel.

„Mis siis Larssoni perega lahti on?" küsis Sjövall.

„Mul on Stockholmis üks tüdruk," vastas Simon.

„Ei kõlba," sõnas Sjövall.

„Ta on haige," lisas Simon ja see oli ju teataval määral tõsi.

„Pruut haige," kirjutas Sjövall ja sellega oli asi klaar. Simon ei kõssanud kodustele sõnagi, aga kolmapäeva hommikul istus ta Stockholmi kiirrongis ja püüdis meelde tuletada, mida ta ämblikkude kohta oli lugenud.

Kujutluspilt oli oma põnevuse kaotanud.

See on Isaku süü, mõtles ta, meenutades tüli autos. Asi oli saanud alguse sellest, et Simon oli just nagu möödaminnes maininud, et kavatseb järgmisel nädalavahetusel Izale Stockholmi külla minna.

Isak oli kummaliselt endast välja läinud ja karjunud Simonile, et ta on peast segi, et ta läheb avasilmi otse hukatusse.

Simonil oli tekkinud hirm tema vihapurske ja kiiruse tõttu, sest mõne minuti jooksul oli Isak kruvinud Rubeni vana „Chevrolet'" kiiruse üles peaaegu saja kilomeetrini tunnis, ja Simon oli hüüdnud: „Rahune maha, kuradi päralt, enne kui sa meid mõlemaid surnuks sõidad!"

Siis oli Isak kiirust maha võtnud ja vaikinud nagu haud ja nad olid sõitnud kasarmute-esisele parkimisplatsile normaalse kiirusega, aga kümneminutise ajavaruga. Ja Isak oli neid minuteid otstarbekalt kasutanud, pöördunud Simoni poole ja rääkinud Olgast ning sellest, milles tema ja Maria selgusele olid jõudnud.

„Sul on ju vabadus valida, kui sa tahad endale niisugust elu nagu Rubenil, kes sai oma hullust naisest rahu alles siis, kui see hullumajja tuli viia," oli Isak ütelnud. Ning seejärel oli ta lisanud:

„Aga kurat võtaks, sul ei ole õigust teha lapsi niisuguse emaga, nagu Izast saaks."

Isak oli olnud nutma puhkemas ja Simon oli istunud nagu välgust rabatud.

„No kurat, ega ma temaga ei abiellu."

„Kui tal on võimalik sinuga laps teha, siis ta seda ka teeb. Tema abiellumisšansid on väiksed, sest ta ajab kõigile normaalsetele meestele surmahirmu peale. Kui ta sulle küüned sisse saab, ei lase ta sind enam kunagi lahti."

„Küüned, mille otstes asuvad mürginäärmete juhad," oli Simon ütelnud.

„Simon, kas sa hakkad ka hulluks minema? Võib-olla sa peaksid ka Mariaga rääkima, võib-olla tunnistatakse sind haigeks."

Simon oli Isakule otsa vaadanud ja naerda püüdnud.

„Ma mõtlen järele... kõige üle, mis sa rääkisid. Ja see oli kena, et sa otsustasid mulle oma emast rääkida."

Ta oli aru saanud, et see polnud Isakule kerge olnud. Ent siis oli ta pidanud lahkuma.

Nüüd istus ta rongis ja püüdis esile manada vana kujutluspilti Izast, kes on kuri ja reaalne.

Aga ta tundis end lapsikuna.

Tunnetega mängijana.

Isak on täiskasvanum kui mina, mõtles ta, kui rong Skövdes peatus. Hetkeks kaalus ta võimalust seal maha minna ja esimest tagasi lõuna poole suunduvat rongi oodata. Aga ta jäi paigale. Ma pean sellest tüdrukust võitu saama, mõtles ta.

Pean saama võitu oma kujutluspildist, parandas ta en-

nast ja tundis niisugust häbi, et punastas. Üks tüdruk, kes istus vagunis otse tema vastas, tegi imestava näo. Simon pidi minema tualetti nägu ja käsi pesema ning seejärel restoranvagunisse kohvi jooma. Sinna jäi ta kauaks istuma, jälgides, kuidas maastik mööda tuhises, kuidas rong selle alla neelas.

Iza tuli talle Stockholmi peavaksalisse vastu. Ta oli enda moodi, täiesti enda moodi. Kuulus Šveitsi psühhoanalüütik polnud temasse jälgegi jätnud. Ta demonstreeris linna, nagu oleks see tema oma.

„Göteborg on selle kõrval lausa urgas," kuulutas ta ja Simonil tuli tema aknal seistes ning üle linna vaadates tõesti tunnistada, et vaatepilt on kaunis, suurejooneline.

Ruben oli ostnud Izale korteri Söderi küngastele ja vaatamata sellele, et oli juba hiline oktoober, paistis Strömmeni, lossi ja tuhandete katuste kohal päike. Simon mõtles, kui kummaline see on, et Göteborgis ei räägitud kunagi Stockholmist – pealinnast – ega mainitud, et see on ilus. Aga ta mõtles ka, et tunneb Stockholmi väga hästi, ehkki pole siin kunagi viibinud – tunneb seda Strindbergi ja Söderbergi teoste järgi ja veel sadade raamatute järgi, mida ta on lugenud.

Üle kõige soovinuks ta minna välja avastusretkele, jalutada mööda Drottninggatanit Blå Tornetini, uidata mööda Strandvägenit, sõita praamiga Djurgårdenisse, näha noid kuulsaid tammesid. Iza aga ütles:

„Hakkame nüüd keppima," ja Simon vaatas talle otsa, mõeldes ämblike peale: tule minu pessa, siis ma söön su ära.

Ent see ei suurendanud ahvatlust ja pealegi oli ta ju ämblikkude armuelus eksinud.

„Mul on kõht tühi," ütles ta. „On sul kodus midagi süüa?"

Iza, kes ei suutnud kunagi oodata, sai maruvihaseks, lõi jalga vastu maad, vandus, ja kui see ei aidanud, muutus melodramaatiliseks ning kurtis nuttes:

„Ma olen siin kuude kaupa oma armsamat oodanud ja sina tahad ainult süüa saada."

Kuid Simon oli juba kasimata köögis, tegi külmutuskapi lahti ning leidis veiselihakonservi ja mõned kuivad leivaviilud.

„Tule, hakkame sööma."

Siis küsis ta õelalt:

„Millal minust sinu armsam sai?"

Tüdruk valas selle peale lausa ojadena pisaraid, kuid Simon tundis imestunult, et see jätab ta ükskõikseks. Iza märkas tema jahedust, lõpetas paugupealt nutmise ja ütles võluva pilgu saatel:

„Ma ostsin pudeli veini."

Nad sõid ja jõid, peaaegu heatujuliselt, peaaegu nagu sõbrad, kuni Iza küsis, hääles tavaline palavikuline õhin:

„Nii et sa ei tulnudki siia selleks, et minuga magada?"

„Ei, põhiliselt selleks, et linnas ringi vaadata ja uurida välja, kuidas sul läheb."

„Sa teed nalja?"

„Võib-olla."

„Oo, sa oled julm," ütles tüdruk. Ta silmad ahenesid ootusest ja huuled muutusid ihast märjaks.

Simon jõi veini ära ja siis läksid nad voodisse. Kuna Simon oli skääridel veedetud kuudega kiimaliseks muutunud, siis oli tal enda meelest tüdrukule palju pakkuda. Tal ei tarvitsenud end tagasi hoida, sest tüdruk ei taht-nud õrnust, vaid vastupidavust ja kõva kätt.

Aga Simon ei suutnud teda rahuldada. Ta tahtis, et Simon teda lööks, ja Simon mõtles ämbliku kanalite peale, mis suubuvad tagakehasse, aga suutis ainult laksusid

anda ja kui Iza, kes oli nüüd pöörane, jooksis piitsa järele, mis tal riidekapis oli, siis kadusid Simonil nii iha kui ka erektsioon.

Tal oli süda paha; ta läks Iza vannituppa ja oksendas, püüdes uskuda, et konservil, mida nad sõid, oli midagi viga olnud, aga tundis, et kogu keha oli vastikusest krampi tõmbunud. Kui magu oli täielikult tühi, pesi ta ennast, tõmbas püksid jalga ja läks tagasi Iza juurde.

Tüdruk lamas väga vaikselt selili ja põrnitses tühjal pilgul lakke.

„Sa oled lihtsalt üks väike sitapea, Simon Larsson," ütles ta.

Selles võib sul õigus olla, mõtles Simon, kuid ei öelnud midagi, sest tal polnud märkamata jäänud tüdruku meeleheide. Ta puges uuesti voodisse, tüdrukule väga lähedale.

Ning tüdruku lootus süttis uuesti, põledes peagi hävitava jõuga, ja Simon laskis sel tulel end kõige täiega neelata.

Nad pidasid vastu kolm ööpäeva, armatsedes raevukalt, nuttes, magades mõne hetke, tõustes vahel üles, et süüa. Simon lippas piimapoodi leiba ja võid tooma; tüdruk ei teinud katsetki maksta ja noormees mõtles, et varsti on ta raha otsas.

Tüdruk imes ta verd ja murdis ta kondid ning Simon laskis sellel sündida, tundes, nagu tasuks ta vana võlga, tüdruk ei leidnud temas vastupanu.

Ja sellepärast vihkas ta Simonit; ta tahtis Simonile tagasi teha kõik, mida ta ise kannatama oli pidanud. Ta alandas Simonit, lõi ja piinas teda, ja Simon ei protesteerinud, leppis kõigega, ja Iza karjus välja oma põlguse.

Kui hämarik laupäeva pärastlõunal linnale laskus, jäi Simon magama, pääsedes nii iseenda kui ka Iza meeleheitest. Siis äratas tüdruk ta piitsaga üles ja karjus:

„Löö mind!"

Aga Simon ei suutnud lüüa. Ta tõusis hoopis voodist üles ja oli vaba, oli teinud lõpparve nende kõigiga – Karini ja Ingaga, Ågreni-eide ja Dollyga –, ta oli neile kõigile vastu astunud ja teadis nüüd, et neist pole võimalik võitu saada.

Iza lamas liikumatult voodis nagu esimeselgi päeval, vahtides tühjal pilgul lakke.

„Mine ära," ütles ta. „Mine nüüd minema. Ma ei taha sind enam kunagi näha."

Simon käis duši all, ajas mundri selga ning läks otse välja, võõra linna peale, kus oli külm ja pime. Tal oli taskus viis krooni ja seitsekümmend viis ööri – ta teadis seda, sest oli viimasel korral piimapoes raha üle lugenud. Hotellitoa jaoks sellest ei piisanud.

Tal oli tagasisõidupilet olemas ja ta võinuks peavaksali üles otsida ning esimese rongiga Göteborgi sõita. Aga kui ta Katarina mäest alla läks, mõtles ta, et tahab ikkagi linna näha, vähemalt vanalinna. Väljas ei külmetanud veel, ühe öö võis ta küll tänaval mööda saata.

Ta läks üle Slusseni, piki Skeppsbrod ja edasi mööda kitsaid vanalinna tänavaid. Jäised tuuled tungisid vanade väsinud majade vahele ja tal oli külm, meeletult külm, kui ta Suurel turul seisis, püüdes tunda ajaloo tiivalööke, kuid tundes üksnes külma.

Mul pole enam üldse südant, mõtles ta, rinnas pole seda pumpa, mis verd laiali juhiks ja seda soojas hoiaks.

Jalad aga viisid teda Kornhamnstorgi suunas, kus kohvikud odavamatena paistsid. Ühe ees seisis ta tükk aega, luges aknalt toidukaarti ja arvestas välja, et ta võiks saada kaks juustuvõileiba ja kuuma kakao kahe krooni ja kahekümne ööri eest.

„Jessake, poiss, kui kahvatu sa oled!" ütles ettekandja

laulvas põhja-rootsi murrakus. Simon märkas, et ta on Mona moodi, aga vanem ja veelgi emalikum.

Ta püüdis naisele naeratada, aga see ei õnnestunud eriti.

Praegu oli kõige tähtsam see, et istuda siin mõni tunnike soojas koos juustuvõileibadega.

Ta hammustas väikseid leivasuutäisi ja näris põhjalikult läbi, rüüpas väikseid kakaolonkse ja neelas ettevaatlikult alla. Pikkamisi hakkas süda tööle, soojus levis kõhust jalgadesse, pöördus seal ümber ja läbis pika tee peani.

Kui aju tööle hakkas, oli kergendus, mida ta Iza magamistoas tundnud oli, kadunud ja mõtted kõige hullemat laadi.

Püha jumal, missugune koletis ta on. Ta oli aastate viisi fantaseerinud sellest tüdrukust, tolle kurjusest, mis pidi teda ennast reaalsusesse tooma. Ta pidi kasutama seda tuhandekordselt kasutatud tüdrukut, et saada osa tema reaalsusest ja muuta see arusaadavaks.

Sest ta ihkas kurjust, aga ei julgenud ise kunagi tegudeni minna.

Ta mõtles Ågreni-eidele kauges lapsepõlves – Simon oli tundnud tema poole tugevat tõmmet: et saaks vihata, lõigata tal rinnad ära ja torgata silmad peast.

Kujutlustes, alati ainult kujutlustes.

Nüüd hakkas tal jälle kõhus keerama; kui ta maha ei rahune, siis ei püsi tal toit sees.

Bylund. Ta mõtles tükk aega Bylundi peale ja jõudis järeldusele, et nad on õigupoolest teineteisega väga sarnased, aga et ülemkapral on ausam.

Pisaraid ei tulnud ja nüüd, kui kohvik hakkas inimestega täituma, pidi ta ju selle eest tänulik olema. Varsti tuleb tal arve maksta, püsti tõusta ja lahkuda.

Bylund oleks sellega hakkama saanud, mõtles ta. Too paisuvate ninasõõrmetega Bylund oleks suutnud pakkuda Izale kõike, mida too saada tahtis. Bylund suutis fantaasiast tegudeni minna.

Aga tema oli Bylundi peaaegu maha löönud.

See mälestus andis talle pisut jõudu, ta suutis järgmise suutäie alla neelata ja tundis, et see jäi kõhus rahulikult paigale.

Ta püüdis meenutada, kuidas see tõmme Iza poole tal oli tekkinud.

Ta oli seisnud seal sanatooriumis ja vaadanud tüdrukut, kes oli paks ja inetu, ning mõelnud, et see on esimene inimene tema elus, kes on hoolimatult aus kõiges, mida ta ütleb ja teeb.

See oli ju tõsi, niisugune Iza ju ongi.

Seejärel meenus talle, kuidas ta oli jõllitanud numbreid tüdruku käsivarrel ja kuidas aeg oli peatunud.

See tüdruk teab, mis on reaalsus, oli ta mõtelnud.

Nüüdseks oli laagrite kohta ilmunud palju kirjeldusi, mille olid kirjutanud seal ellu jäänud inimesed. Nad ei jutustanud mitte üksnes kurjusest ja kannatustest, vaid rääkisid ka sellest, kuidas see uskumatu, mis toimus, kõik ebareaalseks muutis.

„Need, kes leidsid ruumi kaastundele, ei jäänud seal ellu," kirjutas keegi. „Ja ilma kaastundeta muutub maailm ebareaalseks."

„Nad võtavad süü timukate kuritegude eest enda peale," oli Olof ütelnud.

Iza?

Ei, Simon ei uskunud, et Iza mingit süüd tunneks. Aga selleks, et ta end reaalsena tunneks, oli tal vaja, et teda piinataks.

Ma püüan talle kirjutada.

Aga mida? Mida talle kirjutada?

Reaalsed inimesed on toredad, mõtles ta, reaalsus tä-

hendab teadmist, et üksteist võib usaldada. Nagu Karin ja Erik. Ruben. Inga – jah, ka Inga teab, mis on reaalsus.

Aga mitte too unistajast pillimees, kes keppis paar nädalat metsas ja kadus siis, et aasta aega hiljem endast mingi totra kirjaga elumärki anda.

„Tuhat musi."

Huh, kui vastik!

Tükk aega mõtles Simon unenäo peale pillimehest, kes läks vastu oma hukule.

Oli see samasugune tõmme kurjuse poole nagu temal endalgi?

Mul on see geenides, mõtles ta, see on päritud nagu muusikagi.

Surm?

Ma võin minna jaama, hiilida mööda mõnda rööpapaari ja hüpata mõne kiirrongi veduri ette.

Aga ta ju teadis, et ta ei saa seda teha. Karini pärast.

Simon vihkas teda selle pärast.

Siis tuli ta mõttele, et ta ei tahagi surra.

Ainus, mida ta tõepoolest tahtis, oli sõita otseteed koju, minna Karini juurde kööki, panna pea tema sülle ja kõik ära rääkida.

Aga seda ei saanud ta teha.

Ta pidi juhtunut üksinda seedima.

Üksindus – seda täiskasvanuks olemine tähendaski.

Esmakordselt mõistis ta, et ta on täiskasvanu, ja see mõte oli väljakannatamatu.

26

„Sa näed vilets välja."

Lauas otse tema vastas oli istet võtnud üks mees – keskealine, sõbralike, veidi viltuste pruunide silmadega.

„Sa peaksid korralikku toitu sööma," ütles ta.

„Mul pole raha."

„Taldrikutäie suppi võin ma sulle ikka välja teha," lausus mees, ja ettekandja, kes oli Simonit kaua murelikult silmitsenud, lausa tormas aurava sooja toiduga kohale.

Simon sõi tänutundega ja mees, kelle ta arvas ähmaselt ära tundvat, ütles:

„Andersson."

„Larsson."

Nad surusid teineteise kätt. Mehel oli iseäralikult lai ja lühike käelaba, soe ja kuiv.

„Ega sa kroonust jooksus ei ole?"

„Ei-ei, ma lähen homme Göteborgi tagasi, ma olin puhkusel."

„Ja käisid Stockholmis pummeldamas, nagu näha."

„Nojah," ütles Simon nägu väänates, aga pidi teise pruunide silmade sädelusele naeratusega vastama.

„Mul on tagasisõidupilet," lausus ta.

„Aga sa võid koos minuga sõita. Ma sõidan täna öösel kaugveoautoga Göteborgi."

Simon mõtles, et ta pole seda ära teeninud.

„Mu papsil oli hulk aastaid veoauto," sõnas ta. „Sellepärast sa vist tundudki tuttav?"

„Jah, küllap me oleme ikka omajagu kokku puutunud, kui sa laps olid," ütles Andersson, makstes nii võileibade kui ka supi eest. Seejärel tellis ta veel kümme juustuvõileiba – ah ei, hoopis viis juustuga ja viis maksapasteediga.

„Meil on moonakotti vaja," ütles ta, tirides laua alt toidukastist välja kaks termost, ja lasi need kohvi täis panna.

„No lähme siis."

Nad kõndisid künkast üles Slusseni poole, keerasid Södermalmi jaama, kus Anderssoni auto laadituna ja sõiduvalmilt ootas. Ehkki kell lähenes kümnele õhtul, olid tänavad inimesi täis – lakkamatu vool, millel polnud algust ega otsa.

„Stockholmist hakkab saama seda sorti linn, mis öösiti ei maga," lausus Andersson.

Simon noogutas, aga ta polnud enam Stockholmist huvitatud, ta tahtis üksnes autojuhile võimalikult lähedale hoiduda. Mees oli hämmastavalt lühike, peajagu lühem kui Simon.

Roheline „Dodge" ootas Anderssoni, raske laadung peal ja presendid üle autokasti tõmmatud. Juhiistme taga oli napilt poole meetri laiune latter, õhuke madrats, mõned vanad tekid ning imestusväärselt suur ja pehme padi.

Anderssoni lühike pöial osutas latri poole.

„Sul on vaja magada, Larsson. Ma äratan su koidu ajal kusagil Kesk-Rootsis üles."

Ning Simon magas nii hästi nagu laps, mähkunud sõbralikesse unenägudesse, sahisevasse rohtu, helgesse turvatundesse.

Ta ärkas koidikul, kui nad suurelt maanteelt ära pööras ja asfalt kruusa vastu vahetus. Veel lamades tuli talle meelde, kus ta viibib. Ta tõusis istuli, kohtas tahavaatepeeglis autojuhi viltusi silmi ja tundis, et ta on heades kätes.

„Ma mõtlesin, et teeme väikese kõrvalepõike üles Ombergile ja sööme püha mäe otsas roheluses hommikust," ütles Andersson.

Väljas polnud küll enam eriti roheline, kuid Ida-Göta tasandiku kohale oli tõusmas mahe sügispäike. Rataste all sahises, kui nad tumepunase-kuldse vaiba peal sõitsid.

„Pöögilehed, äsja langenud," sõnas Andersson ning Simon nägi teed ääristavaid sammassirgeid tüvesid. Ta polnud kunagi varem pööke näinud, oli neist ainult lugenud.

„Mida sa sellega mõtled, et see mägi on püha?" küsis ta.

„Omberg," seletas Andersson, „on üks maailma kaheksast pühast mäest, mida on salajastes käsikirjades mainitud muistsetest aegadest saadik."

„Sa oled idagötalane," ütles Simon naerdes.

„Võib-olla," möönis Andersson ja Simon mõtles, et need on küll hullemad kui göteborglased.

„Mul on palju tõendeid," ütles Andersson ja naeris samuti. „Vaata ida poole, otse tasandikule."

Simon kuulas sõna. Seal olid mõned rootsipunased majakesed, mille aknad pilgutasid uniselt päikese poole.

„Seal hoidis kuninganna Omma kunagi oma rabarahvast," seletas Andersson. „See oli võluväega rahvas, kes tundis surma mõistatust ja pühitses seda suurte pidudega iga kord, kui kuu kahanes."

„Sa luiskad," ütles Simon, ent siis meenus talle, et ta oli lugenud väljakaevamistest Dagi turbarabas – neoliitikumist pärit omapärasest vaiasulast.

Andersson noogutas. „Nad tagusid soomaasse üle tuhande vaia ja tegid nende peale põranda," rääkis ta. „See

polnud kuigi suur töö, sest tol ajal kõndisid hiiud alles maa peal."

Simon nägi vaimusilmas, kuidas hiiud Ombergi tohutu suured pöögid ühe ropsuga maa seest välja kiskusid, juured ära näpistasid ning tüvesid pöidla ja nimetissõrme vahelt läbi tõmmates oksi laasisid.

„Teeme vanade munkade juures pissipeatuse," ütles Andersson ja nüüd nägi Simon koiduvalguse taustale kerkivaid Alvastra kloostri varemeid.

Andersson pidurdas raske auto sujuvalt, pani mootori seisma ja käsipiduri peale.

„Teda tuleb hästi kohelda," tähendas ta. „Ta pole enam väga noor ja tal on omad kapriisid; autol, see tähendab."

Nad läksid varemete juurde ja pissisid, kumbki seljaga ühe mälestuskivi poole – need olid Oscar II ja Gustav V panused kloostri ajalukku. Simon nägi, kuidas viltused päikesekiired läbi kiriku kesklöövi võlvkaarte pugesid, ja tajus neid tiivalööke, millest ta eelmisel õhtul vanalinnas puudust oli tundnud.

„Kujuta endale ette," sõnas Andersson, „kujuta ette pikka rodu prantsuse munki, kes kõmbivad läbi Euroopa, mees mehe järel, nagu nööri mööda. Neil on kaasas kõiksugu ravimtaimede seemneid, õuna-, pirni- ja kirsipuude istikuid – kõike, millest peavad saama selle vana paganliku maa kultuurtaimede esiisad.

Kujutle," jätkas Andersson, „kuidas nad rühivad läbi Smålandi ürgmetsade, paludes igal hommikul oma Jumalat, et kõnnumaa lõpeks enne õhtut, kui hundid puude vahel ulguma hakkavad."

Simon kujutles.

„Siis ühel päeval jõuavad nad kohale ja asuvad kirikut ja kloostrit ehitama," rääkis Andersson.

Simon nägi neid kapiitlisaali jäänuste vahel vilksatamas – need olid hallid tsistertslased, püha Bernhardi mehed.

„Missugune julgus!" ütles Andersson. „Ainus, millel nende lootus rajanes, oli kiri ühelt vanamoorilt, kelle nimi oli Ulfhild ja kes oli juba mitu abikaasat hauda saatnud, aga abiellunud siiski Sverker Vanaga ja valitses kuningannana siinset kuningakoda."

„Küllap nad lootsid Jumala peale."

„Jah. „Sinu tahtmine sündigu." Seda nimetatakse usalduseks ja see saadab imesid korda."

„Võidab mateeria ja liigutab mägesid paigast," täiendas Simon.

Aga Andersson naeris, öeldes, et eks selleks kulus ikka omajagu hobuseid ja inimesi, kui mungad Borghamni paemurrus mägesid liigutama hakkasid, et oma kirikut ehitada.

Seejärel pesid nad endid vihmaveega, mida leidus põhjapoolse ristikäigu pesuvaagnas, kus ka mungad kunagi oma käsi olid pesnud.

„Huvitav," ütles Andersson, kui ta pani sisse esimese käigu ja nad hakkasid rühkima ülesmäge, möödudes ohtrate puunikerdustega kaunistatud turismihotellist, ja Simonil jäi avanevast vaatest Vätterni järvele lausa hing kinni, „huvitav, kas see oli must südametunnistus, mis ajendas Ulfhildi munkasid siia kutsuma?"

„See oli kindlasti poliitika," arvas Simon, kellele hakkas meenuma midagi koolist ja Heidenstamist*. „Ega siis Jumal üksi võimu selle kätte ei andnud, kes katoliku kirikuga hästi läbi sai."

* Vihje Verner von Heidenstami (1858–1940) ilukirjanduslikule Rootsi ajaloole, mida õpiti koolides.

Andersson naeratas; see oli seda laadi naeratus, mis näitab, et inimesel oleks veel nii mõndagi öelda, aga ta jätab selle enda teada. Kuna seda ei saa sõnadesse panna. Või siis lihtsalt armastusest salapärasuse vastu.

Ta on nagu mõni vana hiinlane, mõtles Simon, kui Andersson jätkas:

„Kuidas ka ei olnud, igal juhul ei kulunud kuigi palju aega, kuni kirikukellad üle mäe kõmisema hakkasid ja kuninganna Omma ühes hiidudega minema peletasid."

„Kuhu nad läksid?"

Simon nautis seda hetke, seda meest, mäge, väljavaadet, vestlust. Kõik see leevendas tema eelmise päeva piinu.

„Nad läksid teise reaalsusesse ja seal on neil hea," lausus Andersson nii kindlal häälel, nagu oleks ta neil just külas käinud.

„Rõõm kuulda," ütles Simon ja siis nad naersid.

„Allapoole jääb vasakut kätt Rödgavelni koobas, mis oli mäekuninga palee sissekäiguks," seletas Andersson, ent Simon ei jõudnudki neid peadpööritavaid järsakuid näha, sest juba olid nad teel allamäge Stocklycke niitude suunas, mida valvasid võimsad tammed. Siin kasvas lehis, mis sel okaste langemise ajal taeva taustal punakalt leegitses. Kuid auto pööras turismitare juures järsult vasakule ja hakkas uuesti mäkke ronima, möödudes Peri kivist ja suundudes Älvarumi neemele. Ka siin ei jäänud auto seisma, vaid veeres Örnslidist üles, järsaku poole, kust võis näha läänepoolset järsku kallast.

Siin Andersson pidurdas ja küsis:

„Ega sa kõrgust ei karda?"

Simon raputas pead, suurejoonelisest vaatepildist sõnatuna. Nii nagu Gibraltari kalju kohtub Vahemerega, nii kohtub Omberg Vätterniga, aga metsaga kaetult, põhjamaise suursugususega. Järv oli türkiissinine ning

veepinnalt peegelduv päike mähkis mäeseljakud sinakasrohelisse kumasse.

„Niisugune valgus..." ütles Simon.

„Ära ütle midagi," lausus Andersson, minnes koos toidukasti ja tekkidega päris järsaku ääreni.

Ma saadan talle merepoeemi, mõtles Simon, kui nad seal istusid, süües rikkaliku kattega võileibu ja juues kohvi.

Kui Andersson oli viimase leivapala alla neelanud, ütles ta:

„Vesi on sellepärast roheline, et hiiud pesevad seal oma musti aluspükse."

Simoni naerulagin oli nii vali, et kajas vastu mitu kilomeetrit eemal Omma muinaslinnuses.

Andersson naeratas oma salapärast naeratust. Päike soojendas nüüd; ta sirutas end tekil välja, tõmbas nokkmütsi silmile ja arutles:

„Kas pole imelik, et kõik väljastpoolt pärinevad teadmised püüavad sind uskuma panna, et sa oled lihtsalt kärbsemustus universumis? Aga see, mis tuleb sinu enda seest, kinnitab sulle põikpäiselt, et sa oled kõik ja sinus on kõik."

Simon polnud selle peale kunagi mõtelnud, aga ta juurdles natuke aega ja ütles siis:

„Küllap see on midagi bioloogilist, mingi enesealalhoiutung, mis veenab inimest, et ta on nii pagana tähtis."

„Ei ole," vaidles Andersson. „See on algne teadmine ja seda võib usaldada kuradima palju rohkem kui teadust."

Ta nihutas mütsi, tõusis küünarnuki najale ja silmitses Simonit kaua.

„Pane silmad kinni, poiss," ütles ta. „Lülita aju välja ja mine sissepoole, oma südames asuvasse mäekuninga saali. Seal saad sa kuulda tõde selle kohta, et sa pole ilmaaegu sündinud."

Seejärel heitis ta pikali ja jäi magama. Simon tegi, nagu kästud – sulges silmad. „Symphonie Fantastique'i" teine osa vallutas ta ning peaaegu kohe vabanes ta kujutluspiltidest ja jõudis valenduse kätte...

Andersson tõi ta maa peale tagasi, pannes oma käe tema õlale – liigutus oli täis õrnust.

„Me peame edasi liikuma, poiss. Noh, kas said tõde kuulda?"

„Kuulda vist mitte," vastas Simon. „Pigem tunda."

„Tore, asume siis teele."

Borghamnist suundusid nad tagasi peateele. Kui rattad jälle asfaldile jõudes vait jäid, hakkas Andersson vilet laskma. Simon tõmbus pingule, olles vanast harjumusest valmis ebamugavustundeks, kuid ainuski toon ei läinud viltu, kui Andersson Berliozi teise osa meloodiat vilistas.

See hommik oli olnud sedavõrd imederohke, et Simon oli lakanud imestamast. Kõik oli nii, nagu pidigi – ka see, et Andersson oli kuulnud muusikat, mis seal mäetipus Simoni peas oli kohisenud.

Kui nad olid Jönköpingi selja taha jätnud ja alustanud ronimist Smålandi kõrgustikule, sai Andersson kuulda kogu loo Izast.

„Kas sa saad aru, missugune koletis ma olen?"

„Nüüd sa küll liialdad," ütles Andersson. „Ma ütleksin pigem, et sa oled üks neist õnnetutest, kes siin elus muudkui vanu süüvõlgu tasuvad. Lõpeta see ära, sest need võlad on olemas ainult sinu ettekujutuses."

Simon vaikis tükk aega, ta oli sedavõrd jahmunud. Siis aga kogus ta end ja küsis:

„Nii et sellest pole siis midagi kasu, kui püüad võlga tasuda?"

„Ei, see pole võimalik," ütles Andersson, „pole olemas käibivat valuutat. See on ju enesestmõistetav: kui pole olemas võlga, siis ei saa ju eksisteerida midagi, millega seda tasuda."

„Ma saan aru, mida sa mõtled," sõnas Simon, „aga..."

„Sa oled fantastiline," ütles Andersson ja Simon kuulis ta häälest, et mees narrib teda. „Muidu kulub selleks terve pikk elu, et järelmaksu tasumine lõpetada."

Autos valitses kaua vaikus, kui Simon aknast välja, üle Bottnarydi turbarabade vaatas ja mõtles, nii et nägu kipra tõmbus. Seda rõhuvat asja ta sisimas, seda hella ja veritsevat asja, mida ta tavatses nimetada süüvõlaks, polnud üldse olemas.

„Siis on see kurbus," ütles ta rohkem iseendale.

„Kurbus," märkis Andersson, „on üldiselt lihtsalt enesehaletsus."

„Ära jama," ütles Simon, kuid pidi naerma, sest taipas, et see oligi tõsi, sel hetkel pidasid Anderssoni sõnad paika.

„Eksisteerib ainult hetk," ütles kaugeveoautojuht.

„Aga – jumala eest..." ütles Simon.

„Just nii," kinnitas Andersson, „Jumal on käesoleva hetke Jumal: ta võtab sind vastu niisugusena, nagu ta su eest leiab. Ta ei küsi, mis sa varem oled olnud, vaid missugune sa sel hetkel oled."

Ulricehamni lähedal mäest alla sõites võttis ta autol käigu välja ja jätkas:

„Sa oled vist ka üks neist hulludest, kes usuvad, et nad suudavad elu kontrollida. Sellepärast sa tunnedki tõmmet selle poole, mida sa kurjuseks nimetad – sa kujutad ette, et kui sa saad aru, kuidas see toimib, siis suudad sa enmast selle vastu kaitsta ja ei pruugi karta."

Simon tõmbas sügavalt hinge – ta teadis, et see oli tõsi ning see tegi talle ühtaegu nii valu kui ka head.

Siis kuulis ta jälle Anderssoni häält, mis oli sedapuhku leebem:

„Mida sa kardad, poiss?"

„Ma ei tea," kostis Simon, aga juba järgmisel hetkel teadis ta seda; üks vana hirm liigutas end sügaval sisimas.

Ta jutustas Ingast ja mahajäetusest enne Karini ilmumist.

Andersson noogutas: „Kehal on omad mälestused."

Nad lähenesid Boråsile, kus sadas vihma nagu tavaliselt. Andersson keris aknaklaasi üles ja mõninga pusimise peale õnnestus tal klaasipuhastid käima panna.

„Imikutes on midagi iseäralikku," tähendas ta. „Nende teadvuses. Kas sa oled kunagi vastsündinule otsa vaadanud?"

Ei, Simon ei olnud.

Sjömarkenis lakkas sadu järsult ja Simon küsis:

„Kas sul on lapsi?"

„Terve hulk, ilma mööda laiali pillatud."

„Ameerikas?"

„Nii seal kui ka mujal."

„Nii et siin kodumaal pole sul siis enam ühtegi?"

„Ei, Rootsis on mul küll üks poiss," lausus Andersson ning ta mõistatuslik naeratus oli päikselisem kui iial enne, kui ta lisas:

„Pagana tore poiss."

Kella järgi oli kulunud kuus tundi, kui nad pärastlõunase päikese säras Kallebäcki küngastelt alla Göteborgi suunas veeresid. Kuid Simonile oli reis tundunud vaid lühikese viivuna, ta oleks tahtnud lõpmatuseni koos Anderssoniga selles autos istuda.

„Siin me nüüd siis olemegi," sõnas autojuht, pidurdades Drottningtorgetil peajaama ees. „Mine nüüd kähku maha, sest mul hakkab aeg otsa saama."

„Kuule, kas ma võiksin su aadressi saada?" kogeles Simon innukalt, seistes kõnniteel ja vaadates, kuidas Andersson autoukse kinni tõmbas.

„Küll me kohtume jälle, poiss. Kindlasti kohtume, ole mureta."

Ta pidi viima lasti Inglismaale suunduva laeva peale, see pidi olema enne kella viit „Britannia" pardale laaditud ja Simon nägi, kuidas auto kaide suunas silmist kadus.

Ta tundis end kohutavalt üksildasena.

Siis aga läks ta jaamahoonesse sisse, luges üle oma raha, mida oli ikka veel viis seitsekümmend viis, ja leidis mõned kümneöörilised.

Karin vastas telefonile.

„Tere, ema, minuga on kõik kombes. Kas Isak on seal?"

„Ei, ta on koos Monaga kinos."

Simon püüdis mõtelda. Et aega võita, küsis ta:

„Läheb sul hästi?"

„Kõik on korras."

„Kuule, ema, kas sa saad Isakule edasi öelda, et ma lahendasin selle asja ära, et see on nüüd läbi?"

„Millest sa räägid, Simon?"

Simon kuulis ema hääles värelevat muret ja mõtles: kurat küll.

„See on üks nali, ema; kihlvedu."

„Ah soo." Hääl oli nüüd veidi tõre, ema ei uskunud teda.

„Ema," hüüdis Simon, „mu kümneöörilised saavad kohe otsa, aga ma pole ennast elu seeski nii hästi tundnud, kuuled sa!"

Seda Karin uskus. Ta naeris. Ja siis kõne katkes.

Kui Simon järgmisel laupäeval linna tuli, käis ta tundide viisi veoautokeskustes, ühe autojuhi juurest teise juurde, ja küsis Anderssoni, väikest pruunide silmadega meest, kes sõitis rohelise „Dodge'iga".

Ei, keegi ei tundnud Anderssoni.

„See on vist mõni isehakanu," ütlesid nad. „Selles ametis on niisuguseid palju."

27

Erik tõi Karinile hommikuti kohvi voodisse. Algul oli see naist kohmetuks teinud, kuid peagi oli sellest saanud harjumus, koguni vajadus jääda veel voodisoojusesse värske kohvi ja hommikuste mõtetega, mis olid samuti tihtipeale värsked ja head.

Tol kevadtalvel keerlesid mõtted palju Simoni ümber, kes oli rõõmus ja harmooniline vaatamata sellele, et seal saartel külma ja tuule käes ei saanud just väga lõbus olla.

Ühel veebruaripäeval, kui väljas sadas lund ja Karin oli voodilambi ära kustutanud, et aovalgel lumehelbeid vaadata, koputas uksele Mona.

No muidugi, mõtles Karin, täna on kolmapäev ja tüdrukul on vaba päev.

„Kas ma võin natuke aega siin sinu juures istuda?"

Mona puges voodijalutsisse ja tõmbas endale teki ümber.

„Kas sa kohvi tahad?"

„Ei, aitäh, ma olen juba hommikust söönud."

Ja seejärel hästi kiiresti, otsekui selleks, et seda kaelast ära saada:

„Karin, ma ootan last."

Karin tundis, et ta süda tegi kummalise jõnksu, ent ta oli harjunud ja ei teinud sellest suuremat välja. Mõtted tuhisesid peast läbi, teda valdasid vastuolulised tunded: naiste

ürgvana hirm sünnitamise ees, õrnus tüdruku vastu, rõõm, mure ja see kõige raskem – vana kurvastus lastetuse pärast.

Kadedus, mõtles ta, ma olen kade.

Siis aga rabas teda mõte: ma saan lapselapse.

Päris tõsi see ju polnud, aga siiski oli just see rõõm kõigist teistest tunnetest tugevam.

„Issand, kui tore!" ütles ta.

Ning seejärel laginal naerdes: „Seda oleks ju pidanud taipama, nii palju armastust nii kitsas voodis ja ainult mingi väike kummikott, et sellele vastu panna."

Mona oli rääkinud pessaarist ja näidanud seda imestunud Karinile, kes oli öelnud, et ta ei julgeks ilma pealgi loota säherduse õhukese ja lõdva kummipõie peale.

Mona oli pessaari pärast solvunud olnud, aga ta ei saanud ju ometi välja öelda, et ta polnud seda enam ammu kasutanud, sest ta tahtis pulmi. Ja last.

Üle kõige tahtis ta põetajatekoolist minema pääseda.

„Sinust saab nüüd vanaema, armas Karin," ütles ta.

„Igal juhul peaaegu vanaema."

Siis läks lahti naistejutt poisist – ei, tüdrukust, ütles Mona, kes oli peaaegu kindel, et see on tüdruk.

„Tema nimeks saab Malin."

„Miks?" küsis Karin, kelle meelest see oli inetu vana nimi, mis lõhnas vana vaese Rootsi järele.

„See oli mu ema nimi," lausus Mona, ja selle peale polnud enam midagi kosta.

„Kas Isak teab?"

„Ei, veel mitte."

„Te peate abielluma."

„Mmm... oled sa kuulnud, et juuksuripere kolib linna? Nad ei kannata vist kõiki neid juttusid Dolly kohta enam välja. Noh, ja ma mõtlesin, et me peaksime üürima selle kolmetoalise korteri Gustafssonide ülakorrusel."

„See on küll tore," ütles Karin, mõeldes, et elu on siiski helde – ta saab Mona ja Isaku endale lähimateks naabriteks. Ja tüdruku – Karingi oli hakanud sündimata lapsest juba kui tüdrukust mõtlema.

„Äkki sa helistaksid Gustafssonile ja küsiksid?"

„Muidugi," vastas Karin.

Siis aga jõudsid nad kõige murettekitavama juurde. Isak ja Chalmers.

„Me võime õppelaenust elada," lausus Mona. „See on tobe, kui Rubeni peale mõtelda, aga noh, saame hakkama."

Ta silmad pöördusid paluvalt Karini poole, kes raputas pead. „Götaverkenis" oli Isak saanud teadlikuks raha seosest enesetundega. Ta maksis Karini ja Eriku juures enda eest täpselt. Rubenile oli ta öelnud, et hoolitseb ise Mariale tasumise eest; see oli suur väljaminek ja ta oli aru saanud, et tal on vaja Maria juures käia veel palju aastaid.

Nad olid vahepeal nii vaesed olnud, et Mona pidi Karinilt trammiraha laenama.

Karin taipas küll, et Isaku suhtumine tuli noormehele endale kasuks, aga vahel oli tal Rubenist kahju.

Nüüd istusid nad seal voodis ja heietasid vaikselt: linad ja käterätikud, padjad, tekid, voodid, mööbel, potid, taldrikud...

„Kõik olgu võimalikult lihtne," lausus Mona, aga kui Karin ütles, et nad võivad järele vaadata, mis neil keldrisse kõrvale on pandud, siis pidi ta pilgu maha lööma, et pahameelt varjata.

„Ega seal palju olla ei saa," ütles Karin, mõeldes, et nad olid maja ümber ehitades palju asju ära visanud.

„Sinu haridusest on kahju," tähendas ta, sest tal oli Mona põetajaeksami pärast hea meel olnud.

„Ah," ütles Mona, „ma ei tahagi põetajaks saada."

„Aga tead, on hea, kui sul on mingi amet, kui midagi juhtuma peaks," lausus Karin, ent järgmisel hetkel mõtles ta, et Rubeni perel ei tule küll kunagi puudust kannatada.

Aga ta ohkas siiski, teadmata, mispärast.

Enne Lisa tulekut jõudis ta Gustafssonidele helistada. Ei, nad polnud korterit kellelegi ära lubanud; jah, see sobib kindlasti.

Sellal, kui Lisa maja kraamis, läksid Mona ja Karin randa jalutuskäigule. Lumesadu oli lakanud, kahvatu talvepäike söandas välja tulla ning värvis jää paadisildade ümber kuldkollaseks.

„On tähtis, et Isak teada saaks," ütles Karin.

Pärastlõunal sõitis Mona linna, seisis kail ja vaatas, kuidas praamid „Götaverkeni" meestega üle jõe tulid. Isak oli juba esimesel praamil ja muutus teda nähes rõõmsaks, aga ka pisut murelikuks.

„Saa tuttavaks – Onsala."

Mona teretas kättpidi pikka revolvertreialit, siis aga seisid nad kail kahekesi ja tüdruk nägi poisi silmis küsimust.

„Lähme," ütles Mona.

Isak talutas oma jalgratast ja püüdis samaaegselt kätt tüdruku õlgade ümber hoida.

„Ega ometi midagi juhtunud pole?"

„On küll," vastas tüdruk. „Me saame lapse."

Isak laskis lahti nii tema kui jalgratta, mis kukkus kolinal tänavale, ise aga seisis liikumatult paigal, lastes rõõmul end vallutada. Siis ütles ta just niisamuti nagu Karin oli ütelnud:

„Issand, kui imetore."

Veidi aja pärast läks ta jalgrattaga tagasi Sänkverketisse, pani selle sinna ööseks lukku, võttis Monal käest kinni ja ütles:

„Kõigepealt lähme isa juurde."

Nad lausa lendasid läbi linna, jalad isegi ei puudutanud kõnniteed, igatahes mitte enne, kui nad Rubeni uksele lähenesid ja Mona tegelikkusesse tagasi tuli.

„Mida ta ütleb?"

„Ta rõõmustab."

Ja ikkagi tabas Isakut üllatus, nähes Rubeni rõõmu, kui nad tema ees seisid – väga noored ja veidi kartlikud – ja kui Mona ütles: „Me ootame last."

See rõõm kerkis suurtest sügavikest, tuhandete aastate vanustest allikatest – vere rõõm, suguvõsa rõõm.

Mona oleks sellest justkui aru saanud, sest ta ütles:

„Lapsest saab juudi laps. Me abiellume sünagoogis ja ma võtan teie usu omaks."

Siis tegi Ruben midagi ootamatut: süütas seitsmeharulise küünlajala, pani käed ümber Mona ja Isaku, kui nad seal vaiksete leekide ees seisid, ja luges pika heebreakeelse palve.

See vana palve tungis nendesse ja lapsesse, kes samuti seda kuulas; sõnadest polnud küll võimalik aru saada, aga neid valdas hingerahu, mis käis üle mõistuse.

Veidi hiljem helistas Ruben Karinile ja küsis, kas nad ei võiks täna õhtusöögile tulla, tal olevat midagi tähtsat rääkida. Tal ei jäänud märkamata hele naerutoon naise hääles, kui too vastas, et eks nad püüavad – tema ja Erik –, aga alles siis, kui Ruben oli toru hargile pannud, mõistis ta, mida see tähendas.

Küllap Karin juba teadis, Rubeni tark saatusejumalanna.

Õhtulauas ütles Isak: „Tead, isa, ma olen mõelnud, et ma jäängi „Götaverkenisse". Minust küll Chalmersisse minejat ei saa."

Mona lõi pilgu maha, et varjata, mida ta mõtleb, ent

Eriku silmad välkusid uudishimulikult ja veidi õelalt. Nüüd saavad nad näha, kui sügav on see klassikuuluvuse puudumine, mida Ruben alati oli ilmutanud. Ega ta ikka ei nõustu sellega, et tema pojast saab harilik tööline, kui asi tõepoolest tõsiseks läheb.

Ent Ruben ütles:

„Ma olen sellest enam-vähem aru saanud, Isak. Sulle meeldib seal ju nii väga."

Seejärel pöördus ta Eriku poole ning hoopleb:

„Isakul on nüüd oma treipink, enneolematult keeruline masin."

Erik jahmus, kuid põrutas siis hoopis ise rusikaga vastu lauda, nii et klaasid hüppasid:

„Aga kuradi päralt..."

„Ära vannu," manitses Karin ja Erik oleks peaaegu jutujärje kaotanud, sest Karin ise polnud ka just vilets vanduja. Aga võib-olla mõtles naine Mona kõhus olevale lapsele...

„Isak," ütles Erik. „Sul pole mingit ettekujutust, mis sellest aja jooksul saab; kuidas inimene kurnab ennast ära ja saab radikuliidi ja reuma. Rääkimata kuulmiskahjustustest ja viletsatest palkadest. Ma olen kunagi ise sellel alal töötanud, ma tean. Lõpuks ei kannata inimene seda mustust ja müra enam välja.

Ja vabaduse puudumist," lisas ta, „see on kõige hullem."

Isak kavatses ütelda, et ta on juba nii mõndagi näinud, aga et eelistab siiski seda rügamist sellele, et saada mingiks jube peeneks inseneriks. Kuid Karin juhtis jutu teisale:

„Isakul on praktikat vaja, isegi kui ta edaspidi Chalmersisse läheb. Midagi halba sellest küll ei sünni, et ta mõneks aastaks tehasetööle jääb, nii et neil on elus mingi kord, kui laps väike on."

Siis rääkis ta korterist Gustafssonide majas.

„Ega see ei ole liiga ebamugav?" küsis Ruben.

„Ei, neil on nüüd olemas nii keskküte kui vannituba."

Isak mõtles, et Jumal on hea ja et ta peaks juba samal õhtul Gustafssoni külastama, Mona ja Karin mõtlesid aga voodilinade ja pesu, mööbli ja madratsite, taldrikute ja tasside ja muu vajaliku peale.

Aga kumbki neist ei öelnud midagi ja kui Ruben Kariniga klaase kokku lõi, mõistis naine tema rõõmsate silmade järgi, et tal on tulnud hea mõte.

Mona rääkis, et ta läheb juudi usku üle; Erik paistis olevat üllatunud, aga Karin noogutas, ta sai aru.

Kalakaupmehele ei pühendanud mitte keegi ühtki mõtet.

Nad lahkusid varakult, et Isak jõuaks Gustafssoniga kohtuda. Ta tuli poole tunni pärast koju ja ütles, et kõik on korras, ta kirjutab laupäeval üürilepingule alla.

See pidi siiski minema kallimaks, kui ta oli arvestanud; kui Isak üürisummat mainis, jäi Karinil suu lahti.

„Gustafsson läks nüüd küll liiale," märkis Erik, kui tema ja Karin omavahele jäid. „Küllap ta mõtles, et rikka Lentovi poeg suudab maksta."

Karin noogutas, aga ütles, et on ju korterikriis, nii et tuleb ikkagi tänulik olla.

Järgmisel päeval läks Mona põetajatekooli juhatajanna juurde ja ütles oma koha üles. Ta ütles otse välja, et on rase, ja too vali daam lausus mokaotsast lühidalt:

„Nojah, siis heidetaks Mona niikuinii välja."

Sellal, kui tüdruk vajalikke pabereid täitis, rääkis juhatajanna noorsoo hukkaminemisest ja uuris, kas lapsel ka isa on. Ah soo, et tuleb abielu; kas tohib küsida, kes see õnnelik siis ka on?

Mona naeratas talle leebelt, öeldes:

„Ruben Lentovi poeg."

„Tädil oli niisugune nägu peas, nagu oleks tal midagi kurku kinni jäänud," ütles Mona, kui ta sellest Rubenile jutustas. Ruben naeratas, mõeldes, et ometigi on üks laps tema üle uhke. Nad sõid restoranis lõunat, nagu nad eelmisel õhtul olid kokku leppinud.

Siis pani Ruben nende heietused – Karini ja Mona heietused – natuke teistsugusesse järjekorda: „Mööbel ja vaibad, portselan ja lauahõbe," ütles ta, ja Mona armastas teda nende ilusate sõnade pärast.

Ruben võttis välja ühe ümbriku.

„See on kingitus minu miniale," ütles ta.

„Aga Isak?" küsis tüdruk.

„Isakul pole sinu ja minu sõprusega midagi pistmist," vastas Ruben säravi silmi.

Mona naeratas ümbrikku käekotti pistes. Trammiga Karini juurde sõites pani ta terve tee vastu kiusatusele seda avada, aga mõtles murelikult, et ümbrik paistab õhukesena ja et vaja on nii palju. Ruben oli maininud vaipasid, Mona teadis ühte kohta, kus olid võrratud röllakan-vaibad*.

Kodus Karini juures võttis ta ümbriku välja. See oli veel õhem, kui ta mäletas.

„Tee ise lahti," ütles ta. „Mina ei julge."

Karin võttis kindla käega noa ja lõikas ümbriku lahti, see sisaldas ainult ühte paberit.

„See on ilmselt tšekk," oletas ta, kumbki neist polnud varem niisugust asja näinud.

„Siin on kirjas: kümme tuhat," ütles Karin ja Monal tuli köögisohvale istuda, et mitte rõõmu pärast minestada.

* Röllakan-vaip – Skåne rahvalik gobeläänvaip, millele on iseloomulikud geomeetrilised mustrid ja käsitsi põimimine.

Nad püüdsid tassi kohvi taga toibuda, enne kui läksid vaatama korterit, kus juuksuri proua oli just asju pakkima hakanud. Nii palju roose, mõtles Mona, nii kole. Aga toad olid ilusad, suured ja valged, ning köögis oli samasugust avarat hubasust nagu Karini omas.

„Näed," ütles Mona, kui nad magamistoa aknal seisid ja Larssonite maja poole vaatasid. „Me võime teineteisele lehvitada."

„Jube mööbel ja kohutavad tapeedid," lausus Mona, kui nad jälle koju jõudsid. „Me värvime kõik toad valgeks."

Karin, kellele juuksuripere polnud kunagi meeldinud, aga kes oli alati imetlenud nende moodsa mööbli ja kristall-lühtritega kodu, oli imestunud.

„Mis teil siis sinna tuleb?"

„Valged seinad, valge mööbel, valged kardinad," loetles Mona.

„See kõlab... heledalt," tähendas Karin.

„Vähe ja kallist mööblit," lisas Mona. „Palju lilli."

Ta oli süüvinud oma unistustesse ja Karin mõistis, et need olid tal juba kaua olemas olnud.

„Seal hakkab välja nägema nagu maakiriklas," ütles Mona. „Ja köök saab olema nagu sinu oma, heledad kaltsuvaibad põrandal. Ei mingeid kristallkroonlühtreid ja muud jama."

Karin mõistis, et ta peaks end meelitatuna tundma, ning jättis ütlemata, et ta oli kaua endale kristall-lühtrit soovinud.

Siis kuulsid nad Isakut majaesisel teel vilistamas – valesti nagu ikka – ja Monal oli süüdlaslik nägu peas. Isak märkas seda kohe:

„Millega sa hakkama oled saanud?"

Ta naljatas, aga lõi natuke kartma, kui Mona ütles, et

oleks parem, kui nad läheksid üles oma tuppa ja ajaksid juttu.

„Kui sa abi vajad, siis hüüa mind," sõnas Karin, kes oli mõistagi samuti pisut ärevil.

Aga veidi aja pärast kuulis ta läbi vahelae Isaku naeru ja äkitselt tuli noormees tuhinal trepist alla, kallistas Karinit ning matkis Rubeni pisut venitavat kerge aktsendiga häält: „Ütle Isakule, et tal pole Mona ja minu sõprusega vähimatki pistmist."

„Paps on ikka üks pagana kaval vana juut."

Isak tundis kergendust ning Karin ja Mona taipasid üheaegselt, et ka tema pea oli lakkamatult heietanud: voodilinad, pesu, mööbel, portselan.

28

Mõni nädal hiljem jõudis kätte päev, mis läks perekonnaajalukku selle laupäevana, mil kõik juhtus.

Aga Rubeni jaoks ei alanud see just väga hästi.

„Direktori õetütar on telefonil."

Ruben varjas grimassi ja ütles väsinult:

„Mitte minu, vaid mu naise õetütar."

Ta sai aru, et ta on tobe.

Hääl oli palavikuline ja nõudlik nagu harilikult. Tüdruk tahtis raha juurde saada.

„Ma nälgin," ütles ta.

Ent Ruben oli aastate jooksul Iza suhtes karastunud ja mõtles Olof Hirtzi sõnade peale, et ta peab tüdrukule piire seadma. Niisiis ütles ta:

„Sa tead küll, et sa pead tulema toime selle elatisega, mis sa saad."

Tüdruk nurrus telefonis vastuseks nagu kass:

„Simon elas nädal aega siin. Ta sõi nagu hobune ja tahtis linna näha ja laia elu elada."

Rubeni süda läks raskeks, aga hääl oli kindel, kui ta küsis:

„Millal see oli?"

„Natuke aega tagasi." Tüdruku hääl libises eemale ja Ruben mõistis, et ta valetab, aga vaevalt et kõige kohta.

„Ma saadan ühe sajalise," ütles ta. „Kuidas sul koolis läheb?"

„Läheb kah," vastas tüdruk. „Aitäh, kulla onu."

Oli laupäeva hommik. Ruben helistas Karinile ja küsis, kas Simonil on nädalavahetusel puhkus nagu ikka.

„Jah, me ootame teda."

„Ma toon ta siis rügemendist ära."

Ruben oli vihane ja teadis, et selle viha ülesanne oli teda muretsemise eest kaitsta. Seepärast jäi ta selle juurde, nii hästi, kui suutis: pagana poiss!

Simon seisis sadamasillal ja ootas laeva, mis pidi ta mandrile viima. Tuul puhus mere poolt, loodest, ja oli külm nagu pilge. Aga linnas polnud see käinud ja ei toonud sõnumit Rubeni vihast.

Simon oli heas tujus.

Ta oli öösel mustendaval merel vahti pidanud. See oli üksluine ja kurnav, aga ta oli nüüd juba harjunud. Alguses oli ta tabanud ennast soovimas sõda, vaenulikke laevu horisondil, snaipereid skääridel. Et saaks tulistada ja häirekella lüüa ja mürglit teha.

Mõned olid seda teinudki, saanud Sjövalli käest sõimata ja veel nädalate viisi tagantjärele tögada kaaslaste käest, keda häirekell vooditest välja oli ajanud ja kes sisimas jubedat hirmu olid tundnud.

Simon oli möödunud ööl kaua skäärisid silmitsenud, mõeldes, et küllap nad teavad, et ta seal seisab ja neid vaatleb. Ta oli mõistnud, et saared elavad igavikus; sestsaadik, kui mandrijää kümme tuhat aastat tagasi taganes, polnud miski neid mõjutanud. Siis aga oli ta mõelnud, et saartel on teine ajaarvamine, ja vestelnud ühe aatomifüüsikuga, kes oli talle kinnitanud, et kivi sees käib tants.

„Ma usun sind," oli Simon ütelnud, püüdes ette kujutada rütmi graniidi sisemuses – kuidas võiks tantsida see, kes ei tea, mis on hirm?

Siis oli ta välja vahetatud ning ta oli jõudnud mõne

tunni magada, enne kui oli aeg varustuse kordaseadmiseks ja transpordiks maale.

Ruben nägi poissi enda poole tulemas – pikk ja rõõmus, tuulest ja päikesest pargitud näol hele naeratus ja liigutustes ning käepigistuses tulisus.

Ta on täiskasvanu ja tal on õigus eraelule, mõtles Ruben, aga oli juba liiga hilja.

„Sa oled minu peale vihane," ütles Simon.

„No jaa..." möönis Ruben. „Hüppa autosse."

Simon ei teinud asja talle raskemaks; ta oli niisugune, nagu ta alati oli olnud: nagu avatud raamat, mis tahab, et teda loetaks ja mõistetaks, ja mis ei saa sinna midagi parata, et sisu on rikas ja keeruline.

„Iza helistas," ütles Ruben, pannes esimese käigu sisse ja manööverdades välja.

Simon muutus tulipunaseks ja sulgus endasse, autos võttis maad vaikus. Poiss tundis end paljastatuna, justkui oleks Ruben kogu kaitsemaskeeringu maha rebinud ning toonud päevavalgele tema salajasimad ja kohutavaimad fantaasiad.

„Miks sa sinna läksid?"

„Sest ma olen lapsik, mängin tunnetega."

Jälle pikk vaikus.

„Ma olin endale pähe võtnud, et tema paneb mind ennast reaalsena tundma," seletas ta.

Ja jätkas:

„Aga ma kukkusin läbi, tegin asja tema jaoks veel hullemaks." Ta püüdis rääkida ämblikkudest, tõmbest hävingu poole, ent takerdus, kuuldes ise, kui haiglaselt see kõlas.

„Süütunnet oli ka kõvasti," ütles ta. „Idiootlikud fantaasiad saada osa tema saatusest."

Siis tekkis jälle vaikus, Simon otsis sõnu:
„Ma ei suutnud tema heaks midagi teha."
„Ei, Simon, seda ei suuda keegi."
„Õudne."
„Jah."
„Mul on kohutavalt häbi."
„Sa ei sõida rohkem sinna?"
„Elu seeski mitte."

Ruben tundis niisugust kergendust, et vajus kokku. Siis aga ei saanud ta teisiti, kui pidi natuke tögama:

„Aga sa sõid tema toitu ja elasid linnas laia elu ja raiskasid ta raha ära."

„See on vale," ütles Simon ja jutustas, kuidas ta seisis tänaval, taskus viis krooni ja seitsekümmend viis ööri, ning oli sunnitud ööre lugema, et söandada kohvikusse paari juustuvõileiba sööma minna.

Ruben naeris.

„Kas me võiksime korraks kinni pidada? Ma räägiksin sulle midagi," ütles Simon.

Ruben keeras sisse ühte bussipeatuse taskusoppi.

Siis jutustas Simon Anderssonist, Ombergist ja Alvastrast ning hiidudest, kes Vätterni järves oma aluspükse pesid.

„Saad aru, ta ütles kogu aeg täiesti fantastilisi asju. Ma olen olnud nii rõõmus sestsaadik, kui teda kohtasin."

Ruben tundis lausa armukadedust, ent laskis end siis kaasa kiskuda loost iga inimese südames asuvast mäekuninga saalist ning sellest, kuidas igaüks teab, et ta ei ela asjata.

„Aga parim oli see, mida ta ütles süüvõla kohta," sõnas Simon. „Ta ütles, et seda pole olemas, et tegemist on eksimustega, mida pole kunagi toime pandud, ja sellepärast ei saa neid ka kunagi heaks teha."

„Ma olen ka vahel sedasama mõelnud," ütles Ruben. „Aga see pole tõsi, alati on hüljatud ja haiget tehtud ja hooletusse jäetud."

„Sina küll mitte?"

„Olen küll. Ma jätsin Isaku, kui ta väike oli. Ma tegin Olgale sellega haiget, et abiellusin temaga, kuigi see polnud tema, keda ma tahtsin. Rääkimata mu vanematest, keda ma ei sundinud endaga Rootsi kaasa tulema."

„Kuidas sa oleksid saanud neid sundida?"

„Küll see õnnestunud oleks, kui ma oleksin tahtnud."

„Andersson ütles, et Jumal on käesoleva hetke Jumal ja et talle loeb ainult see, kes inimene praegu on."

„Nii kergeks mina endale asja küll teha ei saa," lausus Ruben, aga Simon ei kuulanud, ta meenutas teisi repliike vestlusest veoautos.

„Igal juhul ei saa arveid klaarida, pole olemas käibivat valuutat, millega süüvõlga tasuda."

Ruben vaatas Simonit pika pilguga; see on tõsi, mõtles ta, see on valus tõde.

„Mida ta veel ütles?"

„Et enamik maksab elu otsa mõttetut järelmaksu ja murrab pead, miks süütunne ei vähene."

„Ma tahaksin selle Anderssoniga kohtuda," sõnas Ruben.

„See on võimatu," ütles Simon. Ta jutustas, kuidas ta oli autojuhti linna kõigist veoäridest taga otsinud.

„Mitte ükski inimene ei tunne teda."

„Imelik."

„Jah."

Nad vaatasid teineteisele imekspanevalt otsa, raputasid pead ja jätkasid teekonda linna suunas.

„Kuidas Monal läheb?"

„Kõik on hästi," vastas Ruben ja sai kuulda Anderssoni

sõnu, et vastsündinud lastele tuleks silma vaadata, sest sealt on nii palju õppida.

Kui nad pöörasid Torgny Segerstedti tänavale Långedragi suunas, küsis Ruben:

„Sul ei tule nüüd vist enam eriti kaua vabadust oodata?"

„Kuus nädalat vabanemiseni," vastas Simon. „Me loeme juba päevi."

„Ma sõidan aprilli lõpul Ameerikasse ja Londoni ja Pariisi kaudu koju tagasi. Ma mõtlesin sind kaasa kutsuda, kui sa huvitatud oled?"

„Kui ma olen!" karjatas Simon. Siis aga küsis ta:

„Miks sa mind kaasa tahad võtta?"

„Sest see oleks tore..."

Simon naeris valjusti: tõsi, temal ja Rubenil oli teineteise seltsis tore. Siin polnud tegemist mingi vana järelmaksu tasumisega Karinile, asi oli temas, Simonis.

Ruben säras nagu päike, öeldes:

„Ma sean ainult ühe tingimuse. Ja see on, et sa teed mulle seda heameelt ja ei kutsu mind enam onuks. Sa oled selle jaoks juba liiga vana."

„Ja sina oled liiga noor, Ruben," ütles Simon ja järgmisel hetkel jõudsid nad paaditöökoja hooneteni.

Neid ootas suur segasöömaaeg – hommikusöök-oodelõuna, ütles Karin, sest siin pole kellelgi aega teha süüa rohkem kui üks kord päevas. Võõrastetuba oli muudetud töökojaks ja õmblusateljeeks, toa ühes otsas voogasid Karini vana õmblusmasina ümber valged musliinipilved ja teises otsas seisis laud lõikelehtede, värvinäidiste, paberist mööblimudelite ja brošüürivirnadega.

„Pulmakleit või?" küsis Simon, heites jahmunud pilgu Monale selle valge kangakuhila keskel.

„Ei, tobu," vastas tüdruk. „Kardinad."

Simon laskus tema ette põlvili – püha neitsi ette, ütles ta, „sa pole ju abielus." Seejärel aga pani ta pea Mona kõhu vastu, ütles lapsele tere ja vaatas siis Monale otsa:

„Tüdruk."

„Jaa," nõustus Mona, „muidugi on ta tüdruk."

„Need kaks on peast segased," märkis Isak.

„Rasedad naised lähevad natuke segaseks," ütles Karin.

„Jah, ma olen sellest aru saanud. Ja Simon on ju alati jabur olnud."

Nad sõid püstijalu ja keset seda virvarri ütles Simon otsekui möödaminnes, et Ruben võtab ta Ameerikasse kaasa, kui ta kroonust vabaneb.

Üllatus ja juubeldamine. Karin aga kurtis, et nad ajavad ta hauda ja et kas pulmadest, korterisisustamisest ja sünnitusest veel ei piisa, et nad keset seda kõike veel Ameerika-reisi ette võtavad.

„Aga ema," ütles Simon veidi ärevalt, „sul pole minu reisi pärast ju üldse vaja muretseda."

„Simon," ütles Karin, „ma saan aru, et kroonuriided on justkui nõiutud, nad kasvavad koos poistega nende sees. Aga meie siin kodus säherdust nõiakunsti ei tunne ja ma ei usu, et sul oleks mõni riideese, mis sulle selga mahuks."

Nad naersid; nad olid igal laupäeval naernud, kui Simon püüdis erariideid selga panna – kampsuneid, mille varrukad lõppesid küünarnukil, ja pükse, mis nägid välja nii, nagu oleks keegi neil sääred lühemaks lõiganud. Rääkimata pintsakutest, mis oleksid paljast kohkumusest lõhki rebenenud, kui ta oleks üritanud neid selga ajada.

„Meile jääb paar päeva riieteküsimuse lahendamiseks," lausus Ruben. „Aga mul on su passi vaja, Simon;

kas sul ikka on pass olemas?" Simon noogutas, ta oli selle endale viimases klassis muretsenud, ajendatuna mingist seiklushimulisest tundest, et maailm on jälle lahti ja et mine tea...

„See on küll vedamine," ütles Ruben, mõeldes McCarthy* vaimule, mis hõljus nii passikontrolli kui ka kõige muu kohal USA-s.

Siis saadeti Simon ja Isak Gustafssonide ülakorrusele mõõtusid võtma, sedapuhku köögist. Simon seisis kaua ja vaatas Dolly vana tuba, ja Isak mainis, et siit võib otse kodumaja ülemisele korrusele vaadata.

Simon noogutas: jah, võis küll.

Toad olid juba üle värvitud; kõik oli valge, nagu Mona oli otsustanud.

„Mulle ei anta isegi võimalust arvamust avaldada," selgitas Isak, kui Simon märkis, et siin pimestab lausa silmi.

Nad läksid tagasi suurde elutuppa.

„Kuule, Isak," sõnas Simon, „ma tahan midagi rääkida."

„Veel midagi?" küsis Isak tehtud hirmuga. Nad olid rääkinud Izast ja Stockholmis käimisest, nii et selle asja olid nad omavahel ära klaarinud.

Aga vaikimine Bylundist oli Simonit vaevanud.

Ta istus seina äärde põrandale. Isak järgis tema eeskuju.

„Saad aru," ütles Simon, „ma lõin Bylundi peaaegu surnuks."

Isaku silmad läksid suureks, kuum erutus levis üle ta keha. Ta tahtis kõike teada saada.

Kui Simon jõudis esihammasteni, mis olid koridori-

* Joseph McCarthy (1908–1957), ameerika vabariiklasest poliitik, alates 1947. aastast senaator, oli konservatiivsete vaadetega antikommunist, kes võitles immigratsiooni vastu.

põrandal vereloigus, ei suutnud Isak enam paigal istuda; ta tõusis püsti, vaarus, nagu oleks ta purjus, ja hakkas tühjas toas tantsima.

„Tead ju küll, ma olen alati hea kakleja olnud," ütles Simon võltsi tagasihoidlikkusega ja Isak peatus keset tantsu, meenutades oma esimest kohtumist Simoniga – kauges lapsepõlves, kui see väike poiss pika krahvipoja koolihoovil pikali pani.

Ta tahtis öelda, et armastab Simonit, ent pidi siiski leppima imetlust täis sõnadega:

„Oh sa kurat."

Kui nad tagasi jõudsid, ütles Mona, et neil kulus ikka ilmatu aeg, ja Karin teatas, et Simonile oli tulnud Stockholmist pruunis ümbrikus kiri.

Simonit valdas hirm, mida ta ise kuulis, kui ta liiga kiiresti küsis:

„Kus see on?"

„Jah, kus see on?" kordas Karin. „Kogu selle segaduse keskel."

Nad pöörasid valgeid kangapilvi pahupidi, pugesid laua ja õmblusmasina alla, ent kiri oli kadunud.

„Küll see pikapeale välja tuleb," arvas Karin ja Simon oigas, aga ainult sisimas. Kuramus, mõtles ta, paistab, et Iza on nüüd sõjateel.

Ta vahetas pilgu Isakuga ja nägi tema näost, et ka Isak mõtles autos öeldud sõnadele: „Kui tal on võimalik sinuga laps teha..."

Sellest on peaaegu neli kuud möödas, mõtles Simon. See ei saa ju võimalik olla.

Aga ta oli rahutu ja pages paaditöökotta, kus ta leidis Rubeni ja Eriku sellest vaheseinaga eraldatud ruumist, mis oli sisse seatud kontoriks. Erik näis murelik, Simon

oli seda juba varem märganud ja ta unustas oma mure, küsides:

„Kuidas läheb, paps?"

„Erikul on raske elu," vastas Ruben. „Tal läheb natuke liiga hästi."

See ajas Erikule naeru peale, ning siis kõnelesid nad tellimustest, mida töökotta lausa virnadena kuhjus. Töökoda oli ammugi välja kasvanud platsilt, mis nende käsutuses oli.

„Ma ei taha ettevõtet laiendada," raius Erik. „See on haiglane ettekujutus, et kõik peab kogu aeg kasvama. Miks ma ei võiks ehitada kolme-nelja kosterit aastas, nagu ma alati olen teinud?"

„Sellepärast, et sinu kliendid lähevad siis üle konkurendi juurde, kellel on suurem võimsus ja lühem ooteaeg," ütles Ruben, nagu tema ja advokaat talve jooksul palju kordi varemgi olid öelnud.

Ja Erik sai alati ühtviisi vihaseks.

„Önneredi pool on ju maad küll," märkis Simon.

„Jah, kurat, mul on juba Askimis üks mereäärne krunt välja vaadatud," ütles Erik. „Aga sellest tuleb säherdune masinavärk, Simon – tohutult rahvast ja raamatupidamist ja pabereid ja muret."

„Sa pead direktori palkama," sõnas Ruben.

„Ruben Lentov," ütles Erik, „me oleme tundnud teineteist..."

Kuid Simon segas vahele.

„Paps," ütles ta, „palka Isak, tal on Rubeni ärivaist veres."

Erikul jäi suu ammuli ja kõik kolm mõtlesid sellele, kuidas nad olid aastaid naernud Isaku oskuse üle odavalt osta ja kallilt müüa, olgu siis tegu tühjade pudelite, jalgpallitähtedega iirisepaberite või muu taolisega.

„Kas te arvate, et ta tahab?" küsis Erik.

„Tal on kaubanduskooli haridust vaja," lausus Ruben.

„Chalmers," ütles Erik.

Siis aga ütles Simon, et kuule, paps, see oli sinu unistus, et Isak Chalmersisse läheks, mitte kunagi tema enda oma.

Erik oli sunnitud naerma:

„Sa oled geenius, Simon."

„Jah," nõustus Simon, „ei saa öelda, et mul pea ei lõikaks."

Ruben oli rahul. Kui kõik hästi läheb, siis saab ta, niipea kui Eriku eneseuhkus lubab, paaditöökotta mahutatud kapitali Isaku nimele üle kanda.

Sellega oleks poiss kindlustatud.

Aga kõik kolm mõtlesid ka selle peale, et „Götaverkenist" oli saanud Isaku eneseuhkuse alusmüür.

„Me peame temalt küsima," lausus Erik.

„Ma toon ta siia," ütles Simon.

Isak tuli, oli tohutult üllatunud ja niisama palju huvitatud.

„Täna on rabav päev," ütles ta. „Kas mõtlemisaega saaks? Ma pean Monaga rääkima ja..."

Aga ta oli juba otsuse teinud ja küsis lahkudes: „Kui pikk see majandusõpe on?"

„Ma usun, et sa saad mõne aastaga hakkama," vastas Ruben.

Aeg oli juba hiline, kui Simon oma tuppa jõudis. Ja seal, korralikult tema kirjutuslaual, oli kiri – suur pruun ümbrik, just nagu Karin oli öelnud.

Ta rebis selle lahti ja hakkas siis karjuma, sööstis tulise kiiruga trepist alla ja karjus. Hea, et Ruben alles seal oli. Simon viskus talle kaela ja kisendas: „Nad võtavad selle, nad annavad selle välja – mu merepoeemi!"

Karin pidi köögisohvale istuma, ta põsed õhetasid ja silmad särasid uhkusest.

Tema poisist oli saanud kirjanik; ilmub raamat, mille kaanel on tema nimi. Simon oli pika luuletuse talle ette lugenud ja Karin teadis, et see on ilus, et see laulab nagu meri ja on niisama arusaamatu.

Ka Erik säras uhkusest.

Aga Ruben, kes oli lasknud poeemi puhtalt ümber kirjutada ja selle kirjastusele saatnud, polnud eriti üllatunud.

„Kas ma võiksin lepingut vaadata?" küsis ta.

Simon pidi saama nelisada krooni, ja see oli esimene raha, mis ta oma elus teenis.

Sellest piisab riiete jaoks, mõtles ta.

29

„New York, New York" – linna suur süda lõi ja Simon nautis seda pulssi. Selles oli kõik: elu ja surm, nutt ja naer, hirm ja usaldus, julmus ja kaastunne. Sellest rütmist vabanes üks meloodia, mis tõusis taeva poole, sai jõudu suure südame tuksumisest, muutus siivutuks, üleannetuks, naeris majakatuste kohal.

Noor laul täis lootust: „New York, New York".

Leidus hetki, mil kahekümneaastane Simon tundis end vanana, väsinud võõrana vananenud maailmast. Kuid enamasti oli ta selle eluindu tõstva linnaga ühel lainepikkusel.

„Fantastiline," ütles ta Rubenile hotelli lõunalauas, ja see hinnang käis kõige, ka toidu kohta.

Ruben noogutas, mõeldes, kui fantastiliseks oli just Simon ta reisi muutnud. Näe, vaata – oled sa kunagi? – kuula, maitse – ka Rubenile paistis kõik uudsena. Ta oli konservatiivsete harjumustega mees ning üksinda oleks ta külastanud kuulsaid kunstimuuseume ja võib-olla ka Metropolitani.

Ta oli siin enne sõda käinud ja piinelnud müra, tunglemise, häbitu prostitutsiooni ja äärmise vaesuse tõttu keset maailma suurimat küllusekantsi. Nüüd nautis ta nagu Simongi kõigi meeltega, tabades end vahel sellelt, et soovis oma koosolekutelt minema pääseda, jah, isegi kohtumistelt vanade sõpradega kirjastusmaailmast.

„Klapib," ütles Simon, „ja ikkagi ei klapi ka. Saad aru, ma olen siin varem olnud."

Ta jutustas, kuidas tüdimus koolis mööda nurkasid oli hiilinud ja kuidas ta põgenema oli õppinud. Ta kirjeldas täpselt, kuidas ta oli treeninud ennast leidma üles lõikumispunkti kahe joone vahel paremas ajupoolkeras, et saaks oimuluu ja kolju vahelt välja lipsata.

Ruben naeris.

„Ma tulin sageli siia," rääkis Simon. „Siin nägi üldjoontes samasugune välja nagu nüüdki, aga mul jäi tabamata põhiline: see intensiivsus, rütm."

Ruben lõi temaga klaasid kokku – täidlane Kalifornia vein tundus talle pisut liiga magus – ja pani vastu kiusatusele Simonile kõne pidada ja tänada teda selle eest, et ta reisi nii elamusrikkaks muutis.

Nad olid tulnud üle ookeani M/S „Stockholmiga" – kaheksa ööpäeva puhkust ja mõnusat luksust Rubeni jaoks. Simon oli aga endale kõikjal juhtkonna ja meeskonna hulgas sõpru leidnud, kadunud laeva mürisevasse sisemusse ning tüüdanud masiniste ja motoriste oma küsimustega.

Terve viimase öö oli ta seisnud kaptenisillal, mis oli reisijatele keelatud territoorium, ja vaadanud ootusärevalt sinnapoole, kust pidi avanema too kuulus vaade Vabadussambale ja pilvelõhkujatele. Koidikul oli ta Rubeni üles äratanud: „Sa pead seda nägema."

Ruben oli jätnud ütlemata, et ta on seda varemgi näinud. Ta oli poisiga kaasa läinud ja mõistnud, et ta polnud seda varem näinud.

Viimased päevad kodus olid Simonil möödunud kiiresti. Ta tuli kroonust ja vajas varustust. Ta oli käinud ühest ärist teise, Mona tema kõrval traavimas – „maitsenõuni-

kuna", nagu üteldi. Aga just tüdruk oli see, kes otsustas, ja see oli Mona teene, et Simon tundis end terve reisi ajal õigesti rõivastatuna.

Ise oleks ta ostnud liiga lihtsaid või liiga silmatorkavaid riideid.

Olid olnud ka pulmad – lihtne tseremoonia sünagoogis ja seejärel lõunasöök Henriksbergis. Ükski Mona sugulastest polnud laulatust oma kohalviibimisega austanud, aga lõunasöögil saatis Ruben Mona tädi lauda. Karin, kes oli peoperenaine, võttis kalakaupmehe enda hooleks, ja mõlemad paarid leidsid hädapäraseid vestlusteemasid.

Pärast oli käidud vaatamas noorte kodu, kolmetoalist korterit Gustafssonide majas, ja seal oli nii ilus ning kõik sobis nii hästi, et Simon lõpetas Mona tögamise tema kodusisustamiskire pärast ja Ruben lausus: „Ega sinus viimati kunstnik peidus ei ole, mu tüdruk?"

Viimasel õhtul New Yorgis sõitsid nad Empire State Building'us üles ning vaatasid üle hiigellinna, mis oli täis tuhandeid helisid ja tuhandeid tulesid. Simonil oli kahju lahkuda, aga ta laskis end lohutada sellest, et järgmisel päeval seisis ees lend üle Atlandi.

Ent lennureis valmistas pettumuse: Simonil tuli Rubeniga nõustuda, et lendamine on ebameeldiv viis maailmas edasiliikumiseks.

„Ebameeldivam kui kõndimine," ütles Simon, kes ei sallinud jalutuskäike.

London aga võttis nad vastu päikesepaistega – vana ja väsinuvõitu, kuid sõbralik daam, rohkeid sõjaarme täis, ent truu ja tark.

Kui nad ühes kaldapealses hotellis korralikult välja olid maganud, tuli neile jälle eluvaim sisse. Nad sõid tugeva ja võrratu lantši ja Ruben ütles:

„Siin on mul palju tegemist ja vähe vaba aega."

„Ma saan hakkama," sõnas Simon.

„See linn ei ole sugugi nii sõbralik, kui paistab, Simon. Tegelikult on see suurem ja ohtlikum."

„Ma sõidan bussiga Briti Muuseumi," ütles Simon. Seda ta tegigi ja sestpeale ta Londonit suurt rohkem ei näinud. Nelja päeva jooksul jõudis ta muinassaalide valvuritele hästi tuntuks saada – „the Swedish boy", kes enne sulgemist alati kuskilt üles tuli otsida.

Rubeni õhtuid täitsid jutustused tohututest aaretest, Kreekast ja Roomast, Egiptusest ja Mesopotaamiast pärit uskumatutest kollektsioonidest.

„No jaa, ega need Inglise imperialistid röövimisest just ei hoidunud," tähendas Ruben.

„Jah, sellest võib arvata nii- ja naamoodi," ütles Simon, „aga praegu olen ma küll jube õnnelik, et see kõik siin ühes kohas koos on."

Siis sõitsid nad üle La Manche'i. Kevad puhkes nende ümber, rongis oli soe, lausa palav, ja Rubeni silmad läikisid, kui nad sõitsid mürinal sisse Pariisi, mis oli samuti vanem daam, peenem, elegantsem ja vürtsikam kui London, ent samuti sõjast räsitud ja kurnatud.

„See oli minu noorpõlve linn," lausus Ruben, „minu unistustelinn, kus ma puutusin kokku peaaegu kõigega, millel mu elus otsustav tähtsus on olnud – muusika, kunsti, suurvaimudega."

Rebeccaga, mõtles ta, me kohtusime siin ühel kevadel.

„Strindbergiga," ütles ta, ja lisas Simoni üllatust märgates: „Mitte tema enda, vaid tema raamatutega – saksakeelsed, odavad, millele ma ühes Seine'i kaldapealse kioskis peale sattusin."

Järgmisel päeval pidi Ruben minema koosolekutele ja Simon Louvre'i. Nad leppisid kokku, et kohtuvad muuseumi vestibüülis kell kolm pärast lõunat. Ruben saabus kohale määratud kellaajal, ent Simon ei jõudnud õigeks ajaks.

Kui kell lähenes neljale, oli Ruben juba hirmul: ma oleksin pidanud talle ütlema, et see linn on ohtlikum kui London.

Siis poiss tuli ja Ruben nägi juba kaugelt, et midagi on juhtunud, poiss oli nii kahvatu, nagu oleks ta kummitust näinud.

„Onu Ruben," ütles ta, „tule kaasa."

Simoni järel trepist üles ja läbi pikkade galeriide joostes mõtles Ruben, et see oli reisi jooksul esimene kord, kui Simon teda vanast harjumusest onuks kutsus.

Simon peatus ühes muinassaalis ühe väikese mehe poolemeetrise kuju ees, kes aastasadade tagant seletamatu tarkusega nende peale vaatas.

Gudea, luges Ruben, sumeri preesterkuningas, XXII sajand e. Kr.

„See on tema," ütles Simon, „see mees, kellest ma rääkinud olen – kes saatis mind terve lapsepõlve ja tuli tagasi Berliozi sümfoonias."

Ruben tundis, kuidas karvad ta käsivartel ürginimeste kombel püsti tõusid. Ta mõtles jälle Strindbergi peale, kirjaniku peale, kes oli äratanud temas huvi Swedenborgi ja Rootsi vastu. Aga isegi mitte Swedenborg poleks seda asja seletada osanud.

Ruben vaatas Simoni pealt kuju poole, poisi hirmunud silmadelt nonde idamaiste, üleolevalt rahulike poole.

Viimaks ütles ta – häälel, mis polnud nii kindel, kui ta soovinuks:

„Kuidas ka eksistentsi seletamatusega lood ei oleks, praegu oleme me igatahes siin, Simon. Kehades, mis vajavad toitu ja puhkust."

Oma kergenduseks nägi ta, et poiss suutis naerda.

Nad sõid vaikides, suutmata hinnata kalli Champs-Elysées' restorani head prantsuse toitu. Nad olid kavatsenud minna öist Pariisi avastama, ent läksid vaikival kokkuleppel oma hotellituppa ja Rubenil oli hea meel, et nad polnud saanud kahte üheinimesetuba, mis ta tellinud oli, vaid ühe suure kaheinimesetoa.

Nad käisid duši all, tõmbasid pidžaamad selga; Ruben võttis ühe konjaki, kuid seegi ei suutnud tema mõtetes korda luua. Ega vaigistada tema muret Simoni pärast, kes oli endiselt kahvatu.

Aga kui nad olid mõne tunni lebanud ja lakke vahtinud, hakkas Rubeni aju raginal tööle – täpsemalt selle loogiline osa.

„Ma mõtlen ühe tuntud parapsühholoogilise uurimuse peale, millest ma lugenud olen," lausus ta. „Lähtuti inimestest, kes hüpnoosi all suutsid meenutada midagi, mida nad pidasid oma eelmisteks eludeks. Paljude teiste hulgas oli seal ka üks mees, kes rääkis selget ladina keelt."

„Jah?" ütles Simon, tõusis istuli ja pani lambi põlema. Ta tundis huvi, jumal tänatud.

„Need olid pikad heietused, alati ühed ja samad. Aga ikkagi oli see tähelepanuväärne, sest mees oli ameeriklane ja tal puudus igasugune klassikaline haridus."

„Jah?"

„Nojah, selle mehe elu püüti kaardistada – kõike, millega ta tegelnud oli, suuri ja väikseid asju. Pikapeale tuli talle meelde, et seoses dramaatilise lahkuminekuga naisest, keda ta armastas, oli ta istunud tundide viisi raamatukogus, ahastuse tõttu täielikult endast väljas. Selleks, et ta saaks rahus olla, oli ta laenanud ühe raamatu, teinud selle lahti ja põrnitsenud tühjal pilgul kahte lehekülge, mis sisaldasid just seda teksti, mida ta hüpnoosi all peast luges. See oli teadvusest mööda läinud, aga alateadvusesse oli see otsekui sisse raiutud."

„Jah?" ütles Simon.

„Mulle tuli praegu pähe," sõnas Ruben ja ta hääl muutus kindlamaks, üha veendunumaks, „et sama asi on juhtunud ka sinuga. Kunagi, kui sa olid väsinud või nii väike, et ei mäleta, nägid sa selle Louvre'i kuju pilti."

„Ja sa arvad, et see pilt on mu alateadvusse sügava jälje jätnud." Simoni hääl oli täis kahtlust.

„Jah," ütles Ruben ning jutustas, et oli hiljuti näinud Gudea pilti ühes raamatus, saksakeelses arheoloogiaraamatus, mille autoriks oli keegi Ceram ja mida parasjagu rootsi keelde tõlgiti.*

„Kas sul on see raamat?"

„Jah, see saksakeelne; sa võid seda laenata, kui me koju jõuame. Ma tahan öelda, et see on tuntud kuju, mille pilti on avaldatud paljudes kohtades. Kas sul on Louvre'i muinaskollektsioonide kataloog?" küsis Ruben innustunult.

Simon kargas voodist välja, otsis selle üles. Ühiselt prantsuse keelt purssides lugesid nad Ernest de Sarzecist, Prantsuse diplomaadist, kes Lagašis ühe künka jalamil kaevates selle kuju leidis, misjärel see laevaga Louvre'isse toimetati.

Kuju oli omal ajal tohutut tähelepanu äratanud, kuna see oli tõendanud, et oli eksisteerinud kultuur, mis oli vanem kui assüürlaste oma, isegi vanem kui Egiptuse kultuur.

„Millal de Sarzec elas?" küsis Simon.

Seda brošüüris kirjas ei olnud, aga Ruben oletas, et XIX sajandi lõpus.

„Ma arvan, et 1880-ndatel. Kui sa nüüd natuke maha rahuned, siis vaatame, kas mul tuleb Cerami raamatust veel midagi meelde."

---

* C. W. Ceram „Jumalad, hauakambrid, õpetlased". (E. k. 1961, tlk. Jüri Selirand).

Tekkis vaikus, aga ainult viivuks, sest Rubenil oli hea mälu.

„See oli nõnda," seletas ta, „et mitmesuguste teadusliike – peamiselt keeleliste – tõendite põhjal oli juba ammu oletatud, et enne Mesopotaamia semiidi kõrgkultuure, enne kuningas Sargonit, oli elanud mingi tundmatu rahvas. Gudea leidmine tõestas, et oletus oli olnud õige, ja ajalukku astusid sumerid."

Simonis tärkas huvi; ta näkku oli jume tagasi tulnud ja korraga meenus talle midagi koolist, sellest tähelepanuväärsest päevast, mil algas sõda: kuidas noor õpetaja ütles: „Ajalugu algab sumeritest."

„Mida ma öelda tahan," lisas Ruben, „on see, et see kuju on väga tuntud, see on kindlasti esinenud Rootsi ajalehtedes seoses mõne artikliga kultuurilehekülgedel või mõne reportaažiga arheoloogiast. Sulle on see pilt silma hakanud ja kuna sa oled niisugune, nagu sa oled, siis on see hakanud mõjutama su fantaasiat, unistusi ja pikapeale su siseelu."

Tal oli nüüd kindel pind jalge all ja tema kindlustunne mõjus Simonile. Kui nad järgmisel hommikul üles ärkasid, et minna lennuväljale ja Kopenhaagenisse suunduvale lennukile, olid nende meeled selle mõistatuse haardest vabanenud.

Kui nad kodus tagasi olid, jõudis Simon lugeda Cerami hingematvalt põnevat raamatut, enne kui Ruben kutsus teda koos Olof Hirtziga lõunastama. Peagi oli Simonil räägitud lugu sellest, kuidas ta oli oma unistuste preesterkuninga ühe Louvre'i dioriitskulptuuri näol üles leidnud.

Algul näis Olof täiesti rabatuna, Ruben peaaegu nägi, kuidas ka temal karvad ürginimese kombel püsti tõusid. Siis aga kirjeldas Ruben oma teooriat Simoni alateadvusesse talletatud piltidest ning Olof noogutas kergendatult.

Lausa entusiastlikult.

„Kirjuta sellest, Simon," ärgitas ta. „Kirjuta luuletus või miks ka mitte novell ühest päevast lapsepõlves, täiuslikust päevast, mis on nagu loodud selleks, et lapse tunnetes püsivat mustrit kujundada. Päike särab, ema hääles on mahedust, ta võtab lapse käekõrvale, jalutab mööda rannaäärsest kioskist ja ostab nädalalehe. Siis istuvad nad liival, kõrged rohukõrred rannavallil õõtsuvad tuule käes ja rannaniit on lõputu – väikese lapse vaatevinklist. Ema naudib soojust, lappab hajameelselt oma lehte ja vaatab poissi, kes kaevab liivasse kanaleid ja juhib nendesse merevett.

Ema on tukkuma jäänud, kui poiss tema juurde tagasi tuleb ja näeb ajalehte, milles on reportaaž vanast Mesopotaamiast. Poiss ei oska lugeda, aga pildid kütkestavad teda: inimpeadega lõvid, kanalid, templid ja tornid, mis kõrguvad rohtla kohal. Kõige rohkem vaatab laps pilti jumal-kuningast, kellel on iseäralik ümmargune müts ja näojoontes leebus, mis selle päeva rahuga hästi kokku sobib. Poiss on nii väike, et ta pole veel hakanud mälestusi aju andmebaasi sisestama; kõik see läheb alateadvusse, saades värvi päeva ilust, ema armastusest ja soojast valgusest jõe kohal."

Simon ei suutnud naeru pidada.

„Kirjuta ise," ütles ta. „Sina, kes sa nii kindel oled."

„Aga mina pole poeet."

„Oled küll, sa just tõestasid seda," sõnas Ruben ja siis naersid nad kõik koos.

Simon aga mõtles, et ta ei kirjutaks seda novelli mingi hinna eest, ehkki idee oli hea ja seletus mõistlik, koguni tõenäoline.

Mu sõber, kaugeveoautojuht Andersson, ei läheks mingil juhul selle õnge, mõtles ta.

30

Professor oli väike mees uudishimulike silmade ja naeratusega, mis üle ta süütu näo kärmelt edasi-tagasi liikus. Göteborgi ülikooli ajaloоinstituut oli tuntud oma elujõulisuse poolest.

Räägiti, et tudengid muutusid andekamateks, kui nad loomu poolest olid, ja võib-olla oligi selles tõetera sees. Igal juhul eeldati siin nii intelligentsust kui fantaasiat ja enamik suutis ootusi ka täita. Suure enesekehtestamisvajadusega tudengid kadusid mõne semestri järel skandinaavia keelte osakonda, kus olid suuremad võimalused silma paista.

Simon sai professoriga lühidalt rääkida ja ütles, et ta tahaks pärast filosoofiakandidaadi kraadi kaitsmist spetsialiseeruda kiilkirja uurimisele. Ilmus see kiire naeratus:

„See on tore, enamik on nii kinni meie aaside* ja viikingite küljes."

Ent siis kadus naeratus taas.

„Rootsi pole ju assürioloogide jaoks just teab kui hea tööpõld," märkis ta. „Tuleb vist pikapeale Londonisse üle minna."

Simoni unistustes tantsis Apollo üle Elüüsiumi väljade.

Tema voodi oli Rubeni korteris, Isaku vanas toas. Selle pärast oli kodus tüli tõusnud, nagu ka raha pärast.

* Aasid – Põhjala muinasusundi jumalused.

„Isa, ma kavatsen õppelaenu võtta."

„No põrgusse! Minu lapsed ei laena raha, seni kui mina neid ülal pidada jaksan."

Temperatuur köögis tõusis, mõlemalt poolt oli küsimus enamas kui rahas.

„See läheb palju kallimaks kui keskkool."

Aga Erik oli rahavirina keskkooli kallal juba ammu unustanud.

„Jälle tänu võlgu jääda nagu alati," ütles Simon Karinile, kui nad omavahele olid jäänud.

„Ei tasu ennast ilmaaegu võlgadesse mässida," vastas Karin ja Simon, kes nägi, et tema silmad on nukrad, vaikis. Ta pidi ju sellega nõustuma, eriti sestpeale, kui Ruben vestlusse kaasa tõmmati ja ta Eriku poolele asus.

„Oma iseseisvust võib kinnitada ka muud moodi kui rahaga," ütles Ruben, mõeldes, kuidas ta ise oli oma perekonnalt abi vastu võtnud, kui hakkas Göteborgis oma ettevõtet rajama. Siis aga mõistis ta, et see oli juutidel veres, enesestmõistetav nagu õhk.

Simon pani ennast maksma sel moel, et ütles: ta kavatseb kodunt ära kolida.

Erik sai maruvihaseks; ta oli eeldanud, et nüüd, kui poiss jälle koolipinki istub, on kõik jälle nagu enne. Ent Simon, kes mäletas väga hästi, et Eriku leivas olemist tuli nii mõnigi kord kahetseda, jäi endale kindlaks. Ootamatult tuli talle appi Karin.

„Sa nagu oleksid unustanud, mis tunne oli olla täiskasvanu ja elada kodus ema juures," ütles ta Erikule.

„Emade vahel on ju vahe," vaidles Erik. „Pealegi pidasin mina ennast ise üleval ja andsin talle raha, mida tal paganа moodi vaja läks."

„No nägid," märkis Simon.

Karin aga ütles, et aitab juba, ja mõlemad märkasid

üheaegselt, et ta on nutma puhkemas. Erik kadus, saba jalge vahel, Simon jäi aga paigale ema lohutama ja õigupoolest jäi kõik lahendamata.

Kõik oli nii nagu alati.

Ent Göteborgis polnud kortereid saada ja üüritoad, mida oli võimalik muretseda ülikooli kaudu, läksid tudengitele, kelle vanematekodu ei asunud linnas. Siis tuligi Ruben lagedale ettepanekuga, et Simon üüriks toa tema juures ja ütles otsustavalt, kui Erikul viha näkku tõusis:

„See on lihtsalt õiglane, Isak on aastate viisi siin teie juures elanud."

Ükskord ometi jäi Erik vastuse võlgu.

Ruben, kes oli Mona kodusisustamisoskusest vaimustusse sattunud, laskis korteris remonti teha. Kõik seinad said valgeks, samet ja plüüs visati välja ning akende ette tulid samasugused valgeks pilved nagu Monal.

Koguni vanadel suurtel nahksohvadel tuli läbi teha häbistav sõit prügimäele, kus nad üllatasid ühte töölist, kelle naine oleks rõõmu pärast peaaegu südamerabanduse saanud.

Rubeni korterisse astusid oma nägusatel jalgadel sisse Carl Malmsteni helesinised diivanid ja valged söögitoalauad koos graatsiliste toolidega.

„Siin näeb välja nagu ühes Värmlandi mõisas," ütles Karin, kes oli kord noorena Mårbackas* käinud.

Hiina vaibad pääsesid ja särasid ülelihvitud parkettpõrandatel nagu kalliskivid. Ning vanad klaasidega raamaturiiulid ei olnud kordagi ohtu sattunud.

„Nii võib varsti isegi näha, kui palju head kunsti sul on," tähendas Simon, kui Ruben ja Mona pärast lõputuid arutelusid värvikirevad maalid uutele valgetele seintele riputasid.

* Mårbacka – Selma Lagerlöfi mõis Värmlandis.

Simon jutustas, kuidas ta oli lapsena nende arusaamatute lõuendite ees seisnud ja neid südamega mõista püüdnud. Nüüd ta suutis seda, vähemalt vahetevahel.

Kui saabus tema radioola ja see hoovipoolse suure toa valge seina äärde seati, ütles Mona, et see on õudne.

„Ma pole kunagi varem tähele pannud, kui kole see on."

Simon aga naeris:

„Ma annan selle hea meelega andeks."

Salamisi tundis ta rõõmu, et ta Rubeni juures elama hakkab.

Teadusliku metoodika loengul oli Simoni ees üks punakaskuldne hobusesaba. Päike säras, pani saba sädelema. Ta ei mäletanud, et ta neid juukseid varem näinud oleks, niisiis ootas ta põnevusega, et tüdruk pead keeraks. Kui too seda tegi, tabas Simonit pettumus: pikk kael, arutult kõrge laup kitsas näos, mis oli kahvatu ja kaetud rohkete tedretähnidega. Aga kui nad pärast loengut püsti tõusid, naeratas ta tüdrukule põgusalt ning avastas, et too on peaaegu sama pikk kui tema ja et tal on suuremeelne suu ning suured hallikasrohelised silmad.

Klara Alm oli Simonit juba esimesel päeval tähele pannud – seda, et noormees on ilus, aga lisaks veel midagi: mingit rahutust, mis polnud närvilist laadi, pigem paistis sedamoodi, nagu tegeleks poisi mõtted pidevalt elu mõistatuslikkusega ja nagu ootaks ta, et need fantastilised vastused võivad iga hetk selguda.

Nagu ikka, oli Klaral olnud üheaegselt kaks mõtet:

See on kursuse don Juan.

Ta ei märka mind kunagi.

Esimeses asjas ta eksis: mõistagi tungles Simoni ümber algul tüdrukuid ja ta oli kõigi vastu sõbralik, aga mit-

te enamat. Ta ei taipa ju isegi meelitatud olla, oli Klara imestunult mõtelnud.

Aga ülejäänu pidas paika, Simon ei märganud teda.

Kui Simon nüüd Klarale naeratas, mõtles tüdruk: issand, kui tulise loomuga ta on. Siis haaras tüdrukut hirm, et ta hakkab higistama, et kaenla alla tulevad märjad plekid ja halb lõhn.

Mõni päev hiljem küsis Simon ühelt tüdrukult Klara kohta järele ning sai teada, et ta õpib arstiks.

„Tal on juba üks meditsiinikandidaadi kraad," rääkis tüdruk. „Nii et need humanitaarained on talle vist lihtsalt väikseks puhkuseks, enne kui ta jätkab."

Simon imestas: Klara pidi olema vanem, kui ta välja nägi. Ent tüdruk jätkas: „Ta on õudselt andekas, tegi kuueteistaastaselt eksternina küpsuseksami ära. Tead küll, sellist intelligentset ja jääkülma tüüpi."

Aga Simon mõtles: see on vale, Klara Alm ei ole külm, aga ma tahaksin teada, mida ta kardab.

Seejärel unustas ta tüdruku ära, kuni leidis ta ühel päeval punase kohvilaua tagant, kus direktor Nordbergi vaimukas poeg peremehetses nagu tavaliselt ja rääkis vajadusest marksistliku ajalookäsitluse järele, alates juba kreeklastest.

Klara läks korraga näost tulipunaseks ja sai vihaseks, tõusis püsti, nii et kohv loksus üle tassiäärte, ja ütles:

„Sa teed asja enda jaoks natuke liiga lihtsaks. Minu meelest peaksid sa tegema vahet isikliku ja poliitilise revolutsiooni vahel ja võtma ette hilinenud puberteedi-arveteõiendamise oma isaga."

Seejärel läks ta minema; paljud naersid; Nordberg ütles raevunult, et ta on üks kuradi ahv, Simon aga tõusis püsti ja läks Klarale järele.

Kui ta tüdruku vestibüülis kätte sai, ütles ta:

„Sa pole argade killast."

„Ei ole," möönis tüdruk. „Aga ma olen rumal. Nüüd nad tembeldavad mu parempoolseks."

„Aga sa ei ole seda või?"

„Ei, ma olen ju üldjoontes temaga nõus. Aga ta on nii enesekindel ja laenatud – kui sa taipad, mida ma mõtlen. Ta jahub Marxist ja laeb selle oma lapsiku agressiivsusega."

„Uued revolutsionäärid nopivad hea ja kurja tundmise puult kodanluse vilju ja maksavad rahaga, mille kapitalistidest isad rohkem või vähem ausal teel on teeninud," ütles Simon naerdes.

„Sa oled ju täitsa intelligentne," ütles tüdruk.

„Miks ma ei peaks olema?"

„Noh, tead küll," ütles tüdruk, „ilusad poisid..."

„Sa eksid," väitis noormees. „Hoopis ilusad tüdrukud on rumalad."

„Nojah, selle ma unustasin," lausus Klara. „Nagu sa ehk taibanud oled, olen mina väga intelligentne."

„Kas sa hoiatad mind?"

„Võib-olla."

„Sul ei pruugi seda teha," ütles Simon, ja tüdruk mõtles: ma teadsin seda, talle teeb lihtsalt minu tigedus nalja. Ent Simon jätkas:

„Saad aru, ma olen geenius, nii et mind sa ähvardada ei saa."

Tüdruk läks totralt rõõmsaks, aga see sobis naeruga hästi kokku, nii et noormees ei saanud sellest aru.

Sellal kui nad jalgrataste hoiukoha poole läksid, jutustas Simon oma isast.

„Ta oli veoautojuht, poliitiliselt väga teravapilguline. Kõige suhtes peale Nõukogude Liidu. Nüüd, mil pole enam võimalik silmi kinni pigistada selle ees, et tööliste

paradiis on politseiriik, on ta poliitika vastu üleüldse huvi kaotanud."

„Nii et sa oled siis töölisklassist," ütles Klara üllatunult.

„Jah. See tähendab, asjalood on ju omajagu muutunud," ütles Simon ja märgates tüdruku silmis uudishimu, tuli tal jätkata:

„Paps jäi töötuks nagu paljud teisedki, kui mobilisatsioon läbi sai. Niisiis hakkas ta paate ehitama, purjekaid. Nüüd on tal paaditööstus ja palju muret ja alluvaid."

„Kommunistist kapitalistiks – see tekitab muidugi ka poliitilise vaakumi," ütles Klara.

„Hm. Paps on hea inimene," ütles Simon pisut üllatuslikult.

„Seda oleksin ma pidanud taipama," tähendas Klara. „Et sul tore isa on, ma mõtlen."

„Miks nii?"

„Noh, sa oled ju niisugune ebaharilik poiss, kellel pole tohutut vajadust ennast maksma panna ja üle pakkuda."

Simon oli päris pahviks löödud.

„Ma olen muidugi geenius," ütles ta, „aga selle psühholoogilise žargooniga pole ma tuttav, nii et mul on pisut raske sinuga sammu pidada. Kas teeme ühed õlled, et sa saaksid mind harida?"

Kui nad sõitsid ratastega Puiestee suunas ja edasi Rosenlundi kanali ning Fiskekyrkani poole, kus asus üks õllesaal, otsustas tüdruk kogu oma jõu mängu panna, et olla kena ja tema ise.

„Räägi endast," ütles Simon, kui kumbki oli oma õlle kätte saanud ning nad vaatasid teineteist üle laua.

Tüdruk kuulis ju küll, mida noormees küsis: kes sa oled?

„Mu isal on Värmlandis saeveski," ütles ta, nimetades ühte kohanime. „Ema laskis koos teise mehega jalga, kui ma olin üheteistaastane, ja see teeb ikka veel haiget. Aga ma saan temast aru, sest, jah, paps on raske loomuga ja nii edasi – ta napsitab."

Simon püüdis tüdrukuga silmsidet hoida, ent too pööras pilgu ära ja tundus, et need hallikasrohelised silmad on päris üksildased.

Simon pingutas, et mõista, mis tunne võib olla, kui sul on ema, kes su väiksena maha jättis; ta mõtles Karinile ja sellele, kui vihane ta tema peale oli olnud, kui Karin oli hakanud tema juurest surma läbi ära minema. Siis aga taipas ta, et neid olukordi ei saa kuidagi võrrelda.

Natukese aja pärast hakkas Klara rääkima oma õpingutest ning ta pilk lahkus üksindusest ja kohtas taas noormehe oma. Tüdruk unustas kartuse ja Simon mõtles: issand, ta on ju ilus.

„Ma olen mõelnud, et minust saab psühhiaater," ütles Klara. „Ja nüüd on mind täielikult haaranud mõte vanadest mütoloogiatest – sellest, et seal oli midagi enamat. Et neil oli psühholoogiline funktsioon, lausa terapeutiline, saad aru?"

„Jah," vastas Simon ja tüdruk nägi, et ta on tõsiselt huvitunud, just nagu seisaks ta praegu ühe oma fantastilise vastuse ees, mida ta alati otsis.

„Ma mõtlesin palju muinasjuttude peale," seletas Klara. „Need räägivad paljudest rasketest tunnetest, mis lastel on, aga mida neil ei tohi olla ja millest nad ei tohi kunagi rääkida. Noh, tead, julmad fantaasiad ja vägivald ja muu taoline."

Simoni süda tagus nüüd tugevalt – tüdruk andis talle tükikese sellest tõest, mis pidi teda vabamaks tegema, ent ei saanud ise sellest aru ja jätkas lihtsalt:

„Ma kavatsesin keskenduda Kreeka parnassile ja üritada leida seoseid kõigi nende jumalate ja inimese keelatud fantaasiate vahel."

Simon istus toolil väga vaikselt. See on minu tüdruk, mõtles ta ja hetkeks tundus talle, nagu kuulnuks ta kaugeveoautojuht Anderssoni naeru kaja õllesaali kahhelkividega kaetud seinte vahel.

Siis ütles Klara, et enne teda on paljud samu mõtteid mõlgutanud.

„Luuletajad?"

„Jah, aga ka teadlased," vastas tüdruk ning rääkis Carl Gustav Jungist, kollektiivsest alateadvusest ja arhetüüpidest: kangelasest, targast vanamehest, suurest emast, pühast lapsest.

„Ta uuris müüte ja leidis kõigist kultuuridest ühiseid põhijooni," seletas tüdruk. „Tema arvamus oli, et kui tahetakse inimese kohta midagi teada saada, siis tuleb vaadelda tema müüte."

Ma olen seda alati teadnud, mõtles Simon.

„Sa võid mõned raamatud laenuks saada," pakkus tüdruk.

Kuidagiviisi said nad hakkama sellega, et kahest õllest jätkus neile terveks tunniks, seejärel tellisid nad veel kaks ja neli võileiba. Kui nad viimaks lahkusid, ütles Simon, et selles on midagi imelikku, et vastikud isad saavad imetoredaid tütreid.

„Ma tunnen veel ühte – ta on abielus minu parima sõbraga," ütles ta, ja Klara mõtles: nüüd ma minestan.

Puiesteel läksid nad lahku. Oli juba pime, kui mõlemad rattaga ise suunas minema sõitsid, tundes, nagu oleks neil ühine saladus.

Ruben oli reisil ja Simonil oli sellest hea meel. Tal oli vaja mõtelda.

Ja mõtted tulid, üks selge ja kaine mõte teise järel. See polnud armastus, isegi mitte ligilähedane sellega, mida ta oli näinud Isaku ja Mona vahel sündivat. Klara ümber polnud mingit valgust, nemad kaks ei pidanud kunagi isehelendavaks muutuma.

Klara oli tige inimene, ta oli seda ise öelnud ja Simon oli seda nii näinud kui ka kuulnud. Kuri, terav – niisuguseks ta muutus, kui ta oma pilgu sissepoole pööras. Ja inetu. Pikk ja lame nagu laud ja siis kõik need koledad tedretähnid näol ja käsivartel, isegi kätel. Neil ilusatel, salapärastel kätel, millel olid pikad sõrmed ja peopesades pehmed padjandid ning käejooned kui sügavad kraavid.

Ja kui ta naeratas...

Ei, Simon pidi kõik selle ära unustama; see oli kerge, sest polnudki midagi unustada.

Ja siiski oli tema viimane mõte enne uinumist, et koos selle tüdrukuga tunneb ta end kodus olevat.

Ta nägi unes, et kõndis mööda randa ja talle tuli vastu Elu, kellel olid kuldpunased juuksed ja käes õun – käes, mis oli pikasõrmeline ja tedretähniline.

Järgmisel päeval küsis Simon, istudes auditooriumis tüdruku kõrvale, kas talle meeldib muusika?

„Jah," vastas Klara.

„Mul on laupäevaks Kontserdihoonesse kaks piletit. See on Nystroemi meresümfoonia."

Tal polnud mingeid pileteid, aga ta võis need veel osta.

„Kas tahad kaasa tulla?"

„Jah," vastas Klara, hoides silmi kinni, et Simon ei näeks, kui väga ta rõõmustas.

„Ma kuulsin esiettekannet," ütles Simon. „See avaldas mulle niisugust muljet, et ma kirjutasin poeemi."

Siis tegi tüdruk silmad lahti ja vaatas teda üllatunult, ja Simon ei suutnud kiusatusele vastu panna:

„„Bonnieri" kirjastus annab selle välja."

Siis algas loeng.

Hagas asuvas ühetoalises korteris vaatas Klara oma riided üle ja leidis, et miski ei kõlba. Aga oli alles laupäeva hommik ja ta jõudis veel minna Linnégatanile, kus asus üks pood, mille akna taga ta oli sageli unistanud teisest, ilusamast Klarast.

Nüüd ostis ta õhukesed nailonsukad, sest tal olid ilusad jalad. Ja oma elu esimesed kõrgekontsalised kingad, sest Simon oli ju ikkagi temast pikem. Siis meenus talle üks poiss anatoomia loengult, kes oli öelnud, et tal on ahvatlev ahter, niisiis proovis ta selga üht seelikut, mis liibus tihedalt ümber tagumiku.

„See istub daami seljas nagu valatult," ütles müüja ning tõi lagedale rohelise siidpluusi, millel olid laiad varrukad ja sallitaoline krae, millega sai kaela ümber mängida.

„Aga mul pole üldse rinda," kurtis Klara, nähes, kuidas siid keha järgis ja kõik paljastas. Ja ta vihkas seda naist, et too oli sundinud Klarat seda piinlikku asja mainima.

Ent müüja üksnes naeratas ja ütles, et selle asja võivad nad kergesti ära korraldada. Ja enne kui Klara sõnagi lausuda jõudis, oli ta ostnud koonilisest kummist täidisega rinnahoidja.

Ma olen peast segane, mõtles ta.

Kui ta oli kodus juuksed ära pesnud ja neid käterätil rullinud, et tihedat paažisoengut saada, tulid talle meelde higistavad kaenlaalused. Tal oli alumiiniumkloriidi, aga hirmu korral oli sellest vähe abi.

„Klara Alm," ütles ta endale valjusti, „täna õhtul sa hirmu ei tunne."

Enne riietumist pani ta voodisse puhtad linad. Kõige viimaseks värvis ta ära ripsmed – need olid ilusad, pikad. Kui Simon kell pool seitse saabus, nagu kokku oli lepitud, lõi noormees rõõmust särama.

„Sa oled ju jube kena," ütles ta ja Klara mõtles, et küll oleks hea nüüd ära surra, enne kui kõik vussi läheb.

Ent siis ta naeratas:

„Tead, et mu kodukandi rahval oli kombeks ütelda, et saeveskimehe kole tütar on kõige teravama keelega terves külas."

„Nüüd ta ei ole enam kole," ütles Simon. „Nii et võib-olla muutub keel sõbralikumaks?"

„Selles just küsimus ongi," ütles Klara ja nägi välja nii, nagu hakkaks ta kohe nutma.

Siis Simon suudles teda.

Aga nad jõudsid kontserdile õigeaegselt ja muusika sulges nad oma nõiaringi. Tüdruk ei öelnud midagi. Ta ei öelnud ka hiljem midagi, tänu jumalale.

Nad kõndisid läbi linna ja Simon jutustas talle indiaanlannadest, kes pesid oma lapsi jõelähtes, ning lainest, mis rändas üle Atlandi, et lõpuks Bohusläni kaljude vastas kildudeks puruneda.

„Kui ma seda sümfooniat esimest korda kuulsin, siis ma mõtlesin, et laine ei saa surra, kuna sellel ei ole isikupära. Saad sa aru?"

„Jah," vastas tüdruk. „Mina usun ka, et isiksus on põhiliselt enesekaitse. Sellepärast ongi minu oma selline tugev ja silmatorkav."

Siis suudles Simon teda jälle, otse suule ja otse keset Östra Hamngatanit.

Simon poleks kunagi uskunud, et üks tüdruk võiks talle niisuguse usaldusega anduda. Tüdruk oli nii nõustuv ja

süütu, nii alasti ja lapselikult avali, et Simon oleks tahtnud nutta. Aga tal õnnestus tüdrukut sütitada ja ta suutis tüdrukule naudingut ja rahuldust pakkuda.

Tuli natuke verd – Simon sai aru ja tundis, et seegi oli kingitus.

Kell oli kaks öösel, kui tüdruk kööki läks, et end külmaveekraani all pesta, ja kui ta sinises hommikumantlis tagasi tuli, ütles ta:

„Ma tahaksin ausalt öeldes nüüd surra. Aga enne seda ma mängin sulle."

Ta võttis välja flöödi ja Simon tahtis hüüda: ei, ära tee seda, Klarakene, ära tee!

Ent Klara istus voodi jalutsisse ja mängis Carl Nielseni flöödisoolot sellest, kuidas udu kerkib ja hõreneb – algul veidi ebakindlalt, nagu oleks ta vähe harjutanud, kuid peagi üha kindlamalt, rikkalt ja soojalt.

Simon lamas pärast seda nii kaua vaikides voodis, et tüdruk pidi küsima:

„Ega sa magama ei jäänud?"

„Sa oled peast põrunud," ütles Simon. Ja seejärel:

„Sa pole mingi amatöör?"

„Ma sain parima flöödiõpetuse, mida Värmlandis võis saada," vastas Klara ja jutustas Karlstadis elavast juudi flöödimängijast, kes oli põgenenud Berliini Filharmoonikute juurest ja teenis leiba muusikaõpetajana.

„Ta oli imetore," ütles tüdruk. „Tänu temale ma vastu pidasingi, kui ema ära läks."

Simon mõtles varjatud salajaste seoste peale.

„Minu ema jäi mulle alles. Võib-olla ma sellepärast ei õppinudki viiulit mängima."

„Kas sa tahtsid õppida?"

„Klara, see on nii pikk lugu ja ma ei ole sellest siiani õieti aru saanud."

Aga ta mõtles Simon Habermani peale, Berliini Filharmoonikute viiuldaja peale, ning küsis:

„Kas ta elab veel, see sinu Karlstadi õpetaja?"

„Jah."

„Kunagi sõidame talle külla," ütles Simon, ja siis nad magasid.

Nad magasid pühapäeval kella kaheteistkümneni, mil nad ärkasid ja olid väga näljased ja leidsid sadamas ühe kõrtsi, mis oli pühapäeviti avatud ja kus leidus heeringat ning riimsoolatud loomarinda. Simon tellis kaks napsi ja kui nad teineteise terviseks seda kõrvetavat jooki jõid, siis ütles Klara, et ta pole elu sees midagi nii head maitsnud.

Kaks nädalat olid nad teineteisele pärani avatud ja viibisid paradiisis. Siis ütles Simon, et tal on ju perekond ja Ruben ja Isak, ning et tüdruk peab tema koju tulema ja Kariniga tutvuma.

Ta märkas, et tüdruk lõi kartma, aga ta ei teadnud midagi deemonitest, kes nüüd tüdruku südames valla pääsesid ja takistamatult pähe tõusid, hakates seal sedamaid peremehetsema.

Aga kui Simon lahkus, öeldes, et tuleb talle siis laupäeval järele, ema pakub lõunasööki, tundis noormees, et nende vahel on sein.

31

Simonil tuli Karinile helistada ja oma tüdrukust rääkida. Aga ta vältis seda kõnet, ajades süü Klara ja tema rahutuse peale. Reede ennelõunal, kahe loengu vahel, sai ta vastumeelsusest võitu, valis tuttava numbri ning kuulis Karini häält, mis oli soe ja rõõmus:

„Pole sinust ammu kuulnud, Simon. Kus sa olnud oled?"

„Nojah, tead, ema, ma kohtasin ühte tüdrukut."

„Ah soo." Simonile näis, et hääl kostis kaugelt eemalt, ja ta tahtis selgitada, öelda, et ema, see on niisugune imelik tüdruk, ühtaegu habras ja tugev ja inetu ja ilus ja ma arvan, et ma armastan teda, mida see ka ei tähendaks, aga ta kardab sind nii kohutavalt.

Aga muidugimõista ei öelnud ta seda, vaid üksnes:

„Ma mõtlesin homme koos temaga läbi tulla, et te temaga tuttavaks saaksite."

„Te olete teretulnud, mu poiss."

Ka need polnud sõnad, mida Karin öelda tahtnuks, aga tal oli hea meel, et ta need öeldud sai ja et hääl kõlas peaaegu nagu tavaliselt.

„Ta on arst," ütles Simon. „See tähendab, ta on varsti väljaõppinud arst."

„Oh sa tont," tähendas Karin. Siis tekkis jälle vaikus, kuni ta viimaks harilikud õnnistatud sõnad leidis.

„Me sööme lõunat kell kaks, nagu laupäeviti ikka. Ma ostan kammeljaid ja teen midagi eriti maitsvat."

„No me siis tuleme. Head aega seniks!"

„Head aega." Karin tahtis veel midagi öelda, aga tal ei tulnud midagi pähe. Ka Simon tahtnuks midagi muud öelda, ent ütles kõigest:

„Tervita isa."

„Kindlasti tervitan, Simon."

Halvatujulisena ja selle tõttu enda peale vihasena läks Simon tagasi loengusaali. Karin pani toru hargile, nõjatus vastu kojaseina ja mõtles oma südame peale.

Ent see lõi rahulikult ja kindlalt.

Otsustavalt.

Ta oli ju teadnud, et see juhtub. Varem või hiljem pidi Simon kohtama mõnda tüdrukut, just nagu Isak, ja Karin püüdis leida lohutavaid mõtteid. See võis olla Mona moodi tüdruk.

Ent selle mõtte juures tuli Karinil kööki minna, köögisohvale istuda ja oma südamega tõsiselt rääkida.

„Kuss-kuss," ütles ta. „Kuss-kuss, võtame nüüd rahulikult, lööme nüüd nii, nagu peab: aeglaselt ja kindlalt."

Süda kuulas sõna ja Karin peletas eemale mõtte Monast, mis oli nii hirmsasti haiget teinud, kuna seda saatis teadmine, et kui Mona oleks olnud Simoni tüdruk, siis poleks Karin teda sallinud.

Ta vaatas oma turvalises köögis ringi ja talle meenus üks teine köök, väiksem ja kulunum, seintel küljes vaesuselõhn – vastik lõhn, mis tuli sellest, et pissiti köögi kraanikaussi, kuna väljakäik asus kolm korrust allpool „maavanemamaja" hoovil. Seal köögis istus üks teine naine, hoides kätt südamel, otsekui püüdes takistada selle purunemist, ja tema ees seisis Erik, käsivars ühe noore tüdruku õlgade ümber.

See oli ilus tüdruk, kelle sirge nina oli lausa taeva poole püsti ja kelle pruunid silmad välkusid, kui ta ütles:

„Selles ongi ju mõte, et vanad eest ära sureksid ja noortele ruumi teeksid."

Kõige eest tuleb maksta, mõtles Karin, ent mälestus ämmast aitas teda. Eriku jubeda ema sarnaseks ei taht-nud ta kunagi muutuda, tal oli oma uhkus. No ei, temast saab parim ämm, nii nagu ta oli olnud parim ema, ja mit-te keegi ei aima iial, mis see talle maksma läheb.

Süda lõi kalgilt, rinnas oli nüüd jäisust. Kui Lisa veidi aja pärast saabus, oli Karin kohvi tulele pannud ja suutis ütelda:

„Kujuta ette, Simon on endale tüdruku muretsenud."

„No see on küll vahva," sõnas Lisa ning tema valvsad silmad, mis alati tolmu ja saladusi jahtisid, lõid põnevu-sest särama.

„Kes ta on?"

„Ta on arst," vastas Karin; siis oli see öeldud ja ta võis tunda vaikset mõnu Lisa üllatusest ning muiata tema mossitava märkuse peale:

„Ei noh, tere hommikust. Aga Simon on ju alati natu-ke teistest parem olnud."

Karin mõistis, et nüüd läheb taredes jälle lahti see ül-busetants, see lõputu trall Larssonite ümber ühes nende rikaste juudi sõprade, paaditööstuse ja poisiga, kes lõpe-tas keskkooli ja läks Göteborgi ülikooli esiajalugu õppi-ma. Sumerid – ta kujutas ette, kuidas nad turtsuvad ja mis tunne neil on, kui nad ütlevad, et Simon on ärahelli-tatud ja arvab, et elu on mängutuba.

„Mis tüdruku nimi on?" küsis Lisa.

„Issand, ma unustasin seda küsida. Saad aru, ma olin ju nii jahmunud."

„Nojaa, eks sa vist arvasid, et saad poissi elu lõpuni

endale hoida," torkas Lisa, naeratades põgusalt, et õelut-semist mahendada.

Karin punastas vihast ja tõusis püsti, et ära minna – ta ei tahtnud kinkida Lisale seda rõõmu, et too tema raevu näeb. Ta läks paaditöökotta, leidis Eriku joonestusruu-mist ning ütles kiiresti, otsekui soovides seda kaelast ära saada:

„Simon on leidnud ühe tüdruku. Ta on arst. Nad tule-vad homme siia."

Erik pillas pliiatsi ja sirkli käest ning võttis prillid eest ära.

„See on küll hea uudis! Issand jumal, Karin, kui tore!" ütles ta ja Karin mõistis, et mehe rõõm on täiesti ehtne.

„Kas poiss on armunud?"

„Ma arvan küll," vastas Karin ning ta naeratus oli lai ja peaaegu loomulik.

Erik tuli tuppa kohvi jooma – seda tuli tähistada – ja rääkis lakkamatult, missugune lust on elada, kui oled noor ja armunud, ja kui väga ta oli soovinud, et Simon armuks.

Siis naeris Erik laginal ja ütles, et ta oli ju alati lootnud perekonda mõnda arsti saada. Tuhat ja tuline, ütles ta, Erik Larsson saab oma tahtmise. Kui poiss ei taha dokto-riks saada, siis ta muretseb endale doktori. Peenelt tehtud.

Karin naeris kaasa, ent tundis mingit jäisust toale las-kuvat, kui ta nägi mehe rõõmu ja mõtles tüdruku peale, keda Erik oli kunagi armastanud ja kelle ämm oli mine-ma hirmutanud. Erik oli kurvastusest tiisikuse saanud ja sanatooriumis olnud.

Siis mõtles Karin oma otsuse peale saada heaks ämmaks, mõtles nii intensiivselt, et ta nägu tõmbus pingule, muutus kinniseks ja rangeks.

„Oh sa tont, kui tõsine sa välja näed," ütles Erik. „Ega sa ometi armukade pole?"

„Kuule, tead sa!" ütles Karin ning ta silmad pildusid sädemeid, nii et mees püüdis kiiresti tagasi tõmbuda.

„Ma tegin nalja, sa saad ju aru," ütles ta ja naine suutis naeratada – harjumatut võltsi naeratust.

Armukade – kui kole sõna, mõtles ta oma tavalisele jalutuskäigule minnes. See polnud sõna, mis sobinuks kurbusega, mida ta tundis ning mis sarnanes ühe teise kurvastusega ühe teise kaotuse järel kaua aega tagasi.

Petter, mõtles ta, oskas ära surra. Aga Simon lihtsalt reetis ta. Ja siiski ei suutnud Karin Simonit vihata, ainult tüdrukut. Ei, ka tüdrukut mitte.

Järsku mõtles ta sellele, et ta polnud kunagi arste sallinud – neid üliinimesi, kellel oli võim elu ja surma üle.

Ta läks Traneredi kalapoodi, sai oma kammeljad kätte, priiskas ja ostis veel pool kilo krevette. Muidugi pidi ta tüdrukule vürstliku tervituslõuna korraldama. Mitte kellelgi ei tohtinud olla Karinile midagi ette heita.

Koduteel hoidus ta tammedest eemale, ta ei tahtnud sel päeval mingeid tõdesid kuulda. Aga ta läks ringi läbi vana metsistunud aia, kus ta oli Simoniga mänginud, kui poiss väike oli, ja mõtles, et mitte keegi ei suuda Simonit kunagi niimoodi armastada nagu tema.

Õhtukohvi juues oli närviline hoopis Erik. Mida Karin arvab, kas tüdruk on kõrgklassi hulgast? Äkki ta on kõrk? Kas nad on siis sunnitud hakkama läbi käima mingi nõmeda hulgikaupmeheperega?

„Ma ei tea," kostis Karin. „Aga Simonil on ju tavaliselt hea otsustusvõime."

„No kurat, otsustusvõimel pole armumisega küll midagi pistmist!"

Erik peaaegu karjus ja kuna ta ei talunud mitteteadmist, helistas ta Simonile. Poissi polnud kodus, aga Ruben

võttis telefoni vastu ja teadis veidi rohkem, kuigi ka tema polnud tüdrukuga kohtunud.

Kui Erik Karini juurde tagasi tuli, oli ta rahulikum:

„Tüdruku nimi on Klara Alm, ta on saeveskitööline tütar. Mees sai abiellumisega rikkaks ja võttis kuskil Värmlandis saeveski üle."

„Kõlab ju päris hästi," ütles Karin.

„Mnjaa," ütles Erik. „Lood on vist nii, et isa viskab viina. Olevat olnud lahutus. Klara olevat väga hea peaga, aga tal pole kerge olnud."

Tüdruk nihkus nüüd lähemale ja see ei meeldinud Karinile. Siis aga ütles Erik, et Ruben oli öelnud, et Simon pole kahe nädala jooksul peaaegu üldse kodus viibinud ja et ta on kõrvuni armunud.

Erik naeris rahulolevalt, ta oli nii tulvil oma rõõmu, et ei märganud, et Karin kangestus, et see neetud külmus tuli temasse uuesti tagasi.

Klara oli terve öö deemonitega võidelnud – ja kaotanud. Ta mõistis seda samal hetkel, kui Simon talle järele tuli, uksel seisis ja terve lammutamisele määratud korteri oma tulisusega täitis.

Tüdruk nõustus deemonitega täielikult; nii sellega, kes ütles, et oleks naeruväärne, kui tema endale niisuguse mehe saaks, kui ka teisega, kes sosistas: jumal, kui häbi tal sinu pärast hakkab.

Klara oli pannud selga musta džempri, mis laskis tal paista kahvatumana kui tavaliselt. Tedretähed särasid valges näos ja silmade all olid tal džempriga ühte tooni rõngad. Tüdruk märkas, et Simon tahtis paluda, et ta midagi ilusamat selga paneks, aga oli tänulik, et noormees selle ütlemata jättis. Musta džempri pealt ei hakka ehk kaenlaalune higi välja paistma.

Nad läksid Järntorgetile ja sõitsid trammiga Långedragi. Simon üritas rääkida tüdrukuga koolist, millest nad mööda sõitsid, ja muust huvipakkuvast selle tee ääres, mis nii palju aastaid oli olnud tema koolitee. Ent tüdruk ei kuulanud, ta mõtles nagu tervel eelneval öölgi selle peale, mida Simon oli rääkinud oma perest ja imetoredast emast, keda Klara juba vihkas. Lõpuks sai Simon vihaseks ja ütles: „Sa näed välja, nagu viiksin ma sind tapamajja." Kuid Klara ei vastanud ka selle peale, mõtles üksnes, et nüüd see algas, nüüd teen ma talle haiget, nagu ma pidingi tegema.

Kui nad kõndisid mööda trammipeatusest jõe poole suunduvat teed, tegi Simon veel katset, jutustades Äppelgrenist, kes ta päästis, kui ta väiksena ära eksis. Ta leidis veidi vastukaja, tüdruk kuulas ja küsis:

„Aga miks sa põgenesid?"

„Põgenesin?" kordas noormees. „See on liiga rängalt öeldud. Ma lihtsalt jooksin ära, nagu uudishimulikud lapsed ikka."

Ent ta hääles oli kahtlusenoot ja Klara mõistis, et Simon polnud ise kunagi seda küsimust esitanud ja et tema oli nüüd sellest imelise lapsepõlve pildist esimese killu välja löönud ja et ta peaks kanna pealt ümber pöörama ning kaduma, enne kui jõuab Simoni jaoks liiga palju ära rikkuda.

Kõik läks just nii halvasti, nagu Klara oli ette kujutanud. Ta seisis köögiuksel nagu tapuritv, kui Simon Karinit tervitas, ja Klarale tundus, et side ema ja poja vahel oli nii tihe, et see pidanuks nad mõlemad lämmatama. Ta vaatas Karinit ja märkas oma ahastuseks, et too polnud mitte üksnes hea, vaid midagi palju hullemat.

Ilus, mõtles Klara. Ja intelligentne, mõtles ta, kui

need targad silmad teda vaatasid, temast otse läbi tungisid ja kõik mitterahuldavaks tunnistasid.

„Tere tulemast," ütles Karin, ent siis muutus olukord ka tema jaoks ebaloomulikuks: see kole punapäine tüdruk oma külma higise käega ja Simon, kes paistis nii hirmununa.

See on meeletus, mõtles Karin, minu poiss ja see seal...

Ent siis tuli Erik paaditöökojast, joonestusrullid kaenla all ja tulvil oma tavalist loomulikkust.

„Vaat kus on pikk ja tore tüdruk," ütles ta, vaadates Klarat rõõmsate silmadega, ja tardumus andis järele ning Klara suutis naeratada ja muutus väga võluvaks, ja Simon kaisutas oma isa, naeris kergendustundest ja hooples:

„Ta on varsti väljaõppinud arst, paps."

Selle koha peal võinuks olukord pöörde teha, sest Erik kiitis, et see on pagana kihvt, noor daam, ja Klara naeratus venis laiemaks. Siis aga ütlesid deemonid, et Simonil on nii häbi, et ta peab mind mu haridusega välja vabandama, ja järgmisel hetkel tuli Isak ja lõi Klara ees sedavõrd kartma, et tundis tema suhtes vastumeelsust ja ei suutnud seda varjata.

Ta kadus koos Eriku joonistega paaditöökoja suunas ja hüüdis üle õla: „Ma hakkan pihta, Erik! Tule, kui aega saad!"

Nad pidid tegema ülevaatuse, mis neil valmis tuleb saada, enne kui töökoda kolima hakkab.

Erik paistis imestununa, kuid läks peagi Isakule järele, ja siis olid nad jälle kolmekesi köögis, kus Karin oli pannud lauale värskelt triigitud lina ja kõige paremad lauanõud.

Kammeljahautis krevettidega oli tuntud headuses, aga Klara mälus, nagu oleks kala puust, tal oli raske neelata ja ta tundis, kuidas tal higi voolas.

Isak ütles kodus Monale, et imeliku pruudi on Simon kohale vedanud: pikk nagu kraana, kole ja jäik ja kõrk nagu vanakuri ise. Seepärast pidi Mona minema suhkrut laenama; ta oli ilusam ja pirnikujulisem kui kunagi varem, nagu oleks ta välja astunud mõnelt renessansiaegselt maalilt, mis kujutas lapseootel Maarjat.

Klara ei sallinud teda ta õrna emaduse pärast ja sellepärast, et ta oli nii sõbralik ja loomulik. Ent Mona läks koju Isaku juurde ja ütles, et Klara ei ole kõrk.

„Ta lihtsalt kardab, näed ju isegi."

Ei, Isak ei näinud seda ja pealegi oli see absurdne, polnud ometi midagi karta.

„Mul oleks surmahirm nahas, kui ma oleksin Simoni tüdruk ja peaksin esimest korda Kariniga kohtuma," ütles Mona.

Pärast lõunasööki läks Klara Erikuga kaasa ja vaatas paaditööstust – see aitas teda pisut. Siin oli tuuletõmbus ja külm, nii et higi kuivas ära, ja Erik oli uhke oma töökoja üle ning Klara leidis täiesti siiralt, et kosterid on uhked – need kaks, mis pidid varsti valmis saama ja sügisel vette lastama.

Köögis pöördus ahastuses Simon paluvalt Karini poole:

„Ta kardab, ema, kas sa ei näe?"

„Jah, näen küll, aga mida ma teha saan?"

„Mine koos temaga mäe otsa, ema, vaata ümbrust ja räägi – sa teed seda ju alati..."

Niisiis küsis Karin, kui Klara paaditöökojast tagasi tuli, otsustavalt:

„Kas sa tuleksid natukeseks koos minuga välja, Klara?"

Klara noogutas ja läks kaasa, just nagu läheks ta kohtusse ja oleks juba ette ära otsustanud, et ta tunnistab kõik kuriteod üles ja peab iga karistust õiglaseks.

Nad istusid mäe otsas. Karin osutas kindluse suunas ning rääkis merest ja sellest, et mere ääres elamisel võivad vahel oma miinused olla. Lõpuks ei pidanud Klara enam vastu:

„Miks sa seda teed? Miks sa ei ütle kohe, et ma olen sinu meelest vastik ja peaksin põrgusse sõitma?"

„Ole nüüd ikka!" ütles Karin.

„Ma nõustun sinuga; ma ei arva, et ma Simonit väärt olen, ja ma tean, et ma rikun ta elu ära."

Karinit valdas juubeldav rõõm ning selle varjamiseks lausus ta:

„Ma ei saa ju arvata halvasti inimesest, keda ma varem pole näinud."

„See oli hästi öeldud, aga nüüd sa oled piisavalt näinud," ütles Klara, andes nüüd kõhklematult deemonitele järele.

„Klarakene," sõnas Karin, „võib-olla sa alustaksid sellest, et räägid natuke endast."

„Mina," ütles Klara, „olen saeveskimehe kole tütar, kes on kõige teravama keelega terves Värmlandis."

„Kuidas sa niisuguseks muutusid?"

„Võib-olla siis, kui ema koos uue mehega jalga lasi, kui ma väike olin. Aga ma ei tea, küllap ma olen juba loomu poolest tige."

„Kas sa pole temast midagi kuulnud?"

Karini küsimus oli rutiinne, ta nägi vaeva ainult sellega, et varjata sügavat rahulolu oma hääles. See õnnestus tal halvasti, nad mõlemad tundsid seda ja Klara naeris põlglikult, ent vastas siiski:

„Ei, ilmselt ei suutnud isegi tema mind armastada, sest ma pole temalt kunagi ühtki elumärki saanud."

„Siis sa pead ta üles otsima, nüüd kui sa täiskasvanu oled," ütles Karin, nagu oleks see kõige lihtsam asi maa-

ilmas, ja tüdruk mõtles telefoninumbri peale märkmikus, millele ta kolm aastat helistada oli püüdnud.

„Hea nõuanne," ütles ta.

„Sa pead iseendast üsna halvasti arvama, kui sa teiste peale nii tige oled," lausus Karin.

„Selge see," ütles Klara. „Erialakeeles nimetatakse seda projektsiooniks."

„Kas sa üritad mulle muljet avaldada?"

„Ei, ma saan aru küll, et see pole võimalik."

„Mul on raske suhelda inimestega, kes iseendale ei meeldi," lausus Karin. „Nad panevad teised selle eest väga kallilt maksma."

„Muidugimõista," ütles tüdruk. „Ma saan väga hästi aru, et sa soovisid Simonile paremat saatust. Me oleme selles asjas ühel meelel. Sa võid mind usaldada, Karin, suur ema. See on nüüd varsti läbi, see üürike armulugu."

Ta muutus raidkujuks, kes kaugelenägeva pilguga üle mere vaatas, ilma et ta midagi näinud oleks, ja Karin, kes sai aru küll, et see on tüdruku viis pisaraid tagasi hoida, tundis südametunnistuspiinu ning sai vihaseks.

„Kas sa üritad süüd minu kaela ajada?"

„Ei," vastas Klara. „Hea ema on alati ilma süüta. Ta peab olema, selleks et vastu pidada."

Need sõnad avaldasid mõju, tegid haiget, jäid nagu nuga elutahtesse kinni, ent Karinil õnnestus hääletooni kindlana hoida, kui ta ütles:

„Sa oled ikka küll kõige tigedam inimene, keda ma kohanud olen."

„Ma ju ütlesin seda," torkas tüdruk, aga ta näis hirmununa, kui ta Karini poole vaatas ja nägi, et naine on kahvatu nagu kummitus ja pigistab kätt kõvasti vastu südant.

Simon oli rääkinud infarktist.

Kui nad mäest alla läksid, teadis Klara, et peab siit ruttu ära minema, enne kui ta liiga palju puruks on löönud. Niipea kui nad jõudsid kööki, mis oli nüüd inimesi täis, käis ta ringi ja jättis hüvasti, tänas toidu eest ning vabandas, et tal on vaja minna koju eksamiks õppima. Karinile ütles ta vaikselt:

„Sa võid mind usaldada."

Ruben Lentov oli seal, Klara ulatas talle lõdva, higise käe.

Simon saatis ta trammi peale, nad ei vahetanud teel ainsatki sõna. Aga kui tramm tuli, ütles Simon: „Ma tulen homme kella viieks sinu juurde lõunat sööma. Võibolla oleme mõlemad selleks ajaks maha rahunenud."

Terve pühapäeva kõndis Klara hämaras Haga ühetoalises korteris ringi. Ta mõtles lubaduse peale, mis ta oli Karinile andnud, ja oli nii kurb, kui inimene üldse olla saab. Kell pool viis avas ta purgi šampinjonisuppi ja tegi mõned juustuvõileivad ja täpselt õigel kellaajal saabus Simon.

Ta üritas tüdrukule naeratada, tal ümbert kinni võtta, ent tüdruk tõukas ta eemale.

„Kas oli nii kohutav?" küsis noormees.

„Ei, muidugi mitte," vastas tüdruk. „Kõik olid ju just nii toredad, nagu sa rääkisid. Erik on kena ja Isak mõnus ja Mona väga võluv. Rääkimata sinu emast, kes on fantastiline. Suur Ema, kes laseb end kummardada oma templis, mis on vähenõudlikult köögiks moondatud."

„Pea lõuad!" ütles Simon, kuid Klara ei saanud pidama.

„Isegi rikas mees oli seal, valmis suudlema maad, mille peal Suur Ema kõnnib," lisas ta.

„Kellest sa räägid?"

„Ruben Lentovist, sellest kultiveeritud juudi kapitaliomanikeklassi tüüpilisest esindajast."

Simon istus väga vaikselt toolil, aga ta silmad põlesid.

„Ma pole kunagi aru saanud, kuidas sinusugusest psühhiaater võiks saada," lausus ta. „Sul pole ju inimeste koha pealt aruraasugi peas. Aga ma ei teadnud, et sa oled antisemiit."

Tüdruku näos oli nüüd midagi halastust anuvat, aga juba oli hilja.

„Võtame nüüd ükshaaval," ütles Simon. „Karin pole mingi suur ema, sest ta pole kunagi olnud võimeline lapsi saama. See on tema elutraagika, osa sellest."

Siis jätkas ta väga aeglaselt:

„Ma ise olen adopteeritud. Juudi laps. Minu isa oli nende juutide tüüpiline esindaja, keda Auschwitzis gaasiahju aeti. Seal, kus oleks olnud sinu õige koht – timukate keskel!" karjus ta ja läks siis minema, lüües ukse niisuguse pauguga kinni, et oli ime, et vana „maavanemamaja" kokku ei kukkunud.

Klara võttis neli unetabletti, alles siis sai ta pidama.

32

Klara ärkas järgmisel hommikul iiveldustunde ja tuikava peavaluga. See oli hea, palju parem kui hirm.

Ta helistas ajalooinstituuti ja loobus oma kohast, sai noomida ja teada, et ta ei saa semestri õppemaksu tagasi.

Seejärel valis ta Sahlgreni haigla dotsendi numbri ja küsis, kas ta võiks nüüd oma praktikat alustada.

„Preilil tuleb üks kuu tasa teha," vastas mees kuivalt. Ent Klara meeldis talle oma terase mõistuse pärast, seepärast lisas ta, et küllap saab kõik joonde.

„See on tore, et te need psühholoogilised fantaasiad peast välja olete visanud," ütles dotsent.

Terve esmaspäeva kirjutas Klara kirja:

„Simon. Ma olen õudne inimene ja sa pead olema rõõmus, et meie suhe läbi sai. Aga ma ei ole antisemiit ja ma ei usu, et ma oleksin pidanud olema Auschwitzis, kus sinu isa suri, timukate hulgas.

See tähendab, ma loodan seda. Sest tegelikult, kes teab..."

Siis läks tal kõik sassi, aga sellest polnud midagi. Kiri jäigi ära saatmata ja teisipäeva hommikul seisis ta sisehaiguste osakonna pika arstide ringkäigu sabaotsas ning ta silmad olid eemalviibivamad kui iial enne.

Aga ta kuulas ja temaga oli lugu õnneks nii, et mida enam ta südame sulges, seda selgemaks muutus aju. Deemonid olid tükiks ajaks oma tahtmise saanud. Nad vaikisid.

Simon poleks kunagi uskunud, et tal võiks olla rinnus nii valus, nii puhtfüüsiliselt valus. Õhk oli selge, ere septembripäike säras linna kohal, aga tema maailm oli hall. Seda suutis ta taluda.

Aga valu, mis asus seal, kus teda lapsepõlve vältel oli piinanud süütunne, oli väljakannatamatu.

Seekord pole tegu süütundega, ütles ta endale. Ta ei kahetsenud sõnagi sellest, mida ta öelnud oli, vastupidi. Ainus, mis pakkus leevendust, oli mõelda välja veel hullemaid asju, veel rängemaid sõnu, mida ta oleks pidanud ütlema. Fašistiraisk.

Vahepeal mõtles ta, et temaga – tema naissuhetega – on midagi korrast ära. Kõigepealt Iza ja siis see nõiamoor, kes oli veel kurjem.

Simonile meenusid fantaasiad kurjusest, mis pidi ta elu reaalseks muutma. Nüüd oli see tal rinnus ja olemasolu polnud veel kunagi nii ebareaalne olnud. Ruben rääkis temaga, aga Simon ei suutnud kuulata. Loengutel oli sama lugu – neetud valu rinnus ei lasknud tal kuulata.

Kogu aeg püüdis ta mitte mõtelda Karini peale.

Ruben helistas Erikule ja ütles, et ta on Simoni pärast mures.

„Ega selle kätte ju ei sure," arvas Erik. „Aga haigeks võib jääda."

Rubenile meenus, kuidas Erik kord oli öelnud, et ta oli noorena südamevalu pärast tiisikusse jäänud.

„Me peame midagi ette võtma, Erik."

„Mitte keegi ei saa midagi teha. Aga sellest on pagana kahju – hea tüdruk oli, eriline."

„Mis juhtus, Erik?"

„Jah, mis juhtus?"

Kahe nädala pärast jäi Simon palavikku, nüüd polnud enam võimalik midagi Karini eest varjata. Ta jõudis kohale peaaegu üheaegselt arstiga, kelle Ruben telefoni teel välja oli kutsunud ja kes konstateeris, et Simonil on kopsupõletik.

„See pole ju enam midagi ohtlikku," ütles doktor antibiootikume süstides. Aga kindluse mõttes tahtis ta poisi siiski haiglasse panna.

Karin läks kiirabiautoga kaasa.

Siis lamas Simon Sahlgreni haiglas ja nägi jälle unes, et ta jookseb rohumeres ühe tüdruku järel, kes on pikajalgne ja sale, tabamatu nagu päikesekiir; ta sai tüdruku kätte ja teadis, et see on Klara, aga kui tüdruk ümber pööras, oli see hoopis Iza, kes Simoni üle naeris. Siis kuulis ta flööti ja nägi udu jõe kohale tõusvat, aga ta ei tahtnud sinna minna, ei tahtnud näha, et mängijaks on Iza, kes talle otse näkku irvitab.

Karin valvas öö läbi Simoni voodi ääres ja palus esimest korda elus Jumalalt halastust ja andestust. Aga kui päevavalgus saabus ja Simon rahulikumalt hingama hakkas, püüdis Karin mõelda, et oligi hea, et kõik läks, nagu läks.

Ja et tema, Karin, pole selles süüdi.

See õnnestus hästi, iseäranis pärast seda, kui arstid olid Simoni ringkäigu ajal läbi vaadanud ja kinnitanud, et ta saab terveks. Nad usaldasid täielikult uut rohtu ja mõistagi oli see usaldus kindlam kui öised kaebed tundmatu jumala poole, kellesse Karin õieti ei uskunud.

Karin sai kohvi ja mõtles, et tüdruk oli pöörane ja oleks Simoni elu ära rikkunud; et oli hea, et kõik läks, nagu läks.

Tema ise oli olnud nii sõbralik, kui üldse võis soovida.

Aga siis hakkas Simon läbi une karjuma ja pärastpoole tundus Karinile, et ta lakkas hingamast, ja Karini hirm oli tohutu, ja oli olemas ainult Jumal, keda tuli lepitada, ja ta kuulis, kuidas ema kraaksus oma „Kui kahju, kui

kahju", ja ta nägi iseennast noorena ämma köögis ütlemas, et vanad peavadki ära surema, et noortele ruumi teha, ja ta mõistis, et nende sõnadega oli ta sõlminud lepingu Saatanaga ja et too oli nüüd tulnud oma õigust taga nõudma.

Ta ei tulnud ise, mõtles Karin. Ta saatis tüdruku, nõia, kes purustas minu eneseusalduse, millest poiss elas. Sellepärast peab poiss surema.

Nüüd karjus Karin metsikus ahastuses, ja Erik oli seal ja Ruben, ja nad ütlesid, et ta peab ennast säästma, ja siis tuli tema vana südamearst, kelle Ruben oli kohale kutsunud. Too vaatas Simoni läbi ja nentis, et noormees on varsti jälle jalul, et sulfaan on mõjunud ja palavik langenud, ning siis tegi ta Karinile süsti ja Karin ei mäletanudki, kuidas ta koju jõudis, aga neljateistkümne tunni pärast ärkas ta omaenda magamistoas, Erik tõi talle voodisse teed ja rääkis, et Simon oli terve öö hästi maganud ja et tal polnud enam palavikku.

Karin tukkus hommikul voodis ja mõtles Jumala peale, kellesse ta ei uskunud, ning selle peale, kui imelikult suur on tema võim. Mis puutus Saatanasse, siis sai ta aru küll, et kohtas toda omaenda südames, et ka temas oli peidus Saatan nagu kõigis inimestes, ainult et ebatavaliselt mahasalatud ja varjatud.

Lamades meenus talle, kuidas ta rahu tõttu haigeks jäi – kogu selle kurjuse tõttu, mis tol jubedal kevadel neli aastat tagasi ilmsiks tuli.

Ja talle tulid meelde kõik unenäod, mida ta südamekliinikus oli näinud. Ta peatus kauaks mälestuse juures Petterist ja tollest ööst, mil isa unes tema juurde tuli. Isa oli tahtnud talle midagi öelda, aga Karin oli olnud liiga väsinud selleks, et kuulata.

Ma ei tahtnud, mõtles ta.

Sest nüüd ta teadis, et Petter oli öelnud: kurjus on peidus inimese sees, iga inimese sees, ja alles selle tõdemuseni jõudes on võimalik seda mõista ja selle vastu võidelda.

Siis tuli ta voodist välja, otsis telefoniraamatust Klara Almi numbri ja helistas.

Tüdruku hääl tõusis lakke – üllatusest ja veel millestki.

Rõõmust, mõtles Karin.

„Ma tean, et teie suhe on läbi, ja ma olen mõelnud, et sul võis paljuski õigus olla, mida sa mulle heade emade kohta ütlesid," ütles Karin seosetult. „Aga lood on nüüd nii, et Simon on nii hirmus haige, ja ma mõtlesin, et kuna sa oled arst, siis sa saaksid ehk..."

„Kas Simon on haige?" Klara hääl oli hirmu tõttu kile.

„Ta on Sahlgrenis." Karin ütles kiiresti osakonna ja palati numbri.

„Ma sõidan kohe sinna. Ja kuule, ma helistan sulle."

Klara võttis takso, aga kahetses seda, jalgrattaga oleks kiiremini läinud. Ent lõpuks jõudis ta siiski pärale. Valge kittel, õige näoilme. Osakonna sanitar oli viisakas, aga hoidis distantsi, kuni Klara ütles, et ta tahaks isiklikel põhjustel teada saada, kuidas lood on, ja oli niisuguse näoga, nagu hakkaks ta kohe nutma.

Väike kandidaat on armunud, mõtles sanitar, aga mitte ebasõbralikult, ja tõi haigusloo lagedale.

Lobaarne kopsupõletik. Antibiootikum oli mõjunud, pärast palaviku langemist oli tehtud röntgenipilt. Kopsul polnud enam ühtki plekki.

„Võite ju sisse piiluda," ütles sanitar ja Klara sai julgust, kui õde lisas, et haige muidugi magab ja et kandidaat saab kindlasti aru, et teda ei tohiks üles äratada.

Simon oli omaette, üksikpalatis – jumal tänatud – ja magas, nagu õde oli öelnud, ja issand jumal, kui ilus ta oli.

Tüdruk seisis seal kaua teda vaadates ja Simon oleks

otsekui tajunud tema lähedalviibimist, sest järsku avas ta silmad ja ütles:

„Käi põrgusse, fašistiraisk."

Kui Klara ümber pööras, et minema joosta, põrkas ta kokku Ruben Lentoviga, kes oli nähtavasti mõnda aega seisnud, tüdrukut silmitsenud ja kuulnud, mida Simon ütles.

Nüüd tuli nutt; tüdruk seisis nii absoluutselt vaikselt, nagu tal kombeks oli, aga seekord see ei aidanud; silmadest purskasid pisaratejõed, mis voolasid üle näo. Klara peaaegu ei märganudki suurt taskurätikut, mille mees välja võttis, aga ta tundis mehe soojust, kui too tema nägu kuivatas ja lohutada püüdis:

„Kuss-kuss, Klarakene, kuss-kuss."

Siis võttis tüdruk end kokku, püüdis midagi öelda, püüdis uuesti ja sai sellega lõpuks hakkama:

„Kas te ütleksite Simonile edasi, et ainuke inimene, keda ma armastasin, kui mu ema ära läks, ja kes minust hoolis, oli juut, kes mängis flööti."

„Ma jätan selle meelde," ütles Ruben. Aga ta oli Simoni peale vihane, Klara märkas seda minema joostes.

Ta jõudis koju, püüdis rahuneda, helistas Karinile. „Ma käisin seal," ütles ta. „Ma lugesin haiguslugu. Midagi ohtlikku ei ole, ta kirjutatakse mõne päeva pärast välja."

„Aitäh," sõnas Karin. „Aitäh, kullake."

„Ma olen väga kurb," ütles Klara. Ta hääl kõikus, kuid pidas siiski vastu. „Palun anna mulle andeks... selle eest, mida ma ütlesin... heade emade kohta, ja mis sind nii kurvaks tegi."

„Ära võta seda tagasi," lausus Karin. „Ma olen selle peale mõelnud, selles on tõetera sees. Aga ikkagi on emad vajalikud, eks?"

„Karin, ma helistan emale."

„Tee seda ja anna endast kuulda, kui sul on vaja rääkida."

„Aga Simon..." kõhkles Klara.

„Aga sellel asjal pole ju temaga pistmist," ütles Karin. Ja siis kiiresti, nagu kardaks ta, et mõtleb ümber:

„Simon on raskesti mõistetav inimene, ta on alati selline olnud. Ta ei leia endale kena ja armsat tüdrukut, niisugust, kellest ämmad unistavad."

„Mina peaksin siis sobima."

„Ma usun küll," vastas Karin. „Mulle paistabki, et sa peaksid tõesti pagana hästi sobima."

Ta hääl värises tigedusest, Klara märkas seda ja mõistis.

„See pole sinu jaoks kerge, Karin," ütles ta.

„Ei," ütles Karin, „elu on üleüldse raskesti mõistetav. Klara, on veel üks asi, mida sa Simoni kohta ei tea. Ta ei jäta kunagi midagi pooleli."

„Suhte minuga jättis ta küll pooleli," väitis Klara. „Ma polnud ju neil päevil eriti mõistlik, tead küll."

Karin pani toru hargile, tundes, et ta vihkab seda tüdrukut endiselt, aga et temas on midagi suurejoonelist. Ta on ainus inimene, keda ma olen kohanud, kes on näinud minu saatanat ja keda ma ei saa kunagi ära petta, mõtles ta.

Klara ei andnud endale aega järelemõtlemiseks ega isegi mantli seljastvõtmiseks. Ta tellis kõne Oslosse.

Soe norra hääl, Klara tundis selle otsemaid ära ning ta süda laperdas nagu kinnijäänud lind. Ent ta küsis:

„Kas ma võiksin rääkida proua Kersti Sörenseniga?"

„Ma kuulen."

„Tere, Klara siinpool."

Tekkis selline vaikus, nagu oleks maailma kulg seisma jäänud, mitte ainuski auto ei teinud müra ei Oslos ega Göteborgis. Jumal peatas aja, mõtles Klara. Siis kuulis ta, et ema nutab.

„Ma ju lootsin, et sa võtad ühendust, ma olen kõik need aastad sellest unistanud."

„Aga miks sa ise ei helistanud?"

Siis seisis maailm jälle paigal, kuni ema hääl vastas:

„Ma ei julgenud. Aga ma tean, et sa õpid Göteborgis meditsiini; ma olen nii uhke."

„Ema, miks sa endast kunagi kuulda ei andnud, kui ma väike olin ja oleksin vajanud..."

„Aga ma kirjutasin, Klara; mul on terved virnad kirju, mis su isa avamata tagasi saatis. Ma lõin hooldamisõiguse pärast lärmi, ma kulutasin kogu oma ema päranduse advokaatide peale. Aga tol ajal oli see raske, mul polnud mingit võimalust, ma olin ju truudust murdnud."

„Ema!" See oli karjatus.

„Me jõudsime niikaugele, et sundisime su isa minu osa saeveski rahast sinu nimele kirjutama. Lubaduse vastu, et ma endast kunagi kuulda ei anna."

„Ema..." Klara nuttis nüüd.

„Sa olid ju nii intelligentne, Klara, ma tahtsin su haridusteed kindlustada ja ma ju teadsin, kui kitsi ta on."

„Aga ma olen pidanud iga ööri kerjama ja õpin õppelaenu eest."

„Helista advokaat Bertilssonile Karlstadis, tee seda kindlasti, Klara. Ja kuule, kui sa mulle oma aadressi annad, siis ma saadan sulle need vanad kirjad."

„Kas sa oled need alles hoidnud?"

„Jah, ma olen mõelnud, et... nad annavad ju ettekujutuse sellest, kuidas kõik oli, mida ma tundsin, saad aru."

„Viis perioodi*," ütles telefonioperaator.

Klara andis oma aadressi.

* Periood = 3 minutit, varem Rootsis telefonikõnede puhul kasutusel olnud ajaühik.

„Me näeme varsti, ema, ma tulen sulle jõulude ajal külla."

„Issand, kui tore."

Järgnevate tundide jooksul oli Klara Almil oma raevust, oma suurest vihast kasu. Ta sai advokaadi tolle kodust Karlstadist kätte ning too kinnitas üllatunult, et Klara nimel on konto, on olnud abielulahutusest saadik.

„Kui palju?" küsis Klara.

„Kahekümne viie tuhande ringis," vastas mees. „See on ju kasvanud nagu kord ja kohus, võib-olla on seal nüüd koguni kolmkümmend."

Klara helistas saeveskipidajale ja sai juba häälest aru, et too on purjus.

„Sa oled üks igavene kuradi sitavares," ütles ta ja pani toru hargile.

Siis aga unustas ta raha – ema pärast, selle hääle pärast, milles ta oli ära tundnud iga varjundi ja milles oli nii palju valu ja armastust.

Mul on ema, mõtles ta. Ka minul on ema, kes minust hoolib, Simon.

Kaks päeva hiljem saabusid Oslost kirjad. Klara helistas ja teatas, et ta on haige, et tal on sügisene külmetus.

Siis ta luges ja nuttis. Ja luges.

Kuni ta teadis kõiki kirju peast. Siis helistas ta Karinile ja rääkis talle.

„See on imetore," ütles Karin. Ja Klara kuulis, et tema hääl sai oma endise tugevuse tagasi.

Nagu oleksid ka tema õigused jalule seatud.

33.

Simon lebas Rubeni juures tugitoolis, mõeldes, et kõige hullem oli nüüd möödas, et armumine oli koos kopsupõletikuga välja ravitud. Ta ei suutnud enam päris rõõmus olla. Rõõm on ainult süütute jaoks, mõtles ta.

Aga ühel õhtul ütles Ruben, et ta oli juhtunud kuulma, mida Simon tol pärastlõunal haiglas Klarale oli öelnud.

„See oli unenägu," väitis Simon.

„Kahjuks ei olnud," ütles Ruben ja Simon nägi, et ta on raevunud.

„Ma sonisin."

„Sa nimetasid teda fašistiks. Pärast kõike seda, mis on juhtunud, on andestamatu seesuguseid sõnu loopida. Asi on viisakuses, Simon, austuses surnute vastu."

Simon ahmis Rubeni pilgust paistva raevu tõttu õhku.

„Kurat, sa ei tea ju, mis asju ta ütles."

„Ma tean, mida ta mulle ütles, kui sa uuesti magama olid jäänud, ja sellest piisab. Ta palus mul seda sulle edasi öelda ja see oli nii tähtis, et ma kirjutasin selle sõnasõnalt üles."

Ruben võttis välja oma rahatasku, leidis ülestähenduse üles ja luges:

„Ainuke inimene, keda ma armastasin, kui ma väike olin, ja kes minust hoolis, oli juut, kes mängis flööti."

Simon mõtles, et nüüd hakkab see jälle pihta.

Tükk aega valitses vaikus, siis ütles ta:

„See mees tundis mu isa."

„Simon Habermani?"

„Jah."

Simonil oli tegelikult üksainus mõte: et see valus asi südames oli ikkagi olnud süütunne. Nagu alati.

„Ma kirjutan ja palun, et ta mulle andeks annaks," ütles ta.

„Tee seda kindlasti," sõnas Ruben.

Kaks päeva kirjutas Simon seda kirja. Terve paberikorv sai mustandeid täis. Kirjas, mille ta ära saatis, seisis:

„Klara. Palun anna mulle andeks need inetud asjad, mida ma sulle ütlesin. Muidugi ma tean, et sa ei ole fašist. Simon."

Ta sai vastuse:

„Simon. Aitäh kirja eest. Ma mõistan su reaktsiooni, sest ma ise olin nii jube. Klara."

See oli tore, aga ei vähendanud Simoni piina. Süütunne pures teda ja leidus hetki, mil ta arvas aimavat, et see puudutab kedagi teist, mitte Klarat. Aga ta tõrjus selle mõtte eemale.

Nad rahmeldasid terve sügise kumbki omaette, hambad ristis ja virgad, nagu nad alati olid olnud. Simon hakkas tundma huvi poliitika vastu, lõputute diskussioonide vastu Rubeni sõprade ringis noore Iisraeli riigi teemal.

Vahel ta mõtles: ma sõidan sinna.

Aga ta ei olnud paberite järgi juut ja tema naeruväärsest haridusest poleks maal, mis võitles oma ellujäämise nimel, mingit kasu olnud.

Kui saabus jõuluvaheaeg ja Mona oma tüdruku sünnitas, siis tundis Simon esimest korda paljude kuude jooksul, mida tähendab rõõm. Ta istus naistekliinikus ja vaa-

tas, nagu Andersson teda oli õpetanud, vastsündinu silmadesse. Need olid seletamatud nagu ka Simoni mõte: ma olen endale õe saanud.

Jõululaupäevale eelneval päeval sõitis Klara lennukiga Oslosse. Ta kohver oli täis kingitusi emale ja ka väiksematele õdedele-vendadele, keda ta kunagi näinud ei olnud.

Need polnud sugugi kerged jõulud.

Kersti tuli Fornebusse vastu ja nad ei leidnud sõnu, mida teineteisele öelda. Päevade kaupa otsisid nad sõnu, aga ei jõudnud kuigipalju kaugemale okupatsioonist ja sellest, kui palju olukord toidu ja kõige muu mõttes ikkagi paranenud oli.

Väiksed õed-vennad ütlesid soravas norra keeles, et nad on alati kuulnud, kui eriline on Klara.

Klara mõistis, et ta ei vastanud nende ootustele.

Uus mees oli samuti alkohoolik, aga leebem, mitte nii hävitava loomuga kui saeveskipidaja. Aga Klara nägi küll, et Kerstil polnud kerge.

Jõulude ja uue aasta vahel ütles Kersti, et Klara peaks tegema midagi juustega, oma ilusate juustega. Itsitades astusid nad sisse ühte kesklinna elegantsesse salongi, kus Klaral lõigati juukseid ja tehti keemilised lokid ning ta sai endale tuka, mis tal alati pidanuks olema.

„Sind ei tunne enam äragi," ütles Kersti ning Klara vaatas oma peegelpilti üllatunult vaateakendelt ja igalt poolt mujalt, kust ta vastu peegeldus.

Nad kohtasid Kersti sõpru:

„Minu tütar. Ta õpib Göteborgis meditsiini."

Ema tundis uhkust ja see mõjus Klarale hästi.

Vana-aastaõhtule eelneval päeval lendas ta koju, taibates lennukis istudes, et ta pole terve nädala peaaegu

üldse Simoni peale mõtelnud. Uusaastapäeval pidi ta Sahlgrenis valves olema, ka see oli hea.

Aga kojujõudmine oli ebameeldiv. Issand, kuidas ta vihkas oma räpast korterit lammutamisele minevas majas. Jääkülm läppunud õhk, hämarus.

Rotipesa.

Üks pakk ootas teda; ta tundis kohe ära käekirja pakkimispaberil: *Doktor Klara Alm.*

Ta narrib mind.

Kuid ta tegi paki lahti; selles oli Simoni raamat ja eeslehel seisis: *Armsamale.*

Tüdruk vandus pikalt ja krõbedalt.

Aga viha ei saanud hoogu sisse, otsekui oleks ta selle Oslosse maha jätnud. Niisiis jäi ta koos raamatuga voodile istuma ja mõtles, et ta oli seda vist kogu aeg teadnud, et väljapääsu pole ja et just Simoni pärast oli ta pidanud Norrasse sõitma.

Et mitte Simonile lõppu peale teha.

Lõpuks oli tal nii külm, et ta värises; ta tegi pliidi alla tule ja ajas külma niiskuse korterist välja nii hästi, kui õnnestus.

Ta pakkis asjad lahti, läks poodi, mis asus ümber nurga, ning ostis leiba ja võid, kohvi, vältis kala, mis vaatas teda liiga kaua surnud silmadega, ja ostis neli seakarbonaadi, et tal jätkuks süüa terveks aastavahetuseks.

Tegelikult talle ei meeldinud seakarbonaad.

Kogu aeg mõtles ta sellele, et Simon poleks tohtinud seda sõna kasutada, et see oli vale. Nad polnud kunagi armastusest rääkinud. Nüüd oli see öeldud, nüüd seisis see sõna paigas nagu maja ning muutis selle, mis oli kasvanud ning rõõmu ja piina valmistanud, reaalseks. Nõudlikuks.

Nüüd tuli neil sinna majja sisse minna ja seal elama asuda.

Tal kulus kaks tundi, et korter nii soojaks saada, et võiks voodisse pugeda. Aga ta oli sunnitud kindaid käes hoidma, kui ta seal kõigi oma tekkide all lamades merepoeemi luges:

„Saa viimaks ometi aru,
et tõde võib leida vaid selles,
mida välja ei öelda..."

Just selle peale, Simon Larsson, selle peale oleksid sa pidanud mõtlema, enne kui oma pühenduse kirjutasid. Sõnad muudavad kõik lõplikuks. Tegelikkus on midagi muud – pidev liikumine, mida on võimatu kinni püüda.

Ta luges poeemi üha uuesti ja uuesti. Enne uinumist mõtles ta, et oleks võinud selle ise kirjutada.

Kui ta oleks osanud kirjutada.

Ja sellega pani ta sõnadesse ka ühe teadmise, mis oli senini alateadvuses vabalt kasvada saanud: et Simon ja tema on väga sarnased.

Ta magas kogu öö ja kui ta järgmisel hommikul pliidi alla tule tegi, mõtles ta, et see, mida ta praegu tunneb, on õnn, ainult see ja ei midagi muud.

Lõhestatusel oli lõpp.

See peab olema see, mida inimesed rahuks nimetavad, mõtles ta, meenutades, kui umbusklik ta selle sõna suhtes alati oli olnud. Ta polnud sellest kunagi aru saanud. Aga ta tundis selle tunde ära, ta pidi seda varem kogenud olema.

Lapsena, enne ema lahkumist.

Ja muusikas – elus, mis peitus helides, kui võisid end lõdvaks lasta ja flööt iseenesest mängida sai.

Ka helistades oli ta rahulik. Ruben Lentov võttis vastu, tüdruk ütles oma nime ja küsis, kas ta saaks Simoniga rääkida. Ta kuulis, et mees muutus rõõmsaks, ja leppis sellega vastu vaidlemata.

Aga Simonit ei olnud kodus, ta oli oma vanemate juures, kus tehti ettevalmistusi uue aasta vastuvõtmiseks.

„Ah soo," ütles Klara pettunult, sinna ta ei tahtnud helistada.

„Ega sa ei tahaks koos minuga lõunat süüa? Ma olen juba ammu mõelnud, et ma tahaksin sinuga rääkida."

Rubeni hääl kõlas ujedalt, kummaline küll.

„Ma teeksin seda hea meelega," vastas tüdruk, kuid mõtles, et neil pole enam suurt millestki rääkida.

„Kas ma võin sulle järele tulla?"

„Ei, jumala eest mitte!" Klara pidi pikali kukkuma, kujutledes Lentovit selles Haga korteris.

„Ma tulen teie juurde," ütles ta.

„Võta takso, siis otsime mõne restorani, mis võib lahti olla."

„Mis minusse puutub, siis ma toidust eriti ei hooliks," lausus Klara.

„Mina ka mitte. Võtame siis lihtsalt minu külmkapist mõned võileivad."

Klara harjas oma uusi lokkis juukseid, nii et need sädelesid, ja otsis üles seeliku, mida ta oli kandnud Simoniga kontserdil käies. Leidis ka rohelise siidpluusi, triikis seda. Ripsmeid värvides mõtles ta, et sel päeval ta ei nuta. Alles taksos istudes meenus talle, et ta unustas kaenlaalustesse alumiiniumkloriidi panna, aga ta mõtles, et sellest pole midagi. Sel päeval ta ei higistagi.

Ruben avas ise ukse ja kui Klara talle otsa vaatas, meenus talle, kui lahke teine tema vastu haiglas oli olnud. Tal läks korda Rubenit taskurätiku eest tänada;

mees naeratas ja ütles, et ta oli Simoni peale maruvihane olnud ja et ta oli tüdruku teate edasi andnud.

„Jah, ma sain sellest aru, kui ma temalt kirja sain," sõnas tüdruk.

Siis tekkis nende vahele vaikus ja pisut pingutatud olek, kuni Klara ütles:

„Ma lugesin merepoeemi. Ja ma taipasin, et me oleme sarnased – Simon ja mina."

Ruben noogutas ja tüdruk mõistis viimaks, mis oli see väga eriline omadus, mis Ruben Lentovit iseloomustas.

Osavõtlikkus, mõtles ta.

„Sellest ma sinuga rääkida tahtsingi," ütles Ruben. „Ja siis veel muidugi sellest imelikust asjast, mida nimetatakse armastuseks ja mis on nii raske."

„Ma kardan seda sõna," tunnistas Klara.

„Tühja sellest sõnast! Räägime sellest, kui harvaesinev see on – see, mida nimetatakse armastuseks ja mis enamasti aetakse segi rahuldamata vajadustega."

„Mina ei aja," väitis Klara, ning nähes, et mehe suunurgad tõmblevad, jätkas ta trotslikult:

„Ma tahan öelda, et kui mul oleks võime oma rahuldamatust armastusega segi ajada, siis oleksin ma pidevalt armunud."

Nad mõlemad suutsid selle peale naerda ja Ruben mõtles, et see tüdruk on tõesti eriline, täpselt nagu Erik oli ütelnud. Ning Klara mõtles, et Ruben on imetore inimene ja et äkki julgeks ta seda mehele endale öelda.

Siis ta ütleski seda:

„Te olete imetore inimene, direktor Lentov."

Mees punastas nagu koolipoiss ja ütles, et kutsugu kandidaat Alm teda parem Rubeniks, et tema saaks tüdrukut edasi Klaraks kutsuda.

Ta pakkus šerrit, läks kööki ja tõi võileivad.

Seejärel ütles ta otsustavalt:

„Ma mõtlesin, et räägin sulle millestki, millest ma kunagi varem ei ole ühelegi inimesele rääkinud."

Tal tuli algul sõnu otsida, et kirjeldada Rebeccat, tüdrukut, keda ta oli armastanud ja kelle õega ta oli abiellunud.

„Me olime teineteisele määratud – Rebecca ja mina," ütles ta. „Võib-olla ma romantiseerin? Ei, ei; me olime teineteisele loodud. Aga tema tahtis juutlusest pääseda ja mina, nähes, kui tugev oli tema igatsus vabaduse järele, lasksin tal minna. Ühele Saksa ohvitserile, kellel oli aadellik nimi, mis pidi Rebeccale tagama koha aarialaste riigis."

Klara pani oma võileiva käest.

„Ma eksisin kõige suhtes," ütles Ruben. „Peen saksa nimi ei aidanud teda, kui gestaapo tuli. Ta suri koondslaagris koos oma kahe lapsega."

Klara mõistis, et ta poleks pidanud ripsmeid värvima, aga ka seda, et mustad triibud põskedel ei lugenud praegu midagi.

Ruben jutustas, kuidas nad kohtusid salaja ühes restoranis Pariisis – linnas, mida ta armastas.

„Mul olid nii õilsad mõtted," ütles ta. Ja siis tuliselt:

„Oh, kurat, kui palju halba sündis neist mõtetest, sellest idiootlikust otsusest temast loobuda ja tegutseda looduse ja Jumala tahte vastaselt. Temale, tema õele, kelle ma endaga siia kaasa tõin ja kes läks hulluks hirmust ja armastuse puudusest."

„Sulle endale," sosistas Klara.

„Jah."

Nüüd pidi Klara minema vannituppa nägu pesema ja seda külma veega uhtuma. Kui ta tagasi tuli, oli Ruben rahulikum ning ütles:

„Ma ei taha, et sa seda kellelegi edasi räägid, isegi mitte Simonile."

„Ma luban," tõotas tüdruk.

Siis jõid nad veel ühe klaasi šerrit, misjärel Ruben ütles:

„Ma pean kella viie paiku Larssonite juures olema. Mis sa arvad, kas sa julged minuga kaasa tulla?"

„Jah," vastas Klara. „Julgen küll."

Tee peal rääkis Ruben autos, et ta on vanaisaks saanud, jutustas sündinud lapsest ning ütles, et kuuldavasti olla tüdruk tema moodi.

„Siin ma olen," ütles Ruben. „Ja mul on kaasas suur üllatus."

Karin vaatas üksisilmi Klarat, nagu ei söandaks ta oma silmi uskuda, ent siis tuli rõõm, seejärel ahastus ja viha ja jälle rõõm. Klara nägi, kuidas tunded temast lainetena läbi uhtusid, ja ütles veidi ärevalt:

„Me ei tohiks sulle vist niisuguseid vapustusi korraldada."

„Rõõmust nüüd küll midagi hullu ei saa juhtuda," lausus Erik, kaisutades Klarat, nii et tegi talle lausa haiget, ja Klara mõtles, et ta peab välja uurima, mis selle Karini südamega õieti lahti on.

Simon oli koos Isakuga väljas ja tegi Eriku autoga õppesõitu. Mona laiutas köögis, valmistas toitu ja kattis lauda ning valvas kalkunit, mis oli ahjus ja levitas head lõhna.

„Võta tüdruk ja mine kuskile, et ma siin töödega järje peale saaksin," ütles ta, ja äkki seisis Klara, vastsündinud laps süles, pööras pilgu sellelt väikeselt näolt Rubeni poole ja ütles väga tõsiselt:

„See on tõsi, ta on sinu nägu."

„Nüüd on meil selle kohta arsti kinnitus," sõnas Mona.

Siis läksid Karin ja Klara koos lapsega vanasse võõrastetuppa, mis oli samuti saanud valged seinad ja pilved akende ette. Vana tammepuust mööbel oli alles ning nägi kõige selle valge keskel kohmetu välja.

Klara jutustas Karinile oma emast, tema uuest mehest, kes oli samuti alkohoolik.

„Suudad sa, hing, mõista," ütles Karin, „miks elu nii raske on."

„Ei," sõnas Klara ja mõlemad vaatasid last, kes oli lihtne ja hea.

Ent siis kuulsid nad üht autot ja Karin muutus närviliseks.

„Klara," ütles ta, „Simon võib ju rabanduse saada. Lippa üles tuppa, et me saaksime teda natuke ette valmistada."

Klara andis lapse Karinile. Ta süda kloppis nüüd lausa valusalt, aga ta hirmus polnud peidus ainsatki deemonit, kui ta trepist üles jooksis.

„Uks paremat kätt," hüüdis Karin.

Klara läks Simoni vanasse tuppa. Ta tundis, et kõik siin on Simonist läbi imbunud, ja ta põlved värisesid nii, et ta pidi voodile istuma.

Kui Simon kööki astus, jäi Karin tummaks, lihtsalt vaatas seda kõhna nägu, kus piin silmis põles, ja mõtles, et taevaisa, mida küll öelda.

Aga Erik, kes oli ülevas tujus, leidis sõnad:

„Kuule, Simon. See fantastiline Ruben Lentov on sulle jälle siia ühe jõulukingituse toonud. See ootab sind üleval sinu toas. Valmistu halvimaks, sest see kingitus on uhkem kui grammofon."

Simon naeris ja ütles Rubenile, et too võiks oma jõulukingituste tegemise lõpetada, pealegi on ta ju ühe juba

saanud. Ta hakkas trepi poole minema, aga Karin peatas ta:

„Võib-olla sa peaksid ühe napsi võtma, Simon? See ju rahustab."

Ruben ei teadnud, kas naerda või nutta, Mona valis naermise, aga Simon ütles: „Sa oled peast segi, ema."

Siis ta kadus ja maja hoidis hinge kinni, aga vaatamata sellele, et oli nii vaikne, ei kuulnud nad sõnagi.

Ainult ühe ukse sulgemist.

„Nüüd unustame nad ära, kuni toit valmis saab," lausus Mona, asudes uuesti tegutsema ja kastrulitega kolistama.

Simon seisis uksel ja vaatas voodil istuvat tüdrukut. Siis pani ta ukse vaikselt kinni, läks tema juurde ja hakkas teda sõnagi lausumata lahti riietama: peen pluus, kitsas seelik, nailonsukad, rinnahoidja – kõik. Kui ta lõpule jõudis, heitis ta tüdruku kõrvale voodisse pikali ja jagas temaga armastust, nagu ta viimase poole aasta jooksul tuhandes unistuses oli teinud: jõuliselt ja tõsiselt.

„Oh, aitäh," ütles tüdruk pärast, aga Simon pani sõrme tema suule ja küsis:

„Kas sul on flööt kaasas?"

„Ei."

„Homme," ütles noormees, „sa mängid mulle."

„Jah."

Neile tundus, et oli möödunud kõigest hetk, kui Mona uksele koputas ja ütles, et ei saa elada ainult armastusest ja et teised on toiduga peaaegu kaks tundi oodanud.

Siis Simon naeris.

Ma olin unustanud, kui võimas naer tal on, mõtles Klara end riidesse pannes.

Nad tulid käsikäes trepist alla ja ei öelnud terve õhtu jooksul peaaegu sõnagi. Ja neid oli raske vaadata, sest nad olid nii alasti, kuni hingepõhjani lahtiriietatud. Üksnes Karin söandas Simonile pika pilgu heita, ja see ütles talle, mida ta juba teadis: et nüüd on ta poisi kaotanud ja et nüüd on poiss õnnelik.

Kui kell lõi kaksteist, tõstsid kõik nende terviseks klaase.

„Teie armastuse terviseks," ütles Erik. „Hoidke seda nüüd, põrgu päralt."

34

Järgmisel hommikul kell kuus oleks Klara magava maja peaaegu surnuks ehmatanud: „Issand, Simon, ma olen valves, ma pean enne seitset Sahlgrenis olema ja mul pole kingi ja kas mõni tramm üldse käib?"

„Sa pidid ju mulle flööti mängima," ütles Simon, ent siis mõistis ka tema hetke tõsidust ja äratas Eriku, kes tõmbas mõmisedes püksid pidžaama peale ja läks autot välja ajama.

Karin leidis paari mugavaid madalaid kingi ja ütles:

„Küll on õnnejuhus, et meil sama number on."

„Karin," ütles Klara, kellel oli segaduse tekitamise pärast piinlik, „ütle otse välja, et sa oled vihane ja mõtled, et ma olen üks loru, et ma haigla ja töö ja kõik ära unustasin."

„Huvitav, kui kaua sa kavatsed otsustada, mida teised mõtlevad," lausus Karin. „Võib-olla ma mõtlen, et sa oled rumal, kui sa ei saa aru, et niisuguse õhtu järel, nagu eilne oli, võib igaüks pea kaotada."

„Ma pole kindel, kas ma olen ta juba üles leidnud," sõnas Klara.

„Seda halvem haigetele," ütles Erik, kes oli auto ette ajanud.

Järgmisel nädalal kolis Klara oma lagunevast korterist Rubeni juurde Simoni tuppa. Nad rääkisid – kolmekuningapäevaks olid nad nii palju rääkinud, et sellest pidanuks piisama terveks eluks.

Nagu Simon ütles.

Lihavõttevaheajal tuli Simon Oslosse kaasa, et Klara emaga tutvuda. Ta ei karda põrmugi, mõtles Klara, olles kindel, et Simon vallutab Kersti tormijooksuga.

Mida ta ka tegi.

Kui puhkes kevad, tegid nad kiirvisiidi saeveskimehe juurde, põhiliselt selleks, et Klara saaks külavahel edasitagasi käia ja Simonit näidata. Simon mõistis seda ning peatus varmalt siin-seal, kus oli tihedalt aknaid, et teda suudelda.

Klara isa oli hullem, kui Simon ette oli kujutanud; ropu suuga ja vihase silmavaatega. Nagu kurjast vaimust vaevatu rikkus ta ära kõik sõbralikud lähenemiskatsed.

Simonil hakkas hirm, talle tuli see tuttav ette.

Nad sõitsid autoga, sest Simonil oli nüüd juhiluba käes ja ta oli Eriku auto laenanud. Teel Karlstadi poole ütles ta:

„Sa mängid oma isa mängu, kui deemonid su üle võimust võtavad."

Nad jõudsid Joachim Goldbergi, Klara vana flöödiõpetaja juurde. Nad olid külaskäiku ette valmistanud, kirjutanud ja küsinud, kas ta mäletab Simon Habermani.

„Nüüd olen siis mina närvis," ütles Simon, kui nad üürimaja trepist üles läksid. Proua Goldberg ootas neid kohvi ja kookidega ja vana mees võttis Klara suure soojusega vastu. Simonile ütles ta:

„Ma kardan, et pean sulle pettumuse valmistama."

Berliini Filharmoonia orkestris oli olnud üle kolmekümne juudist muusiku, ja Goldberg suutis üksnes ähmaselt meenutada Habermani-nimelist ujedat viiuldajat.

„Ta kuulus kergeusklike hulka, nende hulka, kes jäid paigale ja keeldusid uskumast, et midagi niisugust võib juhtuda, nagu meie ümber kogu aeg juhtus," rääkis Goldberg.

Koduteel külastasid nad Trollhättanit, vaatasid seal seistes surnud koskesid ja tülitsesid peagi vihaselt kõige ja ei millegi pärast. Pärast seda laskusid nad vaikides läbi jõeoru.

Nad abiellusid 1949. aasta jaanilaupäeval Oslos, kus Kersti korraldas pulmad, mis kujunesid suurematekss ja uhkematekss, kui keegi neist soovinuks. Simoni perekond oli kohal. Karinile meeldis Klara ema esimesest hetkest peale ning ta jäi mõneks päevaks Oslosse, et külastada nõbusid, kellele ta terve sõja vältel toidupakke oli saatnud. Ta mõistis peagi, et nad ei salli teda, rikast prouat turvaliselt naabermaalt.

„Nendega ei saanudki juttu ajada, ilma et sulle oleks kogu aeg Saksa ronge ette heidetud," kurtis ta koju jõudes Monale.*

* Rootsi lubas sõja ajal Saksa sõjaväetransporti läbi oma territooriumi okupeeritud Norrasse ja sealt tagasi sõita.

Karin istus köögis, pott süles. See pott polnud kunagi olnud midagi erilist ja nüüd, peale aastatepikkust kasutamist, oli see mõlkis ja kõver. Üks sang oli lahti tulnud.

Ta vaatas potti lausa üllatunult ja talle meenus, kui rõõmus ta oli selle üle kunagi olnud, seistes Övre Husargatani poes ja unistades kõigist headest suppidest, mida ta potis keeta kavatses.

Tõenäoliselt oli ta seda möödaläinud aastate jooksul ka teinud, aga unistuste täitumist pannakse harva tähele.

Nii mõtles Karin, ja ütles:

„Jumalaga."

Siis pistis ta poti enda ees seisvasse suurde prügikotti.

Oli üks pärastlõuna 1955. aasta kuumal hilissuvel ja nii palav, et väljas viibida oli võimatu. Köögis oli jahedam kui puude varjus, vähemalt siis, kui õnnestus tekitada kerget tuuletõmmet. Kuid seegi polnud kerge, sest õhk seisis liikumatult. Karinil oli raske hingata.

Tema ja Lisa olid tulnud mõttele kasutada noid palavaid pärastlõunaid selleks, et kappides korda luua ja oma aja ära elanud asju minema visata.

Karinil oli alati olnud raske asju kõlbmatuks tunnistada. Nüüd pakkus see talle peaaegu mõnu. Vanad mustavarrelised noad-kahvlid, plekist supikulbid, mis polnud talle kunagi meeldinud, tobe lilleline kohviserviis, mille

ta oli abielludes saanud oma vennalt – kõik läks sama teed, kotti, mille nad keset põrandat olid seadnud.

Lisa ohkas tihti, hädaldas vahel. Kui kohviserviis koorekannu ja kõige muuga tükkis kotti läks, siis ta oigas.

„Aga võta endale, kui see sulle meeldib," ütles Karin, peatudes hetkeks. Ent siis ohkasid nad mõlemad, sest nad ju teadsid, kui täis olid ka Lisa kapid.

Uus üleküllus oli nad pahviks löönud ja neil polnud õrna aimugi, mida sellega peale hakata.

Neljapäeva pärastlõunal märkas taevas viimaks ometi maa vaeva ja talle meenus tema halastav loomus. Äikesepilved kuhjusid, välk käristas need puruks ning mürina ja kõmina saatel tulvas vesi üle maa ja mere. Maa jõi, lürpis vee endasse.

Ilma igasuguse tänutundeta. Nagu maal alati kombeks, mõtles taevas ja läks mossi, muutus külmaks ja halliks, andmata rohkem vett, ehkki maapind polnud oma janu veel kaugeltki kustutanud.

Õhtul pärast paduvihma ei tahtnud Karin pikali heita, vaid jäi aeda istuma, hingas sisse jahedat ja välja sooja õhku, kuni tal hakkas külm ning ta mõistis, et nüüd on ta sedavõrd maha jahtunud, et peaks korralikult magada saama.

Ka järgmisel päeval oli taevas sünge, ent Karin rõõmustas: nüüd saab ta jälle väljadel uidata, nagu ta harjunud oli. Ta hiilis veidi süüdlaslikult majatagust rada mööda mäest üles, kartes, et lapsed näevad teda ja tahavad kaasa tulla.

Sel päeval tahtis ta olla üksi koos mägede ja merega, jõe ja kollaste niitudega. Ta läks vana supluskoha poole, seisis sealsetel kaljudel ja mõtles, et sellest polnudki kuigi palju aega möödas, kui Simon siin sukelduma õppis.

Aeg pudeneb näppude vahelt – seda kiiremini, mida vanemaks inimene saab, mõtles Karin.

Nüüd ei saanud siin enam keegi supelda, vesi jõesuudmes haises, oli pruun ja õline. Karin vaatas uusi maju, karpe, mis olid end mägedel ülbelt sisse seadnud ja suutnud kõigest mõne aastaga lõhkuda selle maastiku jooned, mille meri, jõgi ja mäed aastatuhandete jooksul olid rajanud.

Karin polnud ette kujutanud, et heaolu näeb välja nii kole. Kuidas ta küll sellest oli unistanud – ajast, mis pidi saabuma siis, kui „rahvakodu"* valmis saab ja inimesed pääsevad vaesusega kaasnevast allasurutusest. Nüüd oli see käes, kõigil oli parem – see oli hea, see oli imetore. Mure äraelamise pärast ei rusunud enam elupäevi, ja toda teist hirmu, mis sisimas alati olemas oli, oli senini asjadega uinutada saanud. Korraga leidus tuhandeid uusi soove, millest kellelgi varem aimu polnud, ja peaaegu kõiki neid oli selles uues koledas üleküllluses võimalik rahuldada.

Ma mõtlen nagu vana reaktsionäär, ütles Karin, laites oma tundeid. Neis koledates karpides, mis olid maastiku ära rikkunud, elasid inimesed heades korterites; vabad inimesed, kellel ei tarvitsenud hirmu tunda ega lipitseda ja kellel olid olemas nii soe vesi kui ka kanalisatsioon. Heitvesi aga voolas otse merre ning segunes jõe ääres asuvate suurte tööstusettevõtete jäätmetega.

Ta pöördus rannast eemale ja võttis jalge alla tee üle niitude, kus pidi peagi hakatama eraldama krunte ridaelamutele, ja mõtles, et nende karpide nägemisest ta igatahes pääseb. Ta ei teadnud, mida ta sellega täpselt mõtles, aga kui ta tammede juurde jõudis ja puhkas, tundis ta äkilist vajadust rääkida potist.

* „Rahvakodu" – Rootsi sotsiaaldemokraatide lööksõna, mida esimesena kasutas Per Albin Hansson ühes 1928. aastal peetud kõnes ja mis tähistas ideed Rootsi heaoluriigist.

„Saate aru," ütles ta puudele, „selline vana pott, oma aja ära elanud. Ja raiskas elektrit, ei seisnud enam korralikult pliidil."

Tammed kuulasid ja said aru.

Aga kui ta rääkis edasi, kui kole see pott oli olnud, kui mõlkis ja kõver ja katkise sangaga, siis ei nõustunud nad temaga. Tammed leidsid, et potil oli olnud vana ustavuse ilu, ja Karin möönis, et selles oli omajagu tõtt.

Seejärel rääkis ta, nagu tal kombeks oli, Simonist ja teistest lastest, sellest, kui hästi neil läks ja kui palju oli seda, mille eest tal tänulik tuli olla.

Simon õppis juba neljandat aastat Londoni Ülikoolis ja see, millega ta tegeles, pidi ju olema midagi olulist, kuna ta sai selle jaoks riigilt raha. Aasta aasta järel tuli stipendium, mis võimaldas tal naasta Mesopotaamia vanade savitahvlite imelike märkide juurde.

Karin ei mõistnud, miks nood nii tähtsad olid, ega seda, miks nähti vaeva, et saada aru keelest, mida keegi juba tuhandeid aastaid polnud rääkinud.

See oli mõistatus, samuti nagu heaolu ja koledus.

Ma hakkan vist vanaks jääma, ütles ta tammedele, mis naersid tema üle. Ja tal tuli ju tunnistada, et ka see polnud tõsi – ta oli eelmisel aastal viiekümneseks saanud ja see polnud mingi vanus, millega hoobelda.

Mõtelgu parem nende asjade peale, millest ta aru saab, arvasid tammed, ja siis rõõmustas ta tükk aega selle üle, et Simonil Klaraga hästi läks. Klara oli Šveitsis ja pidi varsti oma pika haridustee lõpuni jõudma.

Nad ei saanud palju koos olla, aga küllap tuli see armastusele kasuks.

Karini mõtted jäid pidama Klaral, tüdrukul, kes teadis temast rohkem kui keegi teine, aga kes ei saanud talle

kunagi lähedaseks. Austus, vastastikune austus oli see, mis neid ühendas.

Ta oli nüüdseks lakanud häbenemast seda, mis juhtus siis, kui Klara esimest korda nende majja tuli. See oli olnud raske aeg, mil Karin oli üksinda mägede vahel kõndinud ja taibanud, et ega ta ei erinegi nii väga oma ämmast.

Kõige tähtsam asi Karini elus, isegi tähtsam kui Simon, oli ju tema ettekujutus endast kui heast ja targast inimesest. Suurest emast, nagu Klara seda oli nimetanud. Karin suutis selle üle nüüd veidi naerda ja mõelda, et see polnud ju õigupoolest sugugi halb ettekujutus, igal juhul parem kui see tavaline pilt, mille naised küündimatusetunde ajel loovad.

Nii või teisiti püüeldakse ju ikkagi selle poole, et ettekujutus endast tõelisuseks muuta, ning hea ja tark Karin oli lastele hästi mõjunud. Kuidas see talle endale mõjunud oli, selle üle võis vaielda, sest ta oli kõvasti rüganud ja aastatega üpris ära kulunud ja mõlki läinud.

Nagu pott, mille ta oli ära visanud.

Klaral oli elukutse, tal oli olemas see, mida Karin alati omada oli tahtnud. Klara ei olnud äraelamise mõttes mehest sõltuv.

Ja ometigi sõltus ta Simonist rohkem, kui Karin kunagi Erikust sõltunud oli.

Hämmastav, aga Mona ja Isakuga oli sama lugu, et abielu oli nii tulvil nõudmisi. Nad pidid teineteisega kõike jagama, kõike teineteist puudutavat mõistma.

See põhjustas pettumusi, tahes-tahtmata läks nii, et teineteist solvati. Ta nägi Isaku ja Mona pealt selgesti, kuidas nende mõlema meeleheide kasvas, kuni nad uuesti katsetasid, uuesti tülitsesid, et teineteisele lähemale jõuda. Selle asemel et käega lüüa, mõtles Karin, keda

kellelgi poleks õnnestunud uskuma panna, et mees ja naine suudavad teineteist sügavuti mõista.

Ta oli püüdnud seda Monale ütelda:

„Me oleme pärit eri maailmadest."

Aga Mona ei kuulanud, ehkki ta võis oma nõudmisi mõneks ajaks piirata, kui talle meelde tuletati, kui õrn oli see pinnas, millel Isak seisis.

Kui Karin mäest alla maja poole läks, tuli Malin talle joostes vastu. Õnnistatud väikseke, mõtles Karin nagu peaaegu alati, kui nägi seda last tema suure tõsiduse ja suure rõõmuga.

Simon kutsus teda väikseks õeks, aga põhjuseks ei saanud ju olla see, nagu olnuks nad teineteise sarnased. Kui Simon oli elav nagu tuli, siis tüdruk oli rahulik nagu puud; kui Simon pakatas küsimustest, siis Malin oli rikas teadmise poolest.

Karin istus mäenõlvale, et tüdrukut sülle võtta.

„Malin, kuueaastane südamerõõm," ütles ta peaaegu pühaliku tervitusena. Siis tegi ta nii, nagu tal kombeks oli – libistas sõrmed läbi paksude pruunide juuste ja nuusutas tüdruku kuklalohku. Tal oli tugev omapärane lõhn.

„Sa lõhnad nii, nagu tuleksid sa taevast," ütles Karin.

„Ma nägin, kuidas sa läksid ja mõtlesin, et jooksen järele," rääkis laps. „Aga siis ma sain aru, et sa tahad üksinda olla."

„See oli hea," lausus Karin. „Nüüd ma ei taha enam üksinda olla, nüüd ma tahan koos sinuga olla."

„Mille peale sa mõtlema pidid?"

Jah, mille peale? Karin mõtiskles pisut ning ütles siis iseendalegi üllatuseks:

„Ühe vana poti peale, mille ma eile ära viskasin. Mulle tundus, et ma pean selle üle järele mõtlema."

Malin ei leidnud selles midagi imelikku, ta jagas Karini kaotustunnet.

„Kas sa ei oleks võinud seda mulle anda? Ma oleksin ju saanud sellega liivahunnikus mängida."

„Aga sul on ju nii palju ilusaid uusi liivaämbreid."

„Aga ma armastan vanu potte," ütles Malin ja Karin pidi pingutama, et mitte naerma puhkeda.

Siis läksid nad käsikäes mäest alla suurde uude aeda.

Jah, aed. Halli taeva kiuste laius see nende ees toreduses ja külluslikkuses; tõsised murelipuud, maasikamaa, mis oli selleks aastaks tühjaks korjatud, pehme muruvaip, mis ulatus nii kenasti kõigi puudeni, saarepuud kõige jõepoolsema mäe ääres ja kuusehekk, millest küll veel kuigi palju asja polnud, aga mis pidi mõne aasta pärast loodesuunas kaitset pakkuma.

Karin istus vanasse lamamistooli tiigiäärsel puusillal ning vaatas mehekõrgusi kirjusid liiliaid, mis olid oma tumelillad karikad pahupidi pööranud ja ajasid tulekarva tolmukaid häbematult harali. Nad hakkasid parasjagu seemendama ja pidid Karinile jätkuvalt rõõmu valmistama oma elegantsete kupardega, mida võis kuivatada ja tuppa kannudesse panna.

Malin istus vaikselt tema jalgade juures ja toitis lepatriinusid lehetäidega.

„Mulle ei meeldi kinnipüütud loomad," ütles Karin. „Ole hea, pane nad rooside peale."

„Kohe," ütles laps, vaadates tiigi ääres kasvavate raskete rooside poole, millele palavus ja paduvihm tublisti liiga olid teinud.

Kui Karin pea kuklasse kallutas, nägi ta vanu õunapuid esimese aia piiril, selle aia, mille tema ja Erik kunagi aegade alguses olid rajanud. See oli Åkerö sort, need pahklikud vanakesed annavad seekord rikkalikku saaki.

Tänavu ma nende sissetegemisest ei hooli. Las Mona võtab, kui palju tahab, ülejäänu jäägu lindudele.

Malin vaikis, just nagu arvanuks ta, et Karinil on jälle vaja olla üksi oma mõtetega, mis olid nüüd rõõmsad ja seotud aiaga ning kõigega, mida see oli talle kinkinud.

Algul salajast rõõmu – siis, kui paaditööstus ära kolis ning Monal ja temal idee tekkis. Terve selle kevadtalve, mil Malin oli tita ja rändas sülest sülle või tukkus köögisohval padja peal, olid nad fantaseerinud ja joonistanud. Mona oli unistanud metsikust heinamaast karikakarde ja kurekellade, rukkilillede ja moonidega lõunapoolses nurgas. Korralik köögiviljaaed koos maasika- ja vaarikamaaga tagaosas, oli Karin lisanud. Vastu kaljusid pidid kevadiseks silmarõõmuks tulema roomavad sammalkivirikud ja priimulad ning sügiseks säravsinised emajuured.

„Kukeharjad," oli Karin asjalikult öelnud.

„Kas sa tead," oli Mona küsinud, „et on olemas kakskümmend erinevat ülasesorti, lillasid ja kollaseid? Ja valged, aga täidisõielised nagu väiksed roosid."

Ei, Karin polnud seda kuulnud ja ta oli arvanud, et ülased peavad olema ikka valged ja lihtõielised, selle lühikese aja jooksul, mis nende päralt on.

Nad olid Rubenilt aiandusraamatuid luninud ja nendest said unistused uut hoogu, kasvades ohjeldamatult.

Siis oli tulnud Erik nõusse saada. See polnud kerge olnud, kõige raskem peaaegu.

„Sa rügaksid ennast lihtsalt surnuks," oli mees öelnud. „Pealegi on mul vaja maast kapitali saada."

Seepeale oli Karin vihastunud.

„Sa räägid nagu paadunud kapitalist, igavene vereimeja!" oli ta karjunud, ise nii raevunud, et õige sõna läks meelest. Alles hiljem oli see talle meenunud: ekspluataator.

Ka Erik oli marru läinud, aga sestsaadik, kui naisel süda haigeks jäi, polnud nende tülid kunagi õiget hoogu sisse saanud ja Erik oli viinud oma viha töökotta nagu ikka.

Ainult Isak oli neid alguses toetanud, nõustunud nendega, et alla jõeni välja ulatuv aed oleks võrratu. Ruben oli pead raputanud ja kaldunud nõustuma Erikuga: kuidas suudaksid Karin ja Mona suurt aeda hooldada? Küllap oli ta mõelnud ka omandussuhete peale ning selle peale, et Isak ja Mona olid kõigest Gustafssonide üürilised.

Kes teab, kuidas kõik oleks läinud, kui Gustafssonid nii parajal ajal ära poleks surnud, kõigepealt vanamees ja siis kõigest mõni kuu hiljem vanaproua, kes oli kuuskümmend aastat oma meest näägutanud, kuid ei suutnud ilma temata elada. Nende pärijad ei tahtnud elada selles suures majas, kus olid ebamugavad nurgad ja sopid, ärklid ning palju väikeste ruutudega aknaid. Ja selle moderniseerimine, täisnurkade ja suurte akende tegemine läinuks maksma terve varanduse.

Nii et nad ainult rõõmustasid, kui Isak neile mõistliku pakkumise tegi. Mona hõiskas valjusti, Karin üksnes oma südames.

Esimesel suvel polnud nad kuigi kaugele jõudnud, aga olid leidnud mehi ja masinaid, kes paaditööstuse järelt koristasid ja tasandasid. Enne külmade saabumist jõudsid nad kohale toimetada ühe koormatäie huumusmulda teise järel. Puud ja põõsad said mulda enne talve, mis kulus Gustafssonide maja ümberehitamise peale. Algselt oli seal olnud kaheksa tuba ja kaks kööki, nüüd oli seal ainult kuus tuba, sest Mona polnud see, kes oleks peljanud seinu maha võtta ning enda ümber valgust ja õhku tekitada.

Ülakorruse vanast köögist oli saanud kangastelgede tuba. Mona oli käinud kursustel ja õppinud telgedel kuduma, samas kui Karin Malinit hoidis.

Aia rajamise aegu oli Mona jälle lapseootel olnud, istunud suure ja kohmakana kiviktaimlas, püüdes kõhu kõrvalt taimi istutada. Ja Erik oli palganud ühe mehe, vana aedniku, kes ikka veel ühel päeval nädalas käis raskemaid töid tegemas.

Järgmisel talvel olid tulnud ilmale kaksikud, kaks poissi, kes erinesid teineteisest nagu öö ja päev. Üks oli must kui öö, juudilik, kinnine ja mõtlik. Teine aga blond ja rõõmsameelne, kellest arvati, et ta on lihtne ja vähenõudlik.

„Kalakaupmehe moodi," oli Mona ütelnud.

„Ole nüüd kuss!" oli Karin üpris kohkunult hüüdnud, Mona oli aga üksnes naernud, kallistanud oma linalakka ja öelnud, et kõigele vaatamata ta ju armastab kalakaupmeest ja et ega selles, et too kiiva kasvas, polnud ometigi pärilikkus süüdi olnud.

„Tead," oli ta öelnud, „mu isa ema oli krutskeid täis."

„Nagu minu ämmgi. Huvitav, kuidas nemad omakorda niisugusteks muutusid?"

Kuldsed aastad, täis leebust ja samalaadset kindlustunnet nagu siis, kui Simon oli väike, mõtles Karin.

Siis võttis ta Malini endaga tuppa kaasa. Lisa oli selleks päevaks lahkunud ning Karin ja laps otsustasid õhtukohvi kõrvale tordi küpsetada. Nad hõõrusid mune suhkruga, ajasid köögipõrandale jahu, vahustasid koort ja neil oli vahva.

Nad unustasid koogi ahju, nii et see kõrbes veidi ära, aga nad olid ühte meelt, et sellest polnud muud häda, kui et neil tuli servad ära lõigata.

„Põrand jääb sinule pühkida," ütles Karin. „Ma olen natuke väsinud, saad aru."

Ja Malin pühkiski ja kuna ta oli see, kes ta oli, siis sai see töö korralikult tehtud.

Lahkudes küsis ta, et ega Karin nüüd enam oma poti pärast kurb ei ole, ja Karin vastas, et muidugi ei ole.

Pühapäevaks oli taevas parajasti oma halvast tujust üle saanud, pühkis pilved minema ja laskis päikesel vabalt puude ja inimestega mängida. Ruben oli tulnud Isaku ja Mona poole lõunale, nagu ta pühapäeviti teha tavatses. Nad istusid aias ja ajasid juttu, tema ja Karin, ja naine jutustas veel kord potist, mille ta ära oli visanud, aga mida ta oma mõtetest välja ei saanud.

„See on ikka imelik küll," ütles ta. „Ma polnud ju seda potti juba aastaid näinud, nii et ma ei saa ju sellest puudust tunda."

Ruben rääkis rabist, kes oli öelnud, et tuleks elada iga päeva nii, et jätad hüvasti kõigega, kõigi asjadega, mis sul on, ja kõigi inimestega, keda sa armastad. Kui suudad seda teha, siis on su elu tõeline, oli rabi väitnud.

Karin vaatas Rubenit pikalt, rabatuna tema sõnadest. Mehest käis vari läbi ning ta kahetses oma sõnu, teadmata täpselt, miks.

Kui Karin tol õhtul magama hakkas jääma, siis mõtles ta, et seda ta ilmselt parasjagu õpibki – enda vabastamist inimestest ja asjadest.

Pott oli olnud alles algus, sellepärast see ta mõtetes püsiski.

Ja võib-olla oli elu pärast paduvihma tõelisemaks muutunud, võib-olla kasvas temas midagi uut. Ei, mitte uut, küllap oli see alati olemas olnud, aga olnud varjutatud murest laste pärast ja kõige selle ettearvamatu pärast, mida elus alati juhtuda võib.

Ta magas öösiti nagu laps, sügavamalt ja paremini kui tükil ajal. Ja jalutuskäigud mägedes muutusid vabamaks, tal oli vähem mälestusi ja rohkem rõõmu vaatlemisest.

„Ma arvan, et mul hakkavad mõtted otsa saama," ütles ta ühel päeval Malinile.

„See on küll hea," ütles tüdruk. „Mõtted teevad tavaliselt ainult tüli."

„Jah, selles võib sul õigus olla," möönis Karin, vaadates seda uut inimest, kes oli nüüdsama hakanud mõtlema, selle asemel et lihtsalt olla.

Karin istus kaua tammede all, kahetsedes, et ta oli alati edasi tormanud, teinud oma elus kõike nii, et kiiresti lõpule jõuda. Mida ta oli pärast teinud selle ajaga, mis ta tööd tehes säästnud oli?

Ta ei mäletanud seda.

Aga tammed lohutasid teda nagu tavaliselt; nad ju teadsid nagu temagi, et on rumal kahetseda asju, mida ei saa enam kunagi olematuks muuta. Kodu poole minnes oli ta jälle mälestustest prii ja kummaliselt vaba.

„Sa oled nii vaikne," märkis Erik. „Ega sa ometi haige pole?"

„Oh ei," ütles Karin, „ma pole ennast kunagi tervemana tundnud. Saad aru, minuga on lihtsalt lood sedamoodi, et ma olen lõpetanud muretsemise."

„Kas sa tahad öelda, et siis pole millestki rääkida?"

„Jah, ja mõelda pole ka suurt millestki."

„Võiks öelda, et oligi aeg, et sa muretsemise lõpetaksid," sõnas Erik, aga Karin märkas küll, et mehe silmist paistis kahtlus.

Aga ka see ei läinud naisele korda.

Võtku seda, nagu tahab, mõtles Karin.

Erik ja Isak pidid novembri lõpul Ameerikasse sõitma, et väikelaevade tehaseid uurida. Nad mõlemad tundsid reisi ees hirmu, eriti Erik, kes ei osanud keelt ja ei sallinud ebamugavaid olukordi. Aga ta ei saanud ju seda tunnistada, isegi mitte endale.

Ta tahtis, et Karin kaasa tuleks, aga naine oli otsekoheselt öelnud, et ta ei talu nii pikka reisi, ja mõelnud: sa ei saa terve elu minu seelikusabas rippuda, Erik Larsson. Sul on aeg omil jalul seista.

September oli sajune, aga oktoobri alguses saabus vananaistesuvi, mahe ja kuldne. Karin oli leidnud ranna ääres ühe koha, kus pilliroog oli nii kõrge, et varjas ära kõik peale taeva ja jõe. Ta võis seal kaua istuda ja vaadelda.

Ta polnud kunagi olnud nii terava pilguga kui nüüd, mil ta oli vabastanud end kõigist kinnismõtetest selle kohta, mida elu endast kujutama peaks.

Nüüd ta teadis, mida see endast kujutas, ja kuidas seda tuli elada.

Tol päeval, ühel teisipäeval, tulid siidisabad, terve parv, teel lõunasse. Nad laskusid tema ümber maha ja ta vaatas päikesekollaseid triipe nende tiibadel ning nende naljakaid, trotslike tuttidega päid. Ning jälle kuulis ta laulu, seda iseäralikku laulu, mis oli midagi rõõmu ja sünge kurbuse vahepealset.

Ja siiski ta üllatus, kui arusaamine ta teadvusse jõudis ja ta mõistis, et see oligi see, millele kõik märgid olid viidanud ja milleks see suur vabadus teda ette oli valmistanud.

Nii vaikselt kui ta suutis, et mitte lindusid häirida, heitis ta pikali, seadis end mugavalt sisse. Ta lamas rahulikult ja jälgis tähelepanelikult, kuidas süda rütmi aeglustas, et pikkamisi löömast lakata.

36

Mona valas ära tee, mis oli liiga kaua seisnud ja tõmmanud ja oli nüüd külm. „Totter on muretseda," ütles ta, sedapuhku valjusti.

Aga siis tuli Malin nuttes ja ütles, et ta on nüüd juba vähemalt sada korda mäe otsas Karinil vastas käinud.

„Miks ta ei tule, emme?"

Siis otsustas Mona oma muret tõsiselt võtta, helistas Lisale ja palus tal mõne tunni lapsi hoida.

Siis ta läks – ta tundis ju suuremalt jaolt neid radu, mida mööda Karin uitas, niisiis läks ta alguses kindlalt ja rahulikult. Küllap ta istub siin kusagil, võib-olla on magama jäänud, ma ei saa jooksuga tulla ja teda ehmatada.

Ent siis sai Monal mõistus otsa. Ta jooksis tammede all, üle mägede ja niitude, mööda kallast. Selleks kulus tund, kulus kaks – mitte kusagil polnud jälgegi.

Kui ta uuesti koduteele asus, oli tal väike lootus, et Karin istub nagu tavaliselt koos Maliniga aias. Aga tegelikult Mona teadis.

Isak oli kodus, jumal tänatud. Erik oli alles tehases, see oli hea. Mona palus Lisal edasi jääda ja jooksis koos Isakuga kalda poole:

„Ma otsisin igalt poolt, võib-olla ta on vette kukkunud."

Isaku silmad olid hirmust tumenenud. Üheskoos jooksid nad mööda jõekallast kõrgesse roostikku. Ja seal ta lamaski – nii rahulikult, nagu ta magaks.

„Karin!" hüüdis Isak, hääles kergendus, aga kui Karin ei vastanud, vaatas ta Monale otsa ja sai aru. Aga ta ei tahtnud sellest aru saada, haaras naise õlgadest kinni, raputas teda ja ütles:

„Mona, see ei tohi tõsi olla. Ütle, et see pole tõsi."

Aga oli. Nad seisid seal, hoides teineteisel käest kinni nagu lapsed. Kumbki ei valanud pisaraid, ent kui Mona end vabastas ja mõned viimased suvelilled korjas, et neid Karinile pihku pista, ja nad mõlemad nägid, et ta oli juba kange, siis röökis Isak oma õuduse välja. Mitte meeleheite, sest see polnud teda veel vallanud, ja seda suurt kurvastust, mis tulema pidi, ei osanud ta sel hetkel isegi mitte aimata.

Kuid Mona, kes oli lubivalge kuni huulteni, ütles: Isak, me peame nüüd rahulikud olema, üks meist jääb siia valvama, aga teine läheb koju ja helistab arstile.

„Mina jään siia," kostis Isak, sest nüüd, mil ta oli oma õuduse välja valanud, tahtis istuda mõnda aega üksinda Karini juures ja temaga rääkida, nagu ta aastate jooksul alati oli teinud, kui tal raske oli olnud.

„Issand jumal," ütles Mona, „millal Erik tuleb?"

„Ta tegeles ühe joonisega, tahtis seda valmis saada," vastas Isak.

Mona jooksis kõigepealt koju Lisa juurde ja palus tal sinna jääda ning lapsed magama panna.

Malin vaatas teda pärani silmil:

„Kas ta on oma teed läinud, emme? On või?"

„Jah," vastas Mona. „Kallis Malin, sa pead nüüd suur ja tubli tüdruk olema."

„Jah."

Mona jooksis Larssonite maja poole ja nägi oma ahastuseks Eriku autot juba sissesõiduteel.

„Ma hakkasin muretsema, kui Karin telefoni vastu ei võtnud," ütles Erik, aga ta ei näinud välja murelik, vaid rõõmus nagu harilikult, ja Mona mõtles: mida ma ütlen? Jeesuse nimel, mida ma ütlen? Aita mind, Jumal.

„Karin on... haige," ütles ta. „Me peame arsti kutsuma." Ja ta helistas vanale doktorile, kes neid kõiki aastate jooksul oli ravinud, ning hoidis kõvasti Eriku käest kinni, kui ta arstile ütles, et tulgu otsekohe, nad ootavad maja juures tee ääres ja näitavad talle kohta, kus Karin lamab.

„Lase mind lahti, Mona!"

Erik karjus vihast, kuid Mona ei lasknud ta kätt lahti. Ta pani Eriku köögisohvale istuma, langes tema ette põlvili ja ütles:

„Ta on surnud, Erik."

Ta nägi küll, et Erik ei usu teda.

„Küll doktor tuleb, tal on süstlad kaasas."

Järgmisel hetkel oli doktor kohal, kõik käis nüüd kiiresti, kiiresti; Erik hüppas autosse ja karjus arstile, et too süstla valmis paneks, ja kui tee otsa lõppes, jooksis Mona rada mööda ees, ja doktor nägi ju ainsa pilguga, et on juba liiga hilja. Aga Erik ei näinud seda; ta viskus Karini keha kohale, raputas seda, karjus raevunult:

„No ärka ometi, inimene!"

See oli jube. Isakul tuli kogu jõud mängu panna, et Erikut surnu küljest lahti rebida ja teda autosse talutada, kus arst pani valmis teise süstla ja torkas selle Eriku käsivarde, kelle raev hajus pimedusse.

„Me viime Karini koju," ütles Mona. „Peame tema juures surnuvalvet vähemalt senikaua, kui Simon Inglismaalt koju jõuab."

Ja nii ka sündis. Mona pani värisevi käsi voodisse Karini parimad linad, Isak valvas Erikut, aga ka telefoni.

Kõigepealt Ruben. Isak kuulis, kuidas tema isa telefonitraadi teises otsas kokku kuivas, kadus.

„Isa!" karjus ta. „Isa, me ei tohi praegu alla anda! Sa pead Simoni kätte saama. Ja Klara."

Hääl tuli eikusagilt tagasi; see oli nõrk, kuid ütles:

„Ma ajan selle asja joonde ja tulen siis teie poole."

Ja Ruben asus tegutsema; ta jõudis mõelda, et seda teadet ei tohi Simon telefoni teel saada, tellis kõne Zürichisse ja kuulis Klara rahulikku häält.

Mis muutus jäiseks püüdest kurvastust tagasi hoida ja ütles, et ta saab kindlasti koha õhtusele Londoni lennukile. Sealt sõidavad tema ja Simon järgmisel hommikul esimese lennukiga Torslandasse.

„Säästa poissi," ütles Ruben.

„Taeva päralt, kuidas ma seda peaksin suutma?" karjus Klara. Jää oli ta häälest nüüd kadunud ja hirm murendas selle puruks.

Aga tal õnnestus lennukile koht saada. Zürichi lennuväljalt saatis ta Simonile telegrammi: „Jõuan täna õhtul Heathrow'sse, tule kl. 23 vastu. Sinu Klara."

Telegramm saadeti edasi, Simon rõõmustas ja tal polnud kuigi palju aega mõtlemiseks, kui ta juba lennujaama viivas bussis istus ja talle pähe turgatas, et see polnud Klara moodi ja et temaga pidi midagi juhtunud olema.

Kui Klara talle saalis vastu tuli, sai ta aru küll, et naine oli pilgu sissepoole pööranud, nagu ta rasketel puhkudel tegi. Aga naise hääl oli rahulik, kui ta ütles:

„Passi peale, millal mu kohver lindi pealt tuleb, see tavaline punane, tead küll. Ma muretsen homseks piletid."

„Kas sa sõidad juba homme ära?"

Aga naine ei vastanud talle, istus lihtsalt tagasiteel Londonisse autos kõvasti tema vastu liibunult ja selle jär-

gi mõistis Simon, et nad sõidavad mingi tohutu suure ja kohutava asja poole.

Simonil hakkas hirm.

„Klara, kas sa ei võiks midagi öelda?"

„Mitte siin, Simon."

Aga kui nad üles Simoni tuppa olid jõudnud, siis ütles ta seda; seda ei saanud edasi lükata ega ettevaatlikult teha.

„Karin suri täna õhtupoolikul."

Ta nägi ju küll, et ka Simon suri – seisis seal otse tema ees ja muutus iga mööduva minutiga jäigemaks. Mõne aja pärast tulid tal külmavärinad peale, naine pani ta voodisse ja heitis tema kõrvale pikali. Ta ei öelnud sõnagi, aga keset ööd tundis Klara mõnel korral, et Simon nutab, ja naise pinge andis pisut järele.

Hommikul pani Simon end masinlikult riidesse ja läks koos naisega taksosse ja lennukisse kaasa nagu nukk. Kui nad turvavöösid kinnitasid, avas ta eelmisest õhtust saadik esimest korda suu:

„Ma loodan, et me kukume alla."

„Küll me vastu peame," ütles Klara. „Me peame, Eriku pärast."

Siis suutis Simon mõelda Eriku peale ja mõtted tõid ta tardumusest välja, vähemalt pisut, vähemalt mõneks ajaks.

Lennuk maandus ilusasti Torslandas, kus ootas Rubeni auto, roolis üks tema töötajatest.

Göteborg nägi häbematult endine välja.

Erik oli jõeäärses aias märatsenud, tema raev oli säärane, et see võinuks puid paigast liigutada ja mägesid kõigutada.

See polnud võimalik, mitte üks kuradi mats ei tohtinud teda niimoodi kohelda!

Isak oli terve öö Eriku kõrval kõndinud, püüdnud tal kõige raskematel hetkedel ümbert kinni hoida, ja koidikul oli tulnud doktor tablettidega.

Ruben ja Mona olid Karini juures valvanud. Samuti Malin, kes oli tulnud kella kolme paiku oma valges öösärgis, lihtsalt nende kõrvale istunud ja Karinit vaadanud.

Just tema oli öelnud välja selle, mida nad kõik olid teadnud: et Karin oli olnud minekul juba sestsaadik, kui vihma sadas ja ta oma poti ära viskas.

„Ta tahtis üksi olla," ütles laps.

Lisa tuli ja keetis hommikukohvi – sööma ju ometi peab, ütles ta. Ning Mona mälus ühte võileiba, aga tal oli neelamisega raskusi, Ruben jõi aga ühe tassi musta kohvi teise järel ja muutus ebaloomulikult ärksaks, mis suurendas ta piina.

Mona läks korraks koju laste juurde; olgu nad täna ilusti tädi Lisaga, ütles ta säärase tõsidusega, et keegi ei vaielnud vastu.

Pärast seda läks Mona tagasi. Erik magas alles – tänu jumalale – ja arst oli öelnud, et kui ta üles ärkab, siis saab ta ehk juhtunust aru ja lepib sellega.

Ta ei lepi sellega mitte kunagi, mõtles Mona. Igal juhul südamepõhjas mitte.

Siis jõudis Simon kohale. Ja Klara. Lõpuks ometi üks täiskasvanu lisaks, mõtles Mona Klarat kaisutades, ja nad mõlemad suutsid nutta ja ta ütles Klarale kõrva sisse, et siin on kõik segased ja et kõige hullem lugu on Erikuga, kes on peaaegu mõistuse kaotanud.

Simon läks otsejoones sellesse tuppa, kus oli ta ema, istus seal, kuni küünlad ära põlesid, ja mida ta mõtles või Karinile ütles, seda ei saanud keegi kunagi teada.

Erik oli ärgates rahulikum, ainult siis, kui ta Simonit

nägi, puhkes ta raev hetkeks uuesti ja ta karjus seda, mida ta öö läbi oli öelnud: et see on ülekohtune ja et mitte keegi ei tohiks neid niimoodi kohelda.

Ja Simon karjus nagu temagi, et selles on tal pagana moodi õigus, ning Klara ohkas kergendatult.

Vastu lõunat tuli matusebüroo auto Karinile järele ja tee, mida mööda surnuauto veeres, oli ääristatud nutvate naabrinaiste ja vaikivate lastega. Ruben ei tahtnud näha, kuidas nad teda ära viivad. Ta istus aias nagu kivikuju ja mõtles, et nüüd on ta surnud, too teine naine, keda ta armastanud oli, ja et selgi korral pole tal õigust leinata.

Siis otsustas ta koju sõita, mõeldes, et oma korteris võib ta ehk Eriku kombel karjuda.

Klara nägi teda auto poole minemas ja tundis, et Rubenile tehti ülekohut. Ta kõhkles, aga ainult hetkeks, ning helistas siis Sahlgreni haiglasse Olof Hirtzile.

Ka Olof oli Karini surmast vapustatud. Ja hakkas muretsema Rubeni pärast, lubades, et otsib ta üles niipea, kui oma päevatöö lõpetab.

„Juudid võtavad endalt harva elu," ütles ta, aga kui see oli Klarale lohutuseks mõeldud, siis ei saavutanud see oma eesmärki. Klara pani toru hargile ning surus hambad kokku, et mitte karjuma pista.

Pikapeale läks kõik siiski tavalist rada mööda, matuste-eelsed askeldused panid nad terveks järgnevaks nädalaks rakkesse. Nad korraldasid nii suurejoonelised matused, et Karinil oleks häbi hakanud, mõtles Klara, kui ta kirikus seisis ja neid lootusetuid kristlikke sõnu kuulis:

„Mullast oled sa võetud ja mullaks pead sa jälle saama."

Simon, kes oli endiselt raevunud, mõtles, et see pole tõsi, see on tegelikult üks põrgulikult suur vale, sest elu on nii lõpmatult palju enam kui mõni labidatäis mulda.

Inga oli seal, lähimate leinajate hulgas, ent see oli Klara, kellel tärkas idee. Tal õnnestus Ingaga nelja silma alla jääda ja küsida:

„Kas sa oleksid nõus mõneks ajaks Eriku juurde jääma, kuni ta kõige hullemast üle on saanud?"

Inga oli nõus.

Mona surus läbi, et Isak ja Erik sõitsid Ameerikasse, nagu oli plaanitud. Kui Erik tagasi tuli, oli Inga jõeäärsesse majja sisse kolinud ja järveäärse popsitalu ukse lukku pannud. Nad olid nõod ning olid teineteisele alati meeldinud. Nüüd sai Ingast Eriku majapidaja, kes hoidis maja korras ja Eriku viinast eemal.

Inga oli leebem kui Karin, leplikum. Tänu temale sai Erik pikapeale tagasi tunde, et tal on kontroll oma elu üle.

Aga rõõmsaks ei muutunud ta enam kunagi; lapselik rõõm, mis oli olnud jumalate kingitus Erikule, oli tol oktoobrikuu teisipäeval jõe ääres lõplikult kaduma läinud.

37

Nad nägid õhust Norra rannikut sinise mere taustal välja joonistumas ja Simon ütles:

„Imelik, aga kaoses on mingi jõud."

Klaral, kes oli just endale tunnistanud, kui väsinud ta on, tuli jälle tähelepanu teritada.

„Kas see üllatab sind?"

„Nojah, saad aru, ma olen alati uskunud, et kui teda ei ole, siis pole ka mind. „Uskunud" on vale sõna..."

Ta jäi vait.

„Kui Karin sureb, siis sureb ka Simon?"

„Midagi sinnapoole. Mitte et ma oleksin seda mõelnud, see oli pigem enesestmõistetav nagu maa või öö."

„Aga see ei olnud nii?"

„Alguses oli ju küll, siis, kui sa tulid ja sellest rääkisid. Aga nüüd enam mitte."

Klara jäi nädalaks Queen Boswelli tudengite ühiselamusse, hoidudes vaikselt Simoni lähedusse, kui too uuesti oma väitekirja kallale asus. Ta istus Simoni kõrval British Library hiigelsuures lugemissaalis ja mõtles Karl Marxi peale: mida tema tunda võis, kui ta siin päev päeva järel istus ja uurimistööd tegi? Võib-olla ei leidunud kohta millelegi muule peale „Kapitali", võib-olla oli ta unustanud oma viletsa majandusliku olukorra, petetud naise ja vaesed lapsed.

Klara vaatas Simonit ja kadestas mehi nende võime pärast teha ühte asja korraga ja sellesse täielikult süveneda.

Ühel õhtul, kui nad tudengitekvartalis ühes väikeses india restoranis lõunat sõid, jätkas Simon vestlust.

„See on nagu uuesti sündimine," ütles ta. „Suurte valudega."

Klara ahmis õhku ja jõi vett, vürtsisest kanaroast peaaegu pisarad silmis.

„Ma saan aru küll, et see, mis asja nüüd teistsuguseks muudab, on see, et sina oled olemas," lisas Simon. „Seekord mind maha ei jäeta."

Klara pilk suundus kaugusse. Simon märkas seda ja naeris:

„Hei, tule kivi seest välja."

Klara tuligi, ja pisarad ta silmis võisid niisama hästi olla põhjustatud vürtsidest.

„Mul on üks mõte," sõnas ta. „Aga ma natuke kardan sellest rääkida."

„Proovi ikkagi," ütles Simon.

Siis rääkis Klara väikesest „Volkswagenist", mida ta oli näinud – punane ja allalastava katusega. Ta oli sellele pärastlõunal pilgu peale heitnud, kui Simon loengul oli.

„See on kasutatud ja mitte väga kallis. Ja meil on ju raha."

Ta oli kartnud pikka vestlust odavast lohutusest ja muid raskusi. Ta oli unustanud, et Simon oli tihti üllatavalt praktiline.

„Ma ei julge mingi hinna eest Londonis autoga sõita."

„Julged ikka. Teeme homme proovi."

Järgmisel päeval läksid nad punase „Volkswageniga" proovisõidule ja Simonil tuli kõiki oma meeli teritada, et läbi miljonilinna džungli edasi pääseda. See oli vahva.

„Noh?" küsis Klara, kui nad autokaupluse juures parkisid ja Simon otsaesiselt higi kuivatas.

„Jah," ütles Simon ja Klara nägi, et ta on rõõmus.

„Sa vajad seda, siin on ju igale poole nii pikad vahemaad."

„Ma mõtlen põhiliselt selle peale, et ma saan vahel maale sõita," seletas Simon. „Tead, need pargipuud on ikka midagi muud."

Auto andis sära neile päevadele, mis neil veel järel olid, enne kui Klaral tuli Zürichisse tagasi pöörduda. Hull lugu, ütles Simon, tegelikult peaksin ma vist häbi tundma, et mul tore on. Klara jättis ütlemata selle, millest ta aru oli saanud: et mitte auto iseenesest ei pakkunud kergendust, vaid autojuhtimine, mis nõudis täit tähelepanu.

Siis sõitis Klara minema ja Simon polnud ette näinud, et tal tuleb nüüd jääda omavahele süütundega, mis teda ühiselamutoas ootas. See oli vaid edasi lükkunud, oodates Klara lahkumist.

Algas see vaikselt, et teda mitte sedamaid poolsegaseks ehmatada:

Miks ma kodus ei olnud? Ma oleksin võinud koos temaga mööda kallast kõndida ja teda elu küljes kinni hoida. Eelmisel korral tahtis ta ju minu pärast elada.

Algul suutis ta võtta asja mõistusega, mis ütles, nagu doktor oli öelnud, et kui süda on omadega läbi, siis ta on läbi.

„Pealegi," ütles ta Süüle valjusti, „pole see tõsi. Ma ei suutnud teda panna elust rõõmu tundma, mitte alati. Isegi mitte sageli. Enamasti ta teeskles, ja sa tead seda."

Ent nende sõnadega oli ta end Süüle paljastanud ja see võis nüüd lapsesüdant otse rünnata.

See oli minu süü, et ta rõõmus polnud.

Siis olid nad tal kallal – tuhat vana mõtet sellest, mis temas nii halba oli, et tema ema alati kurb oli. Kui need olid öelnud, mis neil öelda oli, saabus vaikus ja kuristik avanes. Ta õud oli nii suur, et suu kuivas, higi voolas ja süda tagus, nii et seinad kõmisesid vastu.

Raamaturiiulis oli järel pool pudelit veini, ta jõi selle ära ja suutis õuduse sedavõrd tagasi tõrjuda, et sai jälle mõelda. Talle meenus, et Klara oli öelnud, et jätab kirjutuslaua sahtlisse karbi tablette.

„Ainult selleks puhuks, kui olukord väljakannatamatuks muutub," oli naine öelnud.

Nüüd oligi see käes. Simon võttis kaks pilli ja uinus nii kiiresti, nagu oleks ta oimetuks löödud. Ta ärkas hommikul; rinnus, kus elas Süü, valitses vaikus, ja see oli palju olulisem kui peavalu.

J. P. Armstrong pidas loengut, tervitas Simonit peanoogutusega ja ütles:

„Avaldan kaastunnet."

See oli Simoni kaotuse tunnustamine, väga inglisepärane ja täiesti küllaldane, ning Simon suutis peaaegu naeratada, kui ta ütles:

„Tänan, sir."

Õhtul helistas Klara ja sai otsekohe aru, kuidas lood olid:

„Sa ei tohi iga päev tablette võtta, Simon, kuuled sa!"

„Sul pole ju õrna aimugi, kuidas ma ennast tunnen."

„Ma tulen tagasi," ütles Klara.

„Ei!" karjatas Simon ja viskas toru hargile.

Ta vihkas Klarat, nagu oli vihanud Karinit, naised olid ühtsalt üksteist välja vahetanud, nad manitsesid ja jätsid maha.

Aga tund aega hiljem tellis ta kõne ja suutis öelda:

„Anna mulle andeks, aga ma pean ju selle üksinda läbi tegema."

„Küllap sul on õigus," lausus Klara. „Aga luba, et sa helistad, enne kui veel tablette võtad."

„Need pillid lähevad kalliks kätte," märkis Simon, ja selle üle suutsid nad küll mõlemad naerda.

Oma tuppa minnes mõtles Simon: seda sa ei saavutanud, et ma Klaraga halvasti käituksin, süüraisk.

Voodisse heites tundis ta hirmu ja talle meenus ta äkiline viha Karini ja Klara vastu. Temas oli alati olnud olemas must viha.

Kas Karin oli seda märganud?

Loomulikult oli, ütles Süü, keerates ringi nuga, mis oli nüüd kindlalt südames paigal.

Simon ei maganud tol ööl üldse, ent mõistus püüdis paanikat talitseda ja suutis selle enam-vähem oma haardesse saada.

Hommikul istus ta kirjutuslaua taha ja võttis välja oma märkmed.

Kiilkiri, sumerid, kadunud keel, mis tuli taaselustada. Kui totter, kui kohutavalt totter. Et üks täiskasvanud inimene võis tegelda säärase mõttetusega, oli ju hullumeelsus.

Ta hakkas naerma, jätkates, kuni nutt peale tuli ja ta jälle voodisse pidi heitma. Kui Süü veel kord nuga ringi keeras, siis võttis ta kõik omaks:

Ema, ma ju tean, et sa oleksid rõõmsaks saanud, kui ma oleksin elus midagi mõistlikku teinud. Ma oleksin võinud nüüdseks arst olla, ema, ja issand, kui uhke sa oleksid olnud, kui ma oleksin olnud kirurg ja Sahlgreni haiglas elusid päästnud. Siis oleksid sa tundnud, et sinu elu on omandanud väärtuse.

Võib-olla oleksid sa siis tahtnud edasi elada?

Need polnud sugugi kerged mõtted, aga Simon oli ööst selle võrra targemaks saanud, et mõtted on siiski paremad kui sõnatu süütunne, kuristik, mis sind neelab. See avastus pakkus talle lõpuks nii suurt huvi, et ta tõusis istuli ja sai Süüst peaaegu rahu, kuna ta pidi nii intensiivselt mõtlema.

Ta oli ju sageli mõtisklenud selle üle, kuidas sõnad piiranguid seavad. Nüüd aga vajas ta neid, et toime tulla. Anna tondile nimi ja ta kaotab oma võimu – nii see on, mõistis Simon. Võib-olla just tontide pärast oligi sõnu vaja.

Kui Klara helistas, siis jutustas Simon talle oma uutest mõtetest. Naine naeris.

„Mis sa arvad, mis see psühhoteraapia siis on?" küsis ta. „Minu töö on üksainus pidev sõnade otsimine, mis võiksid inimese vabastada."

„Ma olen tihtipeale õudselt rumal," sõnas Simon.

„Ei," ütles Klara, „aga sa oled nii põhjalik."

Simon ei saanud aru, mida naine sellega mõtles, aga kinnitas, et tal on juba palju parem.

Pärast telefonikõnet naasis ta kirjutuslaual olevate savitahvlijäljendite juurde, fragmentide juurde, mis pidid paljastama, mis osad suures „Gilgameši" eeposes olid Babüloni laenud sumerite ajast. See läks vaevaliselt, aga ta sai savitahvlist tükkhaaval jagu ning oli võlutud loost Eufrati-äärsest hulupipuust, mille jumalanna Inanna jõkke uppumisest päästis. Inanna viis taime oma aeda ja hoolitses selle eest õrnalt, sest ta kavatses sellest endale voodi teha, kui puu suureks kasvab.

Aga kui hulupipuu oli suureks kasvanud, polnud seda võimalik maha võtta. Selle jalamile oli madu, keda mitte keegi taltsutada ei suuda, oma pesa ehitanud, ning puu võras elas Lilith, deemon, kes on paheline naine ka juudi legendides.

Ta tõlkis: Inanna kibedad pisarad kõige pärast, mis tema hulupipuuga juhtunud oli; kuidas ta sai lõpuks abi Gilgamešilt, kes surmas mao ja ajas Lilithi põgenema. Aga Inanna ei teinudki puust voodit, vaid valmistas sellest trummi.

See oli omapärane ja lohutav.

Anna tondile nimi – see mõte haaras teda. Simonile meenus Samuel Noah Kramer, ameeriklane, kes oli käinud Londonis loenguid pidamas.

Simon otsis välja oma märkmed.

Varased sumeri käsikirjad koosnesid lindude ja loomade, taimede ja puude, kiviliikide, tähtede nimekirjadest, pikkadest kordustest. Kõiki iseloomustati nende nähtavate omadustega. Sumerite universumis valitses kord ja ka jumalatel, keda kunstis kujutati, olid kindlad ülesanded.

Puudusid igasugused transtsendentaalsed omadused, oli Kramer öelnud. See oli olnud faktidel põhinev kultuur, kuid sealjuures kõige religioossem, mida maailm tundis.

See vana rahvas, kes nimetas ennast mustpeadeks, oli uskunud, et ainus viis valitseda maailma ja selle seletamatuid jõudusid oli anda nimi kõigele, mis selles leidus.

Alguses oli sõna, see lõi maailma ja sai võitu hirmust.

Sellest arusaamast sündis maagia, mõtles Simon. Ja ajapikku loodusteadus, millel oli üldjoontes sama funktsioon.

Tol õhtul kirjutas ta Klarale pika kirja, jutustades, mida ütles Süü tema kohta, tema reetlikkuse ja võimetuse kohta Karinit rõõmsaks teha. Ta kirjutas nagu laps, ei hoolinud sõnastusest ja mõtles, et ta ei hooli ka vastusest. Aga kui vastuskiri ühel päeval kohale jõudis, siis hakkas tal süda kloppima.

„Simon, ma ütlesin telefoni teel, et sa oled kõiges nii põhjalik, eriti Karini suhtes. Aga sul on ju täiskasvanu mõistus. Kas sa siis ei mõista, kui lapsik ja enesekeskne on sinu suhtumine temasse. Freudistid nimetaksid seda lahendamata Oidipuse konfliktiks.

Kas sa siis ei mõista, et sina ei olnud tema elus kõik, võib-olla isegi mitte kõige tähtsam asi. Mis puutub tema kurbusesse, siis see oli olemas ammu enne sinu sündimist..."

Simon ei lugenud rohkem.

Seekord haaras viha teda kohe, kerkis nagu hõõguvtuline raud läbi ta keha ja plahvatas peas valge raevuna.

Ta polnud diagnoosi palunud. Ta oli juba ammu psühholoogiat umbusaldanud, kuigi teda olid lummanud tõlgendused, ülesaamatu kalduvus panna sõnadesse seda, millest keegi midagi teada ei võinud.

Mida teadis Klara, mida ta võiski teada, tunda, mõista niisugusest suhtest, nagu Karini ja tema vahel oli olnud! Klara käitus seletamatute asjadega silmitsi seistes nagu nii paljud teisedki: leidis mõned sõnakõlksud ja hoidis distantsi.

„Sa oled võtnud varakult ja alateadlikult enda peale süü tema kurbuse eest..." Seda muidugi. Teadlikkuse tasandil olen ma juba palju aastaid teadnud, et Karini kurbus oli olemas enne mind. Aga sügavamas mõttes ei muuda see lihtne tõsiasi midagi.

Kuidas võiks Klaral olla aimu sellest peenest, tuhandeniidilisest kurbuse ja süütunde, ühtesulamise ja südamlikkuse võrgust, mis oli alati olnud tema ja Karini vahel?

Alati, mõtles Simon. See oli ürgvana, saatuse poolt ettemääratud, aastatuhandete vältel kokku põimunud.

Karin ei rääkinud kuigi palju, ta teadis, et kõige tähtsamatest asjadest elus ei saa rääkida.

Simon viskas kirja kirjutuslauale, talle tundus, et käsi lõi tuld välja. Ta kuulis ühiselamu eeskojas telefoni helisemas ning mõtles, et nüüd Klara helistab ja et issand, kuidas ta naist vihkab.

Aga kõne polnud talle ning see andis talle hingetõmbeaega. Simon tahtis majast välja saada, enne kui Klara helistab, see jube peen psühhoanalüütik, kes ei taibanud mitte tuhkagi.

Ta jooksis New Oxford Streeti suunas, sai Tottenham Court Roadil bussi peale ja ülemisel korrusel akna alla istuma ning võis vaadata linna, kus liikusid inimesed ja saabus videvik.

Ta vaatas, ilma et oleks näinud.

Aga kui ta bussist väljus ja läks kaasa vooluga, mitte kunagi peatuva inimvooluga tänaval, siis imes ta nad endasse. Tuhanded elusaatused teel oma lõpu poole, tuhanded teed, elud, mida elati ja viidi lõpule tundmatu mustri järgi, mida võis üksnes aimata.

Brompton Roadil seisis „Harrodsi" ees suurekasvuline hindu, kelle halli kuue kohal oli tõmmu nägu ja silmad põrnitsesid lakkamatult ühte köögitarvete vaateakent: kastrulid ja lõikelauad, noad ja leivarösterid. Mees oli sügavalt keskendunud ja nii imestunud näoga, nagu usuks ta, et asjad aknal räägivad salajast keelt, omavad teadmisi õhtumaalaste hinge kohta.

Simon tahtnuks meest raputada, öelda, et siin pole millestki aru saada, see on kõigest väline.

Muide, kas sa oled kuulnud lahendamata Oidipuse konfliktidest, tahtnuks ta küsida. Ja sa aru ei saanud? Jah. Siis ma võin sulle öelda, et seal polegi millestki aru saada, need on nagu köögitarbed.

Ta tundis tõmmet tumedanahaliste poole, ühes kinosabas seisis salk musti poisse ja Simon liitus nendega, hoidus nende lähedusse, otsekui soovides saada jõudu inimestelt, kes veel teadsid, et nad on suure saatuse kandjad, saatuse, mida ei õnnestu iialgi mahutada ühe inimese naha sisse ja mida inimene kunagi kirjeldada ei suuda.

Mustade meeste valge naer teab elust rohkem kui mingi kuradima psühholoog, mõtles Simon, pööras kino piletikassa juures otsa ümber ja jooksis uuesti linna peale. Tal polnud mõtteski vaikselt paigal istuda ja meelelahutusel oma raevu vaigistada lasta.

Ta oli reaalne.

Nagu Karin alati oli, mõtles ta. Just kurbus muutis Karini reaalseks, nii et tal jätkus julgust mitte kunagi otsida sõnu, mis teda vabastaksid. Karin oli alati teadnud, et elu ei tule seletada, vaid lihtsalt elada. Välja kannatada.

Ja et see nõudis pingutust.

Ta põrkas kokku ühe tänavatüdrukuga, jäi seisma, vaatas valgesse näkku, mille suu oli värvitud punaseks meeleheitehaavaks, püüdis tungida naise silmadesse, neisse teadmistesse, mis tal olid, kui ta viis ellu oma saatust, milleks oli põhja minna, sügavikku vajuda, kus häbi, miljonilinna häbi, mille kandjaks ta oli, ta hävitama pidi.

„What a nice boy*," ütles naine ja oli ilmselgelt üllatunud, aga Simon oli oma otsuses kindel, sel õhtul tahtis ta koos selle naisega põhja minna.

Ta jättis tähelepanuta kõik detailid räpases toas, naise vananeva keha lõtvuse ja tüseduse, olukorra absurdsuse. Kõigest väline. Ta tahtis jõuda naise meeleheiteni, lasta sellel end maha põletada.

Muidugi ei läinud see tal korda; ta naeratas, naine naeratas, nad armatsesid, peaaegu külmalt. Ta maksis ära, lahkus, tahtis end pesta, aga heitis selle mõtte peast maha sopa sisse – ta igatses ju reaalsust.

* Kui kena poiss (ingl. k.).

Pärast läks ta lähimasse kõrtsi, jõi end purju ja ei mäletanud vähimatki sellest, kuidas ta lõpuks koju tagasi jõudis. Aga kui ta järgmisel hommikul omaenda voodis ärkas, leidis ta kaks kirjakest, mis teatasid, et talle oli kl. 19 ja kl. 21. 35 Zürichist helistatud.

Klara on nüüd kindlasti mures, paras talle, mõtles Simon.

Aga ta tundis end ülikoolis halvasti ja helistas pärast viimast loengut.

„Aitäh kirja eest," ütles ta. „See oli tundetu ja arutu."

„Simon, ma pöördun su mõistuse poole. Sa pead..."

„Ma ei pea mitte midagi!" karjus Simon, aga enne, kui ta toru hargile virutas, jõudis ta öelda, et kirjutab.

Ja seda ta ka tegi, tundes ikka veel raevu, mis oli nagu jahtunud raud.

„Ma kahetsen, et ma ennast sulle avasin, ja minu poolest võid sa kõik oma ilusad sõnad Oidipuse kohta persse pista. Sa pole mitte millestki aru saanud, ei minu ega Oidipuse-müüdi kohta..."

See oli toores, aga Simoni meelest oli see väga hea, niisiis saatis ta kirja ära ja tundis end järgmisel päeval veel halvemini, helistas Klarale ja palus tal kirja läbi lugemata puruks rebida.

Naine ütles, et ta ei tee seda, aga neil läks korda rääkida teineteisega tühjast-tähjast niisuguse hääletooniga, mis pidi neile kinnitama, et nende vahel on kõik nii, nagu peab.

Tol ööl nägi Simon unes, et ta lamas oma voodis ja muutus kaalutuks, tõusis õhku, hõljus lae alla, sellest läbi, läbis porihalli udu Londoni kohal ja kerkis sinitaeva poole.

Päeviti oli ta sügavalt haaratud sumerite päritolust, mõistatusest, mida sai lahendada üksnes keele kaudu.

Aga see keel ei sarnanenud ühegi teisega, ei indoeuroopa ega semiidi keeltega. Teda lummasid hetiitide – esimeste Lähis-Idas elanud indoeurooplaste – käsikirjad. Nende abil omandasid savitahvlid tuttavliku kõla, vaatamata sellele, et sõnad olid pikad ja arusaamatud. Aga oli midagi – mingi rütm, mingi aimatav meloodia –, mis oli suguluses tema endaga.

Detsembri algul tuli Ruben Londonisse raamatulaadale. Ta jäi terveks nädalavahetuseks. Nad sõitsid punase „Volkswageniga" maale ning leidsid ühe pika ajaloo ja sooja sisustusega võõrastemaja. Pühapäeval hulkusid nad maal ringi, üle põldude ja läbi raagus metsatukkade. Ilm oli udune.

„Ma tahaksin rääkida Karinist, sellest, kuidas ta viimases otsas oli," ütles Ruben.

See oli raske, aga Simonil oli vaja teada nii palju kui võimalik sellest, mida Karin oli mõelnud ja tundnud.

Ruben kirjeldas vestlust potist, esimest korda, mil ta aimas, et midagi uut on Karini meeltes kuju võtmas.

„Ma tsiteerisin ühte vana rabi, kellel oli tavaks jutlustada, et tuleb elada iga päeva nii, nagu jätaksid hüvasti kõigega, inimeste ja asjadega. See avaldas talle tohutut muljet."

Simon vaatas Rubenile üllatunult otsa.

„Siis ütles Mona, et Karini jalutuskäigud muutusid üha pikemaks," jätkas Ruben. „Ma hakkasin natuke muretsema ja ühel päeval küsisin ma temalt, mille peale ta mõtleb kõigi nende retkede ajal. Siis ta ütles, et ta on mõtlemise lõpetanud, et ta on vaba nii tunnetest kui ka mõtetest."

Simon pidi keset rada seisma jääma, et seda, mida Ruben rääkis, täielikult vastu võtta.

„Temas oli midagi kummalist, midagi uut," ütles Ruben. „Kui ma tol õhtul koju jõudsin, siis ma püüdsin sellest aru saada, tema silmavaadet seletada."

„Jah?"

„Ma jõudsin järeldusele, et Karin oli õnnelik," lausus Ruben. „See uus temas oli õnn, esimest korda sealtpeale, kui mina teda kohtasin, polnud temas kurbust. Sa ju tead, et temas oli mingi kurbus?"

„Kindlamalt kui midagi muud siin ilmas," vastas Simon.

„Ma olen sellest aru saanud."

„Kas sinu arvates ta teadis, et sureb; et see oli sellepärast?"

„Ma ei tea, võib-olla ta teadis seda, aga mitte peaga. Ma ei usu, et ta selle peale mõtles."

Simon nuttis, aga udus polnud sellest midagi, ja Ruben jätkas:

„Ma olen selle kallal palju juurelnud: et surmal on sügavam mõte kui keha hävimine, et tegemist on psühholoogiliselt lõpule jõudmisega. Kõik, mida ma olen läbi elanud, kõik mu teadmised, mu õnn ja kannatused, mu mälestused ja püüdlused lähenevad lõpule. Tuttavad asjad, perekond, lapsed, kodu, mõtted, ideaalid – kõik see, millega sa ennast oled identifitseerinud, tuleb maha jätta."

Simon mõtles laine peale, mis oli surnud Bohusläni kaljude vastas ja pidanud andma kõik oma kogemused suurele merele, enne kui sai uuesti sündida.

„Seda surm endast ilmselt kujutabki," ütles Ruben, „– loobumist. Ja sellega kogu surmahirm seotud ongi, eks?"

„Ma arvan küll."

„Ma tahtsin, et sa teaksid," ütles Ruben uuesti, „et Karin suri vabana. Ta jättis kõik maha ja oli õnnelik, enne kui ta lahkus."

Kui Ruben oli ära sõitnud, tuli Simoni juurde Kurbus. See oli suur ja nukker. Aga seal, kus oli kurbus, polnud süütundel kohta, nad välistasid teineteist.

Viimaks mõtles ta, et ta on Karini kurbuse päranduseks saanud.

See on Karini maa, mõtles Simon, siin ta elas ja tegutses. See maa on suur ja üksildane, aga mitte väljakannatamatu. Siin on võimalik elada ja hoolsalt igapäevast tööd teha.

38

Nad sõitsid jõuludeks koju – Klara ja Simon –, kohtusid Kastrupis ja sõitsid rongiga edasi.

Need polnud sugugi kerged pühad. Päevad venisid suurivaevu edasi, rasked nagu majad, pikad nagu Karl Johani tänav. Aga inimesed elasid need üle, andsid laste pärast oma parima, nagu nad ütlesid.

Klara ja Simon elasid Eriku juures Simoni vanas toas. Eriku mäss saatuse vastu oli läbi, ta oli nagu väiksemaks jäänud ja leebemaks muutunud. Simoni meelest oli see jube, tema isa pidi olema suur ja vihane.

Isakut ja Monat oli vallanud rahu.

Klara oli lõpetanud õpingud Šveitsis ja sai töökoha Sahlgreni psühhiaatriakliinikusse, kus ta ei leidnud rakendust sellele, mida ta Zürichis jungiaanide juures oli õppinud. Simonil oli Londonis veel ainult kaks eksamit teha, juba märtsiks pidi ta kodus tagasi olema, et väitekiri valmis kirjutada. Nad olid korterijärjekorras, aga Ruben hoidis silma peal ühel lesknaisel, kes oli üheksakümmend täis ja kellel oli tema Majorna majas kolmetoaline korter.

Ühel vihmasel veebruarilõpupäeval soovis J. P. Armstrong Simoniga rääkida. Tal paluti koguni võtta istet ilusas toas, kus professor kollektsioneeris raamatuid ja jäljendeid assüüria lõvidest. Noorena oli ta osalenud sir

Leonard Woolley kuulsatel Uri kuningate kalmistu väljakaevamistel, aga tema erialaks olid assüürlased.

„Pennsylvania Ülikool tegeleb mitmete põhjalike väljakaevamistega Girsus. Tegemist on Eninnu templiga."

Ta naeratas põgusalt, märgates Simoni huvi.

„Nüüd on seal üks mees haigeks jäänud, kirjaekspert. Nad pöördusid meie poole, et kiiresti asendajat saada, ja ma mõtlesin, et küsin, kas teie olete huvitatud?"

Isegi kui sumeri päikesejumal oleks oma taevast alla astunud ja temaga rääkinud, poleks Simon rohkem üllatuda võinud. Ja kui Inanna ise oleks ta oma armupessa kutsunud, poleks ta rohkem rõõmustanud.

„Te olete siin ju peaaegu lõpetanud – muide, õnnitlen tulemuste puhul. Võib-olla pakuks teile lõbu näha seda kõike pisut käegakatsutavamal kujul?" küsis professor.

Lõbu, mõtles Simon. Tegemist oli Gudea viiekümne jumala templiga Lagaši lähedal ja „lõbu" oli väga inglaslik sõna, kirjeldamaks seda juubeldavat rõõmu, mis teda täitis.

„Ma olen tõesti väga tänulik, sir," ütles ta, ja Inglismaal oli sellega liigagi palju öeldud, ent professor naeratas armulikult.

Edasi käis kõik väga kiiresti: viisa, raha, piletid. Simon jõudis oma väitekirja kokku pakkida ja selle Rootsi saata. Auto pidi jääma sinna, kus see seisis – ühiselamu hoovi. Ta helistas Rubenile, kes rõõmustas siiralt, Erikule, kes mõistis, et säärasest seiklusest ei saa ära öelda, ja Klarale, kes muutus kurvaks.

„Ainult paar kuud; nad katkestavad, kui ilm palavaks läheb," lohutas Simon.

„Hoia ennast," ütles Klara ja Simon mõtles tigedalt, et naine muutub üha enam Karini sarnaseks – süütunde tekitajaks.

„Sa saad ometi aru, et ma pean niisugusest võimalusest kinni haarama."

„Jah, muidugi, ma saan aru."

Kui ta nüüd ütleb „mu poiss", siis ma lähen hulluks, mõtles Simon, tundes, et ta oli alati vihanud seda igavest ennastsalgavat mõistmist. Siis aga kostis uuesti Klara hääl, seekord tigedalt.

„Mul on ometigi õigus pettunud olla," ütles ta.

Siis oli see möödas ja nad võisid koos naerda. Aga viimane, mida naine telefonitorusse hüüdis, oli siiski see neetud „Hoia ennast!"

Simon lendas Al-Basrasse; koos vahemaandumistega kulus selleks kolmteist tundi ja ta peaaegu magas, kui kirjutas end sisse inglise koloniaalhotelli, mis nägi lennuvälja taustal välja nagu teatrikuliss. Hoone teisel küljel asus park. Simon mõistis, et see, mis akna taga sahises, oli läbi palmivõrade puhuv tuul. Rohkem muljeid polnud ta suuteline vastu võtma.

Järgmisel hommikul kell kaheksa lõi David Moore tema ukse pauguga lahti ja ütles, et nüüd, *my boy*, algab tõsine elu.

„See ootab sind väljas vana džiibi kujul," teatas ta ja oli nii ameerikalik, justkui mõnest vesternist välja astunud.

„Kas ma jõuan duši all käia?"

Simon mõistis, kui inglaslikult see kõlas, ja nägi, et Davidi silmad ahenesid halvakspanust, kui ta ütles, et jumal üksi teab, kuidas Tema Majesteet Victoria torulukksepad siinses mausoleumis oma tööga toime on tulnud, aga et võib-olla õnnestubki mõnest roostes torust dušš välja meelitada. Simon naeris, tuli voodist välja ja ulatas käe.

„Larsson," ütles ta, „Simon Larsson. Ma olen rootslane, nii et sa ei saa minu kallal norida imperialismi, koloniaalhotelli, džentelmenlikkuse ja muu britiliku pärast. Minul pole selles süüd, taipad?"

David Moore naeris nii, et tal tuli viskuda vanasse korvtooli, mis krääksus hirmust.

„Rootslane! Londoni Ülikoolist! Kas neil kedagi teist polnud?"

See mõte tõstis ta tuju.

Nad sõid tugeva inglise hommikusöögi ning seejärel pakiti Simon – koos kohvriga ja puha – džiipi. David tõmbas autokatuse hoolikalt kinni ning kattis prao Simoni ukse küljes kleeppaberiga.

„Kas meil hakkab külm?"

„Kohe saad aru," vastas David.

Poole tunni pärast jõudsid nad linnast välja ning võtsid kursi põhja. Simonile meenusid Grimbergi sõnad ajalooõpikust: „Surma ja suure vaikuse maa on Mesopotaamia, raskelt lasub Issanda kättemaksev käsi selle peal."

Nii kaugele, kui silm ulatus, laius kõrb, reetlikes kuhjades liiv. Siin-seal kadus tee tuiskliiva hangede alla, ent džiip sõitis maastikul ringi ja leidis alati tagasitee.

„Mitte just väga erinev lumetuisust," märkis David. „Sellega oled sa vist harjunud?"

Simon naeris ja ta suu täitus liivaga. Kuum tuul puhus liiva autosse, suhu ja silmisse, särgikrae alla, selga ja kõhtu mööda allapoole, kus see segunes higiga ning ajas sügelema.

Nad tegid peatuse soolinna Al-Šubaiši kail asuvas trahteris ning loputasid sogase veega näolt liiva maha.

„Ära arva, et sa võid õlut saada," ütles David. „Siin otsustab joomistavade üle prohvet Muhamed. Aga ära jumalapärast suud veega loputa. Võta üks „Coca-Cola"."

See oli vilets pilliroost ehitatud trahter, mis paistis iga hetk koost lagunevat, ent „Coca-Cola" oli ka siia jõud-

nud. Jook jahutas ja Simonil õnnestus suurem krigin hammaste vahelt eemaldada.

„Mul on kombeks noored punapõsksed siia tuua," seletas David Moore. „See on kasulik koht romantiliste narride jaoks. Siin saad sa nimelt näha rahvast, kes elab samades tingimustes nagu vanade sumerite ajal."

Ta viipas käega piki kaid ning Simon nägi soorahva teravaotsalisi kanuusid, sama tüüpi kui kuulus hõbekanuu Uris Meskalamdugi hauas. Põhiliselt uudistas ta aga mehi, kes ritvadega kanuusid tõukasid, ja kurnatud lapsi paatides. Nende silmad olid kaetud kärbestega.

„Siin esineb kõike," rääkis Moore, „malaariat, pidalitõbe, tuberkuloosi, bilhartsioosi. Vali ainult. Elamistingimuste hulka kuuluvad ka tohutu naiste rõhumine, mitmesugused julmused, veritasu ja võluv komme lõigata ära naiste häbememokad."

See oli Simoni esimene kokkupuude viletsusega ja ta polnud osanud oodata kõrvetavat süütunnet selle pärast, kui pikk ja täissöönud, valge ja haritud ta oli.

„Eedeni aed pole siit kaugel," ütles David Moore. „Mitte miski ei hämmasta mind rohkem kui inimese valetamisoskus."

Simon pööras pilgu kõrvale naiselt, kes neist kail möödus, kartlik nagu loom ja nii kõhn, et ta rase kõht nägi groteskne välja.

„Kas sa oled kristlane?" küsis Moore.

„Formaalselt olen ma luterlane," vastas Simon. „Aga Skandinaavia on ju ristiusust kõvasti kaugenenud."

„Kas sellest läheb midagi paremaks?"

„Ma ei tea, võib-olla annab see teovõimet juurde."

„Inglased istusid siin aasta aasta järel. Aga ära sa arva, et nad tegid midagi muud, kui segasid oma napside hulka hiniini ja valvasid nafta teed mereni."

Nad üürisid kanuu ja Simonil oli häbi, kui roheline dollarisedel omanikku vahetas ja ta mõistis, et see oli tolle iseäralikult leebe naeratusega sooaraablase elus suurim sündmus.

„Mis hiniinisse puutub," ütles David, „siis on siin hulk väikseid võluvaid *Anophelesi*."

„Mis asjad need on?"

„Malaariasääsed."

See oli omapärane maailm, millest nad end ritvadega läbi tõukasid, maailm, mille inimesed tuhandeid aastaid tagasi jõedelta savist olid ehitanud. Siin-seal esines sama tüüpi maju nagu vanadel sumeri reljeefidel, rookimbud ümarateks võlvkaarteks painutatud.

„Siin tuleks buldooserid tööle panna ja maad kraavitada, DDT-d pritsida, lapsed kooli panna, haiglaid ehitada ja naistel loor eest ära tõmmata," rääkis Moore. „Siis oleks meist kasu, selle asemel et kõrbes varemekuhjades tuhnida."

„Miks sa arheoloogiks hakkasid?"

„Sest ma olin tobu nagu sinagi."

Kui nad jälle autos istusid ja liiva tõttu juttu ajada ei saanud, püüdis Simon eemale tõrjuda mälupilte lastest. Talle meenus mõnevõrra ebaoluline küsimus tema usutunnistuse kohta. Kas Moore oli aimanud tema juudi päritolu?

„Mis usku sa ise oled?" küsis ta.

„Mina," vastas David Moore, „olen sügavalt usklik juut."

Kui nad ületasid peatee ja Eufrati, et jätkata teekonda põhja poole, Tello suunas, ütles David:

„Vanamees loodab sinust palju. Ta nimi on Philip Peterson, meie oma väike professor Pennsylvaniast, ja ta elab õndsas usus, et kõik need neetud savikillud, mis me leidnud oleme, paljastavad suuri saladusi."

„Mida siis?" küsis Simon kohkunult.

„Nojah, näiteks seda, kus asus Akadi pealinn, paljukiidetud ja kadunud Agade. On ju olemas võimalus, et meie sõber Gudea võttis osa selle maatasa tegemisest."

„Vaevalt," arvas Simon. „Seda tegi mägirahvas, gutid."

„Kui tegemist on Mesopotaamiaga, siis ei või kunagi kindel olla. Keegi pistab kusagil labida kõrbesse ja juba ajaloo kulg muutubki."

„Jah," ütles Simon, mõeldes kujutluspiltidele suurest sõjast, mida ta oli esmakordselt näinud Berliozi sümfooniat kuulates.

Siis jõudsid nad kohale ja Moore esitles teda.

„Et vältida igasuguseid arusaamatusi," ütles ta, „siis see siin on Simon Larsson, Rootsi viiking. Ta on Londonit ainult mõne aasta oma kohalviibimisega austanud."

Kõik naersid, Peterson kergendatult. Ta oli umbes viiekümneaastane tasakaalukas mees. Simonile meeldis ta esimesest hetkest peale.

Nad olid ametis kirjutajate kvartali väljakaevamisega ja vaatepilt oli selline, nagu oleks mingi hull hiiglane purustatud müürid kuu peale visanud. Päevavalgele toodud savikildude sorteerimiseks oli püstitatud suur telk.

„Ma loodan, et teil ei tule pettuda, sir," lausus Simon.

„Jumala pärast, mu nimi on Philip," ütles professor. „Mida sa sellega mõtled? Sa ikka oled sumeroloog, kirjaekspert?"

„Jah."

Ta sai kruusitäie suppi, paksu ameerika konservi, ja siis polnud muud kui minna otseteed telki, kus killud olid korralikult ridadesse laotud.

Enamik olid laonimekirjad, seda nad juba teadsid. Aga vahest siiski – Peterson naeratas ja ütles: „Hakka pihta, poiss." Nii et Simon jõudis Eninnu templi varemetele üksnes pilgu heita, enne kui ta telgis istet võttis ja mõtles, et nii palav ei ole kindlasti isegi põrgus.

Nad lõpetasid alles siis, kui taevas tumenes – nii kiiresti, nagu oleks keegi lambi kustutanud. Peterson vaatas lootusrikkalt Simonile otsa, kuid noormees raputas pead:

„See, mida ma senini näinud olen, on ikka sama vana lugu."

Üks mees, keda polnud lantši ajal kohal olnud, astus ligi ja tervitas.

„Thackeray," ütles ta. „Inglane, kirjaniku pojapoeg. Ma olen selles kauboilaagris arstiks. Ega sa ometi ei lasknud sellel pagana Moore'il ennast soos ringi sõidutada?"

„Oli mul siis valikut?" vastas Simon.

Thackeray oigas ja ütles:

„Ma loodan, mees, et sul on õnne. Kui mitte, siis on sul ligikaudu kümme päeva aega."

„Millest sa räägid?"

„Malaariast."

Tabletikarp tema lauale, hiniin. „Lahusta neli tabletti keedetud vees igal hommikul ja õhtul," instrueeris doktor ja lahkus.

„See pole ohtlik haigus," ütles lauanaaber, kes oli pärit New Yorgist, kellel olid linakarva juuksed ja lohutav olek ning keda kutsuti Blondie'ks. „Aga viis meest on siiani haigeks jäänud ja lennukiga ja kõrge palavikuga koju veetud."

„See on ju hullumeelsus," leidis Simon.

Mees, kes istus lauas tema vastas, naeris ja ütles, et siin ongi see paik, mida üks kuulus sõjamees silmas pidas, kui ta ütles, et ellujäänud peaksid surnuid kadestama.

Pärast mõningaid kuumuses ja liivas veedetud päevi sai Simon aru, mida mees oli mõelnud.

Asja ei parandanud ka see, et Simonil tuli päev päeva

järel Philip Petersonile pęttumust valmistada. Rühma tuju tõusis ühel päeval, kui Simon sai uued killud ja võis kohe konstateerida, et see on midagi muud, märksa huvitavamat. Peksleva südamega tõlkis ta, Philip Peterson üle ta õla kiikamas:

„Ta raius maha piitsa- ja vitsapiud ja pani sinna utevilla salgud. Ema ei laitnud oma last, laps ei hakanud oma emale vastu, keegi ei pannud vastu Gudeale, heale karjasele, kes ehitas üles Eninnu."

Peaaegu üheaegselt tundsid nad ära teksti, mis pärines Gudea kuulsatelt silindritelt Louvre'is. Nad oli leidnud koopiad või visandid.

Peterson oli lohutamatu.

Kaks korda ronis Simon templi müüridele, tohutu suurte elutute varemekuhjade otsa, mis olid tummad, ühegi elumärgita, ainsagi sosinata, mis vihjanuks Gudeale.

Simon ei teadnud täpselt, mida ta oli oodanud, aga tema pettumus oli niisama suur kui Petersonil.

Kümnenda päeva hilisõhtul, kui Simon oli üksi oma telgis, tundis ta esimest külmavärinat. Ta teadis, et nüüd on tal aega ainult üks tund, enne kui palavik ta täielikult oma võimusesse võtab, ja ta jooksis varemete juurde ning ronis üles, päris müüri harjale.

Oli kuupaiste.

„Gudea," anus ta. „Halastaja jumala nimel!"

Tal oli nii külm, et hambad plagisesid, aga ta sai oma tahtmise. Müüril seisis üks mees ja ootas teda.

Mõistatuslik naeratus oli üksnes aimatav, see pigem vihjas poolkuukujulistest silmadest paistvale leebele tarkusele ning võimendas seda.

Kui Simon esitas küsimuse, mille kallal ta lapsepõlvest saadik pead oli murdnud: „Mis asja sa minu elus teed?", siis muutus naeratus laiemaks, paisus naeruks, mis helises müüride vahel ja mitmekordistus tänu kajale. Simon tundis, kuidas palavik ta keha vallutas, ja tahtis raevust ja meeleheitest karjuda, sest ta oli nüüd ju nii lähedal; vastus mõistatusele, mida ta terve elu lahendada oli püüdnud, oli käeulatuses, aga ta ei pidanud pärale jõudma selle neetud malaaria pärast, millele polnud enam võimalik vastu panna ja mis ta teadvuse peagi välja pidi lülitama.

Ta tundis, kuidas ta kukkus, lõi end müürilt kukkudes ära ja jäi lamama astangul, kus kõrbetuul palaviku maha jahutas, ent valu jalas väljakannatamatuks muutis.

Järgmisel hetkel ulatas Gudea talle käe. Simon võttis selle vastu; käsi oli väike, kummaliselt kindla haardega. Kergelt, otsekui koosnenuks ta udusulgedest, tõstis see käsi ta üle müüriharja ja samal hetkel taastati tema silme all tempel. Kuldsed härjad ehtisid suurel turuplatsil sammastevahelisi seinu ja tsikuraat kerkis taeva poole, olles ühtaegu raske ja kerge, võimas tunnistus inimese ühendusest Jumalaga.

Oli valge, päike voogas üle templi, mis oli lausa linn, andes sära kõigele suurejoonelisele, peegeldus vastu siniselt lasuurilt, mustalt dioriidilt, valgelt alabastrilt. Kõige enam aga kullalt, mis kaunistas lage ja seinu, säravalt, soojalt kullalt.

Simon oli ähmaselt teadlik sellest, et müüridest väljaspool valitsesid öö ja kõrb nagu ennegi ja et Steven Thackeray, kirjaniku pojapoeg, leidis Simoni keha, tõi kohale inimesed ja kanderaami, pani murdunud jalaluu paika ja tegi kõik, mida teha tuli. Kuid Simon unustas pimeduse ja tegelikkuse templilinna peadpööritavate vaatepiltide tõttu, põhiliselt aga mehe tõttu, kes oli olnud ta unistustes ja kelle salapärane headus nüüd Simoni hinge täitis.

„Kuidas see keel kõlas, millele sa elu tagasi andsid?"

Gudea naeratas oma vaevumärgatavat naeratust ja Simonile tundus, et sedapuhku võis selles aimata kurbust.

„See pole nii, nagu sa arvad," ütles ta. „Asi polnud sumeri keeles iseenesest, vaid milleski palju enamas. Sumeri keel eksisteeris ju käsikirjades ja palvetes, aga minu unistused puudutasid selle algupära. Oli olemas üks igivana keel, inimkonna vanim keel, milles sai rääkida loomade ja puudega, taeva ja veega."

Ta ohkas ja enam polnud mingit kahtlust, et ta naeratuses peitus kurbus, kui ta jätkas:

„Sumeri keeles, mida kõneldi, rahva keeles, oli veel selle esimese keele jäänuseid. Ma arvasin, et mul on selle jaoks võti olemas, et ma suudan luku lahti keerata ja sideme taaselustada. Aga oli juba liiga hilja, tee suurde tegelikkusesse oli suletud ja meie laulud ei suutnud seda avada. Sumeri keel oli kaotanud oma võimu, sellel tuli laenata akadi keelest sõnu ja väljendeid, mida me vanal ajal polnud vajanud, sest siis oli kõik alles lihtne ja terviklik."

Ta lisas: „Võib-olla oli see viimane suur katse, mis maa peal tehti, et inimese osalust taastada."

Ent siis ta naeris:

„Nüüd teeb suur Jumal siiski iga sündiva lapsega uue jõupingutuse, uue katse tervikut taastada. Mõne aasta jooksul iga elu alguses suudavad inimesed ikka veel suhelda kõige elavaga, jõgede ja taevaga. Pärast seda läheb enamik kaotsi."

Gudea viipas käega ja turuplatsile kasvasid tammed, Simoni tammed tema lapsepõlvemaalt, ja nende ees seisis väike poiss, kelle silmis põles raev, ja hüüdis välja oma eraldumisotsuse, mõõtis, arvustas, hindas puid ja manas neid.

Simon karjus valust, ja kusagil torgati tema käsivarde üks nõel, ning metsik piin andis järele.

„Sa hakkad nüüd siiski aru saama," ütles Gudea, „et see, kes arvustab, kaotab tegelikkuse; et kus iganes ka hinnangut ei antaks, kaob tervik käest."

Siis võttis ta Simoni käekõrvale:

„Me peame alustama oma rännakut sellega, et tervitame Jumalat, kes elab meie südames ja ei väsi kunagi oma püüdlustes sidet taastada."

Simon märkas, et kurbus oli nüüd Gudea näost taandunud ja et tema poolkuusilmad olid täis kindlust.

Nad sisenesid torni jalamil asuvasse templisse ning Simonit jahmatas saali suurus ja vägevus. Aga kui ta pööras pilgu Jumala poole, kes neid saali tagumises otsas ootas, pidas Gudea ta kinni.

„Mitte keegi ei või teda näha, ilma et ta hukkuks. Teda võid sa näha ainult omaenda südames, selles templis, kus ta sind alati ootab ja mis ei tunne mingeid piire."

Siis põlvitasid nad mõlemad külg külje kõrval ja maailm kadus, nii suur kõrb varemete ümber kui ka kuldne

tempel päikesepaistel. Simon jäi paigale, kuni Gudea oma käe ta õlale pani – see kerge puudutus oli täis õrnust ja Simon tundis selle ära.

„Nüüd ütle oma tervitus Ur-Babu tütrele Nin-allale, kes on kuujumala ülempreestrinna ja minu naine."

Simon läks endast peajagu lühema Gudea kannul tsikuraadi laia treppi mööda üles esimesele tasandile, kust võis vaadata üle särava templilinna kaugesse pimedusse, mis mustendas müüride taga.

Ent Gudea viis ta veel sada trepiastet edasi, kuni nad jõudsid tipus asuvasse kuujumala templisse, mis oli nii kõrgel, nagu hõljuks see maa kohal.

„Preestrinna magab ja teda ei tohi äratada enne, kui järgmise kuuloomise ajal," seletas Gudea. „Tal läheb vaja kogu oma jõudu, et hõbelaeva üle taeva juhtida."

Simon kummardas magaja ees, keda ta tundis, hästi tundis, ja kelle punased juuksed olid kõrge lauba ümber kauniks pärjaks palmitsetud.

Teel trepist alla kuulsid nad viiulimängu, meloodiat, mis oli täis metsikut ilu, ja Gudea ütles:

„Jah, kuula meie viiuldajat, keda sa ajad taga nagu tuult, aga kellega sa kunagi kokku ei saa."

Ja siis mõistis Simon, et mängija oli Haberman, ja ta jooksis helide suunas, aga need vedasid teda ninapidi, kadudes suure palee sammaste vahele. Ainult korraks, lühikeseks viivuks nägi ta vilksamisi pillimehe selga ja see oli täpselt niisugune, nagu ta seda unenäost mäletas – häbelik ja pagev.

Nüüd olen ma eksinud, mõtles Simon. Ma ei leia kunagi väljapääsu sellest paleest, millel pole algust ega otsa. Ja ta karjus oma hirmu välja ning samal hetkel kummardus pikakasvuline Aron Äppelgren tema kohale, just nii, nagu pidigi, ja ta tõsteti jalgrattale. Nad läksid, nagu nad

ikka olid teinud, üle koduste niitude, ja Aron matkis kõigi lindude hääli ja õrritas suuri kajakaid ja Simon naeris nagu siis, kui ta laps oli, ja pissis püksi, nagu ta oli teinud siis, kui ta väike oli.

Siis meenus talle, kus ta viibib, ja ta hüüdis:

„Gudea!"

„Ma olen ju alati siin," ütles leebe hääl tema läheduses, ning Simon teadis, et see on tõsi ja et karta pole midagi.

Nüüd seisid nad beduiinitelgis, must kangas neelas valguse ära ja kulus aega, enne kui Simoni silmad sedavõrd harjusid, et ta nägi naist, kes telgi keskel nende ees kummardas.

„Ma olin lastetu," ütles naine. „Meie rahva hulgas on see saatus hullem surmast. Nii et sa mõistad mu rõõmu, kui ühel ööl tuli Ke-Ba, preestrinna, ja palus mul hoolitseda poisi eest, kelle ta salaja oli sünnitanud."

„Sa ju tead," jätkas ta, „et Gatumduse preestrinna ei või rasedaks jääda, sest tema üsk on avatud paljudele meestele ja pakub väljavalitutele suurt naudingut, aga seeme kuulub jumalannale ja ei või kasvada preestrinna ihus.

Seepärast teadis Ke-Ba rasedaks jäädes, et laps on jumala oma ja ta ei julgenud sellest kunagi Akadi preestritele rääkida, sest need oleksid püha lapse hukanud."

Simon noogutas ja naine jätkas:

„Sellepärast kasvas Gudea üles siin minu juures ja ta andis mu elule väärtuse ja sai õnnistuseks kogu oma rahvale."

Simon vaatas naist kaua, ka temas oli midagi tuttavlikku. Ent alles siis, kui nad hüvasti jätsid ja ta nägi, et telgiseinad taandusid suure põhjamaise metsa ees, taipas ta, et temaga oli rääkinud Inga ja et keset lõputut kõrbet oli pikk järv, sinine ja jahe.

Aga siis olid nad juba templilinnas tagasi ja Gudea ütles: ma tahan, et sa kohtuksid minu emaga, suure Ke-Baga.

Ning ta viis Simoni veel ühte kuldsesse ruumi, millel olid säravsinised seinad ja kullaga kaetud lagi.

Ruumi keskel ootas üks naine.

„Ma jätan teid omavahele," ütles Gudea.

Ja Ke-Ba, kes oli lapse sünnitanud, aga polnud tohtinud teda endale jätta, pöördus aeglaselt ümber, soojad pruunid silmad kohtusid Simoni omadega.

„Ema," ütles Simon, „Karin, kallis ema."

Naine naeratas oma vana laia naeratust ja Simon mõtles, et jumal, suur jumal, ma olen unustanud, kui ilus ta oli, ja ta tundis ära iga toonivarjundi selles kindlas hääles, kui naine ütles:

„Simon, mu poiss."

Nad lihtsalt seisid seal, hoides teineteise käsi, ja rõõm nende vahel oli nii suur, et lõhkus ruumi seinad. Siis ütles Karin, sõnades kogu vana väljakutsuv jõulisus:

„Mulle ei meeldi see süütunne, millega sa ennast piinad. Sa olid jõeäärses majas iga päev rõõmuks. Mitte miski, mida sa tegid, kuuled sa, poleks pidanud teisiti olema."

„Ema," küsis Simon, „miks sa surid?"

„Ma otsustasin lahkuda, kui mulle tundus, et ma olen oma töö teinud, Simon. See oli hea elu, aga ma ei tahtnud vanaks saades risuks ees olla."

Simon avas suu, et vastu vaielda; Karin märkas seda ja naeris:

„Ma teen nalja, Simon. Oli midagi, mida sa ei teadnud."

Ta jutustas Simonile Petterist ja siidisabadest ning lõpuks mõistis Simon, mis oli ema südame kurbuse allikas.

„Elu on suur, Simon," ütles naine, „palju suurem, kui me aimame."

Simon vaatas ringi ja tasandiku lõpmatus sai kokku mere lõpmatusega ja Karini taga olid metsad, sügavad metsad, ja nende kohal lõputu taevas.

Siis aga valdas Karinit mingi rahutus ja ta ütles, nagu ta kõik need aastad oli öelnud, et Simon, me raiskame aega, sa pead kiirustama.

„Lippa," ütles ta, aidates kooliõpikutega ranitsa Simonile selga.

„Sa jõuad küll," ütles ta. „Astu pika sammuga."

Simon noogutas; ta oli kaitstud, ema hoolitses ta eest, nagu ta alati oli teinud. Ta jõuab õigeks ajaks.

Aga ta pöördus köögiuksel ümber nagu ikka, ja ema seisis pliidi ääres, nagu ta pidigi, ja naeris:

„Rutta, mu poiss."

„Aga ta on kaks nädalat hallutsinatsioonide küüsis olnud, ka palavikuhoogude vahel, kui ta pidanuks rahulik olema."

Seda ütles too noor hääl, ja Simonile tegi see viha.

Ta ei löönud kartma, aga aimas ohtu ja tal oli nüüd aega mõelda, sest hääled kaugenesid. Ma pean nägemustele vastupanu osutama, mitte enam järele andma, mõtles Simon.

Astu pika sammuga.

Järgmisel hetkel teadvustas ta endale, et tal oli üks jalg kipsis, ja ta suutis ähmaselt meenutada, et ta oli murdnud selle müürilt alla kukkudes.

Ta püüdis magada; kujutluspildid tulid, aga ta ajas need minema ja ärkas üles, enne kui ta voolu keskele jõudis. Voodi juures oli kell, ta helistas ja öövalveõde ilmus kohale.

„Kas ma võiksin ühe unetableti saada?" küsis Simon. „Mul on raske magada."

Ta märkas naise imestust. Siis tuli äravaevatud valvearst, kes katsus ta pulssi ning andis korralduse, et tilguti käsivarre küljest ära võetaks ja patsiendile kruusitäis piimasuppi antaks.

„Tere tulemast tagasi tegelikkusesse," ütles doktor ja lahkus. Simon naeratas.

Ta sõi oma supi ära ja võttis oma tableti ning veetis unenägudeta öö, puhates sügavas pimeduses.

Järgmisel hommikul tuli sinna osakonnaarst, too noore häälega, ja Simon avastas, et nad tunnevad teineteist, on ülikoolikaaslased.

„Tere, kuidas sa ennast tunned?"

„Tänan küsimast, lihtsalt väsinuna."

Per Andersson vaatas palavikukõverat, mis oli alla läi-

Ja Simon jõudiski kohale ja avas silmad hallis haiglapalatis harilikul rootsi pärastlõunal ja kuulis ukse taga hääli, vanu häid rootsi hääli.

Ma olen kodus, mõtles ta ja õigupoolest polnudki ta eriti üllatunud, sest kusagil teadvuses olid ju talletatud ka süstlad ja kanderaamid, lennukid ja valged kitlid, Klara nägu tema kohale kummardumas, jahedad käed, mis olid patja ümber keeranud ja ta laupa kuivatanud, Rubeni murelikud ja Eriku hirmunud silmad.

Ta oli kurb, ta ei tahtnud naasta sellesse tegelikkusesse, mida paljud peavad ainsaks olemasolevaks.

Ta vedas mind ninapidi, mõtles ta Karini kohta.

Aga samas mõistis ta, et Karin oli teinud seda, mida ta tegema pidi.

Mõne aja pärast jõudis ta selgusele, et hääled ukse taga räägivad temast.

„Me ei saa lasta sellel nii jätkuda. See paistab ju olevat niisugune segadusseisund, mis ei tulene malaariast," ütles noor hääl.

„Ajuvapustus ja palavik, see on piisav seletus."

See oli vanem hääl ja see jätkas:

„Tema lähedased on ju kinnitanud, et ta on psüühiliselt stabiilne, mitte mingi neurootiline tüüp. Ja tema naine, kes on psühhiaater, ei muretse."

nud, katsus pulssi, kuulas südant ja Simon mõistis, et selle kõige eesmärk oli varjata arsti uudishimu.

Ta rääkis veidi aega malaariast, mainis, et tervenemine peaks nüüd kiiresti minema ja et jalg paraneb korralikult.

„Vaata, et sa üles tõused ja treenima hakkad, hea oleks, kui juba täna," ütles ta.

Siis oli tal aeg minna. Aga uksel pöördus ta ümber, suutmata kauem oma uudishimu taltsutada:

„Kes on Gudea?"

„Sumeri kuningas, üks viimastest."

„Mis temas erilist on?"

„Noh, ta ehitas suure templi ja püüdis puhuda elu sisse sumeri keelele, mis oli peaaegu ära unustatud. Tema nimi tähendab Kutsutu. Aga miks, pagana päralt, sa tema vastu huvi tunned?"

„Sa oled peaaegu kaks nädalat temast soninud."

„Ah soo," tähendas Simon just nagu üllatudes.

„Aga võib-olla see polegi nii imelik," ütles ta. „Mul on käsil väitekiri tema kohta ja mul oli ju kõrge palavik."

„Meie meelest oli see küll imelik, pikaajalised hallutsinatsioonid ei kuulu haiguspildi hulka."

„Ah soo," ütles Simon jälle.

„Ma arvasin vahepeal peaaegu, et sa oled kurjast vaimust vaevatud," tunnistas Per Andersson.

„Kurjast vaimust vaevatud?" kordas Simon ja seekord oli ta üllatus ehtne. „Kas arstiteadus usub niisugust asja?"

„Maa ja taeva vahel tuleb nii mõndagi ette," vastas doktor ja lahkus. Ta paistis lausa pettununa.

Simon jäi voodisse lamama, mõeldes, et ta oli sellega hakkama saanud, et kindlasti saab ta sellega ka edaspidi hakkama. Aga ta ei tundnud oma võidust mingit rahuldust, temas oli vähe rõõmu.

Tuli Klara ja tema nägemine valmistas Simonile küll rõõmu.

„Sa oskad inimesele hirmu nahka ajada, Simon," lausus ta vaikselt.

„Ma ei teinud seda meelega," ütles Simon.

„Kas sa said selle Gudeaga kokku?"

„Jah, vähemalt unenägudes," vastas Simon, lüües kartma, et naine hakkab rääkima Jungi arhetüüpidest või millestki muust väsitavast, mille vastu ta ennast kaitsta ei jaksaks.

Ent Klara üksnes istus seal ja hoidis tema kätt, kui ta magama jäi.

Kolmandal päeval ei saanud Klara enam küsimata jätta:

„Ega ta sinult ometi eluisu ära ei võtnud, Simon?"

Siis nägi ta, et mees nutab, aga Simon ei saanud talle rääkida, et ta ei nuta mitte Gudea, vaid Karini pärast ja sellepärast, et emal oli õnnestunud ta köögist minema saata.

Erik käis korraks seal, aga nägi, et Simon on väsinud ja ei jaksa juttu ajada, seepärast ta põhiliselt istus ja ta silmad läikisid:

„Ma olin nii paganama mures."

„Seda poleks vaja olnud, isa. Sa ju õpetasid mind kaklema."

Nad suutsid natuke naerda.

Tuli Ruben koos lillede ja raamatutega, väike tüdruk kaasas, Malin – ja teda oli hea näha.

Koridoris räägiti antidepressantide manustamisest, aga Klara ei lasknud seda teha.

„Ta saab ilma nendeta hakkama, ta vajab lihtsalt aega," ütles ta, aga Simon teadis, et naine on mures.

Mõni päeva hiljem ütles Per Andersson, osakonnaarst:

„Üks inglane tuleb siia meie juurde, mingisugune lord, kes on ekspert malaaria alal."

Järgmisel päeval oli ringkäiguseltskond arvukam kui tavaliselt, lausa kihas valgetest kitlitest. Peaarsti kõrval seisis väike mees, kes rääkis *the Queen's English*'i*.

Per Andersson andis oma kohmakas inglise keeles Simoni juhtumist aru:

„Me olime vahepeal patsiendi pärast mures, ta oli hulk päevi peaaegu lakkamatult hallutsinatsioonide küüsis."

„Seda juhtub vahel," ütles lord, „*excuse me***." Ta tõmbas Simoni silmalau vilunud liigutusega üles ja näitas korraks lambiga pupilli sisse valgust.

„Ei mingit märki püsivatest kahjustustest," kinnitas ta ja vaatas haiguslugu: kukkumine oli ju ka, ilmselt ajuvapustus kombineerituna palavikuga.

Simonist käis tuksatus läbi, kogu ta olemus muutus valvsaks, kui ta tundis ära käe ja selle puudutuse. Ta põrnitses neid lühikesi sõrmi, söandas tõsta pilgu üles näo poole ja vaatas silmadesse, mis naeratasid oma salapärast naeratust.

Ma olen hull, mõtles Simon.

Häirekellad helisesid: vaata ette! Vaata ette, kurat võtaks!

Aga kui seltskond minema asutas – terve see pikk rivi –, sai teadmishimu siiski hirmust võitu ja ta küsis:

„Andke andeks, aga kas me pole varem kohtunud, sir?"

Tema inglise keel oli peaaegu niisama nasaalne kui lordil, ta polnud asjata neli aastat Londoni Ülikoolis õppinud. Ja ta teadis, et ta hääl oli kindel.

Inglane keeras kannalt ringi ja läks voodi juurde tagasi, vaatas Simonit, palavikukõverat, millel oli nimi peal, ning ütles erakordselt üllatunult ja peaaegu lustlikult:

„Simon Larsson, aga muidugi. Ma mäletan väga hästi seda hommikut Ombergil."

Oomböög'il, ütles ta; oli ebatõenäoline, et ümberseisjad selle nime geograafilist asukohta oleksid määrata suutnud, aga kõik näod olid üllatunud ja peaarst ütles, nagu inimesed ikka ütlevad, et maailm on väike.

Simon tundis, kuidas naer talle otse kõhtu kerkis, ja küsis:

„Mis te arvate, sir, kas hiiud pesevad ikka veel Vätternis oma aluspükse?"

„*Of course**," vastas lord silmade särades ning naer purskas Simoni kehast välja ja plahvatas palatis. See oli nii võimas, et Simon mõtles, et küllap kajab see kuninganna Omma linnusest vastu nagu ükskord varemgi.

Kõik naersid, enamik ebakindlalt, ja leidus neid, kes mõtlesid, et tüüpiline inglise huumor kogu oma arusaamatuses on väsitav.

Lord aga pöördus oma kolleegide poole ja ütles vabandaval toonil:

„Saate aru, ma veetsin terve päeva koos selle noore arheoloogiga, et talle igat moodi selgeks teha, missuguses maailma kandis tuleb tal otsida mäekuninga saali. Aga kas te arvate, et ta kuulas mind? Ei, tal oli vaja minna otseteed Iraagi malaariasohu ja Lagaši varemekuhjadesse."

Kõik noogutasid, keegi ei saanud aru, naeratused muutusid üha pingutatumaks, ent Simon ei jätnud järele:

„Kuidas teie lapsed elavad, sir?"

„Üks poeg tegi mulle pisut muret, aga nüüd on lood paremad," vastas lord. „Ja ma sain väikse tütre."

---

* Eeskujulik inglise kirjakeel.

** Vabandage mind (ingl. k.).

* Muidugi (ingl. k.).

„Soovin õnne."

„Tänan."

Lord pani oma lühikese käe Simoni õlale, sellest hoovas jõudu ja ta ütles:

„Me kohtume jälle, Simon Larsson."

Ja läinud ta oligi, aga palatisse jäid alles tema rõõm ja suur kindlustunne, mis ajasid juuri Simoni südamesse, otse mäekuninga saali.

Ta sai terveks – hämmastavalt kiiresti –, sõi nagu hobune ja magas nagu süütu laps, nähes leebeid ja heatahtlikke unenägusid.

Kui ta välja kirjutati, tuli Klara talle järele.

„Mul on sulle üllatus varuks," ütles ta.

Tänaval seisis Simoni auto, punane „Volkswagen", mis oli Londonist laevaga ära toodud.

„Ma võin juhtida, kui su jalg sul ei luba," pakkus Klara.

„Lase käia."

Oli tore näha maailma, mis oli täis elamusi, tegelikkusi, mida võis nautida. Jõesuudme äärses majas olid teised teda ootamas, ta võttis Malini sülle ja sosistas:

„Ma tõin Karinilt terviseid."

Tüdruk noogutas, ta polnud sugugi üllatunud.

Laud oli kaetud Mona ja Isaku koju, Simon lonkas läbi suure aia ja nägi, et kevad oli oma tööga väikestviisi pihta hakanud: sinililled olid õide puhkenud ning võistlesid sinisuse poolest stsilladega saarepuude all.

Kui nad lauda olid istunud ja klaase tõstsid, ütles Simon:

„Võtame Karini mälestuseks."

Nad võtsidki, ning Simon tundis, et kurbus ei piinanud neid enam nii väga.

Videvikus läks Simon mäest üles ja üle aasa oma lapsepõlvemaa tammede juurde – sidet taastama.